

Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta

Doktorská disertační práce

Pastorační péče o adolescenty ve spirituální krizi
Pastoral care of adolescents in spiritual crisis

Doktorský studijní program: Teologie
Studijní obor: Husitská teologie

Školitel:
prof. ThDr. Ján Liguš, Ph.D.

Autor:
Mgr. Zuzana Husarovičová

Praha, 2010

Poděkování

Děkuji především vedoucímu této práce prof. ThDr. Jánů Ligušovi, Ph.D., odborníkovi v oblasti praktické teologie, za cenné podněty a připomínky, kterými mě doprovázel po celou dobu doktorského studia. Také si velmi vážím jeho vřelého přístupu, ochoty a trpělivosti.

Zároveň bych ráda poděkovala všem, kteří si našli čas na vyplnění dotazníku a v neposlední řadě též dvěma respondentům, jež se se mnou podělili o své zkušenosti se spirituální krizí. Informace, které jsem touto cestou získala, jsou nejenom klíčové pro tuto doktorskou práci, ale zároveň dávají inspiraci k dalšímu bádání.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto doktorskou disertační práci s názvem „Pastorační péče o adolescenty ve spirituální krizi“ napsala samostatně pod vedením školitele prof. ThDr. Jána Liguše, Ph.D. a výhradně s použitím citované literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 10. listopadu 2010

.....

Zuzana Husarovičová

„...krize jsou přirozenými průvodci života, jsou jako balvany v řečišti, které toku života dávají spád, dynamiku a zajímavost. Život bez krizí a zkoušek by byl jako líný, rozbahnělý potok či umělá nádrž se zatuhlou stojatou vodou. Nemá valný smysl jen naříkat a pátrat v minulosti po vinících krizí a hledat marně cestu zpátky...Krizе jsou příležitostí růst a zrát, tak tomu bylo zřejmě vždycky, včetně oné „první krize důvěry“ a následného konfliktu lidí s Bohem, o čemž vyprávějí první stránky bible...“¹

Tomáš Halík
Stromu zbývá naděje. Krize jako šance

¹ HALÍK, Tomáš. *Stromu zbývá naděje. Krize jako šance*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Cit. ze s. 44 – 45.

Obsah

Úvod.....	7
Současný stav bádání	11
TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE	14
1 Vymezení pojmů.....	14
1.1 Adolescence neboli období dospívání	14
1.2 Spiritualita jako jádro každého náboženství	18
1.3 Krize, její definice, prožívání a řešení	22
1.4 Pastorační péče, její definice a cíle	25
1.5 Shrnutí.....	28
2 Adolescentní věk, jeho problémy a pomoc s řešením	29
2.1 Adolescence ve vztahu k bibli	29
2.2 Psychologický pohled na vývojové změny a úkoly adolescence	30
2.3 Role rodiny v životě adolescenta	32
2.4 Adolescentní krize identity dle Eriksona	35
2.5 Víra, její zrání a místo v životě adolescentů	40
2.6 Problémy adolescentů: psychické nemoci a patologické projevy chování.....	42
2.6.1 Neurózy, depresivní poruchy	46
2.6.2 Psychózy	51
2.6.3 Poruchy příjmu potravy: anorexie a bulimie	52
2.6.4 Závislosti.....	54
2.6.5 Agresivní chování a suicidium	57
2.7 Shrnutí.....	60
3 Fenomény krize víry	61
3.1 Problémy člověka jakožto spirituální bytosti v dnešním světě.....	61
3.1.1 Posun od křesťanství k jiným formám spiritualit	62
3.1.2 Podoby a projevy současné spirituality	68
3.1.3 Fenomén ateismu a odklon od tradičního náboženství v dnešním světě	71
3.1.4 Sekty jako hrozba pro dospívající.....	73
3.1.5 Konkrétní formy a projevy dnešního náboženského prožívání	75
3.1.6 Křesťanská víra a její místo v dnešním světě	78
3.1.7 Současní adolescenti a jejich vztah k církvím	83
3.2 Krize v biblickém pojetí	84
3.3 Spirituální krize u adolescentů.....	85
3.3.1 Fideistická krize	87
3.3.2 Psychospirituální krize.....	88
3.4 Otázky smrti u adolescentů jako součást jejich spirituální krize	94
3.5 Význam krizí v lidském životě	95
3.6 Adolescentní strategie zvládání spirituálních krizí.....	97
3.7 Shrnutí.....	99
4 Pastorační péče o adolescenty jako řešení jejich spirituálních krizí.....	100
4.1 Téma pastorační péče a příbuzných disciplín v rámci praktické teologie	100
4.2 Pastorační péče ve stručném historickém přehledu	102
4.3 Pastorační péče v biblickém pojetí	104
4.4 Teologické předpoklady a nároky na osobnost pastora	107
4.5 Metody, nástroje, dělení a úkoly pastorační péče.....	111
4.6 Práce s mladými lidmi a formy pastorační péče ve sboru	115
4.6.1 Bohoslužba a svátosti.....	115
4.6.2 Pastorační péče ve skupině.....	116
4.6.3 Rozhovor.....	118

4.6.4	Modlitba.....	120
4.7	Adolescenti v církevním společenství a role vedoucího.....	122
4.8	Pastorační péče o adolescenty jako vlastní poslání církve	128
4.9	Pastorační práce s mládeží v CČSH	133
4.10	Pastorační práce s mládeží v jiných církvích.....	138
4.11	Zásady a konkrétní podoby pastorační péče s lidmi v krizových stavech.....	143
4.12	Problémy a překážky pro pastorační péči	152
4.13	Shrnutí.....	154
	EMPIRICKÁ ČÁST PRÁCE	155
5	Dva příklady ze života	155
5.1	Martina.....	155
5.2	Karel.....	157
5.3	Interpretace příběhů	159
5.4	Shrnutí.....	159
6	Dotazníkový výzkum	160
6.1	Hypotézy	160
6.2	Použité metody a způsob sběru dat.....	161
6.3	Cíle výzkumu	161
6.4	Charakteristika respondentů	162
6.5	Přehled zjištěných výsledků a jejich interpretace	162
6.5.1	Konkrétní pastorační činnosti v náboženských obcích.....	162
6.5.2	Vztah adolescentů a církve	164
6.5.3	Problémy a hodnotová orientace adolescentů.....	168
6.5.4	Spirituální krize u dospívajících	172
6.6	Prokázání hypotéz.....	174
6.7	Výzkumné závěry v odborné diskusi.....	175
6.8	Shrnutí.....	177
	Závěr	178
	Jmenný rejstřík.....	181
	Seznam použité literatury	187
	Zusammenfassung	200
	Přílohy	

Úvod

Již samotný název této disertační práce prozrazuje její hlavní poslání, jímž je objasnění tématu pastorační pomoci dospívajícím, kteří se dostanou do konfrontace se spirituální krizí. Adolescenti, neboli dospívající, jsou z hlediska krizových stavů velmi ohroženou skupinou. Jejich vývojovým úkolem je dosažení stavu „dospělosti“, což bývá v mnoha případech provázeno bouřlivými zápasy a problémy. V tomto „mezidobí“ musí totiž adolescent dosáhnout především vlastní identity vzhledem k okolnímu světu, vrstevnické skupině i k sobě samému.² Je třeba, aby se naučil ovládat své emoce a impulsy, cvičil se ve správných úsudcích a důležitých rozhodováních. Veškerý tento proces navíc probíhá na pozadí hormonální bouře a prosazování nezávislosti. Mnohdy jsou však úsudky a závěry, ke kterým adolescenti dospějí velmi kreativní a až neuvěřitelně hlubokomyslné.

V rámci tohoto „hledání identity“ v Eriksonovském slova smyslu, které je mnohdy navíc ztíženo negativními vnějšími okolnostmi jako je rozvod rodičů, smrt blízkého člověka, neúspěch ve studiu apod., se adolescenti musejí vypořádat i se svou „spirituální stránkou osobnosti“. Někteří jsou více, jiní méně, duchovně založeni, přesto si však skoro všichni kladou otázky existenciálního charakteru, otázky po smyslu bytí a zajímají se také o oblast transcendentna. Aktuálnost takovýchto témat je v období adolescence daleko vyšší než v jakémkoli jiném věku a každý, kdo s dospívajícími pracuje, by na ně měl být připraven.

Nesnadnost tohoto období je jedním z důvodů, proč je práce s dospívajícími velkou výzvou také pro církevní společenství. Mladá generace stála vždy v centru zájmu církví, především jako objekt pastorační a výchovy.³ S nástupem dvacátého století se stále více ustanovovala mládež jako samostatná sociální skupina, což vedlo postupně ke změně vztahu k mládeži i v rámci církví. V současnosti se však setkáváme s faktem, že stále více mladých lidí, které můžeme považovat za nábožensky založené, případně hledající, nepatří k aktivním členům nějaké církve nebo společenství. Jejich zájem se postupně posouvá směrem ke spiritualitě niterné, neorganizované, blízké východním spiritualitám. To však nemusí ještě

² BLOOM, Sandra L. *The Gulf War as Adolescent Crisis*. The Journal of Psychohistory, 1991, roč. 19, č. 1. Vol. cit. ze s. 85 – 96. V této disertační práci používám transkripci citací originálních anglických či německých textů formou volného překladu do češtiny, avšak s přesným zachováním původního smyslu.

³ KAPLÁNEK, Michal. *Pastorace mládeže*. 1. vyd. Praha : Salesiánská provincie, 1999. Vol. cit. ze s. 25 – 29.

znamenat katastrofu pro současné křesťanské církve, naopak můžeme v současné situaci spatřovat velkou výzvu pro oblast církevní práce s mládeží, jejímž cílem je pomoci mladému člověku k setkání s živým Ježíšem přítomným v církvi.⁴

Základem této práce je duchovní neboli pastýřská či pastorační péče. Duchovní péče je srdcem všech ostatních církevních činností, všechny ostatní činnosti prostupuje, protože staví konkrétního člověka v konkrétních problémech před Ježíše Krista a řeší s ním jeho životní úkoly.⁵ Pastorační péče je posilování víry a zvládání osobních problémů a životních krizí z pozice víry. Smyslem pastorační péče je odpovědnost za víru a život bližního. Je třeba mladým lidem ukázat, že život má smysl i ve chvílích, kdy se nám zdá vše bezcenné, kdy jsme na pokraji.⁶ Víra nám dává sílu překonat a zvládnout těžké situace, i když už všechny lidské možnosti ztroskotaly.

Současní dospívající bojují s řadou problémů, potýkají se dnes a denně se zoufalstvím, lhostejností, drogami a mnoha dalšími. Naléhavost a aktuálnost adolescentních krizí spočívá především ve zvýšeném riziku suicidiálního chování této věkové skupiny. Zároveň vyšší procento případů spirituálních krizí staví také církve před důležitý úkol pomáhat dospívajícím najít cestu z jejich potíží. Pastorační doprovázení mládeže je velkým církevním posláním. Církve zároveň musí hledat cestu jak dnešní mladé lidi správně oslovit a jak jim adekvátně pomoci v jejich osobních krizích. Církve je tu pro lidi ne lidi pro církve. Adolescenti nejsou jiní než bývali kdysi, ale dnešní doba je jiná. Proto se někdy musí i církve přizpůsobit době a reagovat na poptávku ze strany dospívajících. „Církve chápe práci s mládeží jako součást své služby spolu s mladými lidmi, mezi mladými lidmi a pro mladé lidi. Pastore je nabídkou pro všechny lidi, zejména pro trpící. Pastore mládeže je nesobeckou službou církve mládeži. Cílem pastore jsou všichni mladí lidé a to zejména ti, kteří potřebují pomoc.“⁷

⁴ BALÍK, Jan. (ed.) *Pastorační plán Sekce pro mládež České biskupské konference*. 1. vyd. Praha : Sekretariát České biskupské konference, 2002. Vol. cit. ze s. 24 – 25.

⁵ RUTRLE, Otto. *Pomoc nejvzácnější*. 2. vyd. Praha : Ústřední rada církve československé v Praze-Dejvicích, 1948. Vol. cit. ze s. 28.

⁶ JOSUTTIS, Manfred. *Kraft durch Glauben : Biblische, therapeutische und esoterische Impulse für die Seelsorge*. 1. vyd. München : Gütersloher, 2008. Vol. cit. ze s. 133.

⁷ MARTINEK, Michael et al. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. [CD-ROM]. 1. vyd. Praha : Jabok, 2008. ISBN 978-80-904137-2-6.

Adolescentními krizemi se zabývám už několik let. Podílela jsem se na dvou výzkumných záměrech věnujících se adolescentní populaci a zároveň jsem publikovala několik článků k tomuto tématu.⁸ Současně jsem s dopívajícími pracovala i prakticky v rámci volnočasových a prázdninových aktivit. Tato disertační práce navazuje na mou diplomovou práci pojednávající o adolescentních krizích v obecnější rovině.

Předmět disertační práce zasahuje hned do několika vědních oborů. Na prvním místě se jedná o pastorační péči, která patří do oblasti praktické teologie, ale téma se dotýká také vývojové psychologie, psychoanalýzy, krizové intervence, pedagogiky, religionistiky nebo filosofie. Podstatné je, že se soustředí na mladé lidi, kteří se v rámci svého vývoje dostávají do konfliktů souvisejících se spirituální oblastí. Jak již bylo řečeno, tento problém není v adolescenci ničím výjimečným, přesto stojí mimo hlavní zájem současného vědeckého bádání. Abychom byli schopni v rámci pastorační péče fundovaně pomáhat, je třeba se s tematikou adolescentů a spirituálních krizí více seznámit. Úkolem této práce je především popsat nejrůznější aspekty spirituální adolescentní krize, fenomény, které se k ní váží a které ji přímo i nepřímo ovlivňují, dále se snaží přiblížit svět adolescentů, jejich problémů a na závěr popisuje různé metody a podoby pastorační péče jako východiska z krize a pomoci k dosažení větší životní spokojenosti jedince. Charakter práce je také veden snahou tematizovat a komplexně podat problematiku spirituálně laděných krizí pro potřeby duchovních k vykonávání pastorační péče. Práce, která by uchopovala pastorační v této specifické rovině u nás jednoznačně chybí. Proto je tato práce též určena pastoračním pracovníkům, kteří přicházejí pravidelně do styku s dospívajícími.

Předkládaná disertační práce je rozdělena na dvě hlavní části, a to na teoretickou a empirickou (resp. praktickou). Teoretická část byla vypracována především na základě prostudované literatury a hlavním tématem jsou adolescenti, jejich problémy, vztah k církvi i spiritualitě a hlavně péče o ně v rámci církevní pastorace jako řešení výše uvedených problémů. Mezi cíle teoretické části patří jednak vymezení problematiky a definice hlavních pojmů týkajících se tématu této práce, kterými jsou: adolescence, spiritualita, krize a pastorace, jednak charakteristika adolescence jako vývojového stádia v životě člověka

⁸ Viz „Povinné přílohy disertační práce“.

a deskripce jeho nejčastějších problémů včetně vztahu ke spiritualitě. Dále si práce kladla za cíl popsat fenomény individuální i společenské náboženské krize, a to především krize týkající se oblasti spirituality ve vztahu k mladým lidem. Hlavním cílem je podrobný rozbor a popis pastorační péče jako řešení spirituálních problémů dospívajících.

Empirická část práce sestává z dvou menších celků. První představují dva příběhy ze života, které vznikly na základě rozhovorů s mladými lidmi. Druhým je dotazníkový výzkum, jež probíhal mezi pastoračními pracovníky církve Československé husitské a církve Římskokatolické. Mezi konkrétní cíle praktické části patří představení nejčastější podoby a průběhu spirituální krize a také zjištění a zmapování stavu pastorační péče o mladé lidi v našich podmínkách na základě interpretace dotazníkového šetření.

V teoretické části používám především odborně kritický způsob práce s textem. Konkrétně se jedná o kombinaci analytické metody, čili citace a interpretace odborné literatury, explikační metody, neboli vysvětlení postupů a myšlenek a deduktivní metody, tedy vyvozování závěrů z uvedených fakt. V empirické části pracuji s metodou kazuistické studie konkrétních událostí a s analýzou výsledků dotazníkového šetření. Zde stanovuji vědecké hypotézy, které se následně potvrzují nebo naopak vyvrací.

V disertaci není uveden věcný rejstřík, jelikož to povaha práce nevyžaduje. Také vynechávám seznam zkratk, protože používám pouze ustálené zkratky a zkrácená slova. Zkratky biblických knih jsou užívány v souladu s Českým ekumenickým překladem. V celé práci využívám pro citace a některé postřehy poznámkového aparátu pod čarou.

Současný stav bádání

Téma „Pastorační péče o adolescenty ve spirituální krizi“ je natolik specifické a konkrétní, že v této podobě ještě zpracovááno nebylo. Avšak k jednotlivým dílčím tématům, kterými jsou především pastorační péče, adolescenti, spiritualita a krize, existuje velké množství odborné literatury, z níž bylo třeba vybrat tu nejrelevantnější.

Abych tématu dostatečně porozuměla, prostudovala jsem poměrně velké množství české i zahraniční literatury.⁹ U nás se problematice pastorační péče o mladé lidi dlouhodobě věnují odborníci z katolického prostředí Jan Balík¹⁰ a Michal Kaplánek.¹¹ Pastorační péčí především ve vztahu k současné společnosti se pak už léta zabývá Aleš Opatrný.¹² Mezi evangelíky jsou specialisté na pastorační péči hlavně Jaro Křivohlavý¹³ a dnes již zesnulý Josef Smolík.¹⁴ Z husitského prostředí se pastorační péči věnují a věnovaly tyto osobnosti: Jiřina Kubíková,¹⁵ Otto Rutrle,¹⁶ Milan Salajka,¹⁷ Rudolf Horský,¹⁸ František Kovář¹⁹ a Anežka Ebertová.²⁰

⁹ Pro tuto disertační práci jsem zpracovala na dvě stě knih a odborných článků.

¹⁰ BALÍK, Jan. *Na cestě s mladými*. 1. vyd. Praha : Paulínky, 2004. 503 s. ISBN 80-86025-76-4.

BALÍK, Jan. *Cesta k domovu: svědectví o diecézních centrech života mládeže*. 1. vyd. Praha : Paulínky, 2002. 129 s. ISBN 80-86025-48-9.

BALÍK, Jan. (ed.) *Pastorační plán Sekce pro mládež České biskupské konference*. 1. vyd. Praha : Sekretariát České biskupské konference, 2002. 48 s. ISBN 80-238-9622-9.

¹¹ KAPLÁNEK, Michal, WIDL, Maria. *Jugend – Kirche – Atheismus / Mládež – Církev – Ateismus*. 1. vyd. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích a Universität Erfurt, 2006. 187 s. ISBN 80-7040-904-5.

KAPLÁNEK, Michal. *Pastorace mládeže*. 1. vyd. Praha : Salesiánská provincie, 1999. 125 s.

¹² OPATRNÝ, Aleš. *Cesty k víře*. 1. vyd. Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství Pražském, 2005. 44 s.

OPATRNÝ, Aleš. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*. 4. rozšířené vyd. Praha : Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství Pražském, 2005. 113 s. ISBN 80-254-3051-0.

OPATRNÝ, Aleš. *Cesty pastorace v pluralitní společnosti*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006. 231 s. ISBN 80-7192-930-1.

OPATRNÝ, Aleš. *Pastorace v postmoderní společnosti*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001. 150 s. ISBN 80-7192-577-8.

OPATRNÝ, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1996. 102 s. ISBN 80-7192-092-4.

¹³ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pastorální péče*. 1. vyd. Praha : Oliva, 2000. 177 s. ISBN 80-85942-42-9.

¹⁴ SMOLÍK, Josef. *Pastýřská péče*. 1. vyd. Praha : Kalich, 1991. 264 s. ISBN 80-7017-276-2.

¹⁵ KUBÍKOVÁ, Jiřina. *Pastorace v mimořádných případech*. 1. vyd. Bratislava : ECM, 1992. 72 s. ISBN 80-85013-24-X.

¹⁶ RUTRLE, Otto. *Pomoc nejvzácnější*. 2. vyd. Praha : Ústřední rada církve československé v Praze-Dejvicích, 1948. 63 s.

RUTRLE, Otto. *Úvod do církevního díla*. 1. vyd. Praha : Husova československá a bohoslovecká fakulta, 1953. 145 s.

RUTRLE, Otto. *Úvod do metodiky církevní práce v církvi československé*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1952. 101 s.

RUTRLE, Otto. *Základní problémy duchovní péče*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1940. 116 s.

RUTRLE, Otto. *Živá obec*. 1. vyd. Praha : Ústřední rada ČČS. 97 s.

¹⁷ SALAJKA, Milan. *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. 181 s. ISBN 80-7184-655-4.

SALAJKA, Milan. *Orientační teologický slovník*. 1. vyd. Praha : Ježek, 2000. 194 s. ISBN 80-85996-25-1.

V německém evangelickém prostředí vzniklo dílo *Pastoraltheologie der Jugend* od Martina Lechnera²¹ zaměřené čistě na pastorační práci dospívajících. Naopak v katolickém prostředí se jedná o dílo *Kirche lebt mit der Jugend* od Waltera Friedbergera.²² Dílem na ekumenické bázi je *Jugendpastoral – Aufgabe der gesamten Kirche* od Helmuta Erhartera a Josefa Wienera.²³

V německém prostředí také nalezneme mnoho knih věnujících se pastorační péči obecněji. Jmenujme např. díla Wenera Jentsche,²⁴ Jay Adamse,²⁵ Helmuta Harsche,²⁶ Klause Winklera,²⁷ Davida Switzera,²⁸ z novějších poté Manfreda Josuttise,²⁹ Michaela Klessmanna,³⁰ Petera Scheuchenpflugera³¹ nebo Wilfrieda Engemanna.³² Vyloženě pastorační s dětmi a dospívajícímu se zabývá dílo *Kinderseelsorge* od Barbary Städler-Mach.³³

SALAJKA, Milan. *Rozhovory o duchovní práci v církvi*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1977. 142 s.

¹⁸ HORSKÝ, Rudolf. *Jak pracovat s dětmi*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1952. 195 s.

DURCHÁNEK, Miroslav, HORSKÝ, Rudolf. *Radostné křesťanství*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1968. 152 s.

¹⁹ KOVÁŘ, František. *Pomůcky pro duchovní péči o mladé příslušníky církve československé: pracovní období 1952-1953*. Praha : Ústřední rada církve československé, 1952. 170 s.

²⁰ EBERTOVÁ, Anežka. *Úvod do sociální teologie*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1967. 126 s.

²¹ LECHNER, Martin. *Pastoraltheologie der Jugend*. 1. vyd. München : Don Bosco Verlag, 1992. 391 s. ISBN 3-7698-0687-5.

²² FRIEDBERGER, Walter. *Kirche lebt mit der Jugend*. 1. vyd. München : Don Bosco Verlag, 1984. 118 s. ISBN 3-7698-0513-5.

²³ ERHARTER, Helmut, WIENER, Josef. *Jugendpastoral – Aufgabe der gesamten Kirche*. 1. vyd. Wien : Herder, 1976. 143 s. ISBN 3-210-24.514-2.

²⁴ JENTSCH, Werner. *Der Seelsorger : Beraten, Bezeugen, Befreien : Grundzüge biblischer Seelsorge*. 3. vyd. Moers : Brendow, 1984. 349 s. ISBN 3-87067-180-7.

JENTSCH, Werner. *Handbuch der Jugendseelsorge : Geschichte. Theologie. Praxis*. 1. vyd. Teil II. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1963. 528 s. Verlagsnummer 4033.

²⁵ ADAMS, Jay E. *Befreiende Seelsorge*. 1. vyd. Giessen : Brunnen, 1972. 236 s. ISBN 3-7655-0280-4.

ADAMS, Jay E. *Handbuch für Seelsorge*. 1. vyd. Giessen : Brunnen, 1976. 334 s. ISBN 3-7655-0389-4.

²⁶ HARSCH, Helmut. *Seelsorge als Lebenshilfe : Studien zu Fragen der Praktischen Theologie*. 1. vyd. Heidelberg : Quelle & Meyer, 1965. 259 s.

²⁷ WINKLER, Klaus. *Seelsorge*. 1. vyd. Berlin : Walter de Gruyter, 1997. 561 s. ISBN 3-11-013185-4.

²⁸ SWITZER, David K. *Krisenberatung in der Seelsorge : Situationen und Methoden*. 1. vyd. München : Kaiser Verlag, 1975. 194 s. ISBN 3-459-01038-X.

²⁹ JOSUTTIS, Manfred. *Kraft durch Glauben : Biblische, therapeutische und esoterische Impulse für die Seelsorge*. 1. vyd. München : Gütersloher, 2008. 205 s. ISBN 978-3-579-08028-4.

³⁰ KLESSMANN, Michael. *Seelsorge : Begleitung, Begegnung, Lebensdeutung im Horizont des christlichen Glaubens*. 1. vyd. Göttingen : Neukirchener Verlag, 2008. 499 s. ISBN 978-3-7887-2293-7.

³¹ SCHEUCHENPFLUG, Peter. (ed.) *Tröstende Seelsorge : Chancen und Herausforderungen für christliches Handeln in der pluralen Welt*. 1. vyd. Würzburg : Echter Verlag, 2005. 250 s. ISBN 3-429-02731-4.

³² ENGEMANN, Wilfried. *Handbuch der Seelsorge : Grundlagen und Profile*. 1. vyd. Leipzig : Evangelische Verlagsanstalt, 2007. 531 s. ISBN 978-3-374-02515-2.

³³ STÄDLER-MACH, Barbara. *Kinderseelsorge : Seelsorge mit Kindern und ihre pastoralpsychologische Bedeutung*. 1. vyd. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2004. 229 s. ISBN 3-525-62378-X.

Ze slovníků pastorační péče považuji za nejdůležitější především *Dictionary of Pastoral Care and Counseling* od Rodney Huntera.³⁴

Tématu „problémy adolescence“ se velmi podrobně věnují díla *Adolescents in Crisis* od amerického autora Wade Rowatta³⁵ a také *Adolescence* od Petra Macka.³⁶ Hlavní krize dospívání označovaná jako krize identity pochází od Erika Eriksona.³⁷ Spirituální krize s ní úzce souvisí, můžeme dokonce říci, že spirituální krize je jednou z částí krize identity, proto je jí v této práci věnováno také hodně pozornosti.

Problematice spirituality jsou zasvěcena hlavně díla Rudolfa Otta *Posvátno*,³⁸ Mircea Eliade *Posvátné a profánní*³⁹ a manželů Grofových *Krize duchovního vývoje*.⁴⁰ V neposlední řadě nesmíme opomenout autory z našeho českého prostředí, kteří se zabývají tematikou spirituality. Patří mezi ně katolický kněz Tomáš Halík,⁴¹ Ivan Štampach⁴² a Pavel Říčan.⁴³

³⁴ HUNTER, Rodney J. (ed.) *Dictionary of Pastoral Care and Counseling*. 1. vyd. Nashville : Abingdon Press, 1990. 1346 s. ISBN 0-687-10761-X.

³⁵ ROWATT, G. Wade Jr. *Adolescents in Crisis*. 1. vyd. Louisville : Westminster John Knox Press, 2001. 211 s. ISBN 0-664-22334-6-90000.

³⁶ MACEK, Petr. *Adolescence*. 2. upravené vyd. Praha : Portál, 2003. 144 s. ISBN 80-7178-747-7.

³⁷ ERIKSON, Erik H. *Dětství a společnost*. Přel. Jan Valeška. 1. vyd. Praha : Argo, 2002. 987 s. Orig.: *Childhood and society*. ISBN 80-7203-380-8.

ERIKSON, Erik H. *Identity and the Life Cycle*. New York : W. W. Norton, c1980. 191 s. ISBN 0-393-31132-5.

ERIKSON, Erik H. *Jugend und Krise. Die Psychodynamik im sozialen Wandel*. Přel. Marianne von Eckardt-Jaffé. 1. vyd. Stuttgart : Ernst Klett Verlag, 1970. 344 s. Orig.: *Identity. Youth and Crisis*.

ERIKSON, Erik H. *Mladý muž Luther*. Přel. Michal Černoušek. 1. vyd. Praha : Psychoanalytické nakladatelství, 1996. 199 s. Orig.: *Young man Luther*. ISBN 80-901601-6-6.

ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Přel. Jiří Šimek. 1. české vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 128 s. Orig.: *Life cycle completed*. ISBN 80-7106-291-X.

³⁸ OTTO, Rudolf. *Posvátno : Iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Přel. Jan J. Škoda. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1998. 160 s. Orig.: *Das Heilige : Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalem*. ISBN 80-7021-260-8.

³⁹ ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Přel. Filip Karfík. 2. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2006. 148 s. Orig.: *Sacré et le profane*. ISBN 80-7298-175-7.

⁴⁰ GROF, Stanislav, GROFOVÁ, Christina. *Krize duchovního vývoje*. Přel. Lubor Kysučan. 1. vyd. Praha : Chvojko nakladatelství, 1999. 255 s. Orig.: *Spiritual emergency*. ISBN 80-86183-09-2.

⁴¹ HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 379 s. ISBN 80-7160-628-1.

HALÍK, Tomáš. *Dotkni se ran*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 223 s. ISBN 978-80-7106-979-9.

HALÍK, Tomáš. *Noc zpovědníka: paradoxy malé víry v postoptimistické době*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 252 s. ISBN 80-7106-777-6.

HALÍK, Tomáš. *Stromu zbývá naděje. Krize jako šance*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 233 s. ISBN 978-80-7106-989-8.

HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku: vášeň a trpělivost v setkání víry s nevírou*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 252 s. ISBN 978-80-7106-907-2.

⁴² ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *A nahoře nic... : o možnostech postmoderního člověka žít duchovně*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 154 s. ISBN 80-7178-396-X.

ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *Náboženství v dialogu : kritické studie na pomezí religionistiky a teologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. 208 s. ISBN 80-7178-168-1.

⁴³ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. 325 s. ISBN 80-7178-547-4.

TEORETICKÁ ČÁST PRÁCE

1 Vymezení pojmů

Hlavními pojmy této disertační práce jsou „pastorační péče“, „adolescence“, „spiritualita“ a „krize“. Považuji za důležité si hned na začátku tyto termíny přesně definovat a vymežit co přesně jimi pro naše účely myslíme. To nám usnadní také vstup do dalších částí práce, kde se budeme problematikou zabývat více do hloubky.

1.1 Adolescence neboli období dospívání

Slovo adolescence pochází z latinského slova „adolescere“ a znamená růst, dospívat, dorůstat.⁴⁴ Jedná se o přechodné období mezi dětstvím a dospělostí.⁴⁵ Někteří autoři⁴⁶ rozlišují mezi „pubescencí“ (11-15 let) a „adolescencí“ (15-20 a více let). Podle jiných koncepcí⁴⁷ je adolescence celé období života mezi dětstvím a dospělostí. Bývá rozdělována na tři části: „časnou/ranou adolescenci“ (10/11-13 let), „střední adolescenci“ (14-16 let) a „pozdní adolescenci“ (17-20 let i déle).

Adolescence neboli dospívání je důležité vývojové období charakterizované změnami tělesnosti, vytvářením vztahů mimo původní rodinu a hledáním profesní identity, což může být také doprovázeno různými krizovými stavy.⁴⁸

Pokud se podíváme na adolescenci z historického hlediska, musíme usoudit, že přístup k ní nebyl zdaleka vždy stejný jako v dnešní době. Už Aristoteles⁴⁹ se zmiňuje o dospívání jako o „samostatném období lidského života“. Termín „adolescence“ byl poprvé použit v 15.

⁴⁴ Adolēscō, ere, ēvī, ultum. KÁBRT, Jan et al. *Latinsko-český slovník*. 4. vyd. Praha : SPN, 1996. Vol. cit. ze s. 18.

⁴⁵ *The New Encyclopaedia Britannica*. 15. vyd. Vol. 1. Chicago : Encyclopaedia Britannica, 1991. Vol. cit. ze s. 104.

⁴⁶ Např. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 522 s. Nebo ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 3. vyd. (2. vyd. v Portálu). Praha : Portál, 2004. 390 s.

⁴⁷ HURLOCK, E. *Personality development*. New York : McGraw-Hill, 1974. In: MACEK, Petr. *Adolescence*. 2. upravené vyd. Praha : Portál, 2003. Vol. cit. ze s. 9.

⁴⁸ LORENC, Jan. *Krizová intervence u dospívajících*. In: VODÁČKOVÁ, Daniela et al. *Krizová intervence*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. Vol. cit. ze s. 278.

⁴⁹ ARISTOTELÉS. *Politika*. Přel. Antonín Kříž. 2. vyd. Praha : Petr Rezek, 1998. Vol. cit. ze s. 287 – 288. Aristoteles zde sice hovoří o dospělosti, ale ve skutečnosti se jedná se o období od 14 do 21 let.

století.⁵⁰ Později o ní psali významní filosofové jako byli J. Locke⁵¹ a J. J. Rousseau.⁵² K velkému zdůraznění adolescence jako autonomního období v životě jedince došlo až ve druhé polovině 19. století a důvody, které k tomu vedly, byly povahy sociologické, politické i kulturní.⁵³ Změna postojů nastala především v souvislosti s rozvojem urbanizace a systému školství. Do té doby byl přechod od dětství k dospělosti poměrně rychlou záležitostí. Např. v přírodních společenstvích je tento proces ritualizován.⁵⁴ Jedinec buď složí, nebo nesloží zkoušku dospělosti, která je často spojena s prožitkem bolesti. Ovšem v našem kulturním rámci došlo s rozšířením a zpřístupněním vzdělání i středním a nižším vrstvám obyvatelstva a s jeho institucionalizací ke vzniku relativně samostatného období v lidském životě. Adolescence má v současných západních industriálních společnostech své vyhraněné místo. Adolescentům je např. ponecháno „právo na vlastní specifickou kulturu a styl života, který je odlišný od stylu života dospělých“.⁵⁵

Vstup do adolescence je většinou určen „obdobím tělesného a pohlavního dozrávání“.⁵⁶ Je obtížné jednoznačně stanovit, kdy dochází k ukončení adolescence. Ani v biologickém, ani v sociálním vývoji neexistuje přesný mezník. Podle Vágnerové⁵⁷ lze za počátek adolescence označit ukončení povinné školní docházky a za konec adolescence dovršení profesní přípravy. Zejména ekonomická nezávislost na rodičích bývá považována za vstup do dospělého života. Je ovšem pravda, že v dnešní době často překračuje hranici dvaceti let a bývá odkládána až do třetí dekády života. Zejména většina vysokoškolských studentů se cítí být spíše adolescenty než dospělými.

⁵⁰ MUUSS, R. E. *Theories of Adolescence. 5th edition.* New York : Random House. In: MACEK, Petr. *Adolescence.* 2. upravené vyd. Praha : Portál, 2003. Cit. ze s. 9.

⁵¹ LOCKE, John. O výchově. Přel. František Singule. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1984. Cit. ze s. 118. „Mladý člověk by měl být, než opustí zástitu otcovského domu a ochranu vychovatele, vyzbrojen odhodlaností a obeznamen s lidmi, aby si uchoval ctnosti a nebyl sveden na zhoubnou cestu nebo k osudné propasti dříve, než je dost silný, aby odolal každému pokušení.“ LOCKE, John. Op. cit. ze s. 141: „Když mu časem dovolíte, aby s vámi rozmlouval o vážných věcech, budete nenápadně pozvedat jeho ducha nad běžné zábavy mládeže a neplodná zaměstnání, v nichž mladí lidé plýtvají časem.“

⁵² ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil čili o vychování.* Přel. Milan Svoboda, Jaroslav Novák. 1. české vyd. 2. díl. Praha : Dědictví Komenského, 1911. Cit. ze s. 4: „Jakož hučení moře se ozývá dávno před bouří, tak ohlašuje se tento bouřlivý převrat vřením probouzejících se vášní, neustálé vření ducha činí dítě téměř nezkratitelným.“

⁵³ MACEK, Petr. *Adolescence.* 2. upravené vyd. Praha : Portál, 2003. Vol. cit. ze s. 11 – 12.

⁵⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie.* 1. vyd. Praha : Portál, 2000. Vol. cit. ze s. 253.

⁵⁵ MACEK, Petr. *Adolescence.* Op. cit. ze s. 9 – 12.

⁵⁶ ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem.* 3. vyd. (2. vyd. v Portálu). Praha : Portál, 2004. Cit. ze s. 191 – 193.

⁵⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. Op. cit. ze s. 253.

S obdobím adolescence je spojeno několik společensky významných bodů, které jsou jakýmsi mezníky v životě dospívajících.⁵⁸ V patnácti letech dostávají mladí lidé občanský průkaz. To pro mnoho z nich znamená možnost začátku sexuálního života, ale i částečnou zodpovědnost před zákonem. V osmnácti letech dosahují adolescenti plnoletosti, jež je spojena především s možností uzavření sňatku, získáním volebního práva a řidičského průkazu. Někteří vstupují do zaměstnání a začínají sami bydlet. V devatenácti letech skládají maturitu, která bývá označována za „zkoušku dospělosti“, ačkoli faktické dospělosti dosahují ve většině případů až později. Ve dvaceti jedna letech získávají možnost být voleni do zastupitelských orgánů a v období mezi dvaceti třemi a dvaceti pěti lety většina vysokoškoláků končí svá studia.⁵⁹

Během procesu dospívání dochází k mnoha vývojovým změnám. Z ontogenetického hlediska se jedná především o dokončení pohlavního dozrání, fyzický i duševní růst a rozvoj sociálního učení. Zlepšují se základní schopnosti, jako jsou symbolizace, anticipace, zástupné učení, sebereflexe a seberegulace. Nastupuje snaha o emancipaci. Proces osamostatňování je výrazný zejména v období pubescence (rané adolescence) a bývá provázen bouřlivými projevy. Tento generační konflikt se však v pozdní adolescenci většinou zklidňuje. Rodina pro adolescenta částečně ztrácí na svém významu, ale dospívající ještě není schopen se sám o sebe postarat a je stále ekonomicky závislý na rodičích. Důležitost v adolescenci získávají „partnerské vztahy a příslušnost k referenční skupině“.⁶⁰ S některou skupinou se adolescenti identifikují a vůči jiným se vymezují. Prostřednictvím vrstevnických vztahů dospívající testují a potvrzují sami sebe. S partnerstvím úzce souvisí zážitek prvního sexuálního styku a správný postoj k partnerství je důležitý i později v dospělosti, jejímž vývojovým úkolem⁶¹ je dosažení vztahové intimity.

⁵⁸ MACEK, Petr. Op. cit. ze s. 91 – 92.

⁵⁹ V poslední době se čím dál více mladých lidí přestává držet zaběhnuté představy o průběhu života (střední škola, poté vysoká škola, zaměstnání a rodina). Cestují, přerušují či prodlužují svá studia, studují více škol nebo začínají studovat až poté, co již několik let pracovali.

⁶⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. Op. cit. ze s. 268.

⁶¹ Dle Erika Eriksona. Např. ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Přel. Jiří Šimek. 1. české vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 128 s.

Pro adolescenci je typické „psychosociální moratorium“.⁶² Jedná se o období kognitivního a sexuálního zrání se schvalovaným odkladem definitivních závazků, což vytváří prostor pro experimentování s rolemi. Adolescenti hledají sami sebe a společnost je k jejich počínání poměrně tolerantní. Erikson⁶³ považoval za vývojový úkol adolescence „dosažení identity“. Naopak nesplněním tohoto úkolu dochází ke „zmatení identity“. Hlavní adolescentní ctností je „věrnost“. Pro adolescenty je typické, že si vytvářejí „spontánní rituály“. Mají tendenci vše totalizovat, chtějí buď vše, nebo nic a nejlépe ihned. Snadno proto propadnou různým ideologiím a jejich morálka je často velmi přísná a nekompromisní. Adolescenti jsou už schopni složitých intelektuálních a logických operací na základě nichž dokáží vytvářet a obhajovat svoje názory a snadno překonávat životní překážky.⁶⁴ Většinou ale nemají ještě dostatek životních zkušeností, což mnohdy vede k tomu, že přeceňují své síly. Jsou také velmi tvární, flexibilní a optimističtí, ale naopak nenávidí zkosnatělost. Vědí, že mají celý život před sebou a kladou si bez problémů smělé cíle.

Sociální role, se kterými se mladý člověk vyrovnává, jsou rozdílné a záleží většinou na něm, které si vybere za důležité a které za méně důležité.⁶⁵ Pro někoho je prioritou založení vlastní rodiny, pro jiného nezávazné sexuální vztahy. Skrze tyto priority definují svou osobnost a stávají se autonomními individualitami. Adolescenti si také musí určit své budoucí povolání, které může, ale také nemusí odpovídat představě jejich rodičů. Dalším, pro adolescenty důležitým, fenoménem je způsob trávení volného času. Rádi se věnují sportu, nakupování, setkávání s přáteli, návštěvě diskoték nebo kaváren.⁶⁶ V období pozdní adolescence někteří řeší duchovní orientaci, a to ve smyslu sebeurčení skrze univerzální kontext. Zda naleznou skutečnou duchovní hloubku nebo zůstanou pouze u povrchní, částečné, náhodné a pomíjivé spirituality, je do jisté míry ovlivněno prostředím, ve kterém vyrůstali a ve kterém se pohybují.

⁶² ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. 1. české vyd. Přel. Jiří Šimek. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999. Cit. ze s. 70 – 74.

⁶³ Eriksonovu adolescentnímu vývojovému úkolu, dosažení identity, se budeme více věnovat v kapitole „Adolescentní krize identity dle Eriksona“.

⁶⁴ LIGUŠ, Ján et al. *Náboženská výchova a výuka. Sborník*. 1. vyd. Brno : L. Marek, 2005. Vol. cit. ze s. 150.

⁶⁵ FRAAS, Hans-Jürgen. *Die Religiosität des Menschen. Ein Grundriß der Religionspsychologie*. 2. vyd. Göttingen : Vandenhoeck u. Ruprecht, 1990. Vol. cit. ze s. 249 – 250.

⁶⁶ Pro adolescenci je typická touha po zábavě, která se stala v životě mnoha mladých jedinců nepostradatelnou, ačkoli jí mnohdy chybí spontaneita, smysl či autentičnost. Zábava se často prosazuje na úkor ušlechtilějších hodnot, jako je např. zodpovědnost. Heslem dneška by mohlo být „ubavíme se k smrti“.

V dnešní době se mládí a jeho pozitiva stávají hodnotou, kterou si chce řada lidí uchovat i v dospělosti jako určitý standard či životní styl. Současné trendy ukazují mládí jako jednoznačně pozitivní vlastnost. Móda, časopisy a filmy jsou především pro mladé a o mladých. Ukazují je však zkresleně, jako ty, kteří vedou bezstarostné životy. Jen mladí, šťastní, krásní a štíhlí mají šanci, jen pro takové je v naší společnosti místo. Ale zapomínáme mnohdy na skutečnost, že mladí lidé nejsou jen tací, jak nám je ukazují reklamy a zábavní průmysl. Jsou konfrontováni s otázkami po budoucím povolání, partnerství a rodičovství, což je staví také do situace, kdy jsou nuceni přijmout odpovědnost za svůj další život. Mají i mnoho problémů, starostí a čas od času propadají krizím či komplikovaným stavům, např. psychickým poruchám, o tom se ale už tolik otevřeně nehovoří.

1.2 Spiritualita jako jádro každého náboženství

Pátráme-li po původu dnes poměrně rozšířeného pojmu „spiritualita“, dostáváme se k anglickému slovu „spirit“, které znamená „duch“. „Spirit“ pochází z latinského slovesa „spirare“, čili „dýchat“, proto podstatné jméno „spiritus“ překládáme jako „dech“ nebo „duch“ a adjektivum „spiritualis“ jako „duchovní“ nebo „duševní“.⁶⁷ Obvykle slova „spiritualita“ užíváme k vyjádření dimenze naší zkušenosti, která je nefyzická a nedostupná našim smyslům.⁶⁸ Spiritualita je společným kořenem náboženství i etiky a má zásadní vliv na utváření náboženských představ.⁶⁹

Současná spiritualita se vyvinula jako interdisciplinární obor, který má při zběžném pohledu značné problémy s vnitřní soudržností.⁷⁰ Protože naše názory na Boha, církev a člověka se pod vlivem teologie, lidského poznání a historických událostí nutně vyvíjejí,

⁶⁷ FIORES, Stefano, GOFFI, Tullo. *Slovník spirituality*. Přel. Terezie Brichtová, Jiří Sýkora, Jan Lachman. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1999. Cit. ze s. 904: Ve starých kulturách orientu existoval pro výrazy „duch“ a „dech“ zpravidla pouze jeden výraz. Dech, duch nebo také vánek byly zároveň považovány za základ života. Více viz níže.

⁶⁸ SAINT-LAURENT, George E. *Spirituality and World Religions*. 1. vyd. Mountain View : Mayfield Publishing Company, 2000. Vol. cit. ze s. 4.

⁶⁹ MEIER-SEETHALER, Carola. *Spiritualität als gemeinsame Wurzel von Religion und Ethik*. In: WEIß, Helmut, FEDERSCHMIDT, Karl H., TEMME, Klaus. (ed.) *Ethik und Praxis des Helfens in verschiedenen Religionen : Anregungen zum interreligiösen Gespräch in Seelsorge und Beratung*. 1. vyd. Neukirchen : Neukirchener Verlag, 2005. Vol. cit. ze s. 77 – 89.

⁷⁰ SHELDRAKE, Philip. *Spiritualita a historie*. Přel. Eva Lajkepová, Pavel Pšeja. 1. české vyd. Brno : CDK, 2003. Vol. cit. ze s. 41 – 43.

musí každá generace znovu definovat, co přesně spiritualita znamená a co je jejím obsahem. Každopádně se slova spiritualita užívá dnes velmi často, proto je pro mnohé možná překvapujícím zjištěním, že k jeho výskytu v teologické i sekulární literatuře došlo teprve nedávno a pojem se hojně rozšířil až ve 20. století. Do konce dvacátého století byla spiritualita v podstatě považovaná za nedílnou součást tradičního náboženství.⁷¹ V současnosti se stále více klasické náboženství vymezuje vůči sekulárním spiritualitám hledajícím transcendentno. Tento sklon hovořit o spiritualitě spíše než o náboženství inicioval změnu světového pohledu. Výraz spiritualita týkající se dříve výlučně tradičně náboženských představ se transformoval na pojmy související všeobecně se vztahem ke světu a společnosti.

Spiritualita tedy neodmyslitelně patří k náboženství a religiozitě, avšak v posledních desetiletích však došlo právě k významovému posunu slov „náboženství“ a „religiozita“.⁷² Vzrostla frekvence slova „spiritualita“, které získalo oproti slovu „náboženství“ pozitivnější konotaci. Spiritualitou se rozumí spíše „niterný prožitek a jemu odpovídající jednání“.⁷³ Ve slově spiritualita zaznívá určitá novost mládí, spontaneita, autenticita, tolerance iracionality a prožitková novost. V češtině dostala podobný, velmi široký význam slova „duchovní“, „duchovnost“ nebo „duchovní život“. Pokud se nyní snažíme odlišit smysl slov „spiritualita“ a „náboženství“, je důležité podotknout, že náboženství je především společenský fenomén.⁷⁴ Oproti tomu představuje spiritualita jeho niterný obsah a individuální záležitost, která patří do sféry prožitků každého jednotlivce. Grom⁷⁵ v souhlase s jinými autory⁷⁶ tvrdí, že není možné jednoznačně definovat pojem „religiózní neboli náboženský“, který by platil pro všechny kultury a období. Fenomenologové podobně jako Otto⁷⁷ definují „religiozitu jako zkušenost s něčím posvátným“. Případně jí lze rozumět jako víře v „něco absolutního či ultimálního“.

⁷¹ JONES, Lindsay. *Encyclopedia of Religion*. 2. vyd. 15 svazků. USA : Thomson Gale, 2005. Vol. cit. ze s. 8718 – 8719.

⁷² ŘÍČAN, Pavel *Psychologie náboženství*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. Cit. ze s. 43.

⁷³ Mnoho autorů používá slova „spiritualita“ také k označení vědecké teologické disciplíny, která se zabývá konkrétní realizací náboženského života. Jedná se však o užití v nevlastním slova smyslu. Správný název by byl spirituální teologie, zatímco slovo spiritualita je vyhrazeno jejímu obsahu. FIORES, Stefano, GOFFI, Tullo. *Slovník spirituality*. Přel. Terezie Brichtová, Jiří Sýkora, Jan Lachman. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1999. Vol. cit. ze s. 904.

⁷⁴ SOKOL, Jan. *Mensch und Religion*. 1. vyd. München : Verlag Karl Alber, 2007. Cit. ze s. 76.

⁷⁵ GROM, Bernard. *Religionspsychologie*. 1. vyd. München : Kösel – Verlag, 2007. Cit. ze s. 15.

⁷⁶ Např. už výše zmiňovaní Stefano Fiores a Tullo Goffi. FIORES, Stefano, GOFFI, Tullo. *Slovník spirituality*. Přel. Terezie Brichtová, Jiří Sýkora, Jan Lachman. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1999.

⁷⁷ Více k Ottovu „posvátnu“ viz níže.

Souvisí i s bazální lidskou potřebou po jistotě. Především nejistota toho, co bude po smrti, nutí člověka k přemýšlení nad věcmi, které ho přesahují. Lidé se k víře často obracejí právě tehdy, když se dostanou do svízelné životní situace. Religiozita a spiritualita také souvisejí s pojmem „transcedence“. Ve stavu transcedence zažívá člověk „odpoutání se od sebe-sama, zapomene na své „Já“ a dostane se za jeho hranice“.⁷⁸

Spiritualita je jednou z těch oblastí, o níž všichni tvrdí, že jim je jasný její význam, ale jen do okamžiku, kdy ji mají definovat.⁷⁹ Definice skutečně není jednoduchá už vzhledem k tomu, že se jedná o skutečnost, která je z racionálního hlediska jen těžko uchopitelná. Spiritualita je „centrální funkcí náboženství“, jeho „srdcem a duší“.⁸⁰ Je to „niterný aspekt religiozity“, který vystupuje do popředí, vztahuje-li se člověk k Bohu, zejména v modlitbě nebo meditaci. Výraz „spirituální“ se často volně definuje jako cosi „povznášejícího“, v opačném extrému znamená cosi „nesmírně vytríbeného, existujícího v jiných sférách, a tedy nadpřirozeného“. V popisech různých kultur označuje toto slovo jakýkoli aspekt života, který se netýká jeho materiální, ekonomické či politické dimenze. Ve starověkých jazycích se výraz pro ducha týkal dechu či vzduchu, zvláště vzduchu v pohybu, tedy větru: hebrejsky „ruach“ latinsky „animus“, v sanskrtu „prana“, či dálněvýchodní výraz „chí“. Všechny tyto výrazy postihují činnost, jež je neviditelná jako vzduch a přesto má sílu větru, který si vane libovolným směrem. Duch představuje tedy jakousi silně pohyblivou dynamiku, která nemá materiální strukturu.

Spiritualitě lze také rozumět jako „hledání posvátného“.⁸¹ Slova „posvátné“ a „svatost“, případně „numinózní“, „numinozita“ byla definována známým teologem Rudolfem Ottem⁸² jako kategorie určující a hodnotící, které náleží do oblasti náboženství s přesahem např. do etiky. Zdroj posvátného je však jinde, mimo naši běžnou realitu. Posvátné se „vymyká racionalitě a je nevýslovné a těžko uchopitelné“.

⁷⁸ GROM, Bernard. Op. cit. s. 242.

⁷⁹ SHELDRAKE, Philip. Op. cit. ze s. 41 – 43.

⁸⁰ GROF, Stanislav, GROFOVÁ, Christina. *Krise duchovního vývoje*. 1. vyd. Přel. Lubor Kysučan. Praha : Chvojko nakladatelství, 1999. Cit. ze s. 79.

⁸¹ ŘÍČAN, Pavel. Op. cit. ze s. 43 – 44.

⁸² OTTO, Rudolf. *Posvátno : Iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Přel. Jan J. Škoda. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1998. Cit. ze s. 20 – 22.

„Žádný jiný tvor na zemi není schopen vytvořit a obdržet tajemný pojem Boha, nebo se s ním v kontemplaci spojit, a tím méně je schopen vytvořit si představu o svém vlastním duchovním bytí“.⁸³ Analogicky se jeví výrok: „Spiritualita je čistě záležitostí lidské bytosti a jejího přirozeného vztahu ke kosmu neboli univerzu. Především, jak je univerzum uchopeno, jak se vůči němu vyhrazujeme a jak nás v jeho chápání ovlivňují různé světonázory ať už jednotlivců, nebo celých skupin.“⁸⁴ Spiritualitu lze také v soulase s tím, co už bylo výše řečeno, interpretovat jako směřování k duchovnímu, opaku materiálního. Rozdělme si spiritualitu na „klasickou spiritualitu“, „současnou spiritualitu“ a „spiritualitu jako alternativu ke klasickému náboženství“.

Vzhledem k tomu, že ve středu zájmu této práce stojí především současná křesťanská spiritualita, cituji zde na závěr této kapitoly názor Aleše Opatrného: „Spiritualita je pojem moderní až módní, současně ale velmi široce a tedy ne příliš přesně definovaný. Často se dnes konstatuje rostoucí zájem lidí o spirituální otázky. Zejména vzdělaný člověk si mnohdy uvědomuje, že v modernizačním procesu, ovlivněném zejména pokrokem techniky a technologie, dospívá k určité hranici, za níž nenachází hlubší smysl života ani jeho větší kvalitu. Proto se ptá. Někdy hledá jen mimořádné, mysteriózní zážitky, jindy skutečnou spirituální hloubku. Zdá se, že zvýšený zájem o východní meditace duchovní i pseudoduchovní nauky všeho druhu je také důsledkem malé nabídky skutečných duchovních programů a „prostorů k životu“ ze strany křesťanů, případně důsledkem jejich malé pozornosti k pěstování skutečných duchovních hodnot a schopností. Přitom by zde bylo z pokladu života křesťanského Východu i Západu mnoho co nabídnout. Ovšem jen v případě, že křesťané sami nepropadnou buď povrchnosti, či otupělosti, nebo obecnému aktivismu, který se vyčerpá touhou po vlastní výkonnosti. Je třeba zdůraznit, že křesťanská spiritualita není myslitelná bez základu, z něhož vyrůstá, a tím je víra v Ježíšovo poselství, dovršené jeho smrtí a zmrtvýchvstáním. Proto člověk hledající spiritualitu jakožto „životní doplněk“ sáhne spíš po (pseudo)náboženských praktikách než po mystice sv. Jana od Kříže, která bez základu opravdové víry v Krista a jeho evangelium není možná.“ Souhlasím, že mnoho lidí toužících

⁸³ BRUNTON, Paul. *Duchovní krize člověka*. Přel. Růžena Formánková; Antonie Krejčová. 1. vydání. Frýdek-Místek : IRIS RR, 2003. Cit. ze s. 46.

⁸⁴ JONES, Lindsay. Op. cit. ze s. 8718 – 8719.

po spirituálních zážitcích propadá v duchu dnešní uspěchané, konzumní a „instantní“ doby spíše těm formám spirituality, které nabízejí určitou alternativu k tradičnímu křesťanství, ať už se jedná o východní nauky, nebo pseudokřesťanské sekty. Důvodem je většinou to, že nabízejí jasný a jednoduchý program, což uvítají především ti, kteří se v naší pluralitní společnosti přestávají orientovat nebo se už ztratili docela.

1.3 Krize, její definice, prožívání a řešení

Slovo krize pochází z řeckého slova „hé krísis“ a znamená rozhodnutí, soud, odsouzení, spor, zápas, ale i spravedlnost či trest.⁸⁵ Z něho se vyvinulo latinské slovo „crisis“, výraz pro „rozhodnou chvíli“ či „obrat“, tedy nějaké neodvolatelné a konečné rozhodnutí. Z latiny přešlo i do mnoha dalších jazyků.

Krize podle psychologického slovníku⁸⁶ označuje „situaci selhání dosavadních regulativních mechanismů a nefunkčnost v oblasti biologické (spánek, potrava), psychické (ztráta smyslu života) i sociální (život s druhými)“. Jedná se také o výraz pro „extrémní psychickou zátěž, nebezpečný stav, životní událost, rozhodný obrat v léčbě nebo období přechodu mezi vývojovými stádii“. Jednoznačná definice slova krize však neexistuje. Např. v němčině nacházíme pro pojem krize na 2000 významů a modifikací.⁸⁷

Krize vede obvykle ke „změně regulačního vzorce a regulativních způsobů našeho chování (ať už v pozitivním, nebo negativním smyslu) a nese sebou možnost zásadní změny, z čehož vyplývá, že je zároveň nebezpečím i příležitostí“.⁸⁸ Krizi lze také chápat jako vyhocení stresové situace. Má nás upozornit na to, že dosud používané způsoby reagování nejsou dostatečně efektivní a je třeba hledat nové. Zvládnutí krize pak spočívá v přehodnocení situace a v nalezení účelnějšího způsobu jednání. Vyřešení krize může mít i pozitivní význam, přispívá k rozvoji jedince, např. k jeho osamostatnění.

⁸⁵ PRACH, Václav. *Řecko – český slovník*. 4. vyd (2. vyd. ve Vyšehradu). Praha : Vyšehrad, 2005. Cit. ze s. 312. η κρίσις, εως (hé krísis) – rozhodnutí, soud, odsouzení, spor, závod, zápas, úsudek, výrok, obžaloba, právo, spravedlnost, trest.

⁸⁶ HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. Cit. ze s. 279.

⁸⁷ EIS, Zdeněk. *Krize všedního dne*. 1. vyd. Praha : Grada, 1994. Vol. cit. ze s. 32.

⁸⁸ VODÁČKOVÁ, Daniela et al. *Krizová intervence*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. Cit. ze s. 31.

Mezi krizemi „vnějšími“ a „vnitřními“ nenajdeme přesnou dělicí čáru.⁸⁹ Krizový stav vzniká ze střetu mezi prostředím, životními událostmi, nahromaděním starostí a konkrétní osobností. Je třeba si uvědomit, že každý máme jiný práh citlivosti, tzn. situace, které někdo zvládá bez problémů, se mohou pro jiného stát zdrojem utrpení.

Podle Vágnerové⁹⁰ se psychická krize objevuje jako „narušení psychické rovnováhy v důsledku náhlého vyhocení situace, dlouhodobé kumulace či situačního nárůstu problémů“. Dochází při ní k „selhání adaptačních mechanismů“. Krize se vyvíjí z nezvládnutých problémů. Pocit nadměrné zátěže zvyšuje náchylnost ke krizím. Reakce na krizi probíhá v různých fázích. Krize je doprovázena negativními citovými prožitky, narušením pocitu jistoty a bezpečí, silnou tenzí, úzkostí, zoufalstvím a beznadějí. Během krize se mění uvažování a hodnocení situace. Provázejí ji pocity ochromení, bezmocnosti, bezradnosti a neschopnosti krizi zvládnout. Jedinec je silně emocionálně ovlivněn, má tendenci k větší sugestibilitě, jeho úvahy jsou zkratkovité a neadekvátní. Jednání je méně přiměřené, buď inhibované a utlumené, nebo doprovázené afektivními výbuchy, impulzivními a zkratkovými reakcemi.

Podle Eise⁹¹ jsou projevy krize podobné. Typické je sebepodceňování, beznaděj a neschopnost cokoli řešit. Jedinec prožívající krizi je oslabený, skleslý, rozmrzelý, rozladěný, rozháraný, zklamáný, depresivní, pociťuje osamělost, opuštěnost, bezradnost a zoufalství. Také poklesává na mysli, ztrácí psychickou rovnováhu, odsouvá problémy a snaží se na nepříjemné pocity co nejrychleji zapomenout. S krizí je spojována také „bolest a utrpení“.⁹² Mohou se projevit i somatické potíže. Jedinec pláče, protože pláč má osvobodivé účinky. V krizovém stavu dochází k výraznému snížení nálady. Krize u někoho vyvolává agresivní reakce, u jiného naopak způsobuje netečnost, což je nejnebezpečnější reakce na krizi vůbec.

Řešení krize není zdaleka krátkodobou a jednoduchou záležitostí. Vyžaduje především aktivní a účinnou spolupráci postiženého. Ten musí sám opravdu chtít problémy řešit a zároveň zapomenout na postranní únikové myšlenky. Důležité je, aby člověku v krizi jeho

⁸⁹ EIS, Zdeněk. Op. cit. ze s. 7 – 105.

⁹⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. rozšířené a přepracované vyd. Praha : Portál, 2008. Cit. ze s. 53.

⁹¹ EIS, Zdeněk. Op. cit. ze s. 7 – 105.

⁹² EIS, Zdeněk. Op. cit. ze s. 35 – 85.

blízké okolí vyjádřilo hluboké porozumění a upřímnou podporu. V dalším kroku přichází rozhodnutí vyhledat odpovídající pomoc. Jedinec si může pomoci sám, ale lze také oslovit rodinu a přátele nebo vyhledat odborníka. Všechny možnosti mají své výhody i svá úskalí. Nesouhlasím s Eisem v tom, že krizový stav může odeznít i sám. V takovém případě se jedná např. o stresovou situaci nebo krátkodobou zátěž, ale ne o krizi, jak je myšlena pro účely této disertační práce. Pokud se cítíme opravdu na dně, těžko se z něho dostaneme bez našeho vlastního úsilí. Nebezpečí vzniká především tam, kde člověk odmítne svou krizi řešit. Odsouvané a vytěšňované problémy se mohou rozvinout ve vážné psychické onemocnění a naopak vyřešená krize nás na druhou stranu očišťuje a „posouvá dále“. „Zdokonalování člověka spočívá právě v překonávání krizových stavů.“⁹³

V krizové situaci potřebuje každý člověk především hluboké porozumění svého nejbližšího okolí.⁹⁴ Jedinec, který se chce z krize dostat, ji musí brát se vši opravdovostí a bez postranních únikových myšlenek. Ostatní by neměli jeho utrpení banalizovat rozmlouváním nebo planým utěšováním a postižený by se měl vyhnout falešné lítosti a pokrytecké sebelítosti. Pokud se rozhodne pro spolupráci s patřičnou psychoterapeutickou pomocí, je základem krizové intervence verbální komunikace.

Španělský filosof José Ortega y Gasset⁹⁵ poukázal už v 1. polovině 20. století na fakt, že dnešní člověk, kterého nazývá člověkem „davovým“, je jedinec „rozmazlený výdobytky civilizace“. Neuvědomuje si, že za technickým pokrokem se skrývá velké úsilí a lidské schopnosti, jejichž získání není snadné. Zásadní změna přišla s příchodem průmyslové revoluce, ale rozvoj „davového člověka“ nastal zejména v 19. století. Nový svět umožnily tři principy: liberální demokracie, vědecké experimenty a industrialismus, tedy technika. Zatímco lidé starších dob museli čelit katastrofám nejrůznějšího druhu, pro člověka dneška je normou život zbavený obtíží. Blahobyt, štěstí a pohoda je něco, co bereme jako samozřejmost, technický pokrok je nad „Slunce jasnější“, ale o jejich příčiny se nikdo nezajímá. Máme dojem, že vše je dovoleno, nic není přikázáno a výhody, které přináší dnešní

⁹³ EIS, Zdeněk. Op. cit. ze s. 108.

⁹⁴ EIS, Zdeněk. Op. cit. ze s. 92 – 101.

⁹⁵ GASSET, José Ortega. *Vzpouřa davů*. Přel. Václav Černý. 1. vyd. Praha : Naše Vojsko, 1993. Cit. ze s. 60 – 63.

svět vyžadujeme jako by byly vrozeným právem. Mnoho lidí žije neproduktivním a stereotypním životem takto popsaného „davového člověka“. Ve chvílích, kdy je však potká něco nepředvídaného, jsou v koncích. Nenaucili se zvládat potíže, nevědí si rady a potřebují pomoc. Pocity vnitřní prázdnoty nechtěný stav ještě umocňují. Přicházející krize nám naznačuje, že něco není v pořádku. A člověk by měl jejímu hlasu naslouchat, neměl by ji vnímat jen jako něco nepříjemného, ale využít ji jako podnětu k nutné změně. V krizi totiž zkoušíme především sami sebe a díky překonané krizi se můžeme stát lepšími lidmi.

1.4 Pastorační péče, její definice a cíle

Výraz pastorační, pastorální nebo pastýřský pochází ze slova „pastor“⁹⁶ neboli „pastýř“.⁹⁷ Pastýřem rozumíme někoho, kdo „pečuje o své stádo a zajišťuje jeho potřeby“. V dnešní době nám může připadat toto přirovnání nepatřičné a nic neříkající nebo dokonce hanlivé. Přirovnávání lidí k ovcím má dokonce spíše pejorativní nádech. Avšak podíváme-li se na něj z historického hlediska, shledáme, že jeho původ se nachází v pastýřských kulturách Orientu.⁹⁸ Na počátku byl vyvolený lid „národem kočovných pastýřů“ (např. Gn 46,32; Gn 47,3; Ex 12,38) a „mnoho hrdinů jeho dějin byli právě pastýři“ (např. Ex 3,1; 1S 16,11; Ž 78,70n; Am 1,1).⁹⁹ Ve Starém zákoně se často objevoval obraz pastýře, ať už alegorický nebo skutečný, který se staral o stádo ovcí. Tento přirozený starozákonní model, který představoval každodenní zkušenost izraelského lidu, přešel ve formě podobenství a přirovnání i do Nového zákona.¹⁰⁰ Pastorační péče tedy patří neodmyslitelně k sobě a úkolem pastýře je pečovat o své svěřence.

Pastorační péče je teologickou disciplínou spadající do oblasti praktické teologie, ale neobejde se samozřejmě bez neustálé teologické reflexe.¹⁰¹ Jiným výrazem pro pastorační péči je

⁹⁶ Termín navazuje na Iz 40,11; Ez 34,12; J 10,11. BUCHBERGER, Michael. *Lexikon für Theologie und Kirche*. Band 8. 2. přepracované a rozšířené vyd. Freiburg : Herder, 1963. Cit. ze s. 154.

⁹⁷ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pastorační péče*. 1. vyd. Praha : Oliva, 2000. Cit. ze s. 8.

⁹⁸ OPATRŇ, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1996. Vol. cit. ze s. 4.

⁹⁹ ALLMEN, Jean-Jaques. *Biblický slovník*. Přel. Jan Miřejovský. 2. vyd. Praha : Evangelické nakladatelství - Kalich, 1991. Cit. ze s. 183 – 184.

¹⁰⁰ Pastorační péči v bibli se budeme zabývat více v kapitole „Pastorační péče v biblickém pojetí“.

¹⁰¹ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Op. cit. ze s. 11 – 12.

„poimetika“, která pochází z řeckého termínu pro pastýře – „poimen“.¹⁰² V německy mluvících zemích se tato disciplína nazývá „Seelsorge“ z latinského „cura animarum“, tedy péče o duši, případně také „Seelenführung“ nebo „Seelenleitung“.¹⁰³ „Seelsorge“ je vnímána jako nevtíravé a citlivé vedení lidí a skupin na jejich spirituální cestě.¹⁰⁴ Slovo „duše“ zajišťuje disciplíně určitou odbornost a naopak pojem „péče“ jí dává morálně-autoritativní rozměr. Můžeme se setkat také s termínem „Glaubenshilfe“, který však na rozdíl od „Seelsorge“ není zaměřen pouze na spirituální potřeby člověka, ale souvisí i s dalšími křesťanskými disciplínami, jako je misie nebo dogmatika. V anglosaské oblasti se používá termínů „pastoral care“ nebo „pastoral counseling“,¹⁰⁵ někdy pouze „counseling“,¹⁰⁶ které více vystihují skutečnost, že zde hovoříme o péči o celého člověka, nikoli pouze o jeho duši. Pastorační poradenství je čistě duchovní službou, která je podstatně více strukturována a zaměřena na specifickou potřebu nebo zájem, se kterými se jednotlivci obrací na svého duchovního. Pastorační poradenství se tak dotýká vymezeného okruhu problémů a je součástí pastorační péče. Pastorační péče je oproti tomu širší pojem, který zahrnuje duchovní a např. v katolické církvi i administrativní starost farářů a ostatních církevních pracovníků o jim svěřenou farnost či sbor.¹⁰⁷

Hledáme-li přesnou definici pastorce neboli pastorační péče,¹⁰⁸ naskytne se nám hned několik možností jak na ni nahlížet a rozumět jí. Katolický praktický teolog Aleš Opatrný,¹⁰⁹ který je u nás jedním z předních odborníků na pastorační péči o ní soudí následovně: „Pastorace znamená zabývání se lidmi v konkrétních životních podmínkách, tedy v určité

¹⁰² V rámci této práce budeme používat jednotně výrazů „pastorace“ a „pastorační péče“.

¹⁰³ Oba výrazy překládám jako „duchovní vedení“.

¹⁰⁴ NAUER, Doris. *Seelsorge : Sorge um die Seele*. 1. vyd. Stuttgart : Kohlhammer, 2007. Cit. ze s. 151.

¹⁰⁵ „Pastoral care“ překládám jako „pastýřská či pastorační péče“ a „pastoral counseling“ jako „pastorační poradenství“. Pastoral care pochází z biblického obrazu pastýře a vztahuje se k péči o osoby v církevním společenství, které mají problémy nebo zármutek. HUNTER, Rodney J. (ed.) *Dictionary of Pastoral Care and Counseling*. 1. vyd. Nashville : Abingdon Press, 1990. Vol. cit. ze s. 836.

¹⁰⁶ Termín „Counseling“ tradičně a obecně označuje poskytování nějaké rady nebo poradenství. V církevním slova smyslu má toto poradenství ještě spirituální rozměr. „Pastoral Counseling“ je termín, který znamená užití poradenství nebo psychotherapeutických metod duchovním k pomoci jedincům, párům nebo rodinám ke zvládnutí jejich osobních krizí a životních problémů. CAMPBELL, Alastair V. *A Dictionary of Pastoral Care*. 1. vyd. London : SPCK, 1987. Vol. cit. ze s. 54. 198.

¹⁰⁷ VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*. 1. vyd. Brno : L. Marek, 2005. Vol. cit. ze s. 7.

¹⁰⁸ Oba výrazy budeme nadále používat jako synonymní.

¹⁰⁹ OPATRNÝ, Aleš. *Pastorace v postmoderní společnosti*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001. Cit. ze s. 9.

zemi, v určité dějinné situaci, v určitém historickém a kulturním kontextu. Jejím posláním je řešit konkrétní problémy konkrétních lidí ve světle a síle evangelia.“ Tato poměrně široce pojatá definice nám mimo jiné říká, abychom nezavírali oči před problémy lidí kolem nás, našich bratří a sester, ale snažili se jim pomáhat stejně jako to činil náš vzor, Ježíš Kristus. Podle evangelického teologa Jara Křivohlavého¹¹⁰ není pastorační činnost „jen výhradně činností profesionálního duchovního, ale má ji vykonávat každý křesťan“. Toto pojetí koliduje s klasičtějším chápáním pastorační péče jako „osobního opatrování věřícího člověka duchovním“.¹¹¹ Profesor Milan Salajka¹¹² z CČSH považuje duchovní péči za jednu ze základních činností církve a podává následující definici: „Duchovní péče se novozákonně kvalifikuje jako situační christologické svědectví obce a jejího správce se zaměřením k lidem tak, aby byli „přivedeni před Boha jako dokonalí v Kristu“ (Ko 1, 28), a to s pomocí jejich duchovního budování „pro zralé lidství, měřené mírou Kristovy plnosti“ (Ef 4, 13). Za ústřední metodu této činnosti se pokládá akomodace (zaostření) a aplikace (uplatnění) Božího slova směrem k lidským potřebám, spolu s otvíráním lidských duševních kapacit vůči aktivitám Ducha svatého.“

Souhrnně se dá říci, že máme dva hlavní rysy, které jsou pro pastorační péči typické. Jednak se odehrává v křesťanském prostředí, jednak se zabývá výhradně lidmi. Důležitým faktem pro pastorační péči je, že pracuje s ozdravným vlivem víry.¹¹³ Rozumíme, že cílem a smyslem pastorační péče je pomáhat druhým lidem v jejich křesťanské seberealizaci, posílit jejich odvalu k víře, projevovat v praxi vzájemnou lásku a celkově poskytovat oporu bližnímu světu, tedy jít ve šlépějích Ježíše Krista.¹¹⁴ Pastorační péče je osobní podpora jednotlivému člověku v prostoru církve.¹¹⁵ Pastorační činnost je důležitá a nutná, ale není však samozřejmostí,¹¹⁶ za což ji mnozí považují.

¹¹⁰ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Op. cit. ze s. 9.

¹¹¹ BLÜHM, Reimund. *Begriff und Theorie der Seelsorge*. In: BECKER, Ingeborg, BIERITZ, Karl-Heinrich, BLÜHM, Reimund et al. *Handbuch der Seelsorge*. 3. vyd. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1983. Cit. ze s. 21.

¹¹² SALAJKA, Milan. *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. Cit. ze s. 105.

¹¹³ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Op. cit. ze s. 15.

¹¹⁴ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Op. cit. ze s. 16.

¹¹⁵ SHALL, U. *Der besondere Auftrag der Gemeindeseelsorge*. 1978. Vol. cit. ze s. 160. In: DAEWEL, Hartwig. *Seelsorgekonzeptionen seit der dialektischen Theologie*. In: BECKER, Ingeborg, BIERITZ, Karl-Heinrich,

Nejzákladnější a nejjednodušší definici pastorační péče nám nabízí teolog Josef Smolík:¹¹⁷ „pastorální péče je službou k víře a k životu z víry“. Pastýřská péče slouží křesťanům, aby mohli žít z potěšení v životě i ve smrti, že nejsou sami, ale že mají svého Spasitele Ježíše Krista, který je vykoupil. Zároveň křesťanovi pomáhá, aby v tomto vyznání setrval až do smrti. Ti, kteří v církvi vyučují mají především přivádět k plnosti už jednou započatou víru. Pastorační péče posiluje víru ve chvílích pochyb, střeží ji před falešným učením a zachovává její čistotu. Pomáhá k plné účasti na darech, které jsou dány sboru a na rozvíjení charismat u jednotlivých členů. Ale křesťan nežije pouze ve sboru, pomoci ve víře, rady a napomínání potřebuje i ve světě. Pastýřská péče vstupuje do otázek a krizí, které vznikají v manželství, v práci, ve vztahu k okolnímu světu. Služba víry je především služba bližnímu v jeho konkrétních starostech.

Definicí pastorační péče je mnoho a primárním cílem této práce není podat vyčerpávající výklad o jejich rozdílech, nýbrž hloubková analýza jedné konkrétní oblasti pastorační péče. Naším stěžejním tématem je pastore dospívajících ve vztahu k jejich spirituálním krizím. Lze říci, že pastore mládeže je určitý podobor církevní pastore, který se zabývá specifickou skupinou lidí, ovšem ne např. sociální skupinou, nýbrž přesně vymezenou věkovou skupinou.¹¹⁸ Pro lepší porozumění této skupině lidí, je třeba vycházet i ze znalostí, které přinášejí jiné obory jako je např. vývojová či pedagogická psychologie.

1.5 Shrnutí

V této úvodní kapitole jsme si definovali a popsali čtyři hlavní pojmy stěžejní pro tuto disertační práci. Jedná se o „adolescenci“, „spiritualitu“, „krizi“ a „pastorační péči“. U každého termínu byl stanoven původ slova, jeho definice, historie, chápání a další podstatné skutečnosti, které se k němu bezprostředně vztahují. V další kapitole se nyní budeme podrobněji zabývat specifickými adolescentního věku.

BLÜHM, Reimund et al. *Handbuch der Seelsorge*. 3. vyd. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1983. Vol. cit. ze s. 63.

¹¹⁶ WINKLER, Klaus. *Seelsorge*. 1. vyd. Berlin : Walter de Gruyter, 1997. Vol. cit. ze s. 1.

¹¹⁷ SMOLÍK, Josef. *Pastýřská péče*. 1. vyd. Praha : Kalich, 1991. Cit. ze s. 5 – 16.

¹¹⁸ STÄDLER-MACH, Barbara. *Kinderseelsorge : Seelsorge mit Kindern und ihre pastoralpsychologische Bedeutung*. 1. vyd. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2004. Vol. cit. ze s. 20 – 21.

2 Adolescentní věk, jeho problémy a pomoc s řešením

Nyní se dostáváme k objektu našeho bádání, a to k adolescentovi. Adolescenti jsou komplikovanou a specifickou věkovou skupinou. Nejsou to už děti, ale také se nejedná o zcela autonomní zralé jedince. Jejich intelektuální úroveň je už v podstatě na úrovni dospělých, ale chybí jim životní zkušenosti. Je třeba s nimi jednat obezřetně, v žádném případě ne jako s dětmi. Na to bývají zvlášť „alergičtí“. V případě, že během prvního kontaktu něco zkazíme, můžeme adolescenta ztratit pro naše další působení docela. Jací adolescenti jsou, jaké mají problémy, jaký je jejich vztah k víře a církvi a jak se vypořádají se svým hlavním úkolem, nalezení vlastní identity, bude hlavním předmětem této kapitoly.

2.1 Adolescence ve vztahu k bibli

O období dospívání a mládí se bible zmiňuje relativně často. Nelze však jednoznačně a přesně určit do jakého období byl tehdy mladý muž označován jako „mladík“ (zda do dvaceti, dvaceti pěti nebo třiceti let). Mládí bylo především ve Starém zákoně považováno za „zvláštní výsadu“ (Jb 29,4; Kaz 11,9),¹¹⁹ ale také za dobu „značně nebezpečnou a plnou nedostatků“ (Jb 13,26; 20,11; Ž 25,7). Důvodem je především, že „mladí ještě nemají sílu a zkušenosti dospělých“.¹²⁰ Mladí lidé se od biblických dob v určitých ohledech nezměnili, naopak jsou ve svém nitru stále stejní. „Silně pociťují volání po Bohu, kráse, štěstí a lásce.“¹²¹

Bible nám může poskytnout také inspiraci k rozhovorům s mladými lidmi.¹²² Vhodným tématem jsou především biblické postavy, které názorně představují nejrůznější lidské vlastnosti a životní příběhy. Ve Starém zákoně byli takovými postavami např. Jakub, který nebyl právě vzorem pravých ctností; Josef, silný člověk věrný Bohu; Samson, jenž nepostupoval ve svém hledání poctivě; Rút, prostá a pokorná žena; král David, který byl za krále vyvolen už jako mladík; Daniel, nadaný jedinec pevný ve své víře; Jeremiáš, vyvolený prorok; Tobiaš, obdařený moudrostí a Božím požehnáním; Ester, krásná dívka, prožívající

¹¹⁹ NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. 2. přepracované a rozšířené vyd. Praha : Kalich, 1956. Díl 1, A – R. Cit. ze s. 434.

¹²⁰ KAPLÁNEK, Michal. *Pastorace mládeže*. 1. vyd. Praha : Salesiánská provincie, 1999. Cit. ze s. 22.

¹²¹ BALÍK, Jan. *Na cestě s mladými*. 1. vyd. Praha : Paulínky, 2004. Cit. ze s. 68.

¹²² BALÍK, Jan. Op. cit. ze s. 14 – 27.

velké dilema nebo např. mladí lidé v Písni písní, kteří řeší ústřední téma všech mladých: lásku (lidskou lásku jako odlesk lásky Boží).

Podobně v Novém zákoně nalezneme mnoho inspirujících postav, mezi než jistě patří Jan Křtitel, příbuzný Ježíše, který prožíval období slávy i pádu; Josef, který, když se seznámil s Marií, neměl tušení co ho čeká; Marie jako krásný vzor mladého člověka; bohatý mladík hledající povolání a prožívající riziko svobody; apoštolové, jež se rozhodli pro následování Krista; apoštol Petr, který se potýká se svou slabostí i apoštol Jan, pro kterého je láska v životě to nejdůležitější; mladík, který usnul při Pavlově kázání (Sk 20,7-12); Marie z Magdaly, jež byla za svou věrnost Kristu odměněna a samozřejmě Ježíš sám jako obraz pravého vychovatele.

2.2 Psychologický pohled na vývojové změny a úkoly adolescence

Dospívající kolem jedenáctého roku objevuje schopnost abstraktních logických operací a myšlení tak „dostává křídla“.¹²³ Otevírá se mu nová možnost myslet nezávisle na obsahu a myslet o myšlení, provádět hypotetické soudy apod. Jeho intelekt proniká do hloubky pojmů jako je hmota, čas, příčina, ale také pravda, spravedlnost či právo.

Podle výsledků výzkumu¹²⁴ dochází mezi šestnáctým a osmnáctým rokem ke změnám, které ve výsledku vedou k větší „extraverzi a emoční stabilitě“. Jsou považovány za vývojové změny, ve kterých se odráží především změna sociálního postavení adolescentů. Tato tendence je vysvětlena zvýšenou potřebou sociálních kontaktů a sebereprezentace ve smyslu sociální přijatelnosti. Je však třeba upozornit, že k velkým změnám osobnosti už u dospívajících v tomto období nedochází.

Socializačním prostředím pro adolescenty je rodina, škola, církev nebo zájmová skupina (např. sportovní klub).¹²⁵ V rámci těchto institucionalizovaných skupin si adolescenti vytvářejí tzv. „Peer Groups“, neboli vrstevnické či referenční skupiny, které jsou pro ně

¹²³ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. Cit. ze s. 290.

¹²⁴ BLATNÝ, Marek, URBÁNEK, Tomáš. Stabilita a změny osobnosti v adolescenci: Analýza na úrovni osobnostních typů. *Československá psychologie*, 2004, roč. 48, č. 4. Cit. ze s. 289 – 297.

¹²⁵ SCHIRMER, Dietrich, SCHIRMER, Eva. *Deklassiert? Arbeiterjugendliche in der Kirche : Ein Bericht und seine Konsequenzen für eine andere Jugendarbeit*. 1. vyd. München : Kaiser, 1976. Vol. cit. ze s. 39.

v tomto věku velice důležité. Jedná se o věkově homogenní skupiny mladých lidí se společnou subkulturou. Pokud chce mladý člověk do své „Peer Group“ zapadnout, musí přijmout její hodnoty a vzory chování.

Ačkoli se dnes upouští od představy, že dospívání je rizikovým obdobím těžkých krizí a emocionální lability, přesto stojí mladí lidé před celou řadou vývojových úkolů, se kterými se musí vypořádat.¹²⁶ Patří mezi ně především vyrovnání se se svým tělem, svojí mužskou nebo ženskou rolí, získání nového a zralejšího vztahu k vrstevníkům obojího pohlaví, dosažení emocionální nezávislosti na rodičích a dalších dospělých osobách, příprava na budoucí povolání, ale i na rodinný a partnerský život, čemuž předchází intimní sexuální vztah (velice aktuální téma v tomto období). Dalšími úkoly jsou vybudování systému hodnot a morálního žebříčku, získání odpovědného vztahu k širší společnosti, získání identity, vytvoření si obrazu sebe sama a stanovení si cílů i životní perspektivy.

Vývojové úkoly vyplývající ze změn v období dospívání, které určují další vývoj osobnosti, můžeme v souhlase s Lorenzem¹²⁷ shrnout následovně:

1. Akceptace tělesných změn.
2. Osvojení mužské nebo ženské role. Dospívající musí najít individuální řešení své sexuální a rodové role i jejího vlastního obrazu.
3. Osvojení nových vztahů k vrstevníkům obojího pohlaví.
4. Získání emocionální nezávislosti na rodičích a jiných dospělých.
5. Příprava na profesionální dráhu.
6. Příprava na partnerství a rodinný život.
7. Osvojení sociálně odpovědného jednání.
8. Vytvoření hodnotového systému a osvojení etických pravidel jednání.

¹²⁶ DIETRICH, Michael. *Handbuch Psychologie & Seelsorge*. 6. vyd. Wuppertal : R. Brockhaus Verlag, 2000. Vol. cit. ze s. 154 – 155.

¹²⁷ LORENC, Jan. *Krizová intervence u dospívajících*. In: VODÁČKOVÁ, Daniela et al. *Krizová intervence*. Praha : Portál, 2007. Vol. cit. ze s. 279.

2.3 Role rodiny v životě adolescenta

V období adolescence se začíná vztah mezi rodiči a dětmi výrazně proměňovat.¹²⁸ Dochází k „emancipačnímu procesu osamostatňování“, kdy rodiče mění svou pozici autority a přijímají dospívající dítě spíše jako partnera. Tento proces bývá dovršen v období mladší dospělosti. Osamostatňování můžeme pozorovat v několika úrovních. V rovině emocionální se děti osvobozují od potřeby emoční podpory a souhlasu rodičů se svým jednáním a chováním, s čímž souvisí vytvoření odlišných postojů, hodnot a přesvědčení. V rovině funkční si začíná mladý člověk zabezpečovat své fyzické potřeby sám bez ekonomické podpory rodičů. Zdravé vztahy v rodině by měly být osvobozeny od pocitů hněvu a viny, protože vznik nezávislosti je součástí vytvoření dobrého dospělého vztahu mezi rodiči a jejich dětmi. Tento vývoj vztahů je samozřejmě v každé rodině individuálně rozdílný.¹²⁹

„Zdravá neboli funkční rodina“ neznamená absenci problémů, které tento proces mnohdy doprovázejí, ale účinný způsob jejich zvládnutí, tzn. schopnost rodiny adekvátně se vypořádat s náročnými či stresovými životními událostmi a přizpůsobovat se změnám. Funkční rodina se dokáže adaptovat při zátěži, hledat a nacházet novou rovnováhu.¹³⁰ Naopak rodiny vykazující dysfunkční rysy nezvládají proces osamostatnění a s ním související proměnu vztahů rodičů a dětí a dochází k narušení přirozeného a správného průběhu procesu separace. Dysfunkční rodiny vykazují některé z těchto charakteristik: popírání či neřešení problémů, chybějící intimita, vzájemné obviňování, rigidní role, potlačování osobní identity na úkor rodinné identity, individuální potřeby členů rodiny obětované dysfunkčnímu rodinnému systému, nejasná komunikace, chybění zřetelných hranic mezi členy rodiny, nejasná pravidla a kompetence. Obecně řečeno jde o rodinu, v níž jeden nebo více členů produkuje „maladaptivní, čili nezdravé chování“.¹³¹

¹²⁸ RAJMICOVÁ, Kateřina. Dospělé děti a jejich rodiče. *Psychologie dnes*, 2003, roč. 9, č. 3. Cit. ze s. 16 – 17.

¹²⁹ Pro mladé lidi, kteří vyrostli v narušeném prostředí, např. neúplná rodina, alkoholismus, týrání a zneužívání, je mnohdy těžké plně dospět a najít svou roli, jak mužskou, resp. ženskou, tak profesní. Pomocí jim může být především zdravé a integrální lidství toho, kdo je doprovází. Důležité je vyrovnání se s deficitem dětství, např. opuštění rodičů, zkrátka vyrovnání se s minulostí a duchovní uzdravení. Nejhorší je bagatelizování prožitých útrap a moralizování. Nebezpečím je také náboženské překrytí problému, např. neochota přijmout svou mužskou nebo ženskou roli v podobě celibátu. OPATRŇ, Aleš. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*. 4. rozšířené vyd. Praha : Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství Pražském, 2005. Vol. cit. ze s. 52.

¹³⁰ SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2. přepracované vyd. Praha : Portál, 2007. Cit. ze s. 76 – 77.

¹³¹ SOBOTKOVÁ, Irena. Op. cit. ze s. 35.

Těžkosti se zvládnutím dospívání svých dětí a adekvátní reakcí mívají také rodiny, které nemusí vyloženě vykazovat dysfunkční znaky.¹³² Prvním problémem bývá nedostatečná pozornost věnovaná adolescentovi, kterého rodiče neprávem považují už za dospělého a na kterého nemají pod tíhou vlastních starostí čas¹³³ (příliš se věnují své kariéře, mají problémy s rozvodem apod.). To adolescent vnímá jako nezájem o jeho osobu a snaží se upoutat rodičovskou pozornost nějakým jiným, mnohdy nevhodným způsobem, případně si ji kompenzuje jinde. Opačným případem je situace, kdy se rodič v obavách, že po odchodu dítěte z domova zůstane sám, snaží separaci bránit za každou cenu.¹³⁴ To právě vyvolává pocity viny na straně adolescenta a pocity hněvu u rodičů. Konflikt, zda „dítě držet v závislosti“, nebo „jej pustit“, však v sobě do určité míry řeší všichni rodiče.

V případě, že se dospívající ve víru změn a vypjatých situací dostane do nějaké kritické situace, stává se jeho problém problémem celé rodiny. I přes probíhající proces separace, je pro dospívajícího rodinné zázemí stále důležité a snad více než v jakémkoli jiném období vnímá problémy v rodině velmi citlivě. Rodiče by proto měli být svým dospívajícím potomkům vždy oporou. Jejich úlohou je ve chvílích životních těžkostí a adolescentních krizí v první řadě „srozumitelně vyjádřené pochopení a poskytnutí potřebné citové posily“.¹³⁵ Pokud je dospívající schopen toto akceptovat, je jejich úkolem „společné hledání přijatelných východisek“, což neznamená vnucovat adolescentovi osobní zkušenosti a osvědčené rady, ale projevit mu podporu a důvěru v jeho potenciál a možnosti. Dotyčnému zpravidla nechybí síla, ale sebedůvěra a vůle k zásadní změně. V určitých případech by měli rodiče vyhledat odbornou pomoc, zvláště pokud sami nevědí, co dělat. Lékaře je nutné kontaktovat bezprostředně tehdy, pokud je jejich dítě pod vlivem drog a hrozí mu otrava, dále když

¹³² Hranice mezi „funkční“ a „dysfunkční“ rodinou většinou není jasná a i fungující rodiny mohou v určitém období vykazovat negativní rysy.

¹³³ Většina rodičů adolescentů je právě ve věku střední dospělosti, která bývá označována za „senzitivní a krizové období“ spojené s bilancí dosavadního života a se znovuožívajícím tématem hledání nové autentičnosti, identity a smyslu. Rodiče se musí vypořádat nejenom s odchodem dětí, ale také se zhoršenou tělesnou kondicí, s úzkostmi z ubíhajícího času a strachem ze smrti, ženy navíc s přicházejícím klimakteriem. Právě v období krize středního věku narůstá počet rozvodů, což je jedním z faktorů, který mívá vliv na vznik krize u dětí těchto rodičů. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 3. vyd. (2. vyd. v Portálu). Praha : Portál, 2004. Vol. cit. ze s. 299 – 309.

¹³⁴ Toto je častá strategie matek, které vychovávají své dítě bez otce. Mají strach, že po odchodu dítěte z domova zůstanou osamoceny a ještě navíc ztratí svůj „společenský statut matky“.

¹³⁵ JEDLIČKA, Richard. *Psychologická první pomoc v práci výchovného poradce*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2000. Cit. ze s. 30.

potomek trpí duševními problémy nebo suicidální úmysly.¹³⁶ Potíže s alkoholem nebo jinými drogami nejsou v adolescenci ničím neobvyklým. Dají se však včas rozpoznat, jestliže rodiče věnují dospívajícímu dostatečnou pozornost.¹³⁷

Rodinná výchova a celkové rodinné prostředí má na dospívajícího jedince velký vliv. Pokud adolescent ve své rodině cítí oporu, usnadňuje mu to proces osamostatňování. Je třeba, aby dospívající věděl, že se může kdykoli vrátit domů, pokud ve „světě neuspěje“. Názorným příkladem takové situace je biblické podobenství o marnotratném synovi (L 15,11-32).

„Křesťanská výchova je výchova k důvěře a naději, k víře v Boha jako jediného garanta, že nebude tato důvěra a naděje zklamána.“¹³⁸ Prof. Liguš¹³⁹ zdůrazňuje, že správná křesťanská výchova v rodině je velmi důležitá: „Nejen před narozením, ale i po něm je důležité, aby dítě vyrůstalo v harmonickém prostředí. Rodina je prvním místem, kde dítě vstupuje do vztahů a učí se základním životním postojům. Osobní příklad rodičů je v křesťanské výchově velmi potřebný. Stejně jako se dítě napodobováním svých rodičů učí postupně vyslovovat slabiky a slova, učí se uchopit do ruky lžičku, namalovat obrázek tužkou, tak také si snadno osvojí základní křesťanské návyky, např. modlitbu před jídlem, před spaním, nebo společné ztišení se u Božího slova. Rodiče jsou jakýmsi prvními

¹³⁶ NEŠPOR, Karel. Alkohol a jiné návykové látky u dětí. *Česká a Slovenská Psychiatrie*, 2004, roč. 100, č. 5. Vol. cit. ze s. 301 – 304. Drogy, alkohol, psychické potíže a tendence k sebevražednému chování jsou v adolescenci nejčastější projevy patologického chování. Dále k tématu v podkapitole „Závislosti“.

¹³⁷ Pokud rodiče zjistí, že se jejich potomek potýká s drogami či alkoholem, mají větší pravděpodobnost zvládnutí problému, budou-li spolupracovat nejen spolu navzájem, ale i s širší rodinou, se školou a s odborníky v léčebných zařízeních. Rodiče by se měli zároveň snažit vytvořit takovou situaci, aby pro dospívajícího bylo výhodnější abstinovat, než pokračovat v pití alkoholu nebo braní drog. Pomáhá také si s adolescentem otevřeně pohovořit, tento rozhovor je však vhodné odložit až na dobu, kdy není dotčený jedinec pod vlivem drog či alkoholu. Rodiče musí své dítě přesvědčit o tom, že je třeba, aby se rozhodlo pro léčbu a vyžadovat po něm konkrétní kroky, např. že bude více času věnovat studiu a přestane se stýkat s nebezpečnou partou. Současně je třeba ocenit případné pokroky a všimnout si jeho dobrých stránek. S mladým člověkem, který bojuje s takto závažným problémem, se musí trávit mnohem více času. Určitě by rodiče měli mít přehled o tom, kde jejich dítě je a co dělá. Nedoporučuje se fyzické násilí, protože často jen živí v dospívajícím pocit ukřivděnosti a v rodičích vyvolává pocity viny, což vede pouze k dalším problémům. V žádném případě nesmí rodič ze svého úsilí ustoupit. Je třeba přetrhat vazby na nebezpečnou společnost. Dotěrným kamarádům a těm, kdo dítěti dodávali drogy či alkohol, je nezbytné pohrozit podáním trestního oznámení. Pokud výhrůžka nezabere, je nasnadě to rovnou realizovat. I rodiče by měli vyhledat odbornou pomoc či radu a zároveň rozvíjet svou tělesnou a duševní kondici. Pomohou tím sobě i svému dítěti, které si jich bude více vážit. Ohroženi jsou také sourozenci problémového jedince, proto je třeba i jim věnovat zvláštní péči a zájem. Jsou-li v rodině malé děti, musí rodiče myslet i na jejich bezpečnost (člověk pod vlivem alkoholu nebo drog bývá agresivní, drogami se může malé dítě otrávit apod.). V každém případě se doporučuje mít dobrý vztah k dítěti a zároveň být ve svém úsilí cílevědomý a pevný. Problémy s drogami nebo alkoholem je možné překonat, ale samozřejmě je mnohem lepší jim předcházet, proto je nutné věnovat se pravidelně prevenci. NEŠPOR, Karel. Op. cit. ze s. 301 – 304.

¹³⁸ HERCIKOVÁ, Pavla Edita. *Křesťanská výchova dětí*. 1. vyd. Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2002. Cit. ze s. 85.

¹³⁹ LIGUŠ, Ján et al. *Náboženská výchova a výuka. Sborník*. 1. vyd. Brno : L. Marek, 2005. Cit. ze s. 82.

katechety, kteří svým dětem zprostředkovávají pravdy Božího slova a svým životem jim poukazují na to, že osobní vztah s Bohem je důležitý pro život křesťana.“

Dítě vychovávané dle křesťanských zásad by nemělo mít potřebu prosazovat se násilím, naopak je vedeno k lásce a city se u něho rozvíjejí rovnoměrně. Pokud bylo dítě upřímně vychovááno v takovémto křesťanském duchu a rodiče se dle hláсанých zásad chovali, je pravděpodobnost kritických situací nižší, ale samozřejmě ji zcela vyloučit nelze.

2.4 Adolescentní krize identity dle Eriksona

„Identita“ znamená v češtině „totožnost“, pojem však nebývá definován, ačkoli se o něm poměrně často hovoří.¹⁴⁰ Podle psychologického slovníku je výraz identita používán v sociální psychologii a sociologii mnohdy až v protichůdných významech.¹⁴¹ Lze jej chápat jako jednotnost a neměnnost celku, jako shodnost či stejnost se sebou samým v prostoru a čase. Podle Festingera¹⁴² je pojetí identity založené na srovnání osobnosti s jinými. Mnohdy bývá identita spojována v souvislosti s „Já“, se zažíváním a uvědomováním si sebe sama jako vlastní osobnosti. Identita se v jedinci formuje skrze jeho vztah k místu v sociálním životě. Jedinec si vytváří vlastní představy o sobě (kvality a atributy, které v sobě vidí) a sebeúctu, což se vztahuje k pozitivním nebo negativním pocitům, které získává na základě svých zkušeností v sociálním životě. Sebedefinování se mění během jednotlivých přechodných stádií života, tedy i během adolescence. Podle Eriksona¹⁴³ hovoří sociologové často o výrazech jako „vlastní identita“ nebo „sexuální identita“, ale Erikson používal termín „identita Já“ („ego identity“), což je jakási touha po tom „být autentickým člověkem“.

„Vědomí identity“ se vytváří na základě dvou současně působících faktorů: bezprostřední percepce sebe sama a mé kontinuity v čase a zároveň chápání skutečnosti, že mě a moji kontinuitu vnímají ostatní.¹⁴⁴ Na utváření identity jednotlivce, jeho individuálního ega, mají tedy vliv vnější společenské faktory. Proto naše identita zároveň reflektuje

¹⁴⁰ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. Cit. ze s. 291.

¹⁴¹ GEIST, Bohumil. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha : Vodnář, 2000. Cit. ze s. 88 – 89.

¹⁴² In: GEIST, Bohumil. Op. cit. ze s. 88.

¹⁴³ ERIKSON, Erik H. *Jugend und Krise. Die Psychodynamik im sozialen Wandel*. Přel. Marianne von Eckardt-Jaffé. 1. vyd. Stuttgart : Ernst Klett Verlag, 1970. Cit. ze s. 12.

¹⁴⁴ ERIKSON, Erik H. *Identity and the Life Cycle*. New York : W. W. Norton, c1980. Vol. cit. ze s. 17 – 22.

historické změny, kulturu území nebo etnika, kde žijeme, ekonomické faktory, sociální modely nebo představy o dobru a zlu. Všechny tyto faktory jsou proměnné a během dějin se vyvíjely. Kromě „individuální identity“ existuje také tzv. „skupinová identita“ a obě se navzájem ovlivňují.

Lze také říci, že identita znamená zažitou odpověď na několik nejosobnějších a nejbytošnějších otázek: „Kdo opravdu jsem ve svém čase mezi narozením a smrtí? Jaký jsem? Co pro mě znamená být mužem nebo ženou, přítelem nebo soupeřem? Na čem mi v životě nejvíc záleží a co dokážu? Kam patřím? V co opravdu a autenticky věřím? Jaký je smysl mého života?“.

Právě otázky typu: „Kdo jsem, jaké je moje místo ve světě, kým chci být, jak mne vidí druzí?“ si v rámci hledání a vytváření vlastní identity často kladou dospívající. Takovéto hledání může být doprovázeno vnitřními otřesy. Dospívající mnohdy prožívají pocity nedostatečnosti a odcizení, trpí depresivními náladami, nejistotou a úzkostí nebo ztrátou smyslu života. Takovéto prožívání v období adolescence nazýváme „depersonalizační krizí“ nebo také „krizí identity“. „Krise identity“ nastává zpravidla tehdy, pokud se naše myšlení, cítění a jednání dostane do velkého protikladu k okolí.¹⁴⁵ Termín samotný pochází od Erika Eriksona,¹⁴⁶ který jím označil „hlavní krizi dospívání, která přichází právě v období, kdy musí mladý člověk najít určitou ústřední perspektivu a směr svého usilování“. Má za úkol spojit zkušenosti získané v dětství s nadějí a touhou nadcházející dospělosti. Hledá podobnost mezi tím, jak se vidí sám a jak ho vnímají druzí, co od něho očekávají. Zdroje tradice se mísí s novými vnitřními prameny tvorby nové osobnosti. Je třeba vysvětlit, jak lidská bytost vrůstá do společenského života a jak tento svět ukazuje lidem realitu v podobě tradic a institucí.

Mladí lidé se vyznačují tím, že kladou na sebe i na své okolí totální požadavky, lpí na tom, aby byli každodenně uznáváni z perspektivy tušené budoucnosti nebo nesmyslné minulosti, ve svých absolutních ctnostech nebo radikální neřesti, že jsou buď naprosto jedineční, nebo zcela ztraceni v propasti sebeztráty. „Někteří mladí lidé podlehnou této krizi

¹⁴⁵ DIETRICH, Michael, DIETRICH, Jörg. *Wörterbuch Psychologie & Seelsorge*. 1. vyd. Wuppertal : R. Brockhaus Verlag, 1989. Cit. ze s. 152.

¹⁴⁶ ERIKSON, Erik H. *Mladý muž Luther*. Přel. Michal Černoušek. 1. vyd. Praha : Psychoanalytické nakladatelství, 1996. Cit. ze s. 7 – 8.

formou neurotického, psychotického či delikventního projevu, jiní krizi vyřeší ideologickým účastenstvím v oblasti náboženství či politiky, přírodopytu nebo umění. Někteří také mohou přispět k novému stylu života, protože nebezpečí, které cítí, v nich mobilizuje schopnosti vidět a hovořit, snít a plánovat, navrhovat a budovat novým způsobem.¹⁴⁷

Podle Eriksona¹⁴⁸ dochází v období adolescence ke „zmatení identity“, které pramení z odmítnutí některých společenských rolí a z problémů s výběrem budoucího povolání. Většina dospívajících trpí sebeláskou a bývá v určitých ohledech nepřátelská, krutá a plná předsudků vůči ostatním, kteří jsou nějakým způsobem odlišní. Takovou nesnášenlivost je třeba chápat, ale ne tolerovat. Netolerance slouží v adolescenci právě jako důležitý obranný mechanismus proti „pocitu zmatení identity“ neboli také „pocitu difúznosti“ či „konfúze identity“. Ke zmatení identity jsou náchylnější lidé žijící v demokratických a tolerantních společnostech s mnoha možnostmi, ze kterých si mohou vybírat. Tito mladí lidé si vytvářejí vlastní identitu tzv. „self-made identity“, která je velmi komplikovaná.¹⁴⁹ Celý výchovný proces a vývoj zdravé osobnosti je ovlivněn velkým množstvím možností volby, individuálními šancemi dospívajícího a svobodou v určování neboli determinaci sebe sama. Lidé, kteří nedosáhnou své identity nebo si jí nejsou jisti, mají problémy s navázáním intimního vztahu, který je úkolem dalšího vývojového období, tj. mladé dospělosti.¹⁵⁰ Utíkají poté z mezilidských vztahů nebo se do nich bezhlavě vrhají. Chovají se promiskuitně a nakonec upadají do pocitů samoty.

Ve snaze udržet svou celistvost neboli integritu, identifikují se na čas adolescenti velmi silně s hrdiny skupin, part či davů až do té míry, že ztrácejí svou vlastní totožnost.¹⁵¹ Vytvářejí skupinky, podřizují se stereotypům a někteří dodržují věrnost za každou cenu. Nastupuje také zamilovanost, kterou lze chápat jako pokus dospět k definici vlastní identity projekcí roztržitého obrazu vlastního „Já“ na druhé a dále tím, že vidí tento obraz takto odražen a postupně ujasňován, proto je velká část lásky dospívajících konverzací. Jejich mysl

¹⁴⁷ ERIKSON, Erik H. *Mladý muž Luther*. Op. cit. ze s. 7 – 8.

¹⁴⁸ ERIKSON, Erik H. *Jugend und Krise. Die Psychodynamik im sozialen Wandel*. Op. cit. ze s. 131 – 138.

¹⁴⁹ ERIKSON, Erik H. *Identity and the Life Cycle*. Op. cit. ze s. 99.

¹⁵⁰ ERIKSON, Erik H. *Jugend und Krise. Die Psychodynamik im sozialen Wandel*. Op. cit. ze s. 138 – 139.

¹⁵¹ ERIKSON, Erik H. *Dětství a společnost*. Přel. Jan Valeška. 1. vyd. Praha : Argo, 2002. Vol. cit. ze s. 237 – 239.

nazývá Erikson¹⁵² „myslí moratoria“, která se nachází někde mezi morálkou dítěte a etikou dospělého. Ideologická mysl a ideologická perspektiva společnosti mluví k adolescentům, kteří dychtí po ujištění od svých vrstevníků. Jsou připraveni najít potvrzení v rituálech, vyznáních a programech, které určují, co je zlé, nebezpečné a nepřátelské. Sociální hodnoty řídí jejich identitu a když ji hledají, narážejí na problémy ideologie a aristokracie. Přesvědčují sami sebe, že jsou nejlepší, aby se v dospělém světě neztratili. Svě období neklidu si pomáhají zvládnout vytvářením různých part a stereotypizováním sebe samých, svých ideálů a svých nepřátel.

Během celého procesu dospívání procházejí mladí lidé zpravidla čtyřmi stádii identity: „stavem difúzní“ neboli „rozptýlené identity“, „stavem náhradní identity“ čili „předčasným uzavřením“, „moratoriem“ a na konci procesu se dostávají do stavu „získání či dosažení identity“.¹⁵³ „Difúzní neboli rozptýlená identita“ je stádium, kdy člověk neprožívá žádnou krizi a zároveň nemá potřebu sebedefinování. Je snadno ovlivnitelný a často mění své názory a přesvědčení v souladu s normami a očekáváními skupiny, do které patří. Jeho sebehodnocení se odvíjí od reakce ostatních. Na toto stádium navazuje „status náhradní identity neboli předčasného uzavření (foreclosure)“. Pro toto stádium je typické, že postoje a normy přebírá nekriticky od autorit bez toho, aby si je ověřil vlastní zkušeností. Následuje „status moratoria“, pro který je právě charakteristická krize identity spojená s prožíváním stavů úzkosti a pochybnostmi. Mladý člověk experimentuje, zkouší si různé role, objevuje hodnoty, rozvíjí své zájmy a to vše bez toho, že by na sebe bral skutečné závazky. Cílem je samozřejmě „dosažení identity (identity achievement)“, kdy dokáže svou osobnost propojit ve smysluplný celek, zažívat kontinuitu své osobnosti v čase a je také schopen přiměřené sebeakceptace.

Různé skupiny spontánně vytvářejí programové proklamace, jež pro ně mají charakter závazné pravdy, pro kterou je třeba se existenciálně nasadit.¹⁵⁴ Tímto způsobem bývá stadium identity ideologicky ritualizováno. Starší kultury vytvářely pro dospívající zvláštní iniciační

¹⁵² ERIKSON, Erik H. *Dětství a společnost*. Op. cit. ze s. 237 – 239.

¹⁵³ MARCIA, J. *Identity in Adolescence*. In: Adelson, J. *Handbook of adolescent psychology*. New York : Willey, 1980. Cit. ze s. 159 – 187. In: MACEK, Petr. *Adolescence*. 2. upravené vyd. Praha : Portál, 2003. Cit. ze s. 20 – 21.

¹⁵⁴ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. Vol. cit. ze s. 292 – 294.

rituály, které navozovaly neobyčejně intenzivní prožitek s bohatou symbolikou. Jejich smyslem bylo usnadnit dospívajícímu rozchod s dětstvím a dát mu příležitost přijmout celou svou bytostí novu identitu dospělého jedince. Současná západní kultura je charakterizována vypjatým individualismem a absencí podobných rituálů. Proto se mladí musí pustit do hledání své identity „na vlastní pěst“. Toto budování identity mívá také náboženskou povahu.¹⁵⁵

Zápas o identitu ale u dospívajících také proběhnout nemusí.¹⁵⁶ Konzumní mentalita spolu s pragmatickým odklonem od náboženství dospívajícího přímo svádí k bezbolestnému napodobování života svých vzorů, ať už jimi jsou rodiče nebo mediální hvězdy. Takovéto projevy chování adolescentů připomínají tzv. generaci X, která je termínem označujícím první generaci, která přestala věřit, že její život by mohl být lepší než život jejich rodičů.¹⁵⁷ Tito mladí lidé jsou příliš realističtí a vyznačují se vyšší mírou pesimismu a rezignace. Nemají výrazné profesionální ambice a jde jim především o finanční zabezpečení. Rodina a partnerský vztah má pro ně určitou hodnotu, ale i tu mají tendenci relativizovat. Není pro ně typická potřeba mít vše okamžitě bez čekání, trpí pocity poraženectví a odloučenosti. Neprotestují proti střední generaci ani se s ní neidentifikují. Nemají vyhraněné ideály a spojuje je pocit, že žijí v bláznivém světě. Důležitou hodnotou je pro ně zábava a klid. Do jejich životů se promítá současný hodnotový chaos a relativismus, který se vyskytuje napříč celou společností.

Na závěr bych porovнала Eriksonův zápas o vytvoření identity s Jungovým „procesem individuace“,¹⁵⁸ který se mi jeví analogicky. Individuace znamená stávání se sebou samým, tedy individualitou a lze ji také chápat jako cestu k jáství nebo jako seberealizaci. Podle mého názoru je možné takto popsanou individuaci explikovat jako období Eriksonova zápasu o identitu, protože zpravidla probíhá také v období dospívání. V souladu s teorií o hledání

¹⁵⁵ Náboženské skupiny se snaží u adolescentů navodit prožitek obrácení, ke kterému mají spontánní tendenci právě v tomto období. Obrácení je teologický termín a znamená pozitivní obrat od hříchu k pravému Bohu. Konverze neboli alternace je oproti tomu příklon k jakékoli náboženské orientaci včetně přechodu od jednoho náboženství k druhému, případně k jiné konfesi.

¹⁵⁶ ŘÍČAN, Pavel. Op. cit. ze s. 291.

¹⁵⁷ MACEK, Petr. *Adolescence*. 2. upravené vyd. Praha : Portál, 2003. Vol. cit. ze s. 115.

¹⁵⁸ DORAN, Robert M. *Jungovská psychologie a křesťanská spiritualita II*. In: MOORE, Robert, L. C. G. *Jung a křesťanská spiritualita*. Přel. Ivo Müller. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. Cit. ze s. 75.

identity i jiní autoři¹⁵⁹ potvrzují, že úkolem období adolescence je hledání smysluplného a šťastného života, čehož se snaží dospívající dosáhnout vztahem k hodnotám, které jsou pro ně důležité, tj. láska, sexualita, autorita, svoboda nebo moc.

2.5 Víra, její zrání a místo v životě adolescentů

Hledání identity mladých lidí mívá také náboženskou povahu.¹⁶⁰ Víra zraje dle toho, jak se člověk vyvíjí. James W. Fowler na základě znalostí Eriksonova konceptu osmi životních stádií, prací Jeana Piageta o kognitivním vývoji a prací Lawrence Kohberga o mravním vývoji, rozlišil dle věku jedince tato stádia víry:¹⁶¹

1. Nediferencovaná víra (do 3 let).
2. Intuitivně-projektivní víra (od 3 do 6/7 let).
3. Mýticko-slovní víra (od 7 let).
4. Synteticky-konvenční víra (od pubescence).
5. Individuálně reflektovaná víra (asi od 20, ale ne všichni k ní dospějí).
6. Společná víra (asi od 40, ale opět ne všichni jí dosáhnou).
7. Universální víra (lidé jí dosáhnou spíše ve výjimečných případech).

Celek křesťanské víry zralého dospělého člověka tvoří osobní přesvědčení, závazná morálka a styl života.¹⁶² Víru v této podobě však nemůžeme hledat u mladého člověka, jehož víra se teprve rodí. Je důležité, aby se během dospívání stala osobním přesvědčením, jinak zaniká. Růst víry podporuje identifikace se skupinou, v níž víra žije. Tato identifikace je u dospívajících stejně důležitá jako osobní přesvědčení. Pokud nemá mladý člověk možnost svou víru sdílet s ostatními, často dochází k jejímu oslabení nebo dokonce zániku. Kritickým obdobím je změna prostředí při přechodu ze základní na střední školu. Konformita s vrstevníky je mnohdy velkou překážkou v rozvoji víry adolescentů. Život v církvi se mladému člověku jeví jako konformita se světem rodičů a prarodičů, s nímž se nechce nadále

¹⁵⁹ Např. ZULEHNER, Paul M. *Jugend zwischen Kirche und Gesellschaft*. In: ERHARTER, Helmut, WIENER, Josef. *Jugendpastoral – Aufgabe der gesamten Kirche*. 1. vyd. Wien : Herder, 1976. S. 13.

¹⁶⁰ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. Vol. cit. ze s. 292.

¹⁶¹ GROM, Bernhard. *Religionspsychologie*. 1. vyd. München : Kösel, 1992. Vol. cit. ze s. 178.

¹⁶² OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorače v pluralitní společnosti*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006. Vol. cit. ze s. 93 – 95.

ztotožňovat. Pokud je ze strany rodiny a církve navíc vytvářen nátlak, může to v mladém člověku vyvolat vzpouru a odmítání.

Mladí lidé však přirozeně hledají odpovědi na otázky po smyslu života. Málo funguje předávání, zvěstování víry z generace na generaci. Víře nelze naučit, ale člověk může být ve víře vychován a lze mu zvěstovat evangelium, skrze něž přichází k víře. Jádro víry je zplozeno Bohem a člověkem přijato, ale člověk není jejím původcem. Člověk může jenom pokračovat v tom, co Bůh začal.

Víra mladých lidí, kteří nově uvěřili, je na jednu stranu živá a zapalující, silně emotivně podmíněná, na druhou stranu je tato víra mnohdy křehká, snadno zanikající a vázaná na konkrétní osoby.¹⁶³ Pokud je vztah narušen, ohrožena je i víra až se může vytratit úplně. Pracovat se s nimi musí opatrně, tzn. dokud nebudou dosti silní ve své víře, neměli by být pověřováni úkoly, na které nestačí. Naše víra je vždy malověrnou, je ohrožena úzkostí, pochybami a nejistotou.¹⁶⁴ Růst víry je neplánovatelná a velmi křehká záležitost, což musí vědět především rodič či ten, kdo dítě nebo mladého člověka na jeho cestě v růstu víry doprovází.¹⁶⁵ Je důležité, aby svědomí mladého člověka bylo svatyní, kterou dospělí respektují. Mnozí milující rodiče chtějí, aby jejich děti dosáhly toho, co oni sami nedokázali a vyhnuly se tomu, co v jejich životě bylo bludnou cestou, a to i v záležitostech víry. Pro mladého člověka se však může takováto motivace jevit jako nesrozumitelná, či nepřijatelná a může nakonec vyvolat opačný efekt.

S vírou souvisí i morálka. Problémem mladých lidí je především morálka v oblasti sexuální. Křesťanská morálka se jim v ateisticky laděném prostředí (např. v internátu) může jevit jako nesrozumitelná a je pro ně velmi obtížné obhájit své zásady před vrstevníky. Ojedinelost až exotičnost mladých křesťanů v kolektivu své třídy nebo sportovního oddílu se pro ně stává problematickou. To může vést ke dvojí reakci, z nichž ani jedna není správná. Buď své křesťanství budou potlačovat a snažit se splynout s kolektivem, nebo ze své exotičnosti udělají přednost a budou ještě více zesilovat vnější rysy jejich způsobu života,

¹⁶³ OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. 1. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996. Vol. cit. ze s. 33.

¹⁶⁴ DURCHÁNEK, Miroslav, HORSKÝ, Rudolf. *Radostné křesťanství*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1968. Vol. cit. ze s. 148.

¹⁶⁵ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 87 – 89.

např. oblékáním, chováním nebo určitým životním postojem. Proto během tohoto přechodného životního stadia potřebuje mladý člověk obzvláště osvícené vedení a oporu.¹⁶⁶

Oporou víry je autentický život z víry v rodině. Musí se však jednat skutečně o upřímný život z víry a je třeba se v každém případě vyhnout zneužívání křesťanství jako donucovacího výchovného prostředku. Víru mohou podporovat i přitažlivé vzory, které si dospívající sám vybere a společenství věřících, ve kterém se cítí dobře. Růst víry také podporuje důvěra, kterou rodič dítěti prokazuje. Naopak růstu víry brání nevzdělanost, předsudky a přílišný tlak rodičů, který omezuje svobodu adolescenta. Přímo zhoubně pak působí všechny nepravdivosti a neupřímnosti v jednání rodičů. Na toto jsou mladí lidé velmi citliví a dospělí si musí uvědomit, že respekt dětí neztratí přiznáním chyby, ale jejím zastíráním. Upřímnost je tou pravou a autentickou cestou k předávání víry.

Kriticky uvažující mladý člověk ví, že mu jeho křesťanský růst nezaručí ani úspěch v zaměstnání, ani vyšší životní úroveň nebo společenské uznání.¹⁶⁷ Motivace k růstu ve víře spadá z velké části do velmi niterné, zásadně důležité, avšak těžko postižitelné oblasti života. Křesťanská víra je složitou a bohatou skutečností, je to životní cesta.¹⁶⁸ Je odpovědí Bohu a spontánní cestou za ním. Víra hledá svou oporu především v Písmu a váže se na osobnost a dílo Ježíše Krista.

2.6 Problémy adolescentů: psychické nemoci a patologické projevy chování

Církevní pastorační práce se pod tlakem společenských změn začala zabývat také psychologickým pojetím člověka, ačkoli i dříve byla pastorační činnost, jakožto péče o duši propojena s psychologií.¹⁶⁹ Na druhou stranu stále zde existuje určité napětí až nepřátelství

¹⁶⁶ CUSKELLY, E. J. *Současná spiritualita : Duchovní život z hlediska moderní psychologie*. Přel. Terezie Brichtová. 1. české vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1994. Vol. cit. ze s. 218.

¹⁶⁷ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorační práce v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 144.

¹⁶⁸ SALAJKA, Milan. *Rozhovory o duchovní práci v církvi*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1977. Vol. cit. ze s. 5 – 6.

¹⁶⁹ SALAJKA, Milan. *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. Vol. cit. ze s. 110.

mezi představiteli náboženství a psychologie.¹⁷⁰ Psychologové, zejména psychoterapeuti, mnohdy chápou víru svých pacientů jako projev osobní nezralosti či neurózy, jako překážku osobního růstu, autenticity a vnitřní svobody. Také duchovní často vidí v psychoterapii i v působení psychologických poradců nebezpečí pro víru svého stáda. Můžeme říci, že v současnosti panuje mezi oběma stranami určité příměří s tím, že si „vzájemně nemluví do řemesla“. V první polovině 20. století uzavřeli teologové a duchovní s psychology jakousi tichou dohodu o nevměšování, v jejímž důsledku se náboženství stalo jen okrajovým předmětem psychologického výzkumu a výuky.¹⁷¹ Nalezneme však i takové autory jako např. Isabelle Noth,¹⁷² kteří zastávají názor, že psychoanalýza je velmi důležitá pro rozvoj pastorační péče a že počátek jisté souhry pochází už z přátelství mezi zakladatelem psychoanalýzy Sigmundem Freudem a farářem Oskarem Pfisterem. Přes rozdílné názory na vztah teologie a psychologie osobně považuji na tomto místě za důležité, podívat se podrobněji na nejčastější psychické problémy adolescentů, protože pravděpodobnost, že se s nimi setkáme i v rámci pastorační péče, je poměrně vysoká.

Adolescentních problémů je samozřejmě celá řada a reakce na ně se liší dle pohlaví, věku a vyzrálosti, charakteru osobnosti a míry frustrační tolerance.¹⁷³ Pokusíme se je v následujících podkapitolách uchopit a tematizovat, ale nebudeme se jimi zabývat příliš do hloubky, protože to není smyslem této disertační práce. Problémy adolescentů lze např.

¹⁷⁰ ŘÍČAN, Pavel, KREJČÍŘOVÁ, Dana et al. *Dětská klinická psychologie*. 4. přepracované a doplněné vyd. Praha : Grada, 2006. Vol. cit. ze s. 561 – 562.

¹⁷¹ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. Vol. cit. ze s. 14.

¹⁷² NOTH, Isabelle, MORGENTHALER, Christoph (ed.) *Seelsorge und Psychoanalyse*. 1. vyd. Stuttgart : Kohlhammer, 2007. Vol. cit. ze s. 7.

¹⁷³ Adolescenti nejčastěji reagují na negativní události, konflikty s rodiči a prožívání negativních emocí pocity únavy, vyčerpanosti a přetížení. Mezi nejčastější negativní události patří např. nemoc a úmrtí v rodině, ztráta přátelství či partnerského vztahu nebo selhání ve škole. Nejobvyklejšími zdravotními problémy jsou bolesti hlavy, nervozita, nesoustředěnost a bolesti v zádech. Dívky trpí často těmito zdravotními potížemi: problémy s trávením, dýcháním, nervozitou, nevolnostmi a bolestmi hlavy. Dívky se od chlapců odlišují celkově vyšší frekvencí výpovědí o zdravotních problémech. Pro jednotlivé emoce platí, že je prožívají dívky i chlapci přibližně ve stejné míře. Výjimku tvoří pocity strachu, stresu a únavy, které dívky prožívají častěji než chlapci, naopak agrese je častější u chlapců. Tyto rozdíly mezi děvčaty a chlapci indikují jejich odlišný vztah ke svému tělu. V širších souvislostech by tomu odpovídala i odlišná percepce a hodnocení vlastního pohlavního dospívání. Obvykle přinášejí tělesné změny více nepříjemných pocitů dívkám. Určitou roli mohou hrát i odlišné kulturní rodové stereotypy a představy o mužském a ženském chování, resp. jejich vliv na sebepercepci a sebehodnocení. Dívky většinou uvádějí více starostí a obav, chlapci zase větší četnost konfliktů a problémů. Potíže vyvolávají u dívek častěji strach a také více hodnotí události běžného života jako ohrožující. OSECKÁ, Lída, MACEK, Petr, ŘEHULKOVÁ, Oliva. Negativní události, konflikty s rodiči a negativní emoce jako prediktory zdravotních stesků adolescentů: rozdíly mezi dívkami a chlapci. *Československá psychologie*, 1999, roč. 43, č. 2. Vol. cit. ze s. 97 – 105.

rozdělit ve shodě s McDowellem a Hostetlerem¹⁷⁴ na: emocionální, mezilidské čili vztahové, rodinné, sexuální, zneužívání, závislosti, poruchy fungování organismu, problémy související se vzděláváním nebo s hledáním zaměstnání a další problémy, které jsou zapříčiněny vnějšími okolnostmi.

1. Mezi *emocionální problémy* patří pocity osamělosti, strachu, viny, vzteku, deprese, nedostatečná sebeúcta, setkání se smrtí, smutek, sebevražedné myšlenky, tendence a výhružky.
2. K *mezilidským problémům* lze zařadit lásku, schůzky s partnerem, volbu správného partnera pro manželství, život bez partnera, nátlak vrstevnické skupiny, odmítnutí nebo zastrašování skupinou vrstevníků.
3. *Rodinné problémy* jsou především tyto: přehnaná rodičovská péče a naopak rodiče zanedbávající své děti, nevěřící rodiče, rozvedení, život pouze s jedním z rodičů, sourozenecký boj, vzpoura proti rodičům, tendence a pokusy o útěk.
4. *Problémy spojené se sexualitou* jsou během dospívání velice typické. Mladí si vytvářejí svou sexuální identitu, zkoušejí a hledají správného partnera. Mezi problémy tohoto druhu, se kterými se mohou setkat patří přílišná žádostivost, sebeuspokojování, pornografie, předmanželský pohlavní styk, nechtěné těhotenství, potrat, homosexualita, AIDS a další pohlavní choroby.
5. Na to navazuje kategorie *zneužívání*, do které lze zařadit: sexuální zneužívání, špatné zacházení, znásilnění nebo zneužívání rituálního charakteru.
6. Mezi nejčastější typy *závislostí* u mladých lidí patří závislost na alkoholu, drogách a hracích automatech. Ještě bych tuto kategorii doplnila o závislost na tabáku, který někdy bývá řazen mezi lehké drogy, ačkoli je na rozdíl od drog volně prodejný.
7. *Poruchy psychického rázu* jsou: poruchy soustředění a poruchy příjmu potravy, mezi které řadíme anorexii a bulimii. Osobně bych tuto kategorii rozšířila ještě o další neurózy a psychózy, protože i ty se relativně často objevují právě v období dospívání. Psychotická onemocnění jsou především maniodepresivní psychóza,

¹⁷⁴ Toto je rozdělení podle: McDOWELL, Josh, HOSTETLER, Bob. *Handbuch Jugend-Seelsorge*. 1. vyd. Bielefeld : CLV, 1998. 637 s.

schizofrenie a paranoidní psychóza, neurotická mívají nejčastěji depresivní a úzkostný ráz.¹⁷⁵

8. *Problémy spojené se vzdělávacím procesem* jsou především přerušení či nedokončení studia a přílišná nebo naopak nedostatečná motivace. Ke vzdělávacím problémům bych zařadila i problémy s výběrem zaměstnání.
9. Mezi *problémové situace zapříčiněné vnějšími okolnostmi* můžeme počítat např. život s postižením nebo s celoživotní nemocí.

Padesát procent mladých lidí se setká s krizovým stavem než dosáhne věku 18-ti let.¹⁷⁶

Mezi vnější projevy krize patří např. hospitalizace, žaloba u soudu, konflikty s rodiči, postižení následkem nehody, pokus o sebevraždu, zneužívání alkoholu a drog, přerušení školy, nechtěné těhotenství a interrupce, sexuálně přenosné nemoci, zadržení policií, znásilnění, podílení se na trestném činu a mnoho dalších. Jedná se o problémy, které se zpravidla označují za krizové stavy, ale je třeba je chápat spíše jako projevy krizového stavu, který se ve skutečnosti odehrává v člověku uvnitř a pokud se projeví, tak právě ve formě nějakého patologického chování nebo jednání. To bývá také většinou ta fáze krize, kdy si ostatní všimnou, že se s dospívajícím něco děje, co není v pořádku. Prvními, kdo by to měl zjistit, jsou rodiče, ale ne vždy tomu tak je. Mnoho adolescentů dnes žije v neúplných rodinách a často se rodiče více starají o hmotné zajištění rodiny a na komunikaci s dospívajícími jim nezbyvá čas nebo ji nepovažují za důležitou. Právě nedostatek společně stráveného času s rodiči je to, na co si adolescenti stěžují nejvíce a co bývá hlavním zdrojem mnoha adolescentních problémů.

¹⁷⁵ Psychické obtíže a duševní nemoci nejsou ničím neobvyklým, přesto jsou u nás stále považovány za něco zahanbujícího, což stěžuje situaci nemocnému i jeho okolí. U křesťanů se navíc setkáváme ještě s nešťastným předsudkem, že si za většinu psychických problémů může člověk sám svou pasivitou, nedostatečnou vírou nebo morálními chybami. Psychofarmaka jsou také vnímána jako něco pro křesťana nevhodného, dokonce až popírajícího jeho samotnou víru. Nemocný ale potřebuje především kvalitní lékařskou péči a spíše tlumení náboženských prožitků a motivů. Pastorační péče se pak musí přizpůsobovat aktuálnímu stavu nemocného a měla by určitě spolupracovat s lékaři a dalšími odborníky. OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*. 4. rozšířené vyd. Praha : Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství Pražském, 2005. Vol. cit. ze s. 33 – 35.

¹⁷⁶ ROWATT, G. Wade Jr. *Adolescents in Crisis*. 1. vyd. Louisville : Westminster John Knox Press, 2001. Vol. cit. ze s. 3.

2.6.1 Neurózy, depresivní poruchy

Neurotické poruchy jsou diagnostikovány, pokud člověk trpí tělesnými nebo duševními obtížemi, pro které nebyl při lékařském vyšetření zjištěn organický podklad, tj. prokazatelné poškození příslušných tělesných orgánů nebo mozku.¹⁷⁷ Svě potíže si pacient uvědomuje a stěžuje si na ně. Někdy mají zřetelnou, jindy ne úplně jasnou nebo ne zcela uvědomovanou souvislost s duševními stavy a problémy ve vztazích v rodině, v práci a vůbec mezi lidmi. Pramení ze závažných konfliktů vnějších nebo vnitřních, někdy velmi silných, jindy spíše dlouhodobých, které často souvisejí i s vývojem, postoji a osobními vlastnosti jedince. „Neuróza neohrožuje život, na neurózu se neumírá.“¹⁷⁸ Skutečností však je, že často kazí člověku jeho prožívání, zvláště, když si s ní nedokáže poradit. Neurotici se často cítí subjektivně hůře než vážně tělesně nemocní pacienti.

Na rozdíl od psychózy se nejedná o duševní chorobu, při které by chování nemocného bylo nesrozumitelné okolí a při níž by byla podstatně porušena jeho soudnost.¹⁷⁹ Neurotická onemocnění jsou tedy lehčího rázu než psychotická a všeobecně se traduje, že sklony k nim nejsou vrozené, ale že se jedná o narušení nervové soustavy vnějšími okolnostmi. Vyvolávají je např. otřesné citové zážitky, konflikty, duševní traumata, která nedokázal jedinec dobře zvládnout, tíživé představy, ale u slabších a labilnějších jedinců už pouhé slovo.¹⁸⁰ Zpravidla se jedná buď o velmi silné jednorázové prožitky (prožití nějakého duševního otřesu), nebo, a to je častější příčina, méně silné, ale zato dlouhodobé konfliktové situace (život v hádkách, nejistotě). Může se jednat jak o zjevné příčiny (hlučné hádky), tak skryté, vnitřní, které se odehrávají jenom v hlavě jedince.

Neuróza a osobnost je vztah těsný a mnohostranný a některé osobnostní typy mají k neuróze blíže než jiné.¹⁸¹ Ne vždy se setkáme s neurózou zcela „čistou“.¹⁸² Např. organické

¹⁷⁷ KRATOCHVÍL, Stanislav. *Jak žít s neurózou*. 4. rozšířené vyd. Praha : Triton, 2006. Vol. cit. ze s. 11.

¹⁷⁸ KRATOCHVÍL, Stanislav. Op. cit. ze s. 15.

¹⁷⁹ Pro lepší představu jaký je rozdíl mezi neurózami a psychózami by nám mohla posloužit následující laická definice. Psychotická osoba tvrdí: „2 + 2 = 5“. Neurotická osoba: „2 + 2 = 4 a já už to nevydržím ani o minutu déle“. Neurotik neztrácí vztah k realitě, pouze ji nemůže „unést“, „ustát“, „zvládnout“, „vydržet“. Nedokáže snést nebo vzdorovat tlaku na svou osobu. Psychotická osobnost oproti tomu žije ve vlastním bludném světě, od reality většinou velmi vzdáleném a pro zdravé lidi těžko pochopitelném. SANDORF, John; SANDORF, Paula. *Aj pastor je člověk*. Přel. Daniel Mažáři. 1. vyd. Praha : Ampelos, 1998. Cit. ze s. 12.

¹⁸⁰ KRATOCHVÍL, Stanislav. Op. cit. ze s. 24 – 25.

¹⁸¹ KRATOCHVÍL, Stanislav. Op. cit. ze s. 18.

potíže se mohou s neurotickými obtížemi kombinovat, což se např. projevuje při různých bolestech v zádech. Neurózy bývají také doprovázeny úzkostí. Úzkost zaujímá centrální postavení v psychice jak zdravého člověka, tak i u jedinců s psychosomatickými a neurotickými onemocněními.¹⁸³ Podstatou úzkosti je strach z nebytí, ze ztráty sebe sama, z ohrožení naší tělesné i duševní existence, rovnováhy a sebepojetí.

K tělesným potížím, které mohou neurózy vyvolávat, patří např. bolesti hlavy, závratě, tlak či píchání u srdce, bušení srdce, tlak či bolest žaludku, říhání, nechutenství, zvracení, průjmy, třes rukou nebo chvění či závratě křečí celého těla, poruchy chůze či pohyblivosti končetin, ztráta hlasu, nadměrné pocení, pocity mravenčení, brnění či svědění, některé poruchy zraku a sluchu a bolesti v nejrůznějších částech těla.¹⁸⁴ K neurotickým potížím duševního charakteru patří např. stavy napětí a podrážděnosti, pocity vyčerpanosti a nepřiměřené únavy, deprese s převládáním myšlenek, že život nestojí za nic, všechno je škaredé, nikdo není dobrý a nic nemá cenu. Dalším příznakem může být pociťovaná úzkost, kdy člověk má strach, ale neví z čeho. Někdy přichází úzkost v záchvatech, kdy jedince přepadne náhle panika, až se mu rozbuší srdce a zpotí se, dostane obavu, že zemře. Jiné potíže mají ráz nutkavých myšlenek – člověku se vnucují určité představy, napadá ho, že má něco udělat a že když to neudělá, tak se stane něco zlého.¹⁸⁵ Mohou se také vyskytnout poruchy spánku, pocity vnitřního chvění nebo slabosti vůle. Člověk si nedovede poručit, podléhá stavům zlosti a vzteku. Jindy se nedokáže dobře soustředit na práci a myšlenky mu utíkají jinam. Někdo se podceňuje, trpí pocity méněcennosti, napadá ho, že není k ničemu, že všechno, co dělá, je špatné. Jiný má naopak pocity velké důležitosti a potřebu na sebe upozorňovat. Jiný si myslí, že mu všichni křivdí. Dalším příznakem je nadměrné přemýšlení o nevýznamných záležitostech, neschopnost se rozhodnout, nejistota ve vztazích k lidem nebo nadměrná závislost na jiných a malá samostatnost. S neurózou souvisí i tendence řešit vlastní problémy nikoli rozumnou klidnou cestou, ale nepřiměřenými výbuchy, kterými si člověk

¹⁸² KRATOCHVÍL, Stanislav. Op. cit. ze s. 16.

¹⁸³ PONĚŠICKÝ, Jan. *Neurózy, psychosomatická onemocnění a psychoterapie*. 2. vyd. Praha : Triton, 2004. Vol. cit. ze s. 30.

¹⁸⁴ KRATOCHVÍL, Stanislav. Op. cit. ze s. 11 – 12.

¹⁸⁵ Např. ho napadá, že nezamkl dveře, nezhasl světlo či nevypnul plyn a musí se opakovaně chodit přesvědčovat. Nebo má nutkavé strachy, např. z ostrého předmětu, z otevřeného prostranství či naopak z uzavřené místnosti, z dopravních prostředků, z hloubky apod.

svoji situaci ještě zhoršuje. Někdy je neúčelně řeší útekem do nemoci nebo pomocí alkoholu. Zvláštním neurotickým příznakem jsou obavy z nemoci, přehnané obavy o vlastní zdraví a vztahování různých chorobných příznaků druhých lidí na sebe.

Neurotik udržuje kontakt s prostředím a zachovává si racionální vhléd. Je si vědom toho, že jeho stav je důsledkem onemocnění a většinou spolupracuje s lékařem na tom, aby se jeho stav zlepšil. Dokonce se uvádí, že až 40 % neuróz se uzdraví i bez léčby (dle jiných pramenů až 70 %).¹⁸⁶

Ve shodě s Jiřinou Kubíkovou¹⁸⁷ a Stanislavem Kratochvílem¹⁸⁸ si můžeme pro lepší přehled neurotická onemocnění rozdělit následovně:

1. *Nervová slabost (neurastenie)* – doprovázena vyčerpaností, slabostí a podrážděností.
2. *Nervová vyčerpanost (exhaustivní neuróza)* – pochází převážně z přepracování.
3. *Úleková neuróza* – vzniká vnější příčinou (tragédie, katastrofa, havárie, apod.).
4. *Úzkostná (anxiózní) neuróza* – pacient trpí bezdůvodným strachem.
5. *Fobická neuróza* – nepřiměřený strach z určité situace, osoby nebo předmětu.
6. *Nutkavá neuróza* – pacientovi se proti jeho vůli vracejí určité myšlenky.
7. *Exogenní neurotický stav* – pramení z vnějších životních problémů (např. nejistota, finanční problémy).
8. *Hysterická neuróza* – navazuje zpravidla na traumatizující událost a často má málo nápadné příznaky (zejména ze strany vnitřních orgánů).
9. *Hypochondrická neuróza* – spočívá v přehnaných obavách o vlastní zdraví a nadměrném pozorování.
10. *Depresivní neuróza* – u pacienta převládá smutná nálada, je skleslý a nešťastný; deprese mohou vznikat také z vnějších příčin a pacient ztrácí „chuť do života“.¹⁸⁹

Onemocnění však nelze vždy jednoduše kategorizovat. Mnohdy se stává, že pacient trpí kombinací různých neuróz, jindy jsou spojené i se špatným fyzickým stavem nebo nemocí.

¹⁸⁶ KRATOCHVÍL, Stanislav. Op. cit. ze s. 32.

¹⁸⁷ KUBÍKOVÁ, Jiřina. *Pastorace v mimořádných případech*. 1. vyd. Bratislava : ECM, 1992. Vol. cit. ze s. 3 – 9.

¹⁸⁸ KRATOCHVÍL, Stanislav. Op. cit. ze s. 27 – 31.

¹⁸⁹ Deprese často postihuje i adolescenty, proto jí nyní budeme věnovat více pozornosti.

Kromě vyjmenovaných onemocnění existují ještě další neurózy, kterým se někdy říká také psychoneurózy, jejichž původ vidí odborníci v potlačených zážitcích z minulosti, především z dětství. Jedná se o následující poruchy:

1. *Obsese* neboli *posedlost* – člověk trpí vtíravými myšlenkami, které nedokáže ovládnout.
2. *Fobie* – rozumem nevysvětlitelný strach, hrůza z něčeho (je známo mnoho různých fobií, např. antropofobie, klaustrofobie, agorafobie, tanatofobie).
3. *Hysterie* – trpí jí ve větší míře ženy, ale vyskytuje se i u mužů; typický je egocentrismus.

Nejčastějším neurotickým onemocněním je depresivní porucha,¹⁹⁰ pro kterou jsou typické prožitky smutku, ztráty energie, schopnosti se soustředit, snížení výkonnosti, ztráta sebedůvěry, zpomalené psychické tempo.¹⁹¹ Smutek se může měnit od lehkého pocitu sklíčenosti až po úplné zoufalství. Na rozdíl od klasického smutku je však deprese intenzivnější a hlubší než smutek, trvá déle a nepříznivě ovlivňuje naši výkonnost. Deprese je doprovázena výčitkami svědomí, pocity viny, znehodnocením sebe sama a pocity nedostatečnosti a méněcennosti, což vede k vyhýbání se druhým lidem. Zpomaluje se psychické tempo, myšlení a zhoršuje se koncentrace. Většina lidí cítí v depresi únavu, tíhu, malátnost, vyčerpanost, letargii nebo vnitřní neklid a značně se zvyšuje riziko sebevraždy. Deprese se více projevuje u lidí, kteří mají vrozenou vyšší biologickou zranitelnost, ale roli hrají i další faktory, zejména nadměrný stres je ve většině případů spouštěcím faktorem. Udává se,¹⁹² že se deprese projeví u každého pátého člověka a léčená deprese má až 80% šanci na úspěch. Léčba probíhá zejména pomocí farmak, která se nazývají antidepresiva a dále bývá podporována psychoterapií nebo např. fototerapií (ranní aplikace intenzivního světla).

¹⁹⁰ Některé typy depresí však mohou mít psychotický původ.

¹⁹¹ PRAŠKO, Ján. *Co je to deprese a jak se léčí*. 2. vyd. Praha : Triton, 2007. Vol. cit. ze s. 5 – 11.

¹⁹² PRAŠKO, Ján. Op. cit. ze s. 5 – 11.

Mezi čtyři nejčastější typy depresí patří:¹⁹³

1. *Velká depresivní porucha*, která se projevuje kombinací příznaků, jež výrazně postihují schopnost pracovat, spát, jíst, těšit se z příjemných činností. Příznaky se mohou objevit jedenkrát nebo vícekrát v životě.
2. *Dystimie* je méně závažný typ deprese. Příznaky jsou však dlouhodobé a omezují fungování a prožívání příjemných aktivit.
3. *Maniodepresivní porucha* je méně častá. Střídají se cykly deprese a cykly mánie čili povznesené nálady.
4. *Sezónní afektivní porucha* se objevuje u některých lidí pravidelně každý rok, zpravidla v podzimních a zimních měsících. Souvisí s úbytkem energie, zhoršením výkonnosti a nadměrnou únavností.

Někdy dochází k zaměňování neuróz za vážné psychické poruchy.¹⁹⁴ Přispívá k tomu i skutečnost, že léčením těžších neuróz se zabývá psychiatrie a že lůžková oddělení pro léčení neuróz jsou většinou začleněna do psychiatrických léčeben a klinik, kde se léčí též psychózy. Svou roli hraje také malé povědomí veřejnosti o této problematice a předsudky, které se k jakýmkoli psychickým problémům váží. Je však třeba odlišovat neurózy od psychóz. Neuróza, i když se projevuje řadou duševních příznaků, se zásadně od duševních chorob, tedy psychóz, liší. U duševních chorob se objevují takové zvláštní duševní příznaky, jako jsou halucinace (vidiny a „hlasy“), nevyvratitelná přesvědčení o zcela nelogických souvislostech (např. že pacient je Boží prorok, podvržené královské dítě, že je v noci tajně ničen svými nepřáteli pomocí otravných plynů nebo vysíláním radiových paprsků, že zavinil připravující zkázu celého světa) a nepochopitelná jednání (např. setrvávání v podivných nepohodlných pozicích po dlouhé hodiny nebo dokonce týdny).¹⁹⁵ Psychózy vznikají jinými mechanismy než neurózy. I když konfliktové situace mohou psychózy vyprovokovat nebo zhoršovat, nejsou jejich skutečnou příčinou. Tou je zvláštní porucha látkové výměny v mozku, související většinou s vrozenými vnitřními dispozicemi jedince. Pacient, který onemocněl psychózou, si v kritické fázi svého onemocnění zpravidla neuvědomuje, že jde o nemoc.

¹⁹³ PRAŠKO, Ján. Op. cit. ze s. 6 – 7.

¹⁹⁴ KRATOCHVÍL, Stanislav. Op. cit. ze s. 14.

¹⁹⁵ KRATOCHVÍL, Stanislav. Op. cit. ze s. 14 – 15.

Příznaky choroby na něm spíše vidí okolí, sám si žije jakoby v jiném světě, světě svých vlastních, od skutečnosti často zcela odtržených představ. Psychózy vyžadují odlišný způsob léčení než neurózy (psychofarmaka), i rozdílný způsob posuzování odpovědnosti a pracovní schopnosti. Nyní se na ně podíváme podrobněji.

2.6.2 Psychózy

Jak již bylo výše řečeno, opakem neurotiků jsou psychotici, kteří žijí ve světě, jež si sami vytvořili a který většinou nemá nic společného s realitou.¹⁹⁶ Psychózy jsou závažná duševní onemocnění, která vedou ke značnému utrpení v životě nemocných i jejich rodin.¹⁹⁷ Psychotik vnímá, myslí a prožívá jinak, než zdravý člověk a mnohdy nedokáže odlišit, co je skutečné a co není. Toto onemocnění zcela mění prožívání člověka ve vztahu k okolí i k sobě samému. Psychózy dělíme do dvou skupin a to, na „organické“, které vznikají poškozením mozkové tkáně a „funkční“, jež jsou důsledkem poruch činnosti nervové soustavy, ale jejich přesná příčina není známá, resp. jedná se o kombinaci mnoha faktorů (biologických, psychologických i sociálních).¹⁹⁸ Jiní autoři¹⁹⁹ se zmiňují ještě o „toxických psychózách“, které vznikají v důsledku užívání toxických látek, např. halucinogenních drog.

Prvotní vlivy na vznik psychózy jsou většinou biologické, tj. dědičné faktory, křehké nebo nevyrovnané založení organismu včetně centrálního nervového systému a vrozené i časné vznikající odchylky v jeho utváření a činnosti.²⁰⁰ Tyto dispozice však ke vzniku nemoci samy o sobě nestačí. K dalším vlivům patří poruchy vývoje v raném dětství, v tíživé

¹⁹⁶ KUBÍKOVÁ, Jiřina. Op. cit. ze s. 23 – 31.

¹⁹⁷ PRAŠKO, Ján et al. *Psychotická porucha a její léčba*. 1. vyd. Praha : Maxdorf, 2001. Vol. cit. ze s. 7 – 14.

¹⁹⁸ GROF, Stanislav, GROFOVÁ, Christina. *Krise duchovního vývoje*. 1. vyd. Přel. Lubor Kysučan. Praha : Chvojko nakladatelství, 1999. Cit. ze s. 19 – 20. „Psychiatrie se snaží vysvětlit psychotické stavy a projevy chování na základě fyzických a fyziologických podmínek, zatímco hlubinná psychologie se pokouší nalézt příčiny mentálních problémů v historii pacientova života. Proto nechme organické psychózy psychiatrii a funkční psychologii.“ Grof se věnuje funkčním psychózám a připisuje jim zvláštní význam pro spirituální oblast. Mnohé psychózy vykazují jisté extrémní emoce a fyzické pocity, které není možno jednoduše interpretovat v rámci historie jedinceho dětství či pozdějších událostí ze života. Patří sem např. zážitky a vize pohlčení vesmírem, ďábelského mučení, dezintegrace osobnosti či dokonce zničení celého těla. Stejně tak lze těžko vyložit takové jevy jako nezměrné pocity viny, vize věčného zatracení či nekontrolovatelné a generalizované agresivní impulsy. Podobně jsou těžko vysvětlitelné zážitky typu vize božstev a démonů, mýtických hrdinů a krajin nebo nebeských a pekelných oblastí. Žádné z takových mystických zážitků nelze vysvětlit pomocí „západní vědy“.

¹⁹⁹ KALINA, Kamil. *Jak žít s psychózou*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001. Vol. cit. ze s. 16 – 17.

²⁰⁰ KALINA, Kamil. Op. cit. ze s. 22.

rodinné situaci, v dlouhodobém nebo opakovaném stresu, který dítě nepřiměřeně zvládá v důsledku své dispozice. Svůj podíl mají i tělesné poruchy, např. odchylky látkové výměny, úrazy, záněty mozku apod. Takovýto jedinec je více zranitelný a v kritických životních stádiích se u něj může právě na základě zvýšené zranitelnosti vyvinout nemoc.

Psychózy dělíme následovně:

1. Paranoia – postižený trpí vysoce organizovaným bludem.
2. Schizofrenie – rozpad duševní činnosti (citů, myšlenek apod.), kdy se pacient stahuje do sebe; dělí se ještě na hebetrenickou, katatonickou a paranoidní.
3. Parafrenie – paranoidní schizofrenie v pokročilejším stádiu.
4. Deprese – dělí se ještě na neurotickou, endogenní a melancholickou.²⁰¹
5. Mánie – je opakem deprese (často se mánie střídá s depresí, takové onemocnění se nazývá maniodepresivní psychóza); pacient se odděluje od reality a propadá extrémním citovým vyladěním.

V současnosti se pojem „psychopatie“ nahrazuje termínem „porucha osobnosti“. Jedná se o celoživotně se vyvíjející úchytku v uspořádání osobnosti, nesoulad mezi jejími jednotlivými složkami a jejími vztahy k okolí. U poruch osobnosti je především důležité včasné rozpoznání, správná diagnóza a nástup léčby, jinak může dojít k trvalému psychickému i sociálnímu úpadku pacienta.²⁰² Díky moderní psychiatrické terapii, léčbě léky a socioterapii se zvyšuje šance na úplné vyléčení pacienta nebo alespoň na zmírnění potíží, které nemoc způsobuje tak, aby neovládala celý pacientův život.

2.6.3 Poruchy příjmu potravy: anorexie a bulimie

O poruchách příjmu potravy hovoříme v takových případech, kdy člověk používá jídlo k řešení svých emocionálních problémů.²⁰³ V obtížných situacích se snaží ulevit svým

²⁰¹ V současné době se opouští od rozlišování „neurotické“ versus „psychotické“ deprese a spíše se přihlíží k míře negativních vnějších vlivů a životních událostí, které měly vliv na rozvoj poruchy. In: KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Neurotické a emoční poruchy*. In: SVOBODA, Mojmír, KREJČÍŘOVÁ, Dana, VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001. Vol. cit. ze s. 601.

²⁰² KALINA, Kamil. Op. cit. ze s. 18 – 19.

²⁰³ MALONEY, Michael, KRANZOVÁ, Rachel. *O poruchách příjmu potravy*. Přel. Jana Krchová. 1. české vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1997. Vol. cit. ze s. 7.

pocitům pomocí jídla nebo naopak diety. Pro člověka trpícího takovou poruchou přestává být jídlo jednou ze součástí života, ale stává se jeho hlavní náplní. Tyto stavy lze srovnat např. se závislostí.

Poruchy příjmu potravy se staly především v posledních desetiletích centrem zájmu nejen odborné psychologické a psychiatrické veřejnosti, ale také předmětem sociokulturní analýzy, která se snaží rozumět stylu doby, jejím hodnotám, vztahu k tělu, výkonu a slasti.²⁰⁴ Nejčastěji se ve spojení s poruchami příjmu potravy hovoří o „mentální anorexii a bulimii“. Jejich vzájemné propojení je složité. Někteří autoři považují oba syndromy pouze za určité varianty základního onemocnění, jiní je odlišují, protože každý se vymezuje specifickými diagnostickými charakteristikami.

Mentální anorexie je definována jako porucha charakterizovaná extrémní ztrátou tělesné váhy v důsledku úmyslného omezování příjmu potravy. Zpravidla je psychogenního původu a objevuje se ve formě touhy po zhubnutí, zeštíhlení. Projevuje se intenzivním strachem z obezity či tloustnutí, posedlostí stálou kontrolou hmotnosti a celkově narušeným vnímáním vlastního tělesného schématu.²⁰⁵ Posuzování vlastní postavy je neadekvátní, pacient, resp. pacientka, má i při extrémní vyhublosti pocit tloušťky. Hubnutí je docilováno kromě omezování příjmu potravy i nadměrným cvičením, vyvolávaným zvracením nebo zneužíváním projímadel. Anorexie se vyznačuje absencí chuti k jídlu a někdy bývá považována za neurózu vyvolanou strachem z dospělosti a převzetím role dospělé ženy.²⁰⁶ V našem kulturním prostředí jsou mentální anorexií ohroženy především mladé dívky a ženy ve věku od 12 do 25 let.²⁰⁷ Nemoc postihuje asi 2 % zmíněné skupiny a až 10 % postižených na následky nemoci zemřou, resp. dobrovolně vyhladoví. Ubývání na váze se stává pro postiženou dívku příjemným, až se časem změní na tělesnou závislost. Čím je dívka hubenější, tím se cítí lépe. Vytvoří se tak začarovaný kruh, ze kterého není úniku.

²⁰⁴ KOCOURKOVÁ, Jana. *Poruchy příjmu potravy*. In: ŘÍČAN, Pavel, KREJČÍŘOVÁ, Dana et al. *Dětská klinická psychologie*. 4. přepracované a doplněné vyd. Praha : Grada, 2006. Vol. cit. ze s. 251 – 252.

²⁰⁵ KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Psychosomatické poruchy*. In: SVOBODA, Mojmir, KREJČÍŘOVÁ, Dana, VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001. Vol. cit. ze s. 571.

²⁰⁶ GEIST, Bohumil. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha : Vodnář, 2000. Cit. ze s. 22 – 23.

²⁰⁷ DIETRICH, Michael. *Handbuch Psychologie & Seelsorge*. 6. vyd. Wuppertal : R. Brockhaus Verlag, 2000. Vol. cit. ze s. 61.

Mentální bulimie je syndrom charakterizovaný opakujícími se záchvaty přejídání a přehnanou kontrolou tělesné váhy, které vedou pacienta k aplikaci krajních opatření, aby zmírnil „tloušťku vyvolávající“ účinky potravy.²⁰⁸ Tato chorobná chuť k jídlu bývá také někdy nazývána „vlčí hlad“.²⁰⁹ Výskyt je podle věku a pohlaví podobný jako u mentální anorexie, ale věk při začátku onemocnění bývá nepatrně vyšší. Typickými příznaky jsou neustále zabývání se jídlem a neodolatelná touha po něm, spojeným se snahou potlačit jeho „výkrmné“ účinky vyprovokovaným zvracením, zneužíváním projímadel, střídavými obdobími hladovění a užíváním různých léků. Psychopatologie tohoto onemocnění spočívá v chorobném strachu z tloušťky. Obvyklé je snížené sebehodnocení, vyšší hladina úzkosti, povahově bývají postižené dívky pasivní a vyhýbavé.²¹⁰ Někdy mentální bulimie navazuje na předchozí období anorektické a rodiny postižených dívek vykazují častěji psychopatologické jevy než rodiny zdravých dívek.

Jen pro úplnost doplním, že ještě existuje porucha, která se nazývá „záchvatovité neboli nutkavé přejídání“.²¹¹ Lidé trpící touto nemocí konzumují obrovské množství jídla, i když právě nemají hlad a dokonce jedí i takové jídlo, které jim nechutná, protože trpí nutkavým pocitem, že musí jíst.

2.6.4 Závislosti

Částečně stranou psychických onemocnění stojí problémy závislostí, které jsou však právě pro adolescentní populaci jedním z velkých problémů. Závislost je „skupina fyziologických, behaviorálních a kognitivních fenoménů, v nichž užívání nějaké látky má u daného jedince mnohem větší přednost než jiné jednání, kterého si kdysi cenil více“.²¹² Charakteristikou syndromu závislosti je silná až přemáhající touha brát psychoaktivní látky, alkohol nebo tabák. Návrat k užívání látky po období abstinence často vede k rychlejšímu znovuobjevení jiných rysů syndromu, než je tomu u jedinců, u nichž se závislost nevyskytuje.

²⁰⁸ NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost*. 3. aktualizované vyd. Praha : Portál, 2007. Vol. cit. ze s. 41 – 42.

²⁰⁹ GEIST, Bohumil. Op. cit. ze s. 33.

²¹⁰ KREJČÍŘOVÁ, Dana. Op. cit. ze s. 573.

²¹¹ MALONEY, Michael, KRANZOVA, Rachel. Op. cit. ze s. 7.

²¹² NEŠPOR, Karel. Op. cit. ze s. 9 – 11.

Mezi projevy závislosti patří silná touha nebo pocit puzení užívat látku, potíže v sebeovládání, tělesný odvykací stav, průkaznost tolerance k účinku látky, postupné zanedbávání jiných potěšení nebo zájmů a pokračování v užívání přes jasný důkaz škodlivých následků. Mimo závislosti na látkách existují ještě další druhy návykového chování, které mají s těmito závislostmi mnoho společných rysů. Jedná se např. o závislost na práci, internetu, sexu, nakupování, patologické hráčství nebo nestřídmé požívání projímadel. Závislost si většinou dotyčný jedinec vypěstuje postupem času sám, ale dopomáhá k tomu i mnoho dalších faktorů jako jsou přirozené sklony, nepříznivá životní situace, setkání se s nesprávnými lidmi atd.

Nejčastějším typem závislosti je alkoholismus, který dále dělíme dle četnosti konzumace na „typ stálého pijana“, „typ periodického alkoholika s občasným obdobím intoxikace“ a „typ pravidelného alkoholika, který však dosahuje intoxikace zřídka“.²¹³

Další závislostí je závislost na nikotinu, která je v případě mladistvých stále poměrně častá, ačkoli se proti tomuto neduhu snaží západní společnost v posledních letech otevřeně bojovat. Nikotin je vysoce návyková látka a dospívající si většinou dostatečně neuvědomují zdravotní rizika, která kouření přináší.²¹⁴ Motivací k tomu začít kouřit zpravidla není svobodná volba, ale tlak vrstevnické skupiny. Pravidelně každý den kouří 40 % středoškoláků.

Drogová závislost neboli toxikomanie je dalším velkým tématem právě pro adolescentní populaci. Toxikomanií je nejvíce ohrožena skupina dospívajících mezi 12-ti a 18-ti lety.²¹⁵ Např. oproti alkoholu mají nedovolené drogy podstatně rychlejší účinek a také mnohem vyšší potenciál návykovosti, a to ať se jedná o psychickou nebo fyzickou závislost. V současné době můžeme pozorovat specifickou drogovou scénu mladistvých, která se značně liší od těch z druhé poloviny 20. století. Mezi nejčastěji konzumované drogy patří amfetaminy (tzv. speed, např. pervitin), halucinogeny (LSD, lysohlávky) a extáze, občas také kokain. Heroin je oproti dřívějšímu hodně na ústupu. Dnešní „drogová generace“ se vyznačuje dobrým finančním

²¹³ KUBÍKOVÁ, Jiřina. Op. cit. ze s. 46.

²¹⁴ MACEK, Petr. *Adolescence*. 2. upravené vyd. Praha : Portál, 2003. Vol. cit. ze s. 112.

²¹⁵ GÖHLERT, Fr.-Christoph, KÜHN, Frank. *Od návyku k závislosti*. Přel. Dagmar Libelová. 1. vyd. Praha : Ikar, 2001. Vol. cit. ze s. 29 – 30.

zabezpečením, vysokou sociální integrací a bezpodmínečnou vůlí prožívat volný čas. Postižení často pocházejí z dobře situovaných rodin, kde je o ně dlouho postaráno a jejich rodiče se řadí k vyšší střední třídě. Tato skupina dospívajících je proto také těžko dosažitelná pro prevenci a péči sociálních pracovníků.

Vztah mezi adolescentní krizí a užíváním drog lze vyjádřit těmito následujícími čtyřmi pohledy:²¹⁶

1. Užívání drog je cesta, kterou chce člověk zmírnit psychickou bolest či prázdnotu, zmírnit projevy určité vztahové či osobní krize.
2. Užívání drog vyplývá ze snahy vyhnout se důsledkům vlastního jednání a prožívání.
3. Aktuální prožitek krize může vést k užití nebo opakovanému užívání drog.
4. Užívání drog vede po čase vždy ke krizi.

Závislý člověk svou krizi nevnímá a nepřiznává si ji. Vědomě i nevědomě dělá vše, aby se vyhnul střetu s nepříjemnou realitou. V tom mu pomáhají účinky chemických látek, životní styl, jiní závislí a jeho vlastní přesvědčení či ideologie. Zajímavé je, že adolescenti osobně hodnotí rizikové chování u sebe jako méně závažné než u svých vrstevníků.²¹⁷ Pravděpodobně se domnívají, že mají nad svým chováním větší kontrolu než ostatní, ačkoli hodnotili i činnosti, které prováděli sami pod vlivem drog nebo alkoholu.

Postoj církve k drogám je samozřejmě odmítavý, na druhou stranu např. katolická církev vyvíjí „velkou snahu o pomoc narkomanům“.²¹⁸ Vytváří programy pomoci jim se zpětným začleněním do společnosti, přispívá k výchově poznání pravé svobody a zodpovědnosti a účastní se prevence užívání drog, péče o narkomany a v případech, kdy je to možné, podporuje i jejich rehabilitaci. Církev považuje užívání drog za „nesprávnou odpověď na nedostatek pozitivního smyslu života“.²¹⁹ Droga útočí na „citovost člověka a na správné užívání jeho rozumu a vůle“. Z těchto důvodů je církev striktně proti liberalizaci drog a to i měkkých drog. Drogy nelze porazit, pokud k nim nenabídneme smysluplnou alternativu.

²¹⁶ HAJNÝ, Martin. *Drogová závislost a krize*. In: VODÁČKOVÁ, Daniela et al. *Krizová intervence*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. Vol. cit. ze s. 427.

²¹⁷ KYASOVÁ, Miroslava. Kouření cigaret a další formy rizikového chování adolescentů. *Československá psychologie*, 2003, roč. 47, č. 1. Vol. cit. ze s. 62.

²¹⁸ *Církev, drogy a toxikománie : pastorační příručka*. Přel. Eva Karlíková. 1. vyd. Trnava : Pápežská rada pre pastorační zdravotníckých pracovníkov, 2004. Cit. ze s. 11.

²¹⁹ *Církev, drogy a toxikománie : pastorační příručka*. Op. cit. ze s. 24 – 25.

Církev ji vidí v podobě „lásky a života, které dokáží dát nový smysl ve jménu Ježíše Krista“.²²⁰ Je třeba pomoci mladým lidem naučit se čelit životním těžkostem pomocí „výchovy k sebeovládání, vytrvalosti a morální soudnosti“.²²¹ Vychovávat k smyslu pro radost ze života a odpovědnému sebepřijetí. Zásady pastorační činnosti s narkomany jsou: „přijetí narkomana jako lidské a rovnocenné bytosti, naslouchání mu, pomoci mu vrátit časovou realitu, meditovat s ním nad Božím slovem, povzbuzovat jej k modlitbě a svátostnému životu a v neposlední řadě mu darovat naději“.²²² Při setkání s narkomanem je třeba správně rozpoznat potíže, které má a dále se snažit o interpretaci příčin, které jej k takovému chování vedly. Je nutné také v rámci prevence hovořit o drogách a jejich rizicích i s dalšími mladými lidmi.

2.6.5 Agresivní chování a suicidium

„Agresivní chování“²²³ lze definovat jako porušení sociálních norem, omezující práva a poškozující živé bytosti či neživé objekty.²²⁴ „Agresivita“ označuje tendenci a pohotovost k násilnému způsobu reagování. Pojem „agrese“ pak charakterizuje reálný projev takového chování, který mívá podobu násilí.

Během devadesátých let výrazně narostla kriminalita nezletilých u nás i v okolních evropských zemích.²²⁵ Zhruba třetinu trestné činnosti mladistvých tvoří majetková trestná činnost, konkrétně krádeže. Vzrůstá však i podíl násilné trestné činnosti (včetně vražd) a přibývá trestných činů spáchaných pod vlivem alkoholu a drog. Novou oblast tvoří prostituce mladistvých, obchod s pornografií a rasově motivované trestné činy. Svou roli hraje

²²⁰ *Církev, drogy a toxikománie : pastorační příručka*. Op. cit. ze s. 29.

²²¹ *Církev, drogy a toxikománie : pastorační příručka*. Op. cit. ze s. 126 – 130, 158.

²²² *Církev, drogy a toxikománie : pastorační příručka*. Op. cit. ze s. 166 – 175.

²²³ U člověka musíme rozeznávat dva úplně rozdílné typy agrese. První druh, který má člověk společný se všemi zvířaty, je fylogeneticky programovaný podnět napadnout (nebo uprchnout), jakmile jsou ohroženy životní zájmy organismu. Tato obranná neboli „benigní“ agrese slouží k přežití jedince i druhu, je nástrojem biologické adaptability a zaniká, jakmile pomine ohrožení. Druhý typ je „maligní“ neboli „zlá“ agrese, tedy krutost a destruktivita. Ta je specificky lidská a u většiny savců v podstatě chybí. Není fylogeneticky naprogramovaná a neslouží biologickému přizpůsobování, nemá vůbec žádný účel a člověk její pomocí uspokojuje pouze svoji žádost, touhu po rozkoši, kterou poskytuje. FROMM, Erich. *Anatomie lidské destruktivity*. Přel. Bedřich Placák. 2. vyd. Praha : Aurora, 2007. Vol. cit. ze s. 16.

²²⁴ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. rozšířená a přepracované vyd. Praha : Portál, 2008. Cit. ze s. 757.

²²⁵ MACEK, Petr. Op. cit. ze s. 110 – 111.

oslabování rodinných vazeb, zvyšující se nezaměstnanost, skepse, nejistota mladých lidí a oslabení sociální kontroly části mládeže.

Z předchozího odstavce vyplývá, že projevy násilného chování adolescentů stále narůstá. Nejedná o podřadnou záležitost, ale o závažný společenský problém. Podle Štůrové²²⁶ existuje vztah mezi úzkostnou osobností a agresivním chováním. Pro úzkostné adolescenty je charakteristické, že mají sklony k závislosti na dospělých, narušené sebehodnocení, trpí pocity ohrožení a nedůvěřují okolnímu světu. Ve skupině vrstevníků usilují agresivním chováním o uznání ostatních. Hledají obdiv a neriskují, že by vyjádřili nesouhlas s očekáváním skupiny. Pokud se jim nedaří v rodině ani ve škole být uznávanými, utíkají do jiného prostředí a volí jiné cesty ocenění. Agresivní čin upoutá pozornost dospělých, zejména těch, kteří jsou pro dítě emocionálně významní. Násilné činy můžeme chápat také jako ekvivalenty neurotického nebo depresivního vývoje. Agresivní čin slouží jako nevědomá obrana proti sebedestrukci, jako ventil nahromaděných nepříznivých emocionálních obsahů, které jsou uloženy v nevědomí. Agrese zároveň zprostředkovává vzrušující podněty, které dotyčnému chybějí.

Tendencí k agresivnímu chování jsou ohroženy především dvě skupiny dětí a mladistvých. První tvoří děti z málo podnětného prostředí, často nízké sociokulturní úrovně, kde vládne velká tolerance k násilí, které je považováno za žádoucí znak maskulinity. Jsou to negativističtí a násilničtí adolescenti se sklony k provokacím a vzpourám. Mívají konfliktní vztah k autoritám a je pro ně charakteristická nezdrženlivost, výbušnost a impulsivnost. Druhou skupinu tvoří úzkostné a nejisté děti, u kterých nastal izolovaný vývin náklonnosti a agresivních impulsů. Tyto děti trpí kolísavým sebehodnocením, nejistotou, úzkostí, častými somatickými chorobami či hypochondrickými sklony. Jsou pro ně typické únikové mechanismy a vyhýbání se zátěžovým situacím (např. záškoláctví).

Nejnebezpečnější adolescentní skupinou je ta, která přijala nepřátelství a násilí za svou normu. Vytváří subkulturu, jež si stanovila za úkol terorizovat a vyvolávat strach mezi obyvatelstvem. Členové těchto skupin útočí na slabší jedince a v krutosti nacházejí potěšení.

²²⁶ ŠTŮROVÁ, Jana. *Úvahy nad pojmom „agresia“*. In: LÁBATH, Vladimír et al. *Riziková mládež*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2001. Vol. cit. ze s. 36 – 38.

Ničit hodnoty, které uznává většina společnosti, je pro ně výrazem síly. Nebezpečí spočívá především v jejich tendenci lákat mezi sebe mladší děti.

Existuje ještě jeden druh agrese, a to agrese obrácená proti sobě, která v extrémních případech vede až k „suicidii“, neboli „sebevraždě“, tedy vědomému a úmyslnému ukončení vlastního života.²²⁷ Sebevraždu lze definovat jako „násilné jednání charakteristické úmyslem dobrovolně zničit vlastní život, jako autoagresivní projev“.²²⁸ V definici je kladen důraz na vlastní rozhodnutí takto konat. V rámci suicidálního jednání je člověk jednajícím subjektem i objektem, na něhož je tato aktivita zaměřena. Sebevražedné chování lze také hodnotit jako poruchu pudu sebezáchovy. Je třeba odlišovat „sebevraždu“ od „sebezabití“ jako zničení vlastního života, kterému chyběl vědomý úmysl zemřít, protože člověk nebyl schopen přiměřeně zhodnotit možné důsledky svého chování, případně jednal v afektu.

Širší pojem „suicidální chování“ zahrnuje i „suicidální pokusy“ a „projevy svědčící o suicidálních myšlenkách a záměrech“.²²⁹ Přání zemřít však nemusí být jednoznačné. Mnoho osob, které se o suicidium pokusí, má ambivalentní přístup k životu: chce zároveň žít i zemřít. Suicidium je spojeno nejen s agresí obrácenou vůči sobě samému, ale i vůči tomu, kdo je vnímán jako frustrující objekt. Nejčastějšími motivy jsou fantazie o spojení se ztracenou milovanou osobou, o pomstě nebo potrestání toho, kdo neuspokojuje nebo opouští. Rozlišujeme „měkčí“ a „tvrdší“ způsoby suicidálního jednání. Mezi měkčí způsoby patří např. požití léků, což je způsob typický pro sebevražedné pokusy adolescentních dívek. Tvrdšími způsoby jsou oběšení, skok z výšky, užití střelné zbraně apod., které naopak více používají chlapci. Dokonalá suicidia proto převažují u chlapců, u dívek jsou častější pokusy. Letalita suicidálního jednání závisí především na prostředcích, které má dospívající k dispozici. Nebezpečí tohoto jednání je výrazně vyšší v adolescentním věku než v dětství nebo v dospělosti. Uvádí se, že suicidální jednání je druhou nejčastější příčinou úmrtí v období adolescence a její výskyt má stoupající tendenci. Nejobvyklejší příčinou sebevražedného chování v adolescenci bývají poruchy nálady a poruchy chování. Roli hrají

²²⁷ KOCOURKOVÁ, Jana. *Suicidální chování v dětském a adolescentním věku*. In: ŘÍČAN, Pavel, KREJČÍŘOVÁ, Dana et al. *Dětská klinická psychologie*. 4. přepracované a doplněné vyd. Praha : Grada, 2006. Vol. cit. ze s. 238.

²²⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. Op. cit. ze s. 489.

²²⁹ KOCOURKOVÁ, Jana. Op. cit. ze s. 238 – 240.

i rizikové faktory prostředí a charakter osobnosti. Nebezpečí suicidia podstatě zvyšuje užívání drog. Suicidální chování je také častější tam, kde je po ruce vzor a adolescent se s ním identifikuje. Adolescenti prožívají často pocity vzteku na důležité osoby (zejména rodiče), viny, zoufalství a bezmoci. Suicidální chování bývá často v dospívání také projevem voláním o pomoc („cry for help“). Každý adolescent, který se pokusí o sebevraždu, by měl být psychologicky a psychiatricky vyšetřen.²³⁰

Setkání se sebevražedným chováním v náboženské obci, může vést k nejrůznějším reakcím.²³¹ Někteří se cítí spoluvini, jako by něco zameškali. Jiní se cítí bezradní nebo zaskočení. Je možné, že někteří už sami na sebevraždu v nějaké těžké životní situaci pomýšleli, ale tuto myšlenku přemohli. Jsou i tací, kteří protestují a takové chování odsuzují jako zbabělý útok. Domnívám se, že je třeba si především uvědomit důvody, které člověka k takovému jednání vedou a ty poté prodiskutovat s členy obce. Ihlefeld²³² tvrdí, že důvodem sebevraždy u adolescentů je zpravidla „soužení pro lásku, avšak příčiny problému tkví většinou hlouběji“. Nedostatek lásky doma, neshody rodičů, mohou mladé lidi dohnat k tomu, že promítají na zdánlivě vhodného partnera nenaplněnou touhu po lásce s nadějí, že u něho najdou pochopení. Pokud se tato láska neuskuteční či selže, může vyústit v suicidální pokus.

2.7 Shrnutí

Úkolem této kapitoly bylo přiblížit svět adolescentů, tzn. jaké jsou hlavní vývojové změny, ke kterým v tomto věku dochází, jak se s nimi adolescenti vypořádávají, jakou roli hraje v jejich životě rodina a jaký je vývoj jejich víry. Dále se tato kapitola zabývá adolescentními krizemi, jednak tzv. krizí identity, termínem pocházejícím od Erika Eriksona, jednak nejčastějšími adolescentními problémy jakými jsou psychická onemocnění, závislosti a sebevražedné chování. Následující kapitola naváže na téma zrání víry a podrobněji představí její krizovou situaci v dnešní společnosti.

²³⁰ Diagnosticko-terapeutický proces musí být zaměřen na zvládnutí akutní suicidální krize i na oslabení suicidálního rizika.

²³¹ IHLEFELD, Andrea. Sebevražda a pastýřská péče. Přel. Ladislav Kopecký. *Křesťanská revue*, 1984, roč. 51. Vol. cit. ze s. 189.

²³² IHLEFELD, Andrea. Op. cit. ze s. 202.

3 Fenomény krize víry

Dnešní situace na poli víry a náboženství je velice složitá a nelze ji popsat několika větami. Mnoho se hovoří o krizi náboženství, ale často sami nevíme, co si pod tímto termínem představit. Na jednu stranu se setkáváme s odklonem od tradičního náboženství, na druhou stranu se objevují ve společnosti touhy po spiritualitě a transcendentnu jako výraz toho, co nám schází. Obecně však lze říci, že mnoho lidí preferuje jednoduchá a rychlá řešení svých problémů, že se chtějí bavit a neradi se zabývají věcmi, které jsou myšlenkově příliš složité a časově náročné. Krizi náboženství a krizi spirituality proto nemůžeme oddělovat od krize společnosti jako takové. Je třeba se na tuto problematiku podívat s nadhledem a rozebrat více do podrobností současný stav, což je právě smyslem této kapitoly.

3.1 Problémy člověka jakožto spirituální bytosti v dnešním světě

V naší společnosti naprosto převládá pohled na svět vytvořený západní vědou, který je ve své extrémní podobě zcela neslučitelný s jakýmkoli pojetím spirituality.²³³ Ve světě považujícím za reálné pouze hmotné věci, které jsou měřitelné, se na všechny formy náboženských a mystických aktivit pohlíží jako na projevy nevědomosti, pověřčivosti, iracionality nebo emoční nezralosti a přímé zážitky duchovních realit jsou interpretovány jako psychotické projevy, tedy známky duševní choroby.

Na druhé straně existuje mnoho lidí, kteří jsou doslova znechuceni běžným konzumním způsobem života a touží po určité alternativě. „Člověk je bytost přirozeně hledající smysl svého života.“²³⁴ Lidství míří samo nad sebe, hledá něco, co jej přesahuje. Transcendentno je tedy podstatou lidské existence, je člověku přirozené. Ať už jsou naše představy sebeodlišnější, sdílíme společně právě „lidství“.²³⁵ Základem našeho žití je představa

²³³ GROF, Stanislav, GROFOVÁ, Christina. *Krize duchovního vývoje*. Přel. Lubor Kysučan. 1. vyd. Praha : Chvojko nakladatelství, 1999. Vol. cit. ze s. 19.

²³⁴ FRANKL, Viktor E. *Psychoterapie pro laiky*. Přel. Vladimír Smékal. 1. vyd. Brno : Cesta, 1998. Cit. ze s. 11.

²³⁵ KOHÁK, Erazim. *Člověk, dobro a zlo*. 1. vyd. Praha : Ježek, 1993. Cit. ze s. 244.

o smyslu života, představa dobra a zla. Touha po spirituálních a náboženských hodnotách je tedy více či méně vlastní všem lidem.²³⁶

Velký důraz se v náboženství v posledních staletích kladl na to, co objektivizuje víru, na doktrinální systém a instituce, což pravděpodobně mělo svůj původ v přesvědčení, že subjektivní stránka víry může být nebezpečná, vést k bludům a konfliktům.²³⁷ Ale právě tato úzkostlivá snaha o doktrinální systémy a instituce vyvolala tolik konfliktů, že je dnes taková podoba náboženství mnohými považována za zcela nezajímavou, ne-li mrtvou. Naopak poctivé svědectví o prožívání víry nějakého člověka bývá přijímáno s nadšením. Krize náboženství je spíše krizí srozumitelnosti věroučného jazyka a krizí náboženských institucí. Avšak ani v naší „sekularizované“ západní kultuře nemůžeme hovořit a slábnutí spirituálního hledání. Lidé však nechtějí naslouchat definicím, ale setkat se s inspirující osobní zkušeností duchovního života.

Pokud současné náboženství nenabízí uspokojivé východisko, mohou se zájmy lidí ubírat jiným směrem, např. ke spiritismu nebo okultismu. Jak tvrdí Frankl:²³⁸ „člověk má buď víru, anebo holduje pověrám“ a na vysvětlenou dodává: „v dnešní době všeobecně rozšířená duchovní dezorientace, nedostatek víry v duchovní svět jako skutečnost vedou k tomu, že se lidé duchovně dezorientovaní o to více zajímají o „duchy“.“

3.1.1 Posun od křesťanství k jiným formám spiritualit

Situace člověka v dnešní společnosti není jednoduchá. Po staletích tady bylo náboženství jako jediná cesta, jak se vyrovnat s problémy těla i duše, práce i rodiny.²³⁹ V dnešním pluralitním světě mají lidé na výběr, což sebou na druhou stranu přináší také mnoho problémů. Lidé se stále více zaměřují do sebe, jsou subjektivnější.²⁴⁰ Člověk se stal kritičtější a zároveň noetičtější. Jeho subjekt se posunul více do středu životních akcí, čímž se vytratil

²³⁶ Přesto zůstává každá lidská bytost individualitou, což podporuje neskutečnou mnohotvárnost života.

²³⁷ HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. Vol. cit. ze s. 29.

²³⁸ FRANKL, Viktor E. Op. cit. ze s. 121.

²³⁹ JOSUTTIS, Manfred. *Kraft durch Glauben : Biblische, therapeutische und esoterische Impulse für die Seelsorge*. 1. vyd. München : Gütersloher, 2008. Vol. cit. ze s. 11.

²⁴⁰ KUČERA, Zdeněk. *Pravda a iluze moderní teologie : Emil Brunner - Paul Tillich - obrat teologie CČSH*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1986. Vol. cit. ze s. 21.

jeho dřívější objektivistický klid, jakási naivní jistota, se kterou kdysi přijímal sebe, svět, smysl svého života i Božskou autoritu. Toto zmatení se nejvíce projevuje v oblasti víry a náboženství, které už není vnímáno jako soubor objektivních pravd. Svět víry se zrelativizoval a zesoukroměl. Modernímu člověku se rozpadl obraz jeho tradičních jistot, dějiny i smysl jeho individuálního života.

Došlo k silné privatizaci náboženství, která souvisí s historickými fakty. Už v době industrializace se začal velmi měnit přístup lidí k náboženství.²⁴¹ Lidé se stěhovali z tradičního křesťanského prostředí vesnic do měst, kde vládl proletariát a kde měl život lidí ke zbožnému stylu života vesnic hodně daleko. V době josefinismu se vytvořila představa církve jako univerzální vychovatelky, která nabízí určité služby dostupné kdekoli a církev se se státem neodlučitelně spojila. Za okupace a později za komunismu byly náboženství a církev programově vyloučeny z ovlivňování věcí veřejných a víra se stala striktně privátní záležitostí. V současné chvíli se církev potýká s problémy stárnutí duchovních. Např. v katolické církvi jsou dvě třetiny kněží starší 60-ti let a nejvíce křesťanů patří do vyšších věkových skupin obyvatelstva, což znamená, že mentalita církve je starší než mentalita celé společnosti. To se ukazuje v nechuti k experimentování, obracení se k minulosti jako zdroji jistot a naopak nedůvěrou k budoucnosti. Církev obecně nezvládla v posledních dvou staletích reagovat na velké společenské a kulturní změny a transformovat svou pastorační činnost na takový model, který by byl přiměřený dnešní situaci.²⁴² Privatizace náboženství však není pouze českým specifíkem, ale potvrzují ji i zahraniční autoři, např. německý evangelík Martin Lechner:²⁴³ „Osobní religiozita vede spíše k odcírkevnění a náboženství se stává privátní záležitostí.“

Někdy slyšíme: „náboženství se vrací“.²⁴⁴ Otázkou je, zda je to náboženství nebo spíše touha po jiných formách spiritualit, co dnešní lidi láká, po čem prahnou a co hledají. „Být křesťanem, to ano, ale ne v církvi“, takové vyznání není ojedinělé. Tvář církve se mnohým

²⁴¹ OPATRŇÝ, Aleš. *Minulost a současnost pastorační činnosti v českých zemích*. In: AMBROS, Pavel, JARAB, Josef, KŘIŠŤAN, Alois et al. *Úkoly pastorační činnosti církve a pastorační teologie v Českých zemích*. 1. vyd. Olomouc : Centrum Aletti, 1997. Vol. cit. ze s. 36 – 38.

²⁴² Tato situace není fatální, ale je faktem, před kterým bychom neměli zavírat oči.

²⁴³ LECHNER, Martin. *Pastoraltheologie der Jugend*. 1. vyd. München : Don Bosco Verlag, 1992. Cit. ze s. 297.

²⁴⁴ HALÍK, Tomáš. *Dotkni se ran*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Cit. ze s. 13.

zdá být stará, zkostnatělá a opotřebovaná. Církev mlčí tam, kde by měla mluvit, a tam, kde mluví, by měla z nedostatku kompetence spíše mlčet.²⁴⁵ Takovýto postoj k církvi není ve střední a západní Evropě nic výjimečného či neobvyklého.²⁴⁶ Klesá počet členů, koná se minimum křtů a církev stárne.²⁴⁷ U nás je situace obdobná, dokonce ještě více „odcírkevněná“, lze hovořit téměř o „alergii na církve“. Tato skutečnost podporuje u duchovních i řadových členů vědomí krize, pocit ohrožení a rezignace. Důsledkem je na jedné straně zvýšené lpění na tradičních formách náboženského života, posilování rysů ghetta, na druhé straně pojmání křesťanství jako něčeho, co sice obohacuje rodinný i osobní život o důležitou duchovní a společenskou dimenzi a garantuje jeho řád, avšak není jeho jádrem, ale spíše jakousi sváteční rezervací na jeho okraji.

Místo náboženství v dnešní moderní nebo lépe řečeno postmoderní společnosti je výrazně jiné než tomu bylo v tradičních kulturách dob minulých. V tradičním společenství bylo náboženství jedním z klíčových sociálních faktorů, prostupovalo celým životem společenství a význačným způsobem determinovalo život jedince i celého společenství.²⁴⁸ Oproti tomu v moderní společnosti tuto úlohu náboženství ztratilo a změnilo se v druhotný sociální činitel, jehož funkce přebírají jiné sociální subsystémy. Z náboženství se stává soukromá záležitost, trávení volného času nebo individuální psychologie. Pro dnešní společnost jsou typické pocity vykořeněnosti²⁴⁹ a „bezdomoví“, pocity ztráty celku, individuality a individuální autonomie v důsledku polapení vlastního „Já“ do pastí světa byrokratického řízení a moderního státu, dále pocity ztráty jednoduchosti, autenticity a spontánnosti. Moderní společenské systémy jsou vnitřně pluralistické, sekularizované a roztržštěné, což vede k pluralizaci životních světů a intenzivní fragmentizaci věr a praktik.

²⁴⁵ FRÖHLICH, Roland. *Dva tisíce let dějin církve*. Přel. Ondřej Bastl, Tomáš Bastl. 2. vyd. Praha : Vyšehrad, 2008. Vol. cit. ze s. 11.

²⁴⁶ Stav „odkřesťanštění“ je přesto v jednotlivých zemích odlišný. Největší podíl nenáboženských osob najdeme v bývalém Východním Německu a u nás, následuje poté Ukrajina, Maďarsko, Slovensko, Slovinsko. TOMKA, Miklós. *Náboženská situace v zemích východní a střední Evropy*. In: RENÖCKL, Helmut, BLANCKENSTEIN, Miklós. (ed.) *Nová religiozita fascinuje a zneklidňuje. Sborník*. Přel. Jan Šnejdar. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2000. Vol. cit. ze s. 22 – 32.

²⁴⁷ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. Vol. cit. ze s. 20.

²⁴⁸ LUŽNÝ, Dušan. *Náboženství a moderní společnost*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1999. Vol. cit. ze s. 137 – 143.

²⁴⁹ Pocity vykořeněnosti trápí i mladé lidi. Mnozí z nich se během svého dospívání dostanou do nového prostředí a chybí jim jejich rodina a přátelé. O duchovním hledání a pocitech vykořenění v mládí také: CAMPBELL, R. J. *A spiritual pilgrimage*. 1. vyd. London : Williams and Norgate, 1916. Vol. cit. ze s. 25 – 76.

Česká republika je sice zemí s převažující křesťanskou kulturou, avšak už ne zemí s převažující křesťanskou vírou a také s poměrně nízkou důvěrou k církvím.²⁵⁰ Zdá se, že u jisté části populace je vztah k náboženství radikálně potlačen a u další části obyvatelstva se potřeba víry promítla spíše do oblasti pověry nebo okultna než do kultivované náboženské víry. Kromě toho je řada lidí blokována různými předsudky vůči náboženství a církvím.²⁵¹ Naopak mnoho mladých lidí přijímá novější ideové proudy, utíkají do jakéhosi „spirituálna“ a uspokojují svou touhu po duchovních hodnotách mimo organizovaná náboženství, protože mají obavy z jakékoli organizované ideologie, která by jim byla proti jejich vůli vnucována. Aleš Opatrný²⁵² tvrdí, že „moderní civilizace vykazuje až nepříjemně velké sympatie pro iracionality všeho druhu, věci nevysvětlitelné a tajemné se těší až nekritické pozornosti širokých vrstev a náboženskost není na ústupu, je naopak spíše na postupu. To ovšem ještě vůbec neznamená, že v postmoderní společnosti je na postupu křesťanství. Naopak, ve vyspělých evropských zemích zaznamenávají křesťanské církve, zejména pak katolická církev a velké reformační církve, setrvalý úbytek členů.“

Funkce křesťanství v sekularizovaném světě zůstává především v oblasti morálky.²⁵³ I ti, kteří odmítají křesťanství a zázraky, které konal Ježíš Kristus, považují za výplody něčí fantazie, nezpochybňují všeobecně uznávanou hloubku a rozumnost jeho morálního učení, spíše naopak.²⁵⁴ Církev je tedy nositelkou morálního etosu a konzervativních hodnot, čímž zajišťuje kontinuitu kultury národa i civilizace a působí jako nezávislý kritik společnosti. Společnost zároveň od církve očekává i vyučování těmto hodnotám, avšak už nevidí rozdíl mezi morálními hodnotami a vírou, která je pro mnohé zanedbatelná, soukromá a nadbytečná. Tím pádem si málokdo uvědomuje, že křesťanská morálka vyrůstá z křesťanské víry. Pro většinu lidí u nás je tedy nejen víra, ale celá církev lhostejná, nechápou ji jako významnou instituci a ani zásady křesťanské morálky už neplatí obecně.²⁵⁵ Křesťanství není v naší zemi

²⁵⁰ OPATRNÝ, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1996. Vol. cit. ze s. 93, 95.

²⁵¹ OPATRNÝ, Aleš. *Cesty pastorače v pluralitní společnosti*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006. Vol. cit. ze s. 61, 72.

²⁵² OPATRNÝ, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. Op. cit. ze s. 44.

²⁵³ OPATRNÝ, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. Op. cit. ze s. 45, 66.

²⁵⁴ LEWIS, C. Vol. cit. ze s. *Bůh na lavici obžalovaných*. Přel. Tomáš Adámek. 1. české vyd. Praha : Návrát domů, 1997. Vol. cit. ze s. 70.

²⁵⁵ OPATRNÝ, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. Op. cit. ze s. 63.

ani jediné možné, ani zakazované nebo likvidované náboženství.²⁵⁶ Názory církve jsou odmítány a argumentace vedená z pozic zjevení a vědecky reflektované víry není slyšena, natož respektována.

V současné evropské společnosti ubývá křesťanů, ale nepřibývá výrazných ateistů.²⁵⁷ Spíše se religiozita jaksí rozptýluje, někdy je teistická, jindy má jen jakýsi nádech teismu, avšak se vzdaluje klasickým církvím. Řekněme, že se společnost odkřesťanšťuje, ale neateisuje. Spíše než v život věčný věří lidé v převtělování a reinkarnaci. Společnost se tak nestává výrazně ateistickou, ale křesťanství v ní už není samozřejmostí. K víře se u nás např. hlásí necelých 50 % obyvatelstva, ale praktikujících křesťanů je mnohem méně. Pro vekou část populace už není samozřejmé být křesťanem, ale stále existuje řada lidí, kteří hledají hloubku života a zakotvení v transcendentní skutečnosti, kteří hledají náboženskou dimenzi života.

Lidé tedy nejsou v dnešní době obecně areligiozními, nenáboženskými, naopak mají zájem o náboženství, jež jim zprostředkuje vztah k s tím, co leží za horizontem každodenních zkušeností.²⁵⁸ Pro člověka je jistě přirozenější náboženské cítění než ateismus. Avšak dnešní lidi nezajímá spása ani církve, ale vystačí si s příslibem reinkarnace. Na druhé straně je moderní člověk hledačem zakotvenosti, mimořádných zážitků a také pomoci v těžkostech života. Ovšem tuto pomoc očekává okamžitě, levně a bez výrazného osobního nasazení. Dnešní lidé potřebují někam patřit, chtějí být doceněni a vše prožívat naplno, k čemuž jim nejvíce vyhovuje nezávazné „náboženství bez Boha“. Ti, kteří v církvích hledají spirituální hloubku a náboj, nenalézají. Ne, že by nebyly přítomny, ale jsou často skryty pod vrstvou nepodstatných vnějších projevů zbožnosti. Život z víry dle evangelia je sice radostný, ale pro většinu lidí velmi náročný, složitý a neobvyklý. Člověk, který chce vše a nejlépe hned, nemá dostatek trpělivosti na to, aby je odkrýval a spíše se dostane do některé sekty, která nabídne snadné odpovědi na jejich otázky, případně rychlou a zaručeně úspěšnou pomoc v nesnázích. Právě příklon k autoritativním sektám, buddhismu a islámu je v Evropě v posledních dvou

²⁵⁶ OPATRŇY, Aleš. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 26.

²⁵⁷ OPATRŇY, Aleš. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 109 – 112.

²⁵⁸ OPATRŇY, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. Op. cit. ze s. 64 – 66.

desetiletých zajímavým fenoménem.²⁵⁹ Buddhismus, ačkoli je kulturně cizorodý, je řadou lidí akceptován, a to jako výraz touhy po náboženském prožitku, který není vázán na žádnou autoritu a pomáhá zvládat všudypřítomný stres. Na druhou stranu mnohým vyhovuje podobně cizorodý islám s přísnými a jednoznačnými pravidly, spojenými se značnou smyslovostí. A určitá část populace se přiklání k autoritativním sektám, které nabízejí jednoduchý a jistý svět, kde je vše vysvětleno a kde autorita vůdce rozhodne, co být má a co nemá.

V dnešní době se vyskytuje ještě jeden fenomén, a to zájem o záhrobí. Lidé touží proniknout do záhrobí a odhalit tajemství smrti.²⁶⁰ V současnosti vychází této touze vstříc i lékařská věda, která systematicky zpracovává zkušenosti s umírajícími, kteří se vrátili do života po tzv. klinické smrti. Velkou pozornost vzbudily práce amerického psychiatra R. A. Moodyho, které přinášejí zprávy o tom, co umírající prožili. Teolog H. Küng upozorňuje na skutečnost, že zprávy o tom, co lidé zažili během klinické smrti ještě nevypovídají nic o životě po smrti a argumenty těch, kteří ji prožili jsou nedostačující.

Ještě jeden rys nacházíme v dnešní postmoderní společnosti, a tím je jakási nová dimenze odpovědnosti, a to odpovědnost za svět přírody.²⁶¹ Člověk, který nenachází uspokojení v tradičních náboženských systémech, mnohdy uniká k přírodě, se kterou se cítí být spjat ve svém základu. To se může projevat např. členstvím v různých ekologických hnutích nebo pouhým objímáním stromů v parku za účelem získání životní energie. Někteří jedinci nacházejí také nepřímé spirituální uspokojení ve sportu nebo ve vztazích k jiným lidem.²⁶²

Spirituální oblast, např. ve formě jakési neurčité touhy po transcenci nebo její tušení, se mnohdy u člověka objeví až v extrémních situacích, jakými jsou těžká nemoc, neštěstí, velký krach osobních vztahů či nadějí.²⁶³ Řada lidí tak uspokojuje svoji touhu po duchovních hodnotách mimo oblast organizovaného náboženství.²⁶⁴ Mnoho z nich mají obavu, že jim bude proti jejich vůli vnucována nějaká ideologie a proto odmítají církve. Naše doba si

²⁵⁹ OPATRŇY, Aleš. *Cesty pastorače v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 92.

²⁶⁰ SMOLÍK, Josef. *Pastýřská péče*. 1. vyd. Praha : Kalich, 1991. Vol. cit. ze s. 220 – 221.

²⁶¹ KOHÁK, Erazim. *Člověk, dobro a zlo*. 1. vyd. Praha : Ježek, 1993. Vol. cit. ze s. 245.

²⁶² Více k tématu HUSAROVÍČOVÁ, Zuzana. *Adolescent Eco-spirituality. Sborník*. MENDELNet 2006. Brno : MZLU, 2006. s. 212.

²⁶³ OPATRŇY, Aleš. *Cesty pastorače v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 57.

²⁶⁴ OPATRŇY, Aleš. *Cesty pastorače v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 72.

obecně termín spiritualita velmi oblíbila,²⁶⁵ chápe jej jako prohloubení a pročištění víry v její personální a společenské dynamizaci, ale i jako její uplatnění v plném rozměru života s jeho konflikty a s rozporem mezi teorií a praxí.

3.1.2 Podoby a projevy současné spirituality

Většina lidí se nespokojí s horizontálními hodnotami, ale uvědomují si zoufalou potřebu hlouběji zakotvené politiky a kultury.²⁶⁶ Tuto potřebu můžeme nazvat jako touhu po duchovním životě. Jsme spřízněni s celou přírodou a především s říší živých tvorů, ale máme i něco navíc, co z nás dělá právě lidské bytosti. Myšlenky člověka na to, co ho přesahuje tvoří další rozměr lidské existence.²⁶⁷ Spiritualita je považována za nezbytnou součást lidské psychiky a ve vědách o člověku se hovoří o potřebě spirituality, protože každý touží po tom mít víru a smysl svého života a konání. Lidé se otevírají spirituálním hodnotám, hledají transcendenci, ve které chtějí plně prožívat své lidství.²⁶⁸ Nedostatek smyslu života způsobuje mnoho problémů, může např. vyvolávat neurozy a různé krize.

Spiritualita je nejenom moderním, ale můžeme říci až módním a dnes hodně žádaným pojmem. K paradoxním rysům naší současné západní kultury patří, že se vedle úpadku tradiční náboženské praxe objevuje stále vzrůstající hlad po spiritualitě.²⁶⁹ Jedním z jeho viditelných projevů je prudký nárůst vydávaných děl o hnutí New Age,²⁷⁰ humanistické psychologii, nové vědě, mysticismu, obřadech a meditaci. Vedle křesťanské středověké spirituality se do popředí dostala témata jako keltská spiritualita, středověké ženy známé jako

²⁶⁵ SALAJKA, Milan. *Orientální teologický slovník*. 1. vyd. Praha : Ježek, 2000. Vol. cit. ze s. 149.

²⁶⁶ ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *A nahoře nic...: o možnostech postmoderního člověka žít duchovně*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. Vol. cit. ze s. 17.

²⁶⁷ ČIERNÁ, Jarmila; MAMULA, Jan. *Duchovní témata a krize*. In: VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. rozšířené a přepracované vyd. Praha : Portál, 2008. Vol. cit. ze s. 316.

²⁶⁸ ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *A nahoře nic...: o možnostech postmoderního člověka žít duchovně*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. Vol. cit. ze s. 33.

²⁶⁹ SHELDRAKE, Philip. *Spiritualita a historie*. Přel. Eva Lajkepová, Pavel Pšejja. 1. české vyd. Brno : CDK, 2003. Vol. cit. ze s. 7 – 8.

²⁷⁰ New Age je synkretické hnutí, které nevytváří jednotnou organizaci. Jde o široké seskupení jednotlivců a skupin, které nemá zcela jednoznačně definovanou společnou nauku nebo praxi, které nevytváří jasně vymezenou organizaci, nemá zakladatele ani jasné vůdce. Spíše jde o síť, jejíž uzlové body jsou autonomní. Je to hnutí, které zasahuje do nejrůznějších oblastí života rozvinutých západních společností – od politiky k ekonomice, od vědy k náboženství, od lékařství ke školství apod. Jedním z jeho základních principů je spojení spirituality s dalšími oblastmi společenského života. Klíčová je myšlenka transformace zahrnující všechny roviny života a její naléhavost je zapříčiněna existujícími krizí. LUŽNÝ, Dušan. *Nová náboženská hnutí*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1997. Vol. cit. ze s. 89 – 90.

bekyně, okultismus, súfický mysticismus. Součástí duchovního hledání je i duchovní hudba, především oblíbené jsou gregoriánské chorály. Lidem už nestačí osvícenský rozum. Víra v dostatečnost člověka, v prvenství rozumu, v možnost dosažení zcela objektivního poznání a přesvědčení o nevyhnutelném pokroku se dnes zdají být povrchně zjednodušující a přespříliš optimistické. Celá západní kultura ztratila víru v prostá vysvětlení a všeobecné jistoty.

Křesťanská spiritualita už zdaleka není jedinou variantou spirituality, ale existuje k ní mnoho alternativ. Přesto můžeme říci, že v našem kulturním okruhu je její význam stále podstatný. Jedním z problémů dnešní křesťanské spirituality je především velký pluralismus. Nelze mluvit o křesťanské spiritualitě, přesněji je hovořit o různých spiritualitách křesťanů.²⁷¹ Eklektický přístup ke spiritualitě používá termíny a způsoby z jiných světových náboženství. Spiritualita se snadno stává soukromou záležitostí. Pokud chceme spiritualitu kategorizovat, scházejí nám uznávaná kritéria pro hodnocení takovýchto lidských zkušeností a skutků. Pokud nebudeme obezřetní, můžeme sklouznout k tomu, že spiritualita bude pouze dalším výrazem pro téměř veškerou lidskou zkušenost. Definovat přesnou povahu spirituality a stanovit její vztah k teologii není jednoduché a na tato témata se stále vedou odborné rozpravy.

Rozdíl mezi spiritualitou, která se objevila v posledních dvaceti letech v západním křesťanství, a starší spirituální teologií lze vyjádřit těmito čtyřmi rysy:²⁷²

1. Spiritualita nemá výlučný charakter, respektive není v žádném případě spojena jen s určitou křesťanskou tradicí, a dokonce nutně nesouvisí ani s křesťanstvím jako takovým.
2. Platí, že není spojena s pevnou teologií a není jednoduše normativní aplikací absolutních nebo dogmatických zásad pro reálný život.
3. Nezabývá se tolik definováním dokonalosti, ale spíše podrobným zkoumáním spleitého tajemství vývoje člověka v kontextu živého vztahu s absolutnem.

²⁷¹ SHELDRAKE, Philip. Op. cit. ze s. 7 – 13.

²⁷² SHELDRAKE, Philip. Op. cit. ze s. 60 – 63.

4. Neomezuje se pouze na zájem o vnitřní život, ale snaží se o integraci všech stránek lidského života a zkušenosti.

V rámci křesťanské spirituality se setkáváme i s otázkami životního stylu. Uvažuje se o vztahu mezi spiritualitou a etikou nebo morální teologií. Morální teologie se přestala zabývat především vnitřní hodnotou jednání a přiklonila se k výraznějšímu zájmu o povahové sklony člověka. Došlo tedy k posunu od jednání člověka k jeho osobě a k uvědomění si fundamentálního vztahu mezi morálním a duchovním životem. Vyskytují se názory, že společným úkolem spirituality a morální teologie je zkoumání obnovených definic ctnosti a povahy člověka. Musíme si dávat pozor, abychom tak spiritualitu nezaměňovali s náboženstvím obecně, přesto ji ale nelze omezit na niternost a musíme ji chápat komplexně tak, že duchovní život je životem celého člověka obráceného k Bohu. Britský teolog Rowan Williams odmítá představu, že spiritualita je uměním výkladu výjimečných soukromých prožitků, ale musí se dotýkat každé oblasti lidské zkušenosti – veřejné a společenské, bolestné, záporné, ba dokonce patologických projevů duchovního, mravního a vztahového světa. Každopádně je snahou dnešní spirituality spojit lidské a náboženské hodnoty. Jedním z těchto rysů je zrovnoprávnění duchovních prožitků žen, které je spojováno s posunem k lidštějšímu, širěji orientovanému a zkušenostnímu přístupu ke spiritualitě. To je důležité nejenom pro ženy, ale také pro křesťanskou spiritualitu jako celek. Došlo k posílení hodnot, jakými jsou subjektivita, city, vztahy, výchova, úcta, soucit, posvátnost veškerého života i země. Současná křesťanská spiritualita tedy zahrnuje celý život člověka ve všech jeho aspektech. Spiritualita zahrnuje nejenom postupy při modlitbě, ale obecně také vědomý vztah k Bohu v Ježíši Kristu, prostřednictvím imanentního Ducha svatého a v prostředí obce věřících. Spiritualita se tedy zabývá spojením teologie, modlitby a křesťanské praxe. Jejím ústředním rysem je skutečnost, že spiritualita odvozuje svou identitu od křesťanského přesvědčení, že jakožto lidé jsme schopni navázat žitý vztah k Bohu, který je transcendentní, ale současně je také imanentně přítomen v jádru všech stvořených věcí.

Přes veškerou individualizaci a privatizaci náboženství a spirituality není člověk ve víře osamoceným individuem.²⁷³ Náboženství a víra není plodem individuální intuice a zkušenosti jednotlivce, ale vzniká a je formována ve společnosti. Člověk je uváděn do okruhu určitých náboženských představ svým nejbližším okolím. V dnešní době vypjatého individualismu je nejenom spirituální uspokojení, ale právě i sociální stránka to, co mnozí postrádají. Dříve úlohu sociálního setkávání plnila právě církev, v dnešní době však neexistuje uspokojující náhrada a mnoho lidí trpí pocity osamění.²⁷⁴ Snaží se je pak zaplnit např. prací nebo přílišným množstvím koníčků, což mnohdy vede spíše k totálnímu vyčerpání osobnosti než k výraznému uspokojení.

3.1.3 Fenomén ateismu a odklon od tradičního náboženství v dnešním světě

Pojem ateismus doslova znamená popírání nebo odmítání Boha. Pokud bychom mu rozuměli jako odmítání jeho existence, vzniká nám problém s neteistickými systémy, které přesto můžeme považovat za náboženské.²⁷⁵ Proto budeme pojem ateismus definovat spíše jako odmítání náboženství, tj. jako nesouhlas s náboženstvím. Může se jednat o popírání pravdivosti nebo smysluplnosti náboženských výpovědí, ale také o odmítání jeho praktické stránky, která je člověku neprospěšná nebo dokonce škodlivá.

Masivní nástupce osvícenského ateismu je radikální sekularismus veřejného života.²⁷⁶ Všechny typy ateismu můžeme vnímat i jako partnery víry a teologie, ale ateismus je zajímavý pouze do té doby, dokud funguje jako protihráč určitého náboženství. Ateismus sám o sobě nic nestaví, ale hledá si svého protivníka, což představuje v dnešním sekularizovaném světě velký problém.

²⁷³ EBERTO VÁ, Anežka. *Úvod do sociální teologie*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1967. Vol. cit. ze s. 96.

²⁷⁴ To lze např. pozorovat na dnešní důchodcovské generaci, která je více než ostatní společenské skupiny ohrožena samotou a sociální izolací. K překonání pocitů osamění se staří lidé setkávají k rozhovorům např. v parcích, dětských hřištích, ale taky v čekárnách a ordinacích lékařů.

²⁷⁵ ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *Náboženství v dialogu : kritické studie na pomezí religionistiky a teologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. Vol. cit. ze s. 118 – 119.

²⁷⁶ HALÍK, Tomáš. *Dotkní se ran*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Vol. cit. ze s. 71 – 72.

Náboženský svět dnešních lidí je výrazně jiný než v minulosti především v tom směru, že se vyskytuje poměrně mnoho ateistů, ale nevyskytuje se ateismus jako životní postoj.²⁷⁷ Mezi některými lidmi panuje nepřátelství k církvím, ovšem to ještě neznamená, že tito lidé jsou skuteční ateisté. Náboženský rozměr náleží k základním charakteristikám člověka a určitá míra náboženských představ patří k potřebám, které chce člověk uspokojit. Avšak náboženský rozměr člověka, jeho náboženské potřeby a chování se nemusí krýt s tím, co obsahuje křesťanská víra. Naopak mohou být naplněny i mimo oblast křesťanství či jiných „velkých“ náboženství.

Fenomén dnešního ateismu z pohledu křesťana definuje Tomáš Halík²⁷⁸ jako vysvětlení Boží nepřítomnosti. Ti, kteří mají příliš slabou víru, si vykládají Boží mlčení tak, že Bůh neexistuje, případně, že Bůh je mrtev. Opakem toho je trpělivost ve víře v podobě víry, naděje a lásky. Ateismus, náboženský fundamentalismus a entusiasmus lehké víry mají společné to, že se rychle dokáží vypořádat s tajemstvím, kterému říkáme Bůh.

Charakteristikou postmoderního člověka mimo jiné je, že považuje oblast svého náboženství za striktně privátní záležitost a má tendenci k tomu, sestavovat si své vlastní náboženství z prvků, které si oblíbí nebo které považuje za výhodné. Jestliže bylo ještě nedávno náboženství odmítáno jako příliš iracionální, dnes je paradoxně nepřijímáno z důvodu příliš racionální a objektivní teologie. Velká svoboda v mnoha případech vede ke strachu před velkou odpovědností. Člověk si svobodně vybere své náboženství, ale současně se naváže na autoritu sekty nebo nějakého guru. Spojí tím realizaci touhy po velké svobodě se zřeknutím se jejich obtížných důsledků. Dnešní člověk tedy hledá náboženské vazby a prožitky, což ale neznamená, že automaticky hledá Boha, církve a spásu v pojetí křesťanských církví – člověk spíš než absolutno hledá dnes relativno, které ho uspokojí.

Novější nábožensko-sociologická a religionistická zkoumání věnují pozornost zejména třem jevům na náboženské scéně: příklon k mysterióznu a odklonu od racionality k iracionalitě všeho druhu; „zdivočelé religiozité“, kterou představují sekty a různé

²⁷⁷ OPATRŇY, Aleš. *Pastorace v postmoderní společnosti*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001. Vol. cit. ze s. 23 – 25.

²⁷⁸ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku: vášeň a trpělivost v setkání víry s nevírou*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Vol. cit. ze s. 9 – 10.

náboženské a pseudonáboženské směry a náboženství bez Boha jako nejvíce se šířícímu typu religiozity v postmoderní společnosti.²⁷⁹

3.1.4 Sekty jako hrozba pro dospívající

Problematika sekt je v poslední době hojně diskutovaná a protože jejich existence představuje relativně velkou hrozbu právě pro dospívající v krizových stavech,²⁸⁰ je nyní na místě tuto tematiku více rozpracovat.

Vývoj významu slova sekta vedl k tomu, že se ustálily dva významové odstíny.²⁸¹ V prvním je sekta výsledkem jakékoli náboženské diferenciacce, odštěpení se od původního učení, v podstatě hereze. Druhý význam je užší a označuje religionistický fenomén, kterému se také dostalo názvu destruktivní kult.

Pojem sekta²⁸² je na jedné straně klíčový odborný pojem pro sociologii náboženství, na druhé straně je u veřejnosti často redukován na pouhou nadávku bez širších znalostí problematiky.²⁸³ Termín sekta vyjadřuje negativní postoj většinové společnosti, příp. většinového náboženství, k náboženské menšině, obvykle k novému náboženskému hnutí. Tato negativita pramení především z toho, že hnutí zpravidla působí jako ohniska protestu proti většinovému náboženskému životu a tomu se samozřejmě většinová společnost brání. Pastorační poradce, který se věnuje problematice sekt, musí pak umět rozumět oběma stranám, aby byl schopen svým klientům fundovaně pomoci.

Při používání slova sekta se musíme mít na pozoru, protože je velmi neurčitý a často býval používán jako nálepka, kterou etablované církve společnosti známkovaly skupiny

²⁷⁹ Srov. RENÖCKL, Helmut, BLANCKENSTEIN, Miklós. (ed.) *Nová religiozita fascinuje a zneklidňuje. Sborník*. Přel. Jan Šnejdar. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2000. 101 s.

²⁸⁰ V Německu se setkáváme přímo s termínem tzv. „Jugendsekten“ neboli „sekty mládeže“.

²⁸¹ ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *A nahoře nic...: o možnostech postmoderního člověka žít duchovně*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. Vol. cit. ze s. 163 – 164.

²⁸² Vedle termínu sekta se používá také pojmů „nová náboženská hnutí“ nebo „nová religiozita“. Pojem *nová náboženská hnutí* se objevuje v sociologické literatuře od sedmdesátých let jako nástroj k označení některých kontroverzních náboženských skupin té doby (např. Boží děti neboli Rodina lásky, Haré Kršna, Církev sjednocení, Transcendentální meditace a Scientologie). Výraz *nová religiozita* zahrnuje i nové posuny v tradičních církvích. LUŽNÝ, Dušan. *Nová náboženská hnutí*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1997. Vol. cit. ze s. 21.

²⁸³ VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*. 1. vyd. Brno : L. Marek, 2000. Vol. cit. ze s. 85.

a hnutí, jež jim nebyly po chuti.²⁸⁴ Žádná z těchto skupin však sebe samu sektou nenazývala. Sekta vždy vzniká v konkrétním prostředí jako reakce na určité jevy v církvi, z níž se vyčlenila.

Sekty obecně představují tzv. divokou religiozitu.²⁸⁵ Ačkoli se vesměs jedná o okrajová hnutí, lze z nich také odvodit, co lidé od náboženství očekávají. Především je to pocit bezpečí před „zlým světem“ a útek z praktického života, nalezení jistoty v učení, přijetí a ocenění osobních kvalit určitou skupinou, závislost na vůdci, autoritě a existence někoho, kdo bude řešit jejich osobní problémy a v neposlední řadě i kontakt s tajemnem, mystikou, tedy naplnění touhy po spiritualitě.

Proč lidé vstupují do sekt či určitých spirituálních skupin? Důvodů je několik:²⁸⁶

1. Hledání smysluplného života a zájem o alternativní spirituální proudy.
2. Nespokojenost se stavem společnosti, rodinou, školou, které jsou zaměřené pouze na výkon a materiálně.
3. Překonávání ztráty orientace pomocí jednoznačného řádu a nalezení smyslu života v něčem „důležitém“.
4. Vlastní zkušenost s krizí osobnosti a problémy identity především v adolescenci, chybějící sociální podpora, krize středního věku, psychosomatické problémy a emocionální konflikty.

Pro nás je důležitá skutečnost, že sekty a nová náboženská hnutí jsou nejatraktivnější pro jedince, kteří se nacházejí ve stádiu synteticky-konvenční víry,²⁸⁷ což je stádium, které se nejčastěji projevuje v adolescentním věku.²⁸⁸ Jedná se o stádium, jehož předpokladem je vidět sebe očima druhého. Dospívající jsou schopni spatřovat v ostatních obraz sebe sama. Druzí jim nastavují „zrcadlo“, na jehož obraz reagují přizpůsobením nebo odmítnutím. Definice rolí, vztahů a příslušnost ke skupině přispívá v adolescentním věku k formování osobnosti. Sekty jsou právě atraktivní tím, že skupina lidí v ní nabízí zrcadlo, které jedinec hledající sám sebe

²⁸⁴ FILIPI, Pavel. *Církev a církve*. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. Vol. cit. ze s. 18 – 21.

²⁸⁵ OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1996. Vol. cit. ze s. 46 – 47.

²⁸⁶ GROM, Bernard. *Religionspsychologie*. 1. vyd. München : Kösel, 1992. Vol. cit. ze s. 277.

²⁸⁷ Více k tématu bylo pojednáno v kapitole „Víra, její zrání a místo v životě adolescentů“.

²⁸⁸ VOJTÍŠEK, Zdeněk. Op. cit. ze s. 100 – 108.

potřebuje. Demagogové se odedávna orientují právě na mladou generaci, které nabízejí pravdu, na kterou, jak se domnívají, mají patent a která má být prosazena všemi prostředky.²⁸⁹ Adolescent je velmi silně disponován k přijetí ideologie, která je mu přesvědčivě nabídnuta, proto je důležité, aby nebyla především ve školách podceňována prevence.

3.1.5 Konkrétní formy a projevy dnešního náboženského prožívání

Náboženské zážitky mohou mít velice rozdílnou intenzitu a povahu.²⁹⁰ Náboženská zkušenost je především chápána jako zážitek interakce s něčím nadpřirozeným. Základem náboženského života a s ním souvisejícího prožívání je vztah jedince k něčemu, co můžeme označit jako posvátné. Posvátné si člověk uvědomuje, protože posvátné se projevuje, ukazuje jako cosi docela odlišného od toho, co je profánní.²⁹¹ Celá realita je naplněna napětím mezi posvátným a profánním, v realitě existuje specifická posvátná sféra, která stojí v protikladu k té profánní.²⁹² Jedná se o projev čehosi „docela jiného“,²⁹³ skutečnosti, která nenáleží našemu světu, v předmětech, které tvoří nedílnou součást tohoto našeho „přirozeného, neboli profánního“ světa. Těm, kdo mají náboženskou zkušenost se může celá příroda odhalit jako kosmická posvátnost. Náboženský člověk hluboce touží být, participovat na vyšší skutečnosti a nasytit se její mocí. Snaží se co nejdéle setrvat v posvátném universu. Oproti tomu je moderní člověk a jeho svět desakralizovaný a jeho existence je profánní, tato desakralizace je typická pro veškerou zkušenost nenáboženského člověka a především mladá generace je s ní velmi konfrontována.

Pocity náboženského vzrušení popisuje Otto²⁹⁴ jako psychické stavy oslavné úcty a uchwácenosti, vznešenosti, pocity přívalu energie a tajemna, které jsou odlišné od obyčejných pocitů nadšení např. z dobrého skutku. Pocity tajemného úděsu nazývá Otto

²⁸⁹ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. Vol. cit. ze s. 292.

²⁹⁰ HOLM, Nils G. *Úvod do psychologie náboženství*. Přel. Karel Balcar. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. Vol. cit. ze s. 38 – 39.

²⁹¹ ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Přel. Filip Karfík. 2. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2006. Vol. cit. ze s. 12 – 14.

²⁹² TILLICH, Paul. *Religionsphilosophie*. 3. vyd. Stuttgart : W. Kohlhammer, 1962. Vol. cit. ze s. 70.

²⁹³ Tento termín „docela jiné“ velmi dobře vystihuje jeho německý ekvivalent „das ganz andere“.

²⁹⁴ OTTO, Rudolf. *Posvátno : Iracionalita v ideji božství a její poměr k racionalitě*. Přel. Jan J. Škoda. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1998. Vol. cit. ze s. 23 – 40.

mysterium tremendum. Tento úděs může přejít do trvalého plynoucího ladění duše, které dlouho setrvává a rezonuje až nakonec dozní. Může v duši propuknout náhle a vést až k extatickým stavům.

Náboženské prožitky mají různou intenzitu, avšak formy či pocity, které nábožensky založený jedinec prožívá jsou většinou velmi podobné bez ohledu na jeho věk, typ náboženství nebo konfese. Jmenujme je:²⁹⁵

1. Úcta – v tomto citu se vyskytuje bázeň, obdiv, touha i odevzdanost. Jedná se o základní náboženský prožitek, jehož přirozeným projevem je zejména pokleknutí.
2. Strach – tento pocit zůstane, zmizí-li z úcty obdiv a touha. Strach budili např. antičtí bohové, ale i starozákonní Jahve. Dnešnímu člověku je bližší úzkost, pokud se cítí Bohem opuštěn.
3. Víra a důvěra – ujišťuje věřícího o Boží dobrotě, štědrosti a ochotě pomoci. Je to odevzdání se do rukou milostivého Boha.
4. Naděje – je to víra upřená do budoucna, kdy je tato budoucnost nejasná a nejistá.
5. Láska – nej přednější náboženský prožitek, touha po splynutí s pravdou, krásou a dobrem v podobě mystické lásky k Bohu. Souvisí s láskou k bližnímu, jíž může dominovat soucit s utrpením.
6. Pokoj – jedná se o stav vnitřního klidu založeného na víře, naději a lásce.
7. Radost – tento pocit má široké spektrum prožíváním, které se liší především v intenzitě.
8. Potřeba sdílet se – jedná se především o touhu podělit se s ostatními o jedinečný zážitek s motivem poslušnosti vůči autoritě. V křesťanství se jedná především o evangelizaci a misii.
9. Pokora – cit, který věřící prožívá při setkání s dokonalou Boží mocí a kdy v konstantu s ní prožívá svou nepatrnost.
10. Svoboda – ve formě touhy po absolutní svobodě duše a nebo svévole a vzpoury, která volá po trestu.
11. Vděčnost – spontánní cit, který se často projevuje právě v náboženské oblasti.

²⁹⁵ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. Vol. cit. ze s. 247 – 259.

12. Inspirace – prožitek náhlého vhledu, jasného poznání souvislostí a smyslu věcí, ať už se týká kosmu, společnosti nebo osobního života věřícího. Pokud člověk takový prožitek interpretuje jako Boží dar, může se jednat o zjevení.
13. Subjektivní jistota konkrétní Boží vůlí – projevuje se při rozhodování, co dělat v konkrétní životní situaci.
14. Zkušenost vyslyšené modlitby – pokud se stane to, zač se člověk modlil, prožívá to věřící jako zázrak a ujištění Boží existence. Jedná se také o prožitky božského zásahu, kdy člověk věří, že jeho osud řídil Bůh např. proto, aby jej zachránil před hrozící katastrofou.
15. Smysl života – patří k náboženským prožitkům, i když se dá těžko definovat. Je běžný zejména modernímu člověku, pro kterého je právě ztráta smyslu života častým problémem. Mívá podobu vědomí poslání, které je člověku dáno a zdůvodněno vírou nebo pocity naléhavosti a radosti, jež člověku daný čin poskytuje.
16. Čistota – psychologický motiv, jež se vyskytuje v tradičních očišťovacích rituálech a jehož současná podoba je především v „čistém svědomí“.
17. Pravda – souvisí s probuzením a osvícením. Radost a ohromení člověka, kterému byla zjevena pravda, mohou být chápány jako předběžná participace na konečném poznání.
18. Touha po osobní dokonalosti – mívá nejrůznější motivy a patří k náboženskému prožívání.
19. Hněv – neboli svatá válka, známá nám v poslední době především z muslimského světa, by neměla být zlehčována jako pouhé zneužití náboženství. Bojovník prožívá extatické vytržení, zejména proto, že je nepřítel demonizován, čímž mu odpadají veškeré zábrany.

Některé náboženské skupiny se snaží přivést své členy k mimořádným prožitkům přesahujícím prostou víru a běžné city spojené s jejím praktikováním. Tyto mimořádné náboženské prožitky neboli vrcholné zkušenosti mají různou intenzitu a mohou se dostavit spontánně nebo jako výsledek dlouhodobého soustavného úsilí, např. mnohaleté mnišské

meditace spojené s askezí. Většinou radikálně změní běh života a utvrdí věřícího v jeho duchovní cestě. Psychologicky se jedná o tzv. změněné stavy vědomí, kdy dochází k oslabení až vymizení vědomé aktivity „Já“ a vědomí „Já“ jako odděleného od „ne-Já“. Mezi tyto mimořádné náboženské prožitky počítáme zjevení, kdy má jedinec naléhavý dojem, že v jeho přítomnosti „někdo je“ a prožívá při tom silné vzrušení. Můžeme říci, že negativní forma zjevení je posedlost, kdy dotyčný cítí, že jej obsadil démon, který jej trýzní. Dalšími mimořádnými náboženskými projevy jsou entuziastické prožitky, jež se projevují nadšením, které jedinec vyjadřuje hlasově i motoricky. Známým projevem je tzv. glosolalie, neboli mluvení neznámými jazyky, což je považováno za doklad toho, že byl mluvící pokřtěn Duchem. Určitou variantou entuziastických prožitků jsou orgiastické rituály, které jsou známy především z přírodních náboženství. Snad nejvyšším prožitkem jsou stavy, kterých se dosahuje při meditaci nebo kontemplaci. Tyto techniky mají za úkol maximální přiblížení se Bohu a jejich strategie spočívá ve vyprazdňování mysli a zároveň v jejím naplňování obsahy, kterým je přikládán nejvyšší význam. Meditující dosahuje pocitů mystické blaženosti, zrušení hranic vlastního „Já“ a posvátných vizí, které se zdají reálnější než jakákoli jiná skutečnost.

3.1.6 Křesťanská víra a její místo v dnešním světě

Nové náboženské proudy jsou trendem v dnešním postmoderním proměnlivém světě.²⁹⁶ Jedná se o jakési „náboženské touhy“, které vyjadřují náboženská přání lidí postkřesťanské kultury. Hledají nový rozměr kvality života. Mnohdy se projevují ve formě esoteriky, okultismu, satanismu, psychokultury, ekologických směrů apod. Všechny tyto směry se poté střetávají s tradičním křesťanstvím. Sami křesťané někdy hledají nové výrazové prostředky své víry v moderních podmínkách a touží po takové podobě církve, která by dovedla proti spotřebitelské plýtvající mentalitě postavit osvobozující hodnotu Boha jako přítele života.

²⁹⁶ WIDL, Maria. *Křesťanství a esoterika. Nové duchovní proudy jako výzva církvi*. Přel. Jaroslav Vokoun. 1. české vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1997. Vol. cit. ze s. 6, 82.

Zdá se, že stále více lidí si uvědomuje, že pravá duchovnost je založena na osobních zážitcích a představuje mimořádně důležitou a podstatnou dimenzi života.²⁹⁷ Život ochuzený o tuto složku je v mnoha případech nešťastný a nenaplněný, což potvrzuje stoupající počet psychosomatických a emočních problémů, který se projevuje i v globálním měřítku.

Jakou mají vlastně motivaci ti, kteří žijí dle zásad křesťanství, případně na něm aktivně participují? Podle Aleše Opatrného²⁹⁸ je k tomu vedou především tyto důvody:

1. Křesťanství je pro ně samozřejmou součástí osobní i komunitní kultury (tradiční vesnice).
2. Vnímají jej jako součást osobní a rodinné kultury, která se v něčem liší od kultury života okolí (křesťanská rodina).
3. Křesťanství je jakýsi osobní výtěžek, výsledek individuálního hledání a nalezení cest k víře (konvertité).
4. Představuje pro ně kulturní, estetickou nebo náboženskou příslušnost ke skupině, s níž se vědomě identifikují jen výběrově (nejčastěji intelektuálové).
5. Křesťanství znamená nereflektovanou rodinně-tradiční příslušnost k církvi, zajištěnou křtem dítěte, dále nerozvíjenou a při změně životního prostředí a okruhu přátel mnohdy opouštěnou (takzvaní nepraktikující nebo matrikové křesťané).

Společenství vznikají především z touhy po sdílení radostí a starostí, tzn. abychom nebyli na vše sami a také ze zájmu o nějaké společné dílo.²⁹⁹ Zejména v dnešní době vypjatého individualismu a osobní svobody je sdružování lidí s podobnými zájmy, názory nebo cíly naprosto přirozené.³⁰⁰ Lidé touží po společenství, které by je přijalo a po společném sdílení toho, co ve svém životě považují za důležité a cenné. Náboženské obce se setkávají s řadou problémů, je však třeba se na ně dokázat dívat pozitivně. Obec, která se potýká s krizemi a která musí řešit problémy, není mrtvá, ale naopak roste a vyvíjí se.

²⁹⁷ GROF, Stanislav, GROFOVÁ, Christina. *Krise duchovního vývoje*. Přel. Lubor Kysučan. 1. vyd. Praha : Chvojko nakladatelství, 1999. Vol. cit. ze s. 10 – 11.

²⁹⁸ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006. Vol. cit. ze s. 127.

²⁹⁹ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 191.

³⁰⁰ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 117, 183.

O věřících lidech existuje mnoho předsudků, především, že víra je jako „berlička“ a že jejich život je jednodušší než život nevěřících.³⁰¹ Víra však není nic jednoduchého, co by věřícímu zaručovalo bezstranný život, ale naopak ho může stát usilování, omezování a vnitřní konflikty. Křesťané mají mnohdy velké pochybnosti a často jsou v životě různým způsobem konfrontováni se svým vztahem k Bohu, svou vírou a s různými mezilidskými vztahy. Věřící také nejsou žádní hlupáci, ale naopak často velice vzdělaní lidé, kteří v žádném případě nepopírají výsledky vědeckého zkoumání. Navíc, ani křesťané nejsou ušetřeni duševního utrpení a právě v jejich případě je většinou klasická pomoc psychiatra nedostatečná. Výhodou je, že lidé, kteří jsou opravdu věřící, se radují z blízkosti Krista a nejsou tolik závislí na vnějších věcech, např. na úspěchu, vztazích, bohatství apod.³⁰² Více chápou, že krize, zoufalství a utrpení má v lidském životě určitý význam, který je mnohdy na první pohled skryt a objeví se až později.³⁰³ Přesto je třeba i křesťanům dodat patřičnou odvalu ke zvládnutí těžkých chvil. V takovýchto případech přichází na řadu právě biblicko-terapeutické poradenství nebo péče, která spojuje metody psychoterapie s biblickým pochopením skutečnosti.³⁰⁴ Zároveň je důležité, aby se v každém živém křesťanském společenství vyskytovala nějaká tmelící osobnost, dále někdo, kdo je schopen přinášet nové podněty a také osoba, která dokáže poskytnout útěchu v krizi.

„Žádné ze světových náboženství se našemu současníku neprezentuje v takové rozrůzněnosti jako křesťanství. Žádné nepředstupuje s takovým množstvím útvarů náboženského sdružování, navzájem tak tuze odlišných a někdy až do krve mezi sebou soupeřících.“³⁰⁵ Křesťanská spiritualita označuje duševně-duchovní život věřícího člověka, projevující se zejména v modlitbě a při bohoslužbách a souvisí s působením Ducha svatého na věřícího člověka.³⁰⁶ Lidská spiritualita je jako cesta člověka za svobodou, transcendencí, za

³⁰¹ ČIERNÁ, Jarmila; MAMULA, Jan. *Duchovní témata a krize*. In: VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. rozšířené a přepracované vyd. Praha : Portál, 2008. Vol. cit. ze s. 327.

³⁰² OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1996. Vol. cit. ze s. 71.

³⁰³ K tématu např.: LEWIS, C. S. *Problém bolesti*. Přel. Jana Pošmourná. 1. české vyd. Praha : Návrat domů. 1998. 130 s.

³⁰⁴ DIETRICH, Michael. *Handbuch Psychologie & Seelsorge*. 6. vyd. Wuppertal : R. Brockhaus Verlag, 2000. Vol. cit. ze s. 215.

³⁰⁵ FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo*. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. Cit. ze s. 5.

³⁰⁶ JENSEN, Hans-Hinrich, TREBS, Herbert. *Theologisches Lexikon*. 1. vyd. Berlin : Union Verlag, 1991. Vol. cit. ze s. 462 – 463.

posledními věcmi, které jsou smysluplné a svaté, za věcmi, které jej naplňují a které touží zrealizovat. Spiritualita není opak tělesnosti, nýbrž ji doplňuje a vytváří tak komplexnost a plnohodnotnost.

Spiritualita je v křesťanském pojetí termín, který od středověku chtěl ilustrovat to, co prvokřesťanství označovalo jako pneumatické, tj. Duchem svatým působené, duchovní.³⁰⁷ V základním smyslu spirituálnost znamená osobní, vnitřní lidské procesy, jimiž se reaguje na Boha, jimiž jsou vnímány a přijímány jeho projevy a pokyny, za nichž se lidský duch oddává Duchu Božímu. Spiritualita je utvářející střed křesťanské existence.³⁰⁸

Základní nutností pro živou křesťanskou spiritualitu je prožívat uvědoměle osobní vztah s Bohem v Kristu.³⁰⁹ Chceme-li z toho učinit stálou součást svého vědomého života, vyžaduje to námahu. V dnešním pluralitním světě je tou nejlepší cestou udělat ze svého náboženství individuální svět mlčení a usebranosti, které nám umožní myslet a modlit se.

Tomáš Halík,³¹⁰ náš přední specialista na spiritualitu, tvrdí že, doprovázet lidi na jejich duchovní cestě je uměním maieutickým (porodnickým, slovo pochází od Sokrata), kdy je třeba bez jakékoli manipulace pomáhat konkrétnímu člověku v hledání cesty, na jejímž konci dospěje k řešení, za které je schopen převzít odpovědnost. Život je složitý a mnohoznačný a mnohdy je tou pravou odpovědí odvaha a trpělivost vytrvat v otázce. Proč lidé chodí za zpovědníkem, co od něho očekávají? Přicházejí za ním s nadějí, že jim poskytne víc než jen to, co vyplývá z jeho lidských schopností, odborného vzdělání a zkušeností, ale že má k dispozici slova, jejichž smysl a uzdravující síla vycházejí z hloubky, kterou nazýváme „svátost“, mysterion – posvátné tajemství. Právě zpovědní rozhovor bez této „svátostné dimenze“ by byl pouhou amatérskou a povrchní psychoterapií. Na druhou stranu nelze svátost vykonávat mechanicky, bez kontextu lidského setkání, rozumějícího rozhovoru a doprovázení v duchu evangelia, protože by mohla poklesnout do nebezpečného susedství pouhé magie. Za zpovědníkem přicházejí občas lidé v situaci, kdy se jejich náboženský systém (myšlení,

³⁰⁷ SALAJKA, Milan. *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. Vol. cit. ze s. 96.

³⁰⁸ SALAJKA, Milan. Op. cit. ze s. 98.

³⁰⁹ CUSKELLY, E. J. *Současná spiritualita : Duchovní život z hlediska moderní psychologie*. Přel. Terezie Brichtová. 1. české vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1994. Vol. cit. ze s. 150 – 151.

³¹⁰ HALÍK, Tomáš. *Noc zpovědníka: paradoxy malé víry v postoptimistické době*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005. Vol. cit. ze s. 11 – 27.

prožívání a chování) dostal do větší či menší krize. Kdy mají pocit, že se dostali do „slepé uličky“ a nevědí, zda se tak stalo v důsledku nějakého více či méně uvědomělého mravního selhání nebo hříchu či to celé souvisí se změnami v jejich osobním životě, vztazích nebo si uvědomili, že jejich víra vyhasíná. Jindy zase cítí prázdnotu, protože i přes velkou snahu nenalezli dostatečné odpovědi na místech, kde je do teď hledali, případně jim jejich duchovní domov začal připadat těsný a nevěrohodný. A přitom příčina může ležet zcela jinde. Je zvláštní, že velké události, které otřesou světem, jako jsou války, teroristické útoky nebo přírodní katastrofy mívají předznamenání ve vnitřním světě lidí a mnohdy se ohlašují už dlouho předem právě změnami v duchovním životě řady jednotlivců a „náladou doby“.

V dnešní době se potýkáme s „náboženským optimismem“, jakýmsi laciným věřením, které využívá úzkosti a sugestibility dnešních lidí k manipulujícímu „obchodu s Bohem“, k dávání jednoduchých „zbožných“ odpovědí na složité otázky. Právě laciná víra, která se nabízí všude kolem nás, je bezpečná nemoc, před kterou bychom měli bránit křesťanství i spirituální cestu každého z nás.

Pravá víra, je víra paradoxní, je to rozhodnutí spojit příběh Ježíše Krista s příběhem vlastního života a nebát se paradoxů, které život přináší. Pravá víra je určitý typ vztahu ke skutečnosti. Rozlišujeme mezi explicitní a implicitní vírou. Explicitní víra je reflektovaná, uvědomělá a vyjádřená slovy. Avšak i u lidí, kteří se k víře nehlásí nalézáme v jejich jednání přítomné hodnoty podstatné pro postoj víry, tuto víru nazýváme implicitní. Před Bohem obstojí pouze ta víra, která je žita; pouhé přesvědčení, které není vtěleno do života, je v jeho očích pokrytectvím a „mrtvou vírou“. Bůh oceňuje postoje, jednání, činy, které odpovídají pravdám víry, a to i tehdy, když nevycházejí explicitně z uvědomělé náboženské motivace. Proto nezavrhujme ty, kteří přicházejí z nekřesťanského prostředí a hledají víru, kterou ještě nedokáží uchopit a popsat.

Bůh křesťanské tradice není jakási nadpřirozená bytost kdesi za kulisami našeho viditelného světa, ale je to tajemství, které je hlubinou a základem vší skutečnosti.³¹¹ Pokud k němu směřujeme náš život, pak se mění z monologu v dialog a to, co se zdálo jako nemožné

³¹¹ HALÍK, Tomáš. *Noc zpovědníka: paradoxy malé víry v postoptimistické době*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005. Vol. cit. ze s. 25 – 26, 96 – 97.

se stává možným. Vztah k Bohu je vztah „Já-Ty“, Boha lze zakoušet pouze v osobním vztahu jehož prototypem je modlitba. Absolutním „Ty“ je Bůh, který vytváří prostor, v němž se nám vše z „ono“ proměňuje v „ty“. Nejenom druzí lidé, ale i krajina, živočichové a rostliny. S žádným jiným druhým nemůžu být trvale ve spojení „Já-Ty“, každý druhý se pro mě v určitých situacích stává on, někdy musím mít od něho odstup. Bůh je však jediným, od něhož odstup mít nemohu, protože jakmile o něm začnu mluvit ve třetí osobě, stává se modlou. To, k čemu se vztahuji jako k předmětu, nemůže být Bůh.

Mnoho lidí považuje svou víru za důkaz toho, že jsou přesvědčeni o existenci Boha.³¹² To je však veliký omyl. Často i věřící lidé neví, co si mají představovat pod termíny existovat a Bůh. Naše náboženské názory a představy bychom neměli ztotožňovat s vyznáním víry. Vyznání víry je spíše odevzdání se Bohu a jeho přijutím, svěřením se do jeho péče. Zároveň je vyznání víry bez vyznání pochyb povrchní a neúplné. Víra potřebuje být nestále probouzena, ožívována a zneklidňována kritickými otázkami. Víra není statická, ale vyvíjí se.

3.1.7 Současní adolescenti a jejich vztah k církvím

Dnešní mladí lidé mají oproti předchozím generacím více volného času, a také je pro ně volný čas v mnoha případech jediným prostorem, v němž mohou vyjádřit svou identitu a cítit se sami sebou.³¹³ Mladí lidé tedy projevují svůj zájem o nějakou problematiku volbou svých volnočasových aktivit.³¹⁴ Mezi nejčastější patří aktivity orientované na stimulaci vlastního stavu mysli (hudba, filmy) nebo na komunikaci s blízkými lidmi (schůzky). V těchto oblastech lze vystopovat touhu mladých lidí po transcenci. Pokud se dospívající dobrovolně rozhodnou pro to, že budou svůj volný čas trávit v rámci církve, je to znamením, že v církvi nacházejí něco, co je pro ně osobně důležité.

Mezi otázky, které si mladí lidé kladou, patří nejenom otázky po smyslu života, ale také, co se s člověkem stane po smrti, dále otázky po vzniku vesmíru, místu člověka v něm, smyslu

³¹² HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. Vol. cit. ze s. 23 – 27.

³¹³ KAPLÁNEK, Michal. *Pastorace mládeže*. 1. vyd. Praha : Salesiánská provincie, 1999. Vol. cit. ze s. 53.

³¹⁴ MARTINEK, Michael et al. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 1. vyd. Praha : Jabok, 2008. Vol. cit. ze s. 84 – 85.

lidským dějin, utrpení a samozřejmě, zda se máme upínat k něčemu nebo někomu, kdo nás přesahuje. Pochybnosti o tom, co je vlastně spiritualita a čím se mladí lidé zabývají, vychází v našem kulturním prostředí z předpokladu, že mnohdy bývá automaticky ztotožňována spiritualita s křesťanstvím a víra v Boha s příslušenstvím k některé církvi.

Kritika mladých lidí vůči tradiční církvi se nejvíce projevuje v oblasti respektování svobody a „dospělosti“ jednotlivých křesťanů, konkrétních etických otázek, pravidel a projevů života církve.³¹⁵ Mladí lidé mají zpravidla problém s postojem a výroky církevních představitelů, pokud církevní autorita předkládá křesťanské učení jako direktivní a příliš zjednodušené. Také se jim nezamlouvá rigorózní přístup představitelů církve vůči křesťanům, kteří neplní doslova církevní zásady i to, že církev málo vychovává ke svobodě. V etické oblasti se názory mladých lidí rozcházejí s oficiálním učením církve v otázkách jako je sexuální morálka a bioetika, konkrétně postoj církve k otázce umělého oplodnění. Poslední skupina kritických poznámek ze života uvnitř církve se týká témat jako je kněžský celibát a reakce církve na některé události ze světového dění.

Pokud chtějí dnešní křesťanské církve oslovit mladé lidi, je třeba, aby se v určitém směru přizpůsobily jejich požadavkům. Nemyslíme tím v žádném případě podbízet se a přizpůsobovat se zcela ve všem, ale v rámci svých možností mohou i církve nabídnout nevšední zážitky, po kterých dospívající touží. Vždyť právě úspěch mnohých alternativních církví nebo sekt spočívá v jejich větší flexibilitě a schopnosti správně oslovit svou cílovou skupinu.³¹⁶

3.2 Krize v biblickém pojetí

Samotné slovo krize se v bibli nevyskytuje,³¹⁷ ale najdeme zde slova κρίμα, κρίτης a κρίσις.³¹⁸ Výraz κρίσις je zpodstatnělé sloveso, které se objevuje jak ve Starém, tak

³¹⁵ KAPLÁNEK, Michal. *Kritika církevního učení z pozice mládeže*. In: KAPLÁNEK, Michal, WIDL, Maria. *Jugend – Kirche – Atheismus / Mládež – Církev – Ateismus*. 1. vyd. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích a Universität Erfurt, 2006. Vol. cit. ze s. 162 – 163.

³¹⁶ Více k tématu: BIERITZ, Karl-Heinz. *Grenzgebiet : Praktische Theologie zwischen Kultur und Kirche*. 1. vyd. Münster : LIT Verlag, 2005. Vol. cit. ze s. 20 – 65.

³¹⁷ Srov. BÍČ, Miloš, SOUČEK, Josef Bohumil. *Biblická konkordance*. 1. vyd. Díl II. L – P (celkem 3 díly). Praha : Kalich, 1963. 777 s.

v Novém zákoně. Ve shodě se slovesem κρίνειν znamená rozdělení, odcizení, konflikt nebo také výběr či rozhodnutí soudce, soud, verdikt, rozsudek. Helénské slovo κρίμα, původně κρείμα označovalo rozhodnutí soudce, a to buď ve smyslu činu (J 9,39; Sk 24,25; Ř 11,33; 1K 11,29,34; Žd 6,2; 1P 4,17; Zj 20,4), nebo jako výsledek tohoto činu (1K 6,7; Zj 18,20) s tím, že je mnohdy těžké přesně rozlišovat mezi těmito dvěma významy. Většinou se jedná o rozhodnutí neoblíbené, čímž nabývá významu „odsouzení“ a užívá se jej jak v případě lidského, tak božského soudce. Výraz pro soudce zní κριτής (Mt 5,25; Lk 12,58; Lk 18,2,6; Sk 18,15; Sk 24,10).

Situací, které bychom mohli označit za krizové, najdeme ve Starém zákoně mnoho, ať už se jedná o krize jednotlivců nebo celých skupin či dokonce národů. Např. uveďme nelehké osudy krále Davida (2S 12,15-19; 2S 19,1-5), proroka Eliáše (1Kr 19,1-5) nebo Hospodinova služebníka Jóba (Jb 1,13-22; Jb 2,7). Tyto postavy doprovázely nejrůznější životní krize. Židovský národ v zajetí prožíval také velké krizové situace, a to především během svého zajetí. Podobně v Novém zákoně se velké osobnosti potýkaly s krizovými stavy a celý Ježíšův život byl doprovázen těžkými situacemi a zkouškami, uveďme např. pokušení na poušti (L 4, 1-13). Ale především konec Ježíšova života, zatčení, soud a ukřižování bychom z dnešního pohledu mohli označit za skutečně krizovou situaci. Také první křesťané byli krutě pronásledováni a mučeni (Sk 7, 54-60). Jejich vypořádání se s nepříznivými životními okolnostmi a jejich nezlomitelná víra nám i dnes slouží jako inspirace a dodává nám odvahy při zvládnání našich krizových stavů.

3.3 Spirituální krize u adolescentů

V křesťanských společenstvích se můžeme principiálně setkat se dvěma typy, resp. projevy spirituálních krizí u adolescentů. První typ krize zažívají lidé, kteří byli od dětství vychováni v křesťanském duchu, účastnili se bohoslužeb a dalších církevních aktivit. V období dospívání, nejčastěji mezi 14. a 16. rokem života, si ale začali klást otázky po smyslu života a odpovědi, které dostávali ve svém křesťanském prostředí pro ně nebyly

³¹⁸ KITTEL, Bernard. *Theological Dictionary of the New Testament*. 3. vyd. Grand Rapids : WM. B. Eerdmans Publishing Company, 2006, vol. 3 (Θ-K). p. 941 – 942.

dostatečně uspokojivé. V církevních ceremoniích začali spatřovat povrchnost a neupřímnost, chyběla jim patřičná hloubka. Zjistili, že lidé, kteří považovali do té doby za vzory ctnosti a morálky, ve skutečnosti žijí naprosto materiálním a neplodným způsobem života. Někdy dokonce objevili, jak je jejich způsob života v rozporu s tím, co sami hlásají. Důsledkem bylo, že jejich víra buď ochabla a zaujali k církvi jakýsi neutrální postoj, nebo se pokusili o konverzi k jiné církvi, případně bylo jejich zklamání natolik velké, že se církve zřekli nadobro.

Druhý typ krize vypadá na první pohled tak trochu jako opak toho prvního, ale najdeme v něm i analogické prvky. Procházejí jím jedinci, kteří jako děti nepřišli s křesťanstvím ani jiným náboženstvím prakticky nikdy do styku. V období dospívání si začali podobně jako jejich věřící vrstevníci klást podstatné filosofické otázky po smyslu života a ve svém okolí nenacházeli ani odpovědi, ale ani porozumění. Vyvinula se u nich touha po transcenci a pokud tato touha byla dostatečně silná, kontaktovali nějakou náboženskou skupinu či církev, případně si našli jakési „vlastní náboženství“.

Oba typy mají společný jeden podstatný rys, a tím je zvýšená potřeba odpovědi na spirituálně zaměřené otázky v adolescenci. Jedná se o otázky: „Kdo jsem? Kam patřím? Odkud se vzal svět? Jaký má svět smysl? Co je zlo a odkud se bere? Jaký je jeho smysl? A jaký je smysl mého života? Je tady někdo, kdo můj život řídí? A pokud ano, kdo to je, jak vypadá a jak s ním mohu komunikovat?“ Tyto a podobné otázky trápí nejednoho dospívajícího. Dle založení osobnosti a prostředí, ve kterém se nachází, je jejich intenzita rozdílná. Každopádně však vyvolávají v dospívajících pokusy o hledání vyšší pravdy. Je především úkolem pastoračních pracovníků, aby věnovali takovýmto „hledačům“, ale i „odpadlíkům“ zvýšenou péči, aby se nebáli s nimi o takovýchto otázkách diskutovat a dokázali jim být oporou v kritických chvílích.

Takto jsme vymezili pojem spirituální krize pro účely této práce. V literatuře se však setkáváme ještě se dvěma obdobnými termíny, které s naším typem spirituální krize přímo souvisí, znamenají však trochu něco jiného. Jedná se o fideistickou krizi a psychospirituální krizi, kterou se podrobně zabývají manželé Grofovi. Fideistická krize neboli krize víry představuje buď obecnou krizi víry v dnešní společnosti, nebo duchovní krizi, kterou zažívá

čas od času snad každý věřící ve svém nitru. Psychospirituální krize je oproti tomu velmi specifický termín, který přesahuje do oblasti psychiatrie a postihuje tzv. změněné stavy vědomí, které souvisí se silnými náboženskými prožitky. Protože mají oba termíny velmi blízko k našemu tématu, budeme se jim nyní více věnovat.

3.3.1 Fideistická krize

Ačkoli jsou duchovní témata v dnešní době poměrně módní záležitostí, nelze popřít, že každý z nás má určité duchovní potřeby.³¹⁹ Všichni potřebujeme v něco věřit, ale přesto je obecně ve společnosti málo víry a naopak hodně nedůvěry. V každé krizi je duchovní téma už přítomno samo o sobě, člověk v krizi svou víru (v cokoli) ztrácí nebo ji už ztratil. Oběma stranám, pomáhajícím i hledajícím pomoc, mnohdy přicházejí na mysl právě otázky smyslu života, lidské pomíjivosti a duchovního přesahu.

Víra zraje spolu s osobností, avšak hladký průběh má málokdo. Zpravidla k hledání víry patří určité potíže nebo krize víry.³²⁰ Víra bez zápasu o ni, víra bez hledání je mrtvou vírou. Víra bez tajemství, mystiky a spirituality, není pravou vírou. A přesto většina lidí hledá ve víře právě to, co jim dát nemůže – jistotu a stálost. To je to, co lidem dneška nejvíce chybí a co hledají, po čem touží. Víra není stálá, naopak se vyvíjí, roste. Tomáš Halík³²¹ spatřuje právě v krizi víry její velký potenciál. Víra proměněná v ohni krizí a oprostěná od „příliš lidského“ bude více odolná vůči pokušení k náboženskému zjednodušení, vulgarizování a lacinému podbízení. Taková jednoduchá víra a z ní odvozená jednoduchá morálka, která je pro mnoho lidí základem životních jistot, je potenciálním nebezpečím. Lidé se dostávají většinou do vážné krize ve chvíli, když narazí na to, s čím je snad každý dřív nebo později konfrontován, a to na složitost určitých životních situací, často pramenících z mezilidských vztahů. Složitost volby, před kterou jsme postaveni, kdy žádné z řešení není jednoduché a z každého nám vyplývají nepříjemné konsekvence. To ve výsledku vyvolává „náboženské

³¹⁹ ČIERNÁ, Jarmila; MAMULA, Jan. *Duchovní témata a krize*. In: VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. rozšířené a přepracované vyd. Praha : Portál, 2008. Vol. cit. ze s. 314.

³²⁰ KLOSTERMANN, Ferdinand, RAHNER, Karl, SCHILD, Hansjörg. *Lexikon der Pastoraltheologie*. 1. vyd. Band 5. Freiburg : Herder, 1972. Vol. cit. ze s. 184.

³²¹ HALÍK, Tomáš. *Noc zpovědníka: paradoxy malé víry v postoptimistické době*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005. Vol. cit. ze s. 28 – 34.

otřesy“, návaly pochybností, tedy přesně to, s čímž je takovýto jednoduchý typ víry nesmiřitelný.

Ke zrání ve víře patří také přijetí a přetrpění chvil, někdy i dlouhých období, kdy se Bůh zdá být daleko a zůstává skrytý.³²² To, co je zřejmé a prokazatelné, nepotřebuje víru. Víry není třeba ve světě neotřesitelných jistot, dostupných silám našeho rozumu, představivosti či smyslové zkušenosti. Víra je tu pro chvíle šerosvitu, mnohoznačnosti života a světa a jejím posláním je naučit nás žít s tajemstvím, ne naplnit naši touhu po jistotě a bezpečí. Máloco tolik naléhavě volá po Bohu jako právě prožitek jeho nepřítomnosti, který může vést až k odmítnutí jeho existence. Víra je však následování, má povahu nikdy nekončící cesty. Víra, naděje a láska jsou aspekty naší trpělivosti vůči Bohu. Zralá víra je nalezení pravdy a zahrnuje v sobě právě náboženskou zkušenost, kterou lze nazvat smrtí Boha či Božím mlčením nebo nocí víry.

Víru není možné vnucovat, naučit jí nebo ji předat jako ucelený soubor znalostí či např. jako dárek.³²³ Nemůžeme k víře přesvědčit člověka, který o ni nestojí a který ji nehledá. Pomoci k víře můžeme tomu, kdo o uvěření usiluje. Důležitá je při tom trpělivost a naděje, vnucování by mělo spíše opačný efekt. Víra nemůže žít sama o sobě, ale vychází ze spirituálních předpokladů a dobré vůle jednotlivce. Víra není samozřejmostí, je to dar a zároveň disciplína. Ti, kteří dospěli ke zdravé víře, mají v ní velikou oporu v těžkých životních okamžicích. Účinky víry jsou známy především u pacientů, kterým jejich víra pomohla v uzdravení. Ano víra může být silnou medicínou, dosvědčují to mnozí pacienti, např. Elizabeth Simpson,³²⁴ které víra pomohla překonat zhoubnou rakovinu plic.

3.3.2 Psychospirituální krize

Psychospirituální krize je novou kategorií a můžeme ji definovat jako neobvyklé zkušenosti, zahrnující změny vědomí a změny percepčních, emocionálních, kognitivních

³²² HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku: vášeň a trpělivost v setkání víry s nevírou*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Vol. cit. ze s. 10 – 14.

³²³ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty k víře*. 1. vyd. Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2005. Vol. cit. ze s. 1 – 3.

³²⁴ SIMPSON, Elizabeth. *The Perfection of Hope*. 1. vyd. Toronto : Macfarlane Walter & Ross, 1997. 229 s.

a psychosomatických funkcí, ve kterých je patrný přesah obvyklých hranic a definic vlastního „Já“, tj. posun k transpersonálním zážitkům.³²⁵ Člověk nahlíží na tento stav jako na vnitřní psychologický proces. V některých případech lze situaci, která vyústila ve stav psychospirituální krize, identifikovat. Mnohdy jde o fyzické faktory, např. chorobu, úraz či operaci, jindy se může stát bezprostředním spouštěčem extrémní tělesné vypětí či dlouhodobý nedostatek spánku, u žen porod, potrat či interrupce. Zaznamenány byly i případy, kdy na začátku celého procesu stál silný sexuální zážitek. Někdy následuje duchovní krize po silném emočním prožitku, např. při ztrátě důležitého vztahu, jako je smrt dítěte či jiné blízké osoby, skončení milostného vztahu, rozvodu apod. Stejně tak mohou psychospirituální krizi předcházet neúspěchy, např. výpověď v zaměstnání nebo ztráta majetku. Pro osoby s jistou dispozicí k podobným stavům se může stát spouštěcím mechanismem užití psychedelické drogy nebo sezení zážitkové psychoterapie. Jedním z nejdůležitějších katalyzátorů stavů psychospirituální krize jsou však různé formy meditace a duchovní praxe, které byly speciálně vyvinuté k probuzení duchovních zážitků. Jedná se např. o křesťanské modlitby nebo klášterní kontemplace, ale také východní nauky jako zen, buddhistické meditace, jógu nebo súfistická cvičení. Jelikož se počet lidí, kteří mají podobné zážitky zvyšuje, je kladena i větší nálehavost na správné chápání psychospirituálních krizí a z toho vyplývající náležité metody léčení a podpory.

Zážitkové spektrum stavů psychospirituální krize je mimořádně bohaté: zahrnuje intenzivní emoce, vize a jiné změny vnímání, neobvyklé myšlenkové procesy, jakož i různé tělesné příznaky od svalových třesů až po pocity dušení.³²⁶ Obsah těchto prožitků můžeme zařadit do tří hlavních kategorií:

1. *Biografická* – zahrnuje prožitky těsně spojené s životním osudem jednotlivce od narození po současnou dobu. Biografické aspekty spirituálních krizí spočívají ve znovuprožívání traumatických událostí ze života jednotlivce. Vynoření se důležitých vzpomínek z dětství, které sehrávají při transformační krizi důležitou roli. Jedná se

³²⁵ VANČURA, Michael. *Psychospirituální krize*. In: VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. rozšířené a přepracované vyd. Praha : Portál, 2008. Vol. cit. ze s. 329.

³²⁶ GROF, Stanislav, GROFOVÁ, Christina. *Krize duchovního vývoje*. Přel. Lubor Kysučan. 1. vyd. Praha : Chvojkoovo nakladatelství, 1999. Vol. cit. ze s. 23 – 24.

např. o traumata typu fyzické či sexuální zneužívání, ztráta rodiče či jiné milované osoby, blízké setkání se smrtí, nemoc či operace.

2. *Perinatální* – obsahuje prožitky spojené s procesem psychologické smrti a znovuzrození, zážitky sem spadající mají těsný vztah k jednotlivým stádiím biologického porodu.
3. *Transpersonální* – je to oblast značně vzdálená běžné lidské zkušenosti a úzce souvisí s jungovským kolektivním nevědomím. V transpersonálních zážitcích se objevují obrazy a motivy, jejichž zdroj existuje mimo osobní historii života jedince. V okamžicích, kdy procházíme mimořádnými stavy vědomí se nás zmocňuje pocit, jako by se naše osobní hranice rozpouštěly a my se mohli identifikovat s jinými jedinci, skupinami lidí či s celým lidstvem.³²⁷ Dokonce se nám i zdá, že se stáváme něčím, co obvykle vnímáme jako skutečnost mimo nás: druhými lidmi, zvířaty nebo stromy. Tyto transpersonální stavy umožňují mít velmi přesné a realistické zážitky identifikace s různými formami života.

Pojem psychospirituální krize zahrnuje poznatky a objevy z mnoha disciplín včetně klinické a experimentální psychiatrie, moderního výzkumu vědomí, zážitkových psychoterapií, odborných antropologických studií, parapsychologie, thanatologie, srovnávací religionistiky a mytologie.³²⁸ Pozorování a výzkumy ve všech těchto oblastech naznačují, že psychospirituální krize mají pozitivní potenciál a neměly by být zaměňovány za duševní choroby, které mívají biologickou příčinu a vyžadují lékařskou péči. Praxe je však mnohdy jiná a komplikované osobní proměny, obtížná stadia vývoje vědomí a krize duchovního vývoje bývají diagnostikovány a léčeny jako duševní choroby. Tradiční psychiatrie nerozlišuje mezi psychotickými a mystickými stavy a má tendenci potlačovat všechny neobvyklé stavy vědomí tlumivými psychofarmaky. Je proto opravdu důležité dokázat oddělit psychospirituální krize od skutečných psychóz.

Stavy jako je pocit jednoty s celým vesmírem, vize a představy vzdálených dob a míst, vnímání vibrujících proudů energie probíhajících celým tělem doprovázené křečemi, silným

³²⁷ GROF, Stanislav, GROFOVÁ, Christina. Op. cit. ze s. 25.

³²⁸ GROF, Stanislav, GROFOVÁ, Christina. Op. cit. ze s. 8 – 11.

třese, vize božstev, polobohů a démonů, jasné záblesky třpytivého světla a duhových barev, strach z hrozícího šílenství nebo ze smrti.³²⁹ To vše mohou být projevy spirituální krize, avšak většina západních psychiatrů by jedince, který něčím podobným prochází označila za šíleného. Hlavní proud psychologie a psychiatrie nečiní rozdílu mezi mysticismem a duševní chorobou. Přitom v mnoha případech byly právě takovéto stavy příčinou odstranění dlouhodobých emočních, mentálních i fyzických problémů a pro podobné události nalzáme nejednu paralelu v životopisech svatých, jogínů, mystiků nebo šamanů.

Projevy duchovních neboli spirituálních krizí jsou vysoce individuální a nelze mezi nimi nalézt dva stavy zcela totožné. Uvnitř individuální lidské psyché neexistují přesné hranice, všechny její obsahy tvoří jedno nedělitelné kontinuum. Freudovské individuální nevědomí nelze zcela oddělit od kolektivního nevědomí jungovského. Nemůžeme tedy očekávat, že různé typy psychospirituálních krizí přesně zapadnou do diagnostických škatulek, které lze snadno od sebe odlišit.

Stanislav v Christina Grofovi³³⁰ se léta zabývají výzkumem psychospirituálních krizí a pomocí lidem, kteří jimi procházejí. Postup vzniku a průběh popisují následovně: „Dnešní průměrný jedinec se spíše „nechává žít“, než by sám žil. Bere život tak, jak přichází, nepátrá po jeho významu, hodnotě a smyslu. Věnuje se pouze uspokojení svých osobních tužeb, vyhledává obveselení smyslů, citová potěšení, hmotnou jistotu a usiluje o uskutečnění osobních ambicí. Je-li zralejší, dokáže podřídit své osobní uspokojení plnění různých rodinných a společenských povinností, jež mu připadly, aniž se však snaží porozumět, o jaké základy se tyto povinnosti opírají, z jakého pramene vycházejí...Pokud je věřící, je jeho náboženská víra většinou vnějšková a konvenční. Jeho praktická víra vychází z představy, že jedinou existující realitou je fyzický svět, který můžeme vidět a jehož se lze dotknout. Proto je silně připoután k pozemským statkům. A tak ze zcela praktického hlediska soudí, že tento život je účelem sám o sobě. Jeho víra v budoucí „nebe“ (pokud nějaké uznává) je, celkem vzato, teoretická a akademická, což dokládá fakt, že vyvíjí mimořádné úsilí, aby co nejvíce oddálil příchod „nebeských radostí“. Tohoto normálního člověka však může překvapit

³²⁹ GROF, Stanislav, GROFOVÁ, Christina. Op. cit. ze s. 18 – 19.

³³⁰ GROF, Stanislav, GROFOVÁ, Christina. Op. cit. ze s. 45 – 47.

a zaskočit v jeho vnitřním životě náhlá či pozvolná změna. Odehrává se po celé řadě rozčarování, např. při emočním šoku, jakým je ztráta milovaného příbuzného či drahého přítele. Někdy však nastává taková situace bez jakékoli zjevné příčiny, ve stavu plného zdraví a blahobytu. Taková proměna často začíná rostoucím pocitem nespokojenosti, pocitem, že se „čehosi nedostává“. To, co v životě schází, není ničím hmotným ani určitým, jde o cosi vágního a prchavého, co nelze jakkoli popsat. K uvedeným stavům postupně přistupuje pocit neskutečnosti a prázdnoty běžného života. Osobní záležitosti, jež dříve pohlcovaly tolik pozornosti a zájmu, jakoby ustupují do pozadí, ztrácejí svou důležitost a hodnotu. Vystávají však nové problémy. Člověk začíná pátrat po původu a smyslu života; začíná se tázat po příčinách mnoha věcí, jež dříve považoval za samozřejmost. Např. se ptá po smyslu utrpení svého i druhých, zajímá ho, čím může být ospravedlněno tolik nerovností v lidských osudech. Když dotyčný dospěje k tomuto bodu, hrozí mu nebezpečí, že svému momentálnímu stavu neporozumí a že si jej špatně vyloží. Mnozí, nechápající význam těchto nových stavů myslí, je považují za abnormální fantazii a vrtochy. Vyděšení možností duševní nerovnováhy, pokoušejí se s nimi bojovat mnoha různými způsoby, vyvíjejí nesmírné úsilí k návratu do „reality“ normálního života, jež se jim zdá unikat. Často se vrhají ještě s větším zanícením do víru vnějších činností, vyhledávají stále nová zaměstnání, nové podněty, nové dojmy. Těmito a jinými prostředky mohou načas uklidnit svůj vzrušený stav, rozhodně však nemohou dosáhnout trvalého klidu. Celý proces pokračuje v hlubších sférách jejich bytostí a podkopává základy jejich každodenní existence tak dlouho, až znovu, někdy i po delší době, prorazí na povrch s obnovenou intenzitou. Stav nejistoty a neklidu se stává den ze dne bolestnějším a pocit vnitřní prázdnoty stále nesnesitelnějším. Dotyčný je rozerván; zdá se mu, že většina toho, co utvářelo jeho život, pominulo jako sen – a žádné nové světlo se ještě neobjevilo. Dokonce nemá o existenci takového světla ani ponětí anebo nemůže uvěřit, že by ho vůbec kdy osvítilo. Tento stav vnitřního zmatku bývá často doprovázen morální krizí. Vědomí hodnot se probouzí či se stává citlivější; objevuje se nový pocit zodpovědnosti, popř. člověka pronásleduje tíživý pocit viny. Sám sebe posuzuje s velkou přísností a stává se obětí hluboké beznaděje. Někdy vede takový stav až k úvahám o sebevraždě: dotyčnému se zdá, že jediným

logickým východiskem z jeho stále rostoucího pocitu bezmoci a beznaděje, zhroucení a dezintegrace je pouze fyzická záhuba.“

Toto byl popis a vylíčení prožitků, které mohou doprovázet psychospirituální krizi. Ve skutečnosti se však jednotlivci často ve svých vnitřních prožitcích a reakcích velmi liší. Existuje poměrně velké procento lidí, kteří nikdy do oné akutní fáze nedospějí, na druhou stranu jsou i jedinci, kteří se dostanou až na samu mez. Někteří trpí spíše pochybnostmi intelektuálního a metafyzického charakteru, u jiných se psychospirituální krize projevuje jako citová deprese či morální krize. V některých případech může stres a vypětí doprovázející krizi vyvolat i symptomy tělesné, např. nervové vypětí, nespavost a další psychosomatické poruchy. Krize se projevuje také jako popudy mezi jedincem a vnějším světem, především těmi, kteří mají k jedinci blízko (rodiče, děti, přátelé).

Čínský piktogram pro krizi je složen ze dvou základních znaků či kořenů. Jeden znamená „nebezpečí a druhý „příležitost“.³³¹ Přestože bývá průchod takovými stavy často obtížný až děsivý, zahrnuje zároveň velký léčivý a vývojový potenciál. Pokud krizi správně pochopíme jako obtížný stupeň přirozeného vývojového procesu a budeme k ní takto přistupovat, mohou stavy psychospirituální krize vést k spontánnímu vyléčení různých emočních a psychosomatických poruch, k příznivým změnám osobnosti a řešení důležitých životních problémů a vývoji směřujícímu ke stavu, který lze označit za „vyšší vědomí“. Vzhledem k nebezpečí provázejícímu tyto krize i pozitivnímu potenciálu v nich obsaženému, potřebují ti, kdo je prožívají, odborné vedení, ideálně konzultaci s těmi, kdo mají osobní i odbornou zkušenost s neobvyklými stavy vědomí a vědí, jak s nimi pracovat a jak je podporovat.

Úkolem průvodce je především ukázat člověku, co se děje v jeho nitru, pomoci mu správně rozpoznat a zhodnotit situaci a také mu napomáhat nalézt správný postoj k celému procesu.³³² Jednou z nejcennějších služeb, které můžeme prokázat zápasícím na jejich cestě, je pomoci jim neztratit vizi svého cíle nikdy z očí. Tímto cílem je stav vědomí, jehož dosahují plně seberealizovaní jedinci. Charakterizuje ho radost, klid, vnitřní jistota, vyrovnaná síla,

³³¹ GROF, Stanislav, GROFOVÁ, Christina. Op. cit. ze s. 22.

³³² GROF, Stanislav, GROFOVÁ, Christina. Op. cit. ze s. 58 – 59.

jasné pochopení a zářivá láska. Může dosáhnout až pocitů sjednocení a ztotožnění se s nejvyšším Bytím a prazákkladem života.

Pokud ke krizím přistupujeme ohleduplně a s citlivou podporou, mohou naopak vyústit v pozoruhodné uzdravení a u dotyčného člověka probudit spirituální hodnoty, pozitivnější pohled na svět a vyšší výkonnost v každodenním životě. Z tohoto důvodu je třeba brát krize zcela vážně, a to bez ohledu na to, jak podivnými se mohou někdy jevit jejich projevy, pokud je posuzujeme z hlediska našich tradičních názorů a přesvědčení. Jestliže jedinec obstojí a krizi překoná, obvykle je posílen a dosáhne nové osobní integrace, daleko širší a na vyšší úrovni. Překonané krize jsou tedy ve výsledku pozitivní, přirozenou a nezbytou přípravou k pokroku jednotlivce, k jeho osobnímu růstu.

3.4 Otázky smrti u adolescentů jako součást jejich spirituální krize

„Smrt je neoddělitelnou součástí života.“³³³ Nelze ji obejít, nedá se minout. Přesto ji v dnešním světě odmítáme, snažíme se ji ze života vytlačit a neumíme o ní mluvit. Umírající často zůstávají se skutečností blížící se smrti sami, protože nenacházejí způsob, jak by mohli své pocity a úvahy o blížícím se konci s někým sdílet. Prostor k rozhovoru o smrti mnohdy uzavírají lidé okolo, ale často si ho ze strachu nebo z rozpaků uzavře umírající sám.

Dříve byli lidé mnohem více v kontaktu se vším co se smrtí souviselo a věřili v posmrtný život. Uměli smrt přirozeně vnímat a přijímat, ale posledních sto let přineslo v tomto tématu velké změny. Člověk uvěřil v materii a stal se osamělejším a vykořeněným. Smrt je skutečnost absolutní a neodvratná, konfrontuje člověka s jeho limity možností, vyvolává úzkost a strach.

Ale přesto člověka cosi k tajemství smrti a všeho, co s ní souvisí, přitahuje.³³⁴ Smrt spojuje všechny lidi v tom smyslu, že všichni víme, že náš život je časově omezen.³³⁵ Malé děti nedokáží plně pochopit, co to znamená zemřít. Pro ně představuje smrt to samé, jako

³³³ HAVRÁNKOVÁ, Olga. *Téma smrti a umírání*. In: VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. rozšířené a přepracované vyd. Praha : Portál, 2008. Cit. ze s 305.

³³⁴ HALÍK, Tomáš. *Dotkni se ran*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Vol. cit. ze s. 131.

³³⁵ SCHINDLER, Regine. *Zur Hoffnung erziehen. Gott im Kinderalltag*. 1. vyd. Zürich : Theologische Verlag, 1999. Vol. cit. ze s. 108 – 415.

když se rozbije nějaká věc. Souvisí to s jejich ještě nedokonalým vnímáním času. Malé děti nevědí, co znamená omezený čas a nemá význam jim nahánět strach tím, že se jim smrt budeme pokoušet vysvětlit. Pro dospívající je však smrt jednou z ústředních otázek vůbec a patří neodmyslitelně k hledání smyslu života.³³⁶ Ztráta tohoto smyslu může vést až k patologickému chování jako je útek k drogám, kriminalitě, sektám nebo až k sebevraždě. Je třeba, aby se dospělí otázkám smrti nevyhýbali, pokud o nich adolescenti sami chtějí hovořit.

3.5 Význam krizí v lidském životě

Dnešní pojem krize je zatížen mnohoznačností.³³⁷ Krize v každém případě indikuje nejistotu, utrpení, zkoušku a poukazuje na neznámou budoucnost, jejíž předpoklady nelze dostatečně objasnit.³³⁸ Každá krize je v poslední rovině krizí člověka.³³⁹ V krizi se člověk ocitá tváří v tvář základní alternativě: buď dokáže slabost překonat, nebo sám klesne přemožen. V krizové situaci je třeba soustředit veškerou sílu na to, co je podstatné, co vyžaduje určité rozhodnutí, na němž závisí další osud člověka. Krize tedy může vyústit v úplné zhroucení nebo naopak může člověka dovést ke zralé a stabilizované osobnosti.³⁴⁰ Příčinou vzniku krize bývá zpravidla nějaká životní situace. Především v době přechodových fází jako je např. dospívání, kdy jsou jedinci postaveni před životní úkoly a musí opustit zažité životní situace, je riziko vzniku krizí výrazně vyšší.

Obecně můžeme krize rozdělit na:

1. Vývojové krize (sem patří právě pubescentní a adolescentní krize).
2. Situační krize (např. rozvod, výpověď z práce, zkouška).

³³⁶ ZULEHNER, Paul M. *Jugend zwischen Kirche und Gesellschaft*. In: ERHARTER, Helmut, WIENER, Josef. *Jugendpastoral – Aufgabe der gesamten Kirche*. 1. vyd. Wien : Herder, 1976. Vol. cit. ze s. 13.

³³⁷ RICOEUR, Paul. *Je krize jevem specificky moderním?* In: PECHAR, J. (ed.) *Pojem krize v dnešním myšlení. Sborník*. Praha : Filozofický ústav ČSAV, 1992. Vol. cit. ze s. 29.

³³⁸ KOSELLECK, Reinhart. *Některé otázky spojené s dějinami pojmu „krize“*. In: PECHAR, J. (ed.) *Pojem krize v dnešním myšlení. Sborník*. Praha : Filozofický ústav ČSAV, 1992. Vol. cit. ze s. 47.

³³⁹ TISCHNER, Józef. *Krize moderního myšlení*. In: PECHAR, J. (ed.) *Pojem krize v dnešním myšlení. Sborník*. Praha : Filozofický ústav ČSAV, 1992. Vol. cit. ze s. 69.

³⁴⁰ DIETRICH, Michael, DIETRICH, Jörg. *Wörterbuch Psychologie & Seelsorge*. 1. vyd. Wuppertal : R. Brockhaus Verlag, 1989. Vol. cit. ze s. 197 – 199.

3. Vnitřní duševní konflikty (ty zraňují lidi nejvíce, často nejsou navenek vidět).³⁴¹

Lidé v krizi se mnohdy neobejdou bez pomoci zvenku, protože jejich schopnost seberegulace je narušena. Potřebují podporu a blízkost zdravých sociálních skupin (partnery, rodiny, přátel, náboženské obce), kteří jim zajistí pocit bezpečí a jistoty. Často je nutná i odborná pomoc (pastorace, psychoterapie, poradenství, případně i lékaři nebo nemocniční zařízení). Je třeba rozvíjet především nové strategie zvládání problémů (např. učit se o problémech otevřeně hovořit a ne od nich utíkat, umět si najít pomoc apod.). Mezi konkrétní podoby křesťanské pomoci člověku v krizi patří:

1. Vzpomínání na dobré zkušenosti z minulosti (např. „Kdy a jak mi Bůh pomohl?“, „Jak se mohu ze svých životních zkušeností poučit?“).
2. Pozitivní představy o budoucnosti (př. „Představuji si, že se budu cítit dobře a že mi v tom Bůh pomůže.“).
3. Modlitba, zpěv, žalmy, hledání Boha a využívání pozitivních zkušeností ostatních.
4. Cvičení na uvolnění (autogenní tréninky), představování si krásných míst, vnitřní setkání s laskavými lidmi, představy vyvolávající pocity jistoty a bezpečí.
5. Procházký v přírodě, ozdravné pobyty v klidu za účelem získání nových sil.
6. Vnitřní distancování se od sebe samého s úmyslem relativizace krize a získání patřičného odstupu od ní.
7. Strukturalizace problému, kladení si dostupných cílů za účelem zpřehlednění krize.
8. Nové hodnocení celé situace („Jaké výhody a posílení mohu z krize získat?“, „Jaké životní změny může krize způsobit?“, „Co jsem se z krize naučil pro další život?“).

Pokud dokážeme krizi vidět jako příležitost, která námi sice otřásla, ale vyústila v něco dobrého, může být pro nás motorem změn a šancí k novým začátkům. Krize si proto nemáme zastírat, nemáme před nimi uhýbat a unikat, nemáme se jich děsit: teprve, když jimi poctivě projdeme, můžeme být přetaveni k větší zralosti a dospělosti.³⁴² I krize náboženské

³⁴¹ JENTSCH, Werner. *Der Seelsorger : Beraten, Bezeugen, Befreien : Grundzüge biblischer Seelsorge*. 3. vyd. Moers : Brendow, 1984. Vol. cit. ze s. 156.

³⁴² HALÍK, Tomáš. *Noc zpovědníka: paradoxy malé víry v postoptimistické době*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005. Vol. cit. ze s. 17 – 18.

a spirituální jsou šance, velké příležitosti, které nám Bůh otvírá. Jsou to výzvy „dostat se do hlubin, k jádru věci“.

Konflikty a frustrace, vyřeší-li se, umožňují vytváření strategií k řešení problémů, rozvoj tzv. „jáských funkcí“, formují naši osobnost, naše sebepojetí a s tím spojený pocit sebeoceny a hrdosti, vlastní jedinečnosti.³⁴³ Zdoláváním konfliktů člověk roste, jeho „Já“ sílí, potvrzuje si svou identitu. Je to paradox, ale právě osobnostní růst přichází skrze bolest a krizi.³⁴⁴ Krize se stává možností získat nové hodnoty a postoje pro jejich pozdější stabilizaci.

3.6 Adolescentní strategie zvládání spirituálních krizí

Coping neboli způsoby zvládání krizových situací můžeme rozdělit na účinné a neúčinné neboli maladaptivní způsoby. Mezi účinné patří veškeré chování, které ve výsledku vede k úspěšnému zvládnutí krize. Naopak mezi maladaptivní způsoby patří ty, které mnohdy zapříčiňují pouze prohloubení krize, případně to, že člověk zůstává ve stejném stavu dlouho a jeho situace se nelepší. Mezi tyto neúčinné strategie patří např. útěk, který je velmi častým „řešením“ v období adolescence. Nemusí se jednat pouze např. o útěk z domova, ale i o útěk k drogám, alkoholu nebo o útěk do světa fantazie. Nelze obecně a jednoduše říci, zda je ta či ona strategie zvládání správná či špatná. Většinou úspěch záleží na založení osobnosti, konkrétní situaci a okolních podmínkách. Zda byla daná strategie úspěšná, dokážeme také vyhodnotit až s odstupem času, kdy je krize úspěšně za námi.

Podle Anny Freudové³⁴⁵ existuje mnohost a vzájemné překrývání obranných regresivních mechanismů během dospívání. Typické je jednak nepřirozené asketické chování, potlačení pudů vedoucí až k neurotickým projevům a také intelektualizace, jež se projevuje

³⁴³ PONĚŠICKÝ, Jan. *Neurózy, psychosomatická onemocnění a psychoterapie*. 2. vyd. Praha : Triton, 2004. Vol. cit. ze s. 15.

³⁴⁴ HORÁKOVÁ, Gabriela. *Duchovenská služba v nemocnici*. In: BENEŠ, Ladislav, HORÁKOVÁ, Gabriela. (ed.) *Duchovní péče ve zdravotnických zařízeních*. 1. vyd. Praha : Synodní rada Českobratrské církve evangelické a ETF UK, 2000. Vol. cit. ze s. 20 – 43.

³⁴⁵ FREUD, Anna. *Já a obranné mechanismy*. Přel. Petr Babka. 1. vyd. Praha : Portál, 2006. Vol. cit. ze s. 103 – 111.

přehnaným přemýšlením o abstraktních tématech a následnými diskusemi.³⁴⁶ Také Erikson³⁴⁷ spatřuje obrannou reakci adolescentů především v častém přemýšlení, dumání a rozhovorech. Podle Eise³⁴⁸ se strategiemi zvládnání krize souvisí různé způsoby chování jedince: infantilní chování, obranné chování, rodičovské chování, regresivní chování či útočné neboli agresivní chování. Lze tedy říci, že to, jak adolescent zareaguje na krizovou situaci, přímo souvisí se založením jeho osobnosti.

Výsledky výzkumu³⁴⁹ však překvapivě ukazují, že sebehodnocení jedince a vědomí vlastní účinnosti nemají až tak výrazný vztah k volbě určitých strategií pro zvládnutí zátěžové situace, jak bychom si mohli myslet. Pouze zcela nízké sebehodnocení vede k únikům do fantazie. Tato skutečnost koresponduje s faktem, že lidé s negativním sebehodnocením vykazují nízkou míru aktivních řešení zátěžových situací. Paradoxně vědomí vlastní účinnosti souvisí se strategií vyhýbání se problému, což může být u adolescentů považováno za sociálně žádoucí způsob přístupu k problému a vývojově specifické vyjádření vlastní kompetence a autonomie. Osoby s vysokou mírou jasnosti sebepojetí zpravidla neužívají strategií zvládnání, které jsou považovány za maladaptivní (fantazijní únik, sebeobviňování, sociální izolace), tudíž eliminují nekonstruktivní chování během zátěže. Naopak adolescenti s nižší jasností sebepojetí mají tendenci preferovat málo efektivní strategie zvládnání (vyjadřování emocí, popírání či behaviorální vypnutí). Pro úspěšné zvládnání zátěže je významným faktorem dobré sebepoznání a z něj vyplývající sebedůvěra, což jenom umocňuje skutečnost, že v adolescenci je právě formování a formulování stabilního sebepojetí považováno za vývojový úkol, jak jsme o něm pojednali už výše.

Nemůžeme zabránit, aby adolescenti nepoužívali neefektivních strategií zvládnání jako je např. útek k drogám nebo alkoholu. To, že jim je budeme zakazovat, spíše vzbudí jejich touhu. Někteří mladí lidé se musí nejdříve „spálit“, aby poté dokázali najít stabilnější hodnoty. Přesto je našim úkolem pomoci jim, aby se do podobných situací dostávali co

³⁴⁶ Na základě potřeby společného rozjímání a spekulací o závažných věcech vzniká mnoho mladých přátelství.

³⁴⁷ ERIKSON, Erik H. *Jugend und Krise. Die Psychodynamik im sozialen Wandel*. Přel. Marianne von Eckardt-Jaffé. 1. vyd. Stuttgart : Ernst Klett Verlag, 1970. Vol. cit. ze s. 131 – 144.

³⁴⁸ EIS, Zdeněk. *Krise všedního dne*. 1. vyd. Praha : Grada, 1994. Vol. cit. ze s. 67 – 72.

³⁴⁹ BALAŠTIKOVÁ, Veronika, BLATNÝ, Marek, KOHOUTEK, Tomáš. Aspekty sebepojetí jako determinanty výběru strategií zvládnání u adolescentů. *Československá psychologie*, 2004, roč. 48, č. 5. Vol. cit. ze s. 410 – 415.

nejméně, čehož docílíme např. prevencí na školách. Základem všeho je také zdravý a funkční vztah adolescentů k rodičům, kterým lze za všech okolností důvěřovat. Adolescenti by měli vědět, že rodiče jsou tu pro ně, že je vyslechnou, udělají si na ně čas a stojí vždy za nimi.

3.7 Shrnutí

Tato kapitola pojednává o fenoménech krize víry z různých úhlů pohledu. Věnujeme se v ní proměnám spirituality, ohrožení v podobě ateismu a sekt, krizi v biblickém pojetí a otázkám smrti. Hlavním tématem kapitoly je část zabývající se spirituálními krizemi u adolescentů s přihlédnutím k fideistické a psychospirituální krizi. Na závěr je zdůrazněno, že krize mají v lidském životě svůj neopomenutelný význam a naznačujeme také jejich zvládání v adolescentním věku. Následující kapitola naváže na krizové stavy a bude se zabývat jejich řešením ve formě pastorační péče.

4 Pastorační péče o adolescenty jako řešení jejich spirituálních krizí

„Jako pastýř bdí nad svými ovečkami, tak i farář má bdít nad dušemi, které jsou svěřeny jeho péči.“³⁵⁰ Obecná křesťanská duchovní péče, vzájemná starost o blaho duše i duchovenská péče zástupců a orgánů církve jsou prafunkcí křesťanské církve od prvních počátků křesťanství.³⁵¹ Duchovní nebo pastýřská péče je samostatným úkolem církve, nezávislým oborem církevní činnosti i činnosti duchovenského úřadu. Je tedy také samostatným odvětvím praktické teologie se svou vlastní metodikou s abstraktní i konkrétní částí. Pastorační péče se od jiné sociální práce liší především v tom, že je organizovaná církví a plně se k ní vztahuje, proto je její motivace především religiózní a koná se ve jménu Božím.³⁵² Profesor Liguš³⁵³ zdůrazňuje, že „duchovní péče neznámá jen péči o spirituální potřeby člověka nebo jinou určitou část člověka, ale má sloužit člověku jako celku, tj. jeho duši, duchu i tělu“.

4.1 Téma pastorační péče a příbuzných disciplín v rámci praktické teologie

Pro správné a úplné pochopení pojmu pastorační péče si nejdříve ujasníme její místo v rámci praktické teologie a podíváme se na příbuzné disciplíny. Praktická teologie podle Anežky Ebertové,³⁵⁴ zkoumá ve světle zjevení skutečnost církve a normy, platné pro její činnost. Milan Salajka³⁵⁵ spatřuje v praktické teologii nauku, která se soustavně zabývá principy životních a pracovních projevů církve. Sleduje metodickou přípravu a vzdělávání

³⁵⁰ DURCHÁNEK, Miroslav, HORSKÝ, Rudolf. *Radostné křesťanství*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1968. Cit. ze s. 52.

³⁵¹ RUTRLE, Otto. *Základní problémy duchovní péče*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1940. Vol. cit. ze s. 1, 48.

³⁵² ARNOLD, Franz Xaver, RAHNER, Karl, SCHURR, Viktor et al. *Handbuch der Pastoraltheologie*. 2. zkontrolované vyd. Band II/2. Freiburg : Herder, 1971. Vol. cit. ze s. 408.

³⁵³ LIGUŠ, Ján. *Biblicko-teologické aspekty duchovní péče. Explikace některých biblických pojmů*. In: BENEŠ, Jiří. (ed.) *Otevřené dveře. Soubor statí katedry biblistiky*. 1. vyd. Brno : L. Marek, 2010. Cit. ze s. 69 – 70.

³⁵⁴ EBERTO VÁ, Anežka. *Úvod do sociální teologie*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1967. Vol. cit. ze s. 6.

³⁵⁵ SALAJKA, Milan. *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. Vol. cit. ze s. 5 – 6.

nositelů církevních funkcí, zkoumá struktury církve a posuzuje její přiměřené pracovní metody. Přitom se věnuje také tzv. přirozeným podmínkám pro realizaci křesťanství v rozměru osobním, sociálním, kulturním a dějinném. Křesťanská víra a existence církve musí být zkoumána především v souvislosti s doloženým Božím zjevením, s tím, že hlavním měřítkem a směrnicí k tomu je Ježíš Kristus jako obsah víry. Základnu pro praktickou teologii tvoří evangelium, jakožto svědectví o Ježíši Kristu, spasiteli světa a Pána církve i života.

Kromě pastorační péče spadají do oblasti praktické teologie i další teologické disciplíny, mezi něž patří homiletika (nauka o kázání), liturgika (nauka o liturgii) a katechetika (křesťanské vyučování).³⁵⁶ Zvěstovatelská a pastorační služba se navzájem překrývají a doplňují.

Příbuznými disciplínami pastorační péče jsou evangelizace, misie a diakonie. Úkolem evangelizace a misie je především šíření křesťanské víry, diakonie se zabývá péčí o potřebné (charita). Na evangelizaci se podílejí i laici. Na první pohled se může jevit, že hlavní oblastí, kde se má evangelizace osvědčit je oblast ateismu a sekularizovaného života.³⁵⁷ Jedná se však o velmi těžký úkol i pro výjimečně nadaného jednotlivce. Přesvědčovat v dnešním světě někoho o kvalitách evangelia, které nejsou přímo ekonomicky užitečné, je mnohdy doslova nereálné. Jedinec, který se o toto snaží, musí jít především sám příkladem, svůj život prodchnout evangeliem a evangelizovat také dovnitř církve. Poté se může stát i pro své okolí jakýmsi vzorem a alternativou k většinovému životnímu stylu. Příležitost pro evangelizaci však představuje např. skupina lidí, kterou můžeme označit jako tzv. „šedou zónu“. Jedná se o osoby, které jsou nezajímavé, podprůměrné, nikterak úspěšné, ale zároveň zase nemají vážné problémy, aby se staly objekty charitativní péče. Na takovéto jedince by se při evangelizaci nemělo určitě zapomínat.

Pastýřská péče má blízko ještě k další teologické disciplíně a tou je sociální teologie neboli křesťanská etika.³⁵⁸ Křesťanská etika stanovuje meze, v nichž se na základě Písma smí a má pohybovat křesťanův život a v nichž se děje jeho rozhodování. Pastýřská péče čerpá

³⁵⁶ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pastorální péče*. 1. vyd. Praha : Oliva, 2000. Vol. cit. ze s. 11 – 12.

³⁵⁷ OPATRŇNÝ, Aleš. *Cesty pastorační péče v pluralitní společnosti*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006. Vol. cit. ze s. 102 – 105.

³⁵⁸ SMOLÍK, Josef. *Pastýřská péče*. 1. vyd. Praha : Kalich, 1991. Vol. cit. ze s. 14.

z výsledků teologické etiky a má za úkol předložit biblický pohled na konkrétní situaci. Zároveň pomáhá lidem na cestě ke správnému rozhodnutí a podporuje ve vytrvalosti.

Do praktické teologie patří také koinonia – překonávání tendencí k rozdělení a rozpadu, spojování lidí a vytváření prostoru života pro ně uvnitř církve.³⁵⁹ Jak již bylo výše zmíněno, s pastorační péčí souvisí i pastorální teologie a duchovní vedení. Duchovním vedením rozumíme jednu část pastorační péče, kdy se lidem nabízí pomocné společenství na cestě víry. Konkrétně se poté jedná hlavně o prohlubování spirituality neboli zbožnosti.

4.2 Pastorce ve stručném historickém přehledu

Ve svém počátečním stádiu kladla církev důraz na péči o osobní život z víry, na šíření evangelia a na upevňování soudržnosti vznikajících obcí.³⁶⁰ K tomu přistupovaly i některé sociální úkoly, např. péče o vdovy (Sk 6,1) a o chudé. Po konstantinovském obratu církev roste a objevuje se větší potřeba péče o soudržnost obcí a o zachování apoštolského učení. Je to období církevních otců, herezí a prvních koncilů. Po nějaké době vznikla potřeba „kategoriální pastorage“, tedy pastýřské péče o určité vrstvy či skupiny věřících, jako jsou nemocní, vdovy, zasvěcené panny apod. Novým fenoménem se stává mnišství, které sebou přináší rozdělení výkonu mezi dvě autority – formální (hierarchickou) a neformální (mniši bez svěcení), které se udrželo později především na Východě.

Po stěhování národů dochází k rozšíření církve mezi pohany, což vyvolalo nové požadavky na pastýřskou péči. Církev, v té době už silná a stabilní organizace, plnila úlohu vychovatelky a učitelky. Stala se rozhodující silou v celé společnosti, a to sebou zároveň přineslo úkol univerzální pastýřské péče o všechny a o všechno.

V pozdním středověku vstupuje do popředí zájmu lidí otázka spásy, která je viděna jako otázka správného života. Předreformační kazatelé kritizují špatný život, což vedlo následně k teologickým disputacím. Rozdělení církve na protestanty a katolíky a aplikace zásady „cuius regio, eius religio“ rozdělilo i pastorační péči. Tridentýský koncil se snažil toto

³⁵⁹ OPATRŇY, Aleš. *Pastorage v postmoderní společnosti*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001. Vol. cit. ze s. 108.

³⁶⁰ OPATRŇY, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1996. Vol. cit. ze s. 5 – 13.

rozdělení řešit a zavedl určitou jednotu a uniformitu do všech oblastí života katolické církve. Pastýřská péče je u katolíků určena dvěma požadavky: udržet katolickou identitu proti reformační teologii a praxi a vést lidi k věření a zachovávání všeho, co je nutné ke spáse, čímž se z života církve vytrácí mystérium.

V období josefinismu se vymezuje pastorální teologie jako samostatná teologická disciplína. Josefinismus se ovšem snažil vymanit církve z určitého zahledění se do sebe a rozšířit její pastorační činnost co nejvíce na všechny běžné oblasti života. Do popředí vstupuje vzdělávací a společnost stabilizující funkce církve a naopak se vytrácí víra a její hloubka. Vliv křesťanství je značně oslaben s nástupem osvícenství. Otázka spásy ustupuje a do popředí se dostává autonomie člověka. Církev je vytlačována z řady oblastí života a uzavírá se i s pastorační péčí do vlastních zdí. Velký rozdíl lze pozorovat mezi vesnicí, kde se životní styl příliš nezměnil a městy, která se rychle rozrůstala a z nichž se křesťanství vytrácelo.

Světové války přinesly krizi víry a podílely se na ztrátě tradičních hodnot. Nástup komunistů k moci znamenal i odkřesťanštění venkova. Určitou změnu v katolické církvi přináší až Druhý vatikánský koncil. Katolická církev se více otevírá a uvědomuje si svůj úkol – lepší služba církve světu ve smyslu pokračování v díle Kristově. Církev žije pro tento svět jako pro něj žil Ježíš a je lépe připravena na život ve světě, který se velmi rychle mění.

Od počátku křesťanství nalézáme dva rysy evangelizace a pastore, a to osobní a společenský.³⁶¹ Dobře si to můžeme uvědomit na základě Ježíšova vystupování. Na jedné straně vytváří ze svých učedníků společenství, na druhé straně je i další lidi oslovuje osobně a jednotlivě a vyzývá je k následování nehledě na okolní dav (cizoložná žena, celník Matouš, slepý od narození). V pozdější době se oba rysy pěkně prolínají v mnišství. Jednotlivci toužící po dokonalosti se začali sdružovat ke společnému životu. Tyto prvky – individuální a kolektivní charakter života z víry se prolíná celými dějinami křesťanství.

Pastýřská činnost a péče církve se během svého vývoje profilovala do několika základních proudů.³⁶² Prvním je péče o duše, o duchovní život a spásu křesťanů. Druhý proud

³⁶¹ OPATRŇY, Aleš. *Cesty pastore v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 185 – 187.

³⁶² OPATRŇY, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. Op. cit. ze s. 5 – 13.

můžeme označit jako péči o celistvost církevních obcí, třetím je péče o sociálně potřebné v církvi a čtvrtým starost o politické záležitosti a obecnou charitu, tedy o potřebné lidi obecně. Důraz na jednotlivé proudy se v historii proměňoval dle vývoje církve i požadavků společnosti, avšak vždy byly v určité míře všechny přítomny.

Co se týče současného stavu pastorační péče, odráží se od charakteru doby. Postmoderní pluralitní a individualizovaná doba dostihla i pastorační oblast. Od devadesátých let minulého století neexistuje jednoznačný termín a definice pastorační péče. Pastorační péče se také pluralizuje co do obsahu a metody.³⁶³

4.3 Pastorační péče v biblickém pojetí

Hlavní oporu pro pastorační činnost nalezneme v evangeliích, ale mnoho obrazů pastýře nabízí už Starý zákon. Dle biblické konkordance³⁶⁴ se slovo „pastýř“ vyskytuje v bibli na 92 místech, a to 75krát ve Starém zákoně a 17krát v Novém zákoně. Výrazu pastýř se v Písmu užívá doslovně i obrazně a to „jako označení pro ty, kteří mají na starost ovce, a také pro ty, kteří pečují o lidi, ať už jde o pastýře božské nebo lidské“.³⁶⁵ Profesor Liguš³⁶⁶ soudí, že „vyznání Izraele, že Hospodin je jeho pastýř je přeneseným vyjádřením, které poukazuje na láskyplné jednání Hospodina Boha Izraelského s jeho lidem“. Starý zákon právě často zobrazuje Boha jako pastýře Izraele, což souvisí i s faktem, že povolání pastýře měli lidé ve veliké úctě (např. Gn 49,24; Ž 23,1; Ž 80,2). Za pastýře lidu Izraelského byli kromě Hospodina považováni především Mojžíš a proroci. Obraz Hospodina jako dobrého pastýře nalezneme např. v Žalmu 23, 1: „Hospodin je můj pastýř, nebudu mít nedostatek“ a dále v: Gn 49,24; Ž 28,2; Ž 78,52; Ž 80,2; Jr 31,10; Mi 7,14; Za 10,3; 2S 24,17; Jr 13,17 atd.³⁶⁷ Zaslíbení, že Hospodin pošle dobrého pastýře svému lidu, který je obrazně nazýván stádem

³⁶³ KLESSMANN, Michael. *Seelsorge : Begleitung, Begegnung, Lebensdeutung im Horizont des christlichen Glaubens*. 1. vyd. Göttingen : Neukirchener Verlag, 2008. Vol. cit. ze s. 49 – 50.

³⁶⁴ BÍČ, Miloš; SOUČEK, Josef Bohumil. *Biblická konkordance*. 1. vyd. Díl II. L – P. Praha : Kalich, 1963. Cit. ze s. 1351.

³⁶⁵ DOUGLAS, J. D. et al. *Nový biblický slovník*. Přel. Alena Koželuhová. 2. vyd. Praha : Návrat domů, 2009. Cit. ze s. 736.

³⁶⁶ LIGUŠ, Ján. *Biblicko-teologické aspekty duchovní péče. Explikace některých biblických pojmů*. In: BENEŠ, Jiří. (ed.) *Otevřené dveře. Soubor statí katedry biblistiky*. 1. vyd. Brno : L. Marek, 2010. Cit. ze s. 53.

³⁶⁷ ALLMEN, Jean-Jaques. *Biblický slovník*. Přel. Jan Miřejovský. 2. vyd. Praha : Evangelické nakladatelství - Kalich, 1991. Cit. ze s. 183.

Božím, se vyskytuje hned na několika místech Starého zákona,³⁶⁸ např. Jr 3,15: „Dám vám pastýře podle svého srdce a ti vás budou pást obezřetně a prozíravě.“ nebo Jr 23,4: „Ustanovím nad nimi pastýře a ti je budou pást, nebudou se již bát ani děsit a žádná nebude pohřešována...“. Také prorok Izajáš hovoří o zaslíbení pastýře v radostné zvěsti: „Jak pastýř pase své stádo, beránky svou paží shromažďuje, v náručí je nosí, březí ovečky šetrně vede.“ (Iz 40,11) a prorok Zachariáš (Za 11,1-17) podává obraz dvou pastýřů, dobrého a zlého.

V Novém zákoně se výrok o pastýři a stádu vztahuje na Ježíše a na církev. Ježíš je „dobrý pastýř“ (J 10,1-16), „velký pastýř“ (Žd 13,20), „arcipastýř“ (1Pt 5,4), který přišel, aby „shromáždil stádce Boží“ (Mk 6,34; 1Pt 2,25; srov. Mt 15,24; J 10,16), aby je „sčítal“ (L 15,3-7; Mt 18,12; srov. J 10,3-14), „řídil“ (J 10,4), „střežil a bránil“ (L 12,34; srov. J 10,11n), „vodil na pastviny spásy“ (Mt 2,6; J 10,9; Zj 7,17; srov. Ž 23,2), aby je „soudil, tj. očišťoval a odlišil od jiných stád“ (srov. Mt 25,31-46; 1Pt 5,4).³⁶⁹ Shrnuje v sobě „veškerou pastýřskou službu“ (J 10,11), ale po svém nanebevstoupení do svého příchodu předává její výkon svým služebníkům. Každý služebník je pastýřem z milosti, z povolání a nařízení Pána stáda. Jako za Staré smlouvy ustanovoval pastýře svého stáda Bůh (Jr 3,15; Jr 23,4; Ž 78,71 atd.), tak za Nové smlouvy je to Ježíš (nebo Duch svatý, Sk 20,28). Mít „Ježíše svým pastýřem“ znamená mít „mír, odpočnutí (Mt 9,36) a život“ (J 10,10), znamená „nalézt opět své místo, být navrácen svému celku a plnit svůj úkol“. Ježíš není jen „pastýřem církve“, nýbrž „pastýřem celého světa“ (srov. Zj 2,27; Zj 12,5; Zj 19,15). Chceme-li porozumět tomuto pastýřskému poslání Pomazaného proroka (J 10,3), kněze (J 10,11-15) a krále (Zj 2,27), je třeba se „zbavit zženštilé, měkké a bezduché představy příslušníka stáda“. Ježíš je jednoznačně dobrým pastýřem, který „vydal svůj život pro druhé, je pro pastorační službu Boží darem a zároveň příkladem, který volá pozemské i církevní pastýře k následování“.³⁷⁰

Snad nejznámějším obrazem pastýře v Novém zákoně je podobenství o ztracené ovci (Mt 18,10-14). Podobenství nás nabádá k tomu, abychom toho, kdo zbloudí, nezavrhl, ale naopak se jej snažili přivést zpět na správnou cestu. A když se to podaří, měli bychom se všichni společně radovat z jeho návratu. Obraz dobrého pastýře nabízí kromě Matoušova také

³⁶⁸ BIBLE. Český ekumenický překlad. 11. vyd. (9. přepracované). Praha : Česká biblická společnost, 1998.

³⁶⁹ ALLMEN, Jean-Jacques. Op. cit. ze s. 184.

³⁷⁰ LIGUŠ, Ján. Op. cit. 58.

Janovo evangelium (J 10,1-18): „...Já jsem dobrý pastýř. Dobrý pastýř položí svůj život za ovce...“ Další konkrétní ukázkou pastorační péče v Novém zákoně je podobenství o milosrdném Samařanu (L 10,25-37), a to jednak samotný příběh milosrdenství, jednak způsob, jakým Ježíš vede rozhovor se zákoníkem. Povzbuzení k pastorači nám dává Ježíš např. v Mt 25,40: „Amen, pravím vám, cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratří, mně jste učinili“. Ježíše Krista jako dobrého pastýře, pečujícího nejen o své vyvolené, následují i jeho učedníci. Pastorální činnost Petra, Pavla a Jana nalezneme na mnoha místech v Novém zákoně (např. Sk 3, 1-16; Ef 1, 15-19), ať již se jedná o činy uzdravení, modlitby za bližní nebo povzbuzování k víře.

Je důležité na tomto místě poukázat na to, jaký dopad má biblické pojetí pastýřské činnosti na život církve. Biblický obraz pastýře a stáda obsahuje tyto zajímavé prvky:³⁷¹

1. Církev má vůdce, pastýře, Ježíše Krista (srov. např. J 10) a uznává ty, kterým Ježíš svěřil pravidelný výkon svého pastýřského poslání. Existence vůdce v církvi je zárukou jistoty, pokoje a utěšení. Je zárukou, že osamocenost je do budoucna překonána a že obecenství je možné (srov. 1Kr 22,17; Ž 119,176; Iz 53,6; Mi 2,12; Mt 9,36 atd.). Proto obraz stáda dobře vedeného dobrým pastýřem je jedním z podstatných zaslíbení, z nichž se živí naděje Starého zákona (srov. Jr 31,10; 1Pt 2,25), znamená očekávaného odpočinutí.
2. Církev je lid shromážděný. Každý člen stáda má své jméno (J 10,3) a počet ovcí je znám (Jr 33,13), jestliže se však někdo vzdálí ze stáda, poruší soudržnost s ním a chce být „ovečkou pro sebe“, vystavuje se nebezpečí smrti a nalézá opět záchranu až v okamžiku, kdy se znovu připojí ke stádu. Záchrana nespočívá jen v tom, že pastýř ovečku našel (srov. Mt 15,24), ale i v tom, že ji připojil ke stádu (Mt 15,24; L 15,3-17; J 10,16). Jinak řečeno, církev je společenství, mimo něj hrozí stále záhuba a smrt.
3. Církev je jedna, protože má jednoho pastýře. V tom smyslu rozptýlení a rozdělení Božího stáda, k němuž došlo roztržením království po Šalamounovi, bylo pocíťováno jako porušení vyvoleného lidu a jako neštěstí, jehož ukončení

³⁷¹ ALLMEN, Jean-Jacques. Op. cit. ze s. 184 – 185.

očekáváme s nadějí. Ostatně zaslíbení a shromáždění zbytků stáda a o jejich návratu k jednotě je jednou z největších nadějí Staré smlouvy (srov. Ez 37,15-28), uskutečněnou příchodem jediného Pastýře (J 10,16).

4.4 Teologické předpoklady a nároky na osobnost pastora

Hospodin ve Starém zákoně a Ježíš v Novém zákoně povolávají toho či onoho k nějaké službě nebo k určitému poslání.³⁷² Povolání je tedy výrazem pro Boží zásahy do životní cesty člověka, které ho vyzývají k odpovědi. Pastýřské povolání vyžaduje nejen odvahu (srov. 1S 17,34nn; 1S 25,7; Iz 31,4; Am 3,12; J 10,12), nýbrž i smysl pro odpovědnost (Mt 18,12; L 15,6), lásku a trpělivost (Iz 40,11; Ez 34,4), znalost řemesla (Př 27,23), radost z práce a sebezapření (1Pt 5,2-3), pořádek (srov. Jr 33,13; J 10,3), pokoru (Ez 34,4; 1Pt 5,3) a soudnost (srov. Ez 34,17; Mt 25,32; Gn 30,31nn).³⁷³ Kdyby se tato služba nekonala nebo byla vykonávána špatně, došlo by ke zkáze církve (srov. Iz 13,14-16; Jr 50,6n; Ez 34,4nn atd.). Pastýři jsou pro církev nezbytní, plní úkol jejích vůdců a nesou odpovědnost za své stádo (srov. Nu 27,12-23; 2S 5,2; 2S 7,7n; 1kr 22,17; Jr 25,35n atd.). To znamená, že jsou jeho strážci, musí je vodit na pastvu, bránit proti jeho nepřátelům, udržovat v jednotě a pokoji (srov. opačný obraz zlých pastýřů u Ez 34; Jr 23,1-4). Je jim zakázáno obohacovat se na útraty svého stáda (srov. Ez 34,2n; 1Pt 5,2), mají však právo od něho přijímat své zaopatření (1K 9,7). Přirovnání služebníka k pastýři ovcí nebo skotu lze odvodit z učení Písem o službě.

Povolání k pastýřské službě se spojuje v novozákonní řečtině se slovesem „bóskein“, které znamená „pást“ nebo „pást se“.³⁷⁴ První doslovný význam označuje činnost pastýře, tj. „pasení stáda“, druhý je však přenesený a dá se aplikovat na činnost duchovní péče jako je „vést, spravovat, řídit, pečovat nebo chránit“. Součástí této služby je láska k Bohu i lidem společně s důvěrou, že se v této obtížné službě může pastýř vždy opírat o Ježíše Krista.

³⁷² OPATRŇY, Aleš. *Cesty pastorače v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 162.

³⁷³ ALLMEN, Jean-Jacques. Op. cit. ze s. 184.

³⁷⁴ LIGUŠ, Ján. Op. cit. ze s. 59 – 60.

V období totality byla práce katolického kněze redukována na slavení mše, udílení svátostí, výuku dětí, pohřební činnost a opravy církevních objektů.³⁷⁵ Mám za to, že v ostatních církvích situace nebyla o mnoho lepší. Dnes však pastorační péčí rozumíme práci duchovního pro růst života z víry těch, kdo jsou mu svěřeni, a práci pro rozvoj obce. Zároveň je ale dobré si uvědomit, že pokud hovoříme o pastoračních nárocích, měli bychom vzít v potaz, že na pastorační činnosti by se měli částečně podílet i laici. Ti, kteří potřebují radu, potěšení nebo pomoc ve víře ji mohou nalézt právě u bratří a sester, kteří prošli či procházeli obdobnou situací. Pastorace je svým způsobem úkol pro celé společenství, ne pouze pro kněze či faráře. Laici by měli především pečovat o vlastní rodinu, podílet se na katechezi dětí i dospělých, starat se o nemocné vést pastorační rozhovory, doprovázet své bližní v jejich životních těžkostech, ale mohou se podílet i na vedení bohoslužeb apod.³⁷⁶ Každý křesťan by měl být ostatním křesťanům pastýřem. Hlavní pastorační činnost však leží na duchovním, který je pastýřem náboženské obce a má obzvlášť důležitý úkol podílet se na pastorační péči svých oveček.³⁷⁷

Pastorace je náročná a nekončící služba, která vyžaduje hlubší uvědomělost, odhodlání a vytrvalost.³⁷⁸ Jedinec se musí osvědčit ve věrnosti Ježíši Kristu vyznáním i životem, měl by mít dary Ducha, moudrost a osobní kvality mravní, myšlenkové, duševní i duchovní.³⁷⁹ Klasické vzdělání na univerzitě dá budoucímu faráři v oblasti pastorace pouze teoretické znalosti.³⁸⁰ Proto je třeba, aby se pastor dále vzdělával. Určitě je vhodné zaměřit se i na neteologické obory jako je etika, psychologie, teorie komunikace a vědy o člověku. Dále se doporučuje soustředit se na prevenci syndromu vyhoření, zvládání problémů a krizí. Je třeba, aby osoba, která vykonává pastýřskou službu byla vybavena především velkou frustrační tolerancí.³⁸¹ Povolání pastýře je náročné, vyžaduje velké osobní nasazení a trpělivost, což je navíc jen málokdy doceněno většinou společností. Nedostatek pochopení a frustrace

³⁷⁵ OPATRŇY, Aleš. *Pastorace v postmoderní společnosti*. Op. cit. ze s. 80 – 81.

³⁷⁶ OPATRŇY, Aleš. *Pastorace v postmoderní společnosti*. Op. cit. ze s. 108.

³⁷⁷ ADAMS, Jay E. *Handbuch für Seelsorge*. 1. vyd. Giessen : Brunnen, 1976. Vol. cit. ze s. 14.

³⁷⁸ SALAJKA, Milan. *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. Vol. cit. ze s. 107.

³⁷⁹ RUTRLE, Otto. *Živá obec*. 1. vyd. Praha : Ústřední rada ČČS. Vol. cit. ze s. 84.

³⁸⁰ MAAS, Gertrudeke van der. *Homo homini pastor*. 1. vyd. Benešov : Eman, 2003. Vol. cit. ze s. 11.

³⁸¹ OPATRŇY, Aleš. *Pastorace v postmoderní společnosti*. Op. cit. ze s. 90 – 94.

z neúspěchu jsou pro lidi pohybující se v této oblasti každodenní zkušeností. Pastorační pracovník by měl být horlivý, ale nikoli nesnášlivý, vyhraněný a zároveň tolerantní, schopný kooperace a přitom samostatný. Dále by mělo jít o citově bohatou a vyrovnanou osobnost úspěšně zvládající svou neúspěšnost, schopnou dalšího sebevzdělávání i trvalé a občas velmi hluboké sebereflexe. Pastor musí dbát také na dodržování odpočinku, aby se pokud možno vyhnul syndromu vyhoření. Efektivita pastorační práce spočívá také ve schopnosti propojit praktický aspekt služby s duchovním aspektem.³⁸² Pastorační pracovníci by měli mít pozitivní mínění sami o sobě, učit se a rozvíjet se a zároveň si zachovávat určitou stálost ve svých životních názorech.

Hlavními osobnostními předpoklady pastora by měly být opravdovost, klid a zájem.³⁸³ Od pastora se více než od jakéhokoli jiného povolání obecně očekává iniciativní přístup, tj. poradenství a krizová intervence, kdy farář sám aktivně za lidmi chodí a navštěvuje je.³⁸⁴ Kněz nebo farář by měl být pro člověka hledajícího pomoc oporou a vzorem. Hledající potřebuje ve faráři vidět svůj příklad, idol, terapeuta a zároveň kontrastní osobu vzhledem k většinové společnosti.³⁸⁵ Vyžaduje od něj, aby byl otevřený, ochotný a vždy k dispozici. Zároveň musí být skutečným člověkem víry – Božím mužem nebo ženou.

Osobnost pastora je dnes oproti minulosti vystavena ztíženým podmínkám.³⁸⁶ Patří mezi ně oslabené postavení duchovního ve společnosti i o obci, zhoršené sociální postavení jeho rodiny, zúžené možnosti uplatňování farářova vlivu, zostřené konflikty, s nimiž se pastor musí potýkat při plnění svých úkolů, které od něj společnost očekává apod. Pastýřská osobnost by měla také vykazovat vnímavost a smysl pro druhé (percepce, empatie), přirozenou autoritu, přiměřenou pevnost a sebejistotu, schopnost otevřené a přímé odpovědi, smysl pro spontánnost a bezprostřednost. Dále se od pastora žádá normální duševní i fyzická životospráva, a také to, aby do pastoračních vztahů nevstupovaly jeho osobní problémy.

³⁸² ALLEN, Bret L. *20 klíčových principů ve službě mladým lidem*. Přel. Miriam Süss. 1. vyd. Albrechtice : Křesťanský život, 2008. Vol. cit. ze s. 141 – 180.

³⁸³ HARSCH, Helmut. *Seelsorge als Lebenshilfe : Studien zu Fragen der Praktischen Theologie*. 1. vyd. Heidelberg : Quelle & Meyer, 1965. Vol. cit. ze s. 183.

³⁸⁴ SWITZER, David K. *Krisenberatung in der Seelsorge : Situationen und Methoden*. 1. vyd. München : Kaiser Verlag, 1975. Vol. cit. ze s. 17.

³⁸⁵ OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorace v postmoderní společnosti*. Op. cit. ze s. 83 – 86.

³⁸⁶ SALAJKA, Milan. Op. cit. ze s. 111 – 112.

Na druhou stranu i on je lidskou bytostí se svými starostmi, vnitřními konflikty, neuspokojenými potřebami a citovými výkyvy jako každý jiný. Církevní pracovníci vykazují určité charakteristiky, jako je sklon zakoušet vyšší napětí a méně relaxují, zvýšený pocit odpovědnosti až strach ze zklamání. Zároveň ale také touhu po úspěchu až nenahraditelnosti, zvýšený smysl pro detail až perfekcionismus, pocity nejistoty, které mohou maskovat autoritářskými soudy apod. Hlavním rysem pastora však musí zůstat vědomí odpovědnosti za svěřené poslání, doprovázené altruismem a upřímnou snahou být užitečný, což by jej mělo vnitřně obohacovat a posilovat. Náročnost jeho práce je vyvážena jeho věnováním se druhým a tím, že jim pomáhá. Míra pastorovy aktivity souvisí s hloubkou jeho víry a s vážností, s níž přistupuje ke svému povolání. Zároveň s tím se projevuje jeho charisma a přirozené nadání, k čemuž je potřeba i odborného zakotvení. Proto se musí adepti na toto povolání vzdělávat i v mezilidské komunikaci a cvičit se pro modelové situace, se kterými se ve své práci mohou setkat.

Pastor, který pracuje s mládeží musí disponovat ještě dalšími zvláštními kvalitami. Je samozřejmě dobré, pokud se na pastorační mládeže podílejí mladí lidé sami. V některých církvích se setkáváme s tzv. funkcí animátora. Animátor se aktivně podílí na životě církve mezi mládeží. Pomáhá, aby mládež nacházela cestu k Bohu formou, která je mládeži blízká. Díky jejich činnosti se například setkáváme v různých společenstvích nebo na duchovních a zábavných akcích v církvi.

Při práci s mládeží se nevyklučuje přítomnost někoho staršího a zkušeného, je však třeba, aby dokázal s mládeží správně a přiměřeně pracovat. Pokud se čtyřicátník bude chovat a oblékat jako pubescent, nejenže tím nedosáhne většího uznání u dospívajících, ale hrozí mu, že jim bude naopak k smíchu.³⁸⁷ Mladí rádi poslouchají staršího člověka, pokud je dokáže zaujmout. A mnozí jistě dokáží zaujmout právě svými životními zkušenostmi a charismatem s mocí Ducha svatého.

³⁸⁷ BUSCH, Wilhelm. *Verkündigung im Angriff: Gesammelte Aufsätze über Jugendarbeit, Kirche, Theologie und Pietismus*. 1. vyd. Wuppertal: Aussaat, 1968. Vol. cit. ze s. 167 – 168.

Autorita duchovních a kazatelů, a především těch, kteří pracují s dětmi, je založena dle Rudolfa Horského³⁸⁸ na těchto předpokladech:

1. vzorný osobní příklad, vzorné chování,
2. znalost dané látky (kazatel má být dobře připraven a musí umět vzbudit zájem),
3. dobrý zrak a sluch,
4. dochvilnost,
5. důslednost,
6. dobrá znalost svých svěřenců,
7. zájem o všechno, co se dětí a dospívajících týká,
8. vnitřní i zevní klid,
9. vychovatelský takt v kritických obdobích dítěte nebo dospívajícího,
10. spolupráce s rodiči a učiteli.

Hlavně na spolupráci s rodiči a učiteli je kladen velký důraz, protože s nimi děti a dospívající tráví mnoho času. Pastorační pracovník by se měl starat o to, jak se dítě chová ve škole a ve svém volném čase. Zvláště mimořádné případy potřebují úzkou spolupráci duchovních a kazatelů s rodiči. V případě konfliktů je třeba vše řešit v klidu bez hněvu a rozčilení.

4.5 Metody, nástroje, dělení a úkoly pastorační

V církevní praxi nenajdete disciplínu, která by znala tolik rozmanitých způsobů praktikování a chápání vlastního obsahu a zároveň by byla tolik ovlivněná všemi různými směry jako pastorační péče.³⁸⁹ Proto není otázka po obsahu a metodě pastorační péče právě jednoduchá. Pastorační péče postihuje duševní terapii a doprovázení, běžné i odborné rozhovory, řeší krizové stavy, ale zároveň se zabývá i pozitivními životními zkušenostmi, děje se v církvi, ale i mimo ni, např. v nemocnicích. Mezi dílčí úseky pastorační péče patří třeba péče

³⁸⁸ HORSKÝ, Rudolf. *Jak pracovat s dětmi*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1952. Vol. cit. ze s. 115 – 116.

³⁸⁹ GRETHLEIN, Christian, SCHWIER, Helmut. *Praktische Theologie : eine Theorie- und Problemgeschichte*. 1. vyd. Leipzig : Evangelische Verlagsanstalt, 2007. Vol. cit. ze s. 575 – 576.

o nemocné, udílení svátostí nebo duchovní vedení.³⁹⁰ Avšak pastorační činnost vyžaduje ještě větší nároky. Pastorace je působení církve z inspirace evangelia jak interní, tedy pastorace věřících v užším slova smyslu, tak externí, neboli péče o obecné blaho a o ty, kteří stojí na okraji církve. Ten, kdo ji vykonává, musí dobře znát nejen nejrůznější pastorační, právní a organizační opatření, ale také by měl umět vnímat problémy v širších souvislostech. Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, vyžaduje se od něj dobrá znalost lidí, jejich očekávání a problémů a to i ve vztahu k jejich sociální situaci a k místu, kde žijí. Dále musí dotyčný znát historické souvislosti a odpovědi evangelia i současné církve na jednotlivé problémy, směr cesty, po níž má lidi doprovázet a metody, kterými lze tyto úkoly realizovat.

Péče o duši neboli pastorační činnost je obecná křesťanská povinnost i právo zároveň.³⁹¹ Pastorační služba církve spočívá v předávání nadpřirozeného života hlásáním evangelia, udělováním svátostí a vytvářením živého společenství Božího lidu.³⁹² Základním úkolem pastorace je tedy předávání víry. Kdo chce víru předávat (evangelizovat), musí počítat s tím, že jádro víry je zplozeno Bohem a jeho posláním je víru v člověku dále rozvíjet a pěstovat.³⁹³ Základní úkol křesťana tedy spočívá v hlásání, neboli zprostředkování evangelia člověku dnes a zde, a to jak slovem, tak činem, tedy postoji a jednáními vycházejícími z evangelia.³⁹⁴ To znamená, že pastorační pracovník by měl mít sám silnou zkušenost víry a jejího růstu, jak osobního, tak ve společenství, neměl by ale tuto svou osobní zkušenost zevšeobecňovat, natož ji bez rozlišení ordinovat každému, kdo se k němu přiblíží. Musí vědět, že jeho cílem je předávání evangelia a pomoc k rozvíjení života z evangelia, a přitom stále zohledňovat potřeby těch, kterým pomáhá i to, jaké formy života jsou schopni akceptovat a jaké jsou pro ně užitečné. To předpokládá určitou flexibilitu a schopnost vnímat požadavky a možnosti těch, kterým slouží. Nikdo však nemá všechny dary ducha a proto jeden člověk není schopen

³⁹⁰ OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorace v postmoderní společnosti*. Op. cit. ze s. 9 – 10.

³⁹¹ ACHELIS, E. Chr. *Einleitung. Die Lehre von der Kirche und ihren Ämtern Katechetik-Homiletik-Poimenik*. 1. vyd. Bd. 1. Freiburg : Akademische Verlagsbuchhandlung von J. C. B. Mohr, 1890. Vol. cit. ze s. 489.

³⁹² *Duchovní péče o laiky působící v pastorační službě církve – Směrnice ČBK*. 1. vyd. (pro vnitřní potřebu).

Praha : Sekretariát české biskupské konference, 2001. Vol. cit. ze s. 3.

³⁹³ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorace v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 68.

³⁹⁴ OPATRŇÝ, Aleš. Op. cit. ze s. 189 – 190.

zvládnout vše. Z tohoto důvodu je nutné sdílení těchto darů a spolupráce mezi lidmi v církvi na různých úrovních.

Pastorační péče je jako služba k víře složitý a dlouhodobý proces, v němž se jedná o předání obsahu víry, o pomoc věřícím, aby ve víře setrvali a aby z ní žili.³⁹⁵ Služba k víře se děje na prvním místě při zvěstování Božího slova v kázání. Obsahem víry je Ježíš Kristus sám a spása, kterou v něm máme. Pro reformační církve se stal centrálním pojmem víry pojem ospravedlnění, jehož správné pochopení je klíčové hlavně v pastoračních rozhovorech.

Jaro Křivohlavý³⁹⁶ dělí tematicky problémy, se kterými se v pastorační péči vypořádáváme na tři skupiny, a to na problémy (víry), které má člověk sám se sebou, problémy (víry), které má člověk s druhým člověkem a problémy (víry), které má člověk s Bohem. Do první skupiny spadají především otázky vývoje víry u jednotlivců, do druhé otázky sociální interakce a do třetí skupiny duchovní zážitky, které člověk prožívá ve vztahu k Bohu.

Pastorační péči lze také rozdělit dle toho, zda pracujeme s jedincem nebo s více osobami najednou. Jaro Křivohlavý³⁹⁷ nazývá práci s jedincem „individuální péčí“. Ta se dále dělí dle problémů, s jakými jsou daní lidé konfrontováni. Patří sem např. problémy s duchovní orientací, křesťanskou vírou, otázky viny, obav a strachu, zlosti, méněcennosti, utrpení nebo nemoci. Nejčastějším případem „skupinové péče“ jsou manželství a rodina. Jistě by sem ale spadaly i jiné skupiny osob, např. práce s dětmi z dětského domova, s vězni nebo nějakou zájmovou skupinou. Vždy k těmto lidem musíme přistupovat s láskou, respektovat jejich potřeby, naslouchat jim, hovořit s nimi, být vůči nim empatičtí a nikdy se nad ně nepovyšovat.

Základním nástrojem pro pastorační komunikaci je komunikace. Nejčastěji se s potřebným člověkem setkáváme osobně a formou rozhovoru mu nabízíme naši pomoc. Pomáháme mu/jí vidět svět v jiném, Božím světle.³⁹⁸ Ukazujeme mu/jí, že víra dává nový pohled na skutečnost a věci nabývají skrze víru jiného smyslu. Komunikace má v pastorační péči nejčastěji podobu

³⁹⁵ SMOLÍK, Josef. *Pastýřská péče*. 1. vyd. Praha : Kalich, 1991. Vol. cit. ze s. 80 – 82.

³⁹⁶ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pastorační péče*. 1. vyd. Praha : Oliva, 2000. Vol. cit. ze s. 19 – 20.

³⁹⁷ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Op. cit. ze s. 23 – 172.

³⁹⁸ KŘIVOHLAVÝ, Jaro. Op. cit. ze s. 16 – 17.

rozhovoru kazatele s jednotlivcem, což nazýváme „interpersonální komunikací“.³⁹⁹ Pastorační teologie si může vypůjčit z psychologie např. určité komunikační procesy, jako je soustředěné poslouchání druhého, kontinuálnost řeči, solidarita s člověkem, sympatie, antipatie nebo empatie. Nejedná se zde však pouze o analýzu psychických stavů, ale o službu, která je založena na Božím slově a má proto kerygmatickou povahu. Nejde jenom o zjištění příčin nějakých duševních problémů, ale i o jejich řešení ve světle Božího zaslíbení. Pastorační služba má vzbudit v duši člověka novou důvěru v Boha a Boží lásku, má ho přesvědčit, že Bůh ho neopustil, i když to v danou chvíli vidí zoufalý člověk jinak. Mezi hlavní úkoly pastorační služby patří především konkrétní zvěstování Božího slova jednotlivci, odpuštění hříchů a smíření s Bohem. Dalšími pastoračními prostředky jsou Písmo, modlitba a společenství věřících, které vedou jedince od sebe samého k Bohu, k druhým lidem, od monologu k dialogu a od těla k duchu.⁴⁰⁰

Pastorační činnost lze provozovat i „na dálku“ prostřednictvím dopisů, internetu či telefonu.⁴⁰¹ Telefonní rozhovory mají poměrně dlouhou tradici a v poslední době vzrůstá také důležitost internetu, především pro mladou generaci. Internet umožňuje kromě e-mailové komunikace také vyhledávání potřebných informací, odpovědí na otázky týkajících se víry nebo využití „chatu“, kde se člověk může podělit s podobně smýšlejícími lidmi o své názory na určitá duchovní témata. Tyto způsoby pastorační péče mají velkou výhodu v tom, že překonávají vzdálenosti, které jsou mnohdy překážkou kontaktu, zároveň nejsou ani finančně příliš nákladné a poskytují klientovi určitou anonymitu, což např. při prvním kontaktu bývá příjemnější než osobní setkání. Zároveň tyto prostředky komunikace mohou pomoci v naléhavých krizových stavech. Zajímavou alternativou a zároveň dobrý způsob jak zaujmout právě mladé lidi je sms zpráva. Ve světě už je běžnou službou, že prostřednictvím sms může klient žádat o pomoc nebo radu.⁴⁰² Výhodou je poměrně rychlá odezva, anonymita,

³⁹⁹ LIGUŠ, Ján. *Medziľudská komunikácia*. 1. vyd. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 1996. Cit. ze s. 44 – 45.

⁴⁰⁰ OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorace v postmoderní společnosti*. Op. cit. ze s. 32.

⁴⁰¹ GRÄB, Wilhelm, WEYEL, Birgit. (ed.) *Handbuch praktische Theologie*. 1. vyd. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus, 2007. Vol. cit. ze s. 684 – 685.

⁴⁰² MORGENTHALER, Christoph. *Seelsorge*. 1. vyd. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus, 2009. Vol. cit. ze s. 351 – 355.

nevýhodou pak málo prostoru pro vyjádření se. Pokud se setkáme s klientem v krizové situaci, je důležité s ním dále komunikovat a pokusit se s ním navázat bližší vztah.

Hlavním motivem a prostředkem pastorační služby by měla být pastorační láska. Pastorační láska je totálním darováním se pro poslání, které dává Ježíš Kristus.⁴⁰³ Je to darování, které nezná hranice a samotná podstata služby církvi. Je charakterizována dvěma póly: láskou k Bohu a láskou k bližnímu. Její účinnost se ukazuje v konkrétních projevech života farářů a pastoračních pracovníků a je základem spirituality a identity každého z nich.

4.6 Práce s mladými lidmi a formy pastorační služby ve sboru

Pastorační péče jako služba k víře a k životu z víry je nezbytně spjata se životem v křesťanském sboru, případně jiném společenství věřících. V CČSH rozumíme pod pojmem sbor buď budovu, sloužící bohoslužebným účelům, nebo společenství věřících, kteří jsou do ní Pánem voláni a shromažďováni.⁴⁰⁴ Sbor je předpokladem, nositelem, zdrojem a východiskem křesťanské víry.⁴⁰⁵ Vychází ze vztahu k bližnímu dle vzoru Ježíše Krista, jež je ve světě přítomen nejenom ve slově a svátostech, ale také v bližním, který trpí. Nedělejme si iluze o tom, že sbory jsou ideálními společenstvími. Nejsou, a to především proto ne, že je tvoří lidé, kteří nejsou dokonalí. Přesto zůstávají nedůležitějšími a základními jednotkami církevního života. Křesťanský sbor je místem společného setkávání lidí, které je jednou z důležitých potřeb člověka. Úkolem sborů je také schopnost zařadit se do širšího společenství života církve i širšího vnějšího světa.

4.6.1 Bohoslužba a svátosti

K hlavním sborovým činnostem patří bohoslužba s tím, že pastorační rozměr mají všechny její složky.⁴⁰⁶ Pastýřskou funkci plní především zvěstování Božího slova v kázání a četba Písma. Pastýřské kázání má zpravidla blízko k osobnímu životu posluchače a také

⁴⁰³ DOLISTA, Josef. *O podstatě kněžské služby*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1998. Vol. cit. ze s. 72 – 73.

⁴⁰⁴ SÁZAVA, Zdeněk. *Náš život v církvi*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1977. Vol. cit. ze s. 7.

⁴⁰⁵ SMOLÍK, Josef. *Pastýřská péče*. Op. cit. ze s. 17 – 24.

⁴⁰⁶ SMOLÍK, Josef. Op. cit. ze s. 25 – 33.

kazatel do něj vkládá celou svou bytost. Kázání působí pastoračně povzbudivě, když dokáže svědčit o působení Ducha svatého ve sboru i v životě jednotlivých křesťanů a kazatel musí mít pro takové působení otevřené oči. Také modlitby⁴⁰⁷ ve shromáždění při bohoslužbách mají pro pastorační neocenitelný význam. Přímluvné modlitby jsou důkazem lásky k bližnímu, bez níž křesťan nemůže nalézt sám sebe a smysl svého života. Modlitby ve shromáždění umožňují působení Ducha svatého v srdci těch, kteří se modlí. Dalším prvkem s důležitým pastoračním efektem je duchovní píseň, která prozrazuje charakter víry a zbožnosti dané doby.

Neopomenutelným pastoračním momentem je také udílení svátostí. Z přítomnosti Kristovy v bohoslužebném životě, ze společných modliteb a zpěvů roste charismatické společenství sboru, které je mateční půdou pastorační.⁴⁰⁸ V tomto společenství nabývají také křest a večeře Páně nového poslání, tj. mají víru posilovat. To ovšem neznamená sakramentalismus. Sbor objevuje ve svátostech bohatství, které předtím zůstávalo skryté. Pastýřská péče jako pomoc k víře a k životu z víry míří ke svátostem jako k místu vyznání a obnovy víry a nachází v nich pro sebe základní perspektivu kříže, vzkříšení a druhého příchodu Ježíše Krista. Víra v Krista se osvědčuje poslušností Boží vůle. Ve svátostech víra vyznává Krista a obnovuje svůj závazek poslušnosti.

4.6.2 Pastorační práce ve skupině

Sbor by měl být místem, kde věřící nachází bratry a sestry, kterým se může zcela svěřit. Pastorační práce ve sboru má dvě hlavní podoby. Buď se jedná o individuální rozhovor, ke kterému se dostaneme v následující podkapitole, nebo o rozhovor skupinový. Skupinová forma rozhovoru pokládá za vhodné uvést do pastoračního rozhovoru kromě pastora a jeho „klienta“ ještě další účastníky. Zdroj této praxe se nachází v oblasti mimocírkevní.⁴⁰⁹

Člověk mnohdy potřebuje odbornou radu, na kterou kazatel nezná odpověď. Z tohoto důvodu vznikají nejrůznější poradny, ve kterých pomáhají odborníci. Forma skupinových

⁴⁰⁷ Modlitba je pro pastorační práci důležitá, proto se jí ještě podrobněji věnuji v jedné z dalších podkapitol.

⁴⁰⁸ SMOLÍK, Josef. Op. cit. ze s. 33.

⁴⁰⁹ SMOLÍK, Josef. Op. cit. ze s. 71 – 79.

rozhovorů s psychoterapeutickou funkcí pak proniká i do života sborů. Úspěch takovýchto skupin přináší jednak přirozená teologie, jednak prázdnota a vyprahlost mezilidských vztahů, problémy v komunikaci a touha po lásce bližního. Lidé mají potřebu společenství, která doprovází žádost po pocitu vlastní důstojnosti, vnitřní svobody, hledání smyslu života a vztahu k Bohu. Naplnění těchto tužeb pak můžeme interpretovat jako prožitek Kristovy milosti.

Skupiny se mohou v rámci sboru i mimo něj scházet za různým cílem, jak pravidelně, tak nepravidelně. Práce se skupinami se opírá o poznatky z hloubkové psychologie. Ideální velikost takovéto skupiny je sedm až osm účastníků a délka jednoho setkání padesát až devadesát minut. Je na skupině, zda si určí konečný termín svých setkávání předem, většinou v řádu měsíců (tzv. skupina uzavřená), nebo zůstane skupinou otevřenou (tzn. ukončení setkávání je neznámé). Velký důraz je kladen na emocionální klima ve skupině a proces setkávání můžeme rozdělit do těchto fází:

1. Začátek (úzkost, očekávání, závislost na vedoucím skupiny, zaměření na cíl).
2. Výměna informací (vzájemné seznámení, „otřukávání“).
3. Výměna citů (vzájemné přijetí, zkušenost vzájemné důvěry).
4. Konfrontace a emocionální setkání (koriguje emocionální prožitky).
5. Autonomie a závislost na skupině („Já“ ve společnosti).

Úkolem vedoucího skupiny je vést jednotlivce, aby hledali pomoc u členů skupiny, soustřeďovat pozornost na funkci skupiny jako celku, umožňovat, aby se všichni podíleli na vedení skupiny a aby všechny příspěvky byly brány vážně. Mezi další úlohy vedoucího patří usnadňovat práci skupiny tím, že se ptá po osobních zkušenostech a citech, soustřeďovat pozornost na bezprostřední zkušenost ve skupině a na vnitřní problémy každého jednotlivce, pomáhat v zachování morálky ve skupině, příp. vést protokol o společných rozhovorech.⁴¹⁰

Někteří zastánci považují práci ve skupině za nejdůležitější část pastorační práce a odvolávají se na zkušenosti života v rodině. U nás se však tento způsob pastorační práce nerozvinul, i když se nevědomky uplatňuje v některých společenstvích v rámci sborů (např.

⁴¹⁰ KNOWLES, J. W. *Group Counseling, Engelwood Cliffs*. 1964. In: SMOLÍK, Josef. Op. cit. 73.

u mladých lidí). Smolík⁴¹¹ jej přímo ve sborech nedoporučuje rozvíjet, protože především v našich podmínkách může vést pastorační práce ve skupině k nerefektované identifikaci prožitku odpuštění.

V podkapitole o skupinové práci nesmíme opomenout biblické hodiny, jež jsou u nás nejčastější formou skupinové práce s mládeží.⁴¹² Mají za cíl přímé setkání s Božím slovem a skrze jeho poselství posilování života věřících.⁴¹³ V relativně uzavřeném společenství křesťanů budujeme důvěru pomocí Božího slova. Život věřících se z tohoto setkání prohlubuje. Skrze znalost práce s Písmem by měl být křesťan schopen dále v něm sám číst a na základě toho vést zbožný křesťanský život.

4.6.3 Rozhovor

Rozhovory neoddělitelně patří k pastorační práci už od jejích počátků a příklady nacházíme už v prvotní církvi.⁴¹⁴ Opravdová komunikace a setkávání lidí je ale právě to, čeho se v dnešní uspěchané době nedostává a upřímný rozhovor je spíše výjimkou než pravidlem.⁴¹⁵ Pastorační práce členů církve i lidí k víře inklinujících se nejčastěji děje právě způsobem rozhovoru, k němuž partneři přicházejí na faru či do bytu duchovního, případně duchovní navštěvuje členy sboru u nich doma.⁴¹⁶ Obvykle probíranými tématy jsou duchovní problémy a pro pastorační práci je charakteristické, že se děje zároveň jako setkání a rozhovor. Nepřístupuje se tedy k potřebnému jako k objektu, ale jako k partnerovi, který se nám otevírá. Předpokladem úspěchu je schopnost naslouchat, resp. schopnost vyvolávat „sdělnost“. Sdělování partnera je nezbytným úvodem k rozeznání problémů a následnému proniknutí k jejich jádru. Chybou je, když duchovní nedokáže naslouchat a ihned se ujímá slova, stejně tak, pokud pouze poslouchá a nemá k tématu co říci. Je třeba, aby pastorační pracovník nejenom naslouchal, ale

⁴¹¹ SMOLÍK, Josef. Op. cit. ze s. 74.

⁴¹² To dokazuje i náš empirický výzkum (viz níže).

⁴¹³ KNOCH, Otto, SCHÜRMAN, Heinz. *Bibel und Seelsorge*. 1. vyd. Stuttgart : Katholisches Bibelwerk, 1964. Vol. cit. ze s. 132.

⁴¹⁴ JENTSCH, Werner. *Der Seelsorger : Beraten, Bezeugen, Befreien : Grundzüge biblischer Seelsorge*. 3. vyd. Moers : Brendow, 1984. Vol. cit. ze s. 195.

⁴¹⁵ ADAMS, Jay E. *Befreiende Seelsorge*. 1. vyd. Giessen : Brunnen, 1972. Vol. cit. ze s. 177.

⁴¹⁶ SALAJKA, Milan. *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. Vol. cit. ze s. 108 – 109.

také klienta pozoroval a dával mu najevo svou účast.⁴¹⁷ Lze očekávat, že lidé, kteří faráře či pastoračního pracovníka osloví s nějakým problémem, jsou připraveni a chtějí svůj konflikt řešit. Proto jsou tito lidé otevření ke zpovědi, jež v ideálním případě vyvrcholí absolucí.

Pastorační rozhovor vychází ze situace, přání a potřeb toho, komu je poskytována pastorační péče.⁴¹⁸ Cílem není vyřešení problému ani poučení klienta, ale snaha dát člověku najevo, že od této chvíle nezůstává se svým problémem osamocen, protože v pastorujícím objevil spojence. Cílem, který však nemusí být vždy dosažen je, aby klient našel jako nejdůležitějšího a nejmocnějšího spojence ve své situaci Boha, čímž však není vyloučena pomoc a sounáležitost na lidské úrovni. Rozhovor má tedy přispět k lidsky důstojnému zvládnutí situace na úrovni víry klienta a má být podporou jejího dalšího růstu. Duchovní rozhovor nemusí vést pouze odborníci, tj. duchovní, a nemusí mít nutně charakter poučování nebo hledání odpovědí na komplikované náboženské otázky.⁴¹⁹ Je třeba, aby člověk, který je partnerem duchovního rozhovoru byl vnímavý, citlivý a disponoval obecně lidskými a spirituálními zkušenostmi. K umění pastoračního dialogu patří také schopnost správně odhadnout, jaký typ rozhovoru se v dané situaci hodí.⁴²⁰ V neposlední řadě je důležité rozpoznat, kdy už je případ natolik závažný, že nestačí pouhá slova útěchy, ale je nezbytné vyhledat odbornou lékařskou terapii.

Otázka, zda do pastoračního rozhovoru vnášet bibli, je na zvážení toho, kdo rozhovor vede. Do rozhovoru je vhodné ji zakomponovat v případě, jestliže je její poselství pro náš protějšek hojící, prospěšné či ozdravné a pokud může pomoci k lepšímu zvládnutí momentální negativní situace.⁴²¹

Začátek rozhovoru není nikdy snadný. První krok může přijít jak od pastoračního pracovníka, tak od toho, kdo pomoc hledá.⁴²² Důležité až klíčové je, stanovit předmět

⁴¹⁷ JENTSCH, Werner. Op. cit. ze s. 200.

⁴¹⁸ OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*. 4. rozšířené vyd. Praha : Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství Pražském, 2005. Vol. cit. ze s. 20.

⁴¹⁹ OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorační péče v méně obvyklých situacích*. Op. cit. ze s. 73.

⁴²⁰ WINDISCH, Robert. *Mensch werden im Wort*. In: SCHEUCHENPFLUG, Peter. (ed.) *Tröstende Seelsorge : Chancen und Herausforderungen für christliches Handeln in der pluralen Welt*. 1. vyd. Würzburg : Echter Verlag, 2005. Vol. cit. ze s. 70.

⁴²¹ BUKOWSKI, Peter. *Budu s tebou ... : role bible v pastýřském rozhovoru*. Přel. Hana Coufalová, Ondřej Macek, Ladislav Beneš. 1. české vyd. Praha : Mlýn, 2008. Vol. cit. ze s. 5.

⁴²² JENTSCH, Werner. Op. cit. ze s. 198.

rozhovoru.⁴²³ Čím jasnější je, o čem budeme hovořit, tím větší je šance na úspěch. Každý rozhovor by měl mít svoji strukturu, měl by trvat přiměřeně dlouho a měl by mít nějaké vyústění či jasný závěr. Ideální je také na konec dodat shrnutí hlavních myšlenek a poznatků, které z rozhovoru plynou. Zároveň je důležité vědět, ve které chvíli rozhovor ukončit. Někdy se stane, že klient přijde s vážným problémem až ve chvíli, kdy se už pastor chce rozloučit.⁴²⁴ To je znamením, že klient sám neví, jak a kdy začít o svém problému, který ho trápí, hovořit, ačkoli by o něm mluvil rád. Doporučuje se, aby pastor klienta přímo nepodporoval, ale zareagoval přesně obráceně, např. slovy: „neměl byste se svěřovat, pokud si nejste úplně jistý“. Taková slova většinou vyvolají žádanou reakci a protějšek se pustí do vyprávění sám.⁴²⁵

Rozhovor s mladými lidmi má navíc svá specifika. Dospívající jsou doslova alergičtí na to, když s nimi někdo jedná jako s malými dětmi, dokáží dobře poznat, pokud druhá strana není dostatečně upřímná a nemají rádi, když je chce někdo příliš poučovat. Naopak očekávají uznání, respekt, čestnost a upřímnost.⁴²⁶ Chtějí hovořit o problémech, které je trápí nebo pouze diskutovat o něčem, co není až tak důležité. V případě závažných otázek, jako je smysl jejich života, často čekají na impuls z druhé strany. Je nutné adolescenty a jejich problémy brát vážně a také si dokázat připustit fakt, že i dospělí se od nich mohou něco naučit.

4.6.4 Modlitba

V případě pastorače osamělých a nemocných lze očekávat z jejich strany naléhavost získání útěchy spojené s modlitbou, což může souviset až s očekáváním zázračného zásahu shůry.⁴²⁷ Nepodceňujme sílu modlitby a její důležitost v pastoračním procesu. Obvykle jednostranné pojetí modlitby jako prosby o něco, napravují Základy víry CČSH, kde se v páté části dozvídáme, že modlitba je „otevření srdce Bohu myšlenkou a slovem díky, oslavy

⁴²³ BOSSHART, Walter. *Gesprächsführung - praktisch : Anregungen zur Methodik der Gruppenarbeit*. 1. vyd. Basel : Friedrich Reinhardt, 1976. Vol. cit. ze s. 9 – 25.

⁴²⁴ BUKOWSKI, Peter. Op. cit. ze s. 53.

⁴²⁵ Takovému impulsu se říká „paradoxní intervence“.

⁴²⁶ FRIEDBERGER, Walter. *Kirche lebt mit der Jugend*. 1. vyd. München : Don Bosco Verlag, 1984. Vol. cit. ze s. 59 – 63.

⁴²⁷ SALAJKA, Milan. Op. cit. ze s. 109.

a prosby“.⁴²⁸ Modlitba a meditace je dílna, kde se utvářejí naše základní rozhodnutí a jsou místem uzdravování našich životních zranění.⁴²⁹

Modlitba je interakce mezi Bohem a člověkem, je to lidské mluvení k Bohu.⁴³⁰ Člověk v modlitbě Boha hledá, vzývá jej, volá k němu, dotazuje se ho, mluví s ním, dovolává se ho, domlouvá mu až před ním nakonec pokorně zmlká. Také se k němu upíná, pozvedá k němu svou mysl a duši, vylévá mu své srdce, pozdvihuje k němu ruce, klesá před ním. Obrací se k němu s nářkem, pláčem, vzdycháním, lká, úpí, běduje, vyznává se mu z hříchu. Předkládá Bohu svůj život, své představy, potřeby a prosby, vznáší k němu své stížnosti a dožaduje se pomoci, přimlouvá se za své bližní a za celá společenství a přednáší mu i své závazky a sliby. Člověk v modlitbě také vyznává svého Boha, velebí jej a klaní se mu, plesá k němu radostným jásosem, vzdává mu díky a chvály, přednáší mu hymny, žehná mu a provolává slávu. Obrací se k Bohu slitovnému a milostivému, shovívavému a na výsost milosrdnému, který jej pozoruje, jím nepohrdá a je mu nakloněn.

V modlitbách se obracíme k pravému Bohu, modlitba je nejenom rozhovor s Bohem, ale bývá označována také jako rozhovor svaté Trojice. V modlitbě je Bůh ten, kterého s Kristovým duchem hledáme, i ten, který svatým Duchem modlitbu v Kristu postupuje. Tím má být zajištěno, abychom se neobraceli k pouhým představám, žádostem a iluzím, ale měli společenství se skutečným, pravým Bohem. V modlitbě se děje mnohé neviditelně a k její tajemnosti patří, že pro člověka plně obdarovaného vírou se mohou na základě jeho vztahů s Bohem odehrávat i věci zázračné. Předmětem modlitby je život sám. Člověk do ní vstupuje s vším, co jej obklopuje, naplňuje, tíží a omezuje. Modlitba dodává člověku, který se ocitá ve svízelné situaci sílu a v ideálním případě i novou radost do života. Proto nesmíme na její místo v pastorační práci zapomínat.

S dalšími konkrétními možnostmi pastorační práce s mladými lidmi se seznámíme v empirické části této práce.

⁴²⁸ SÁZAVA, Zdeněk. *Náš život v církvi*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1977. Cit. ze s. 27.

⁴²⁹ HALÍK, Tomáš. *Dotkni se ran*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Vol. cit. ze s. 117.

⁴³⁰ SALAJKA, Milan. Op. cit. ze s. 87 – 91.

4.7 Adolescenti v církevním společenství a role vedoucího

Naše individualistická doba vede mladé lidi spíše ke kritickému myšlení než k úctě vůči autoritám.⁴³¹ S podezřením hledíme na každé učení, které nabízí příliš jednoduché řešení a duchovní vedení. Bojíme se manipulace a „brainwashingu“. Přitom často chybí imponující a důvěryhodný zpovědník či pastor, který by tyto mladé hledače dokázal smysluplně vést.

Každý, kdo usiluje o duchovní růst, potřebuje duchovní vedení, pro mladé lidi je však nutností.⁴³² Mladý člověk nemá většinou ještě zkušenost s nasloucháním Božímu hlasu přesto stojí před zásadními rozhodnutími důležitými pro život. Hlasatel evangelia musí mladému člověku hodně nabídnout, především radikalitu a svědectví života podle evangelia a osobní vztah.⁴³³ Církev by měla v době, kdy mladý člověk hledá smysl svého života, přijmout plně svou odpovědnost za jeho další vývoj. Mladí lidé hledají vzory, potřebují svědky, mají potřebu sebevýchovy, sebekritiky, zastavení se, ticha a samoty (naslouchání), zdravé kritičnosti, rozlišování a svobody, hledají místa, kde je možné prožít kladnou zkušenost víry. Každý dospívající by měl tyto hodnoty nacházet právě uprostřed církve.

Církev má mladým lidem poskytnout především prostor v sociálním slova smyslu a dále by je měla učit žít ve společenství.⁴³⁴ Mnoho mladých lidí touží právě po společenství, communiu.⁴³⁵ Snaží se tak o překonání osamělosti, opuštěnosti, izolace a bezkontaktnosti. Přejí si patřit někam, touží po míru a smíření, prahnou po sdílení stejných postojů a někteří hledají hlubší smysl. To je právě příležitostí pro církev, aby oslovila tyto mladé hledající lidi a nabídla jim živou víru. Vždyť víra jako obecnství víry, lásky a naděje je žita právě ve společenství, ve kterém nachází svého pravého smyslu a naplnění.⁴³⁶ Většina mladých lidí se s Bohem seznámí prostřednictvím nějakého člověka.⁴³⁷ Lidé touží po vztazích a Ježíš takový vztah nabízí, nabízí nám setkání se s ním a změnu. Nikomu však nedává návod na to, jak toho

⁴³¹ ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. Vol. cit. ze s. 291.

⁴³² BALÍK, Jan. *Na cestě s mladými*. 1. vyd. Praha : Paulínky, 2004. Vol. cit. ze s. 199 – 201.

⁴³³ BALÍK, Jan. Op. cit. ze s. 94.

⁴³⁴ KAPLÁNEK, Michal. *Pastorace mládeže*. 1. vyd. Praha : Salesiánská provincie, 1999. Vol. cit. ze s. 39.

⁴³⁵ POTTIER, Bernard, KASPER, Walter, PORRO, Carlo. *Služba trvalých jáhnů. Sborník I*. 1. vyd. Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1998. Vol. cit. ze s. 25 – 26.

⁴³⁶ RUTRLE, Otto. *Úvod do církevního díla*. 1. vyd. Praha : Husova československá a bohoslovecká fakulta, 1953. Vol. cit. ze s. 139.

⁴³⁷ WARD, Pete, ADAMS, Sam, LEVERMORE, Jude. *Jak se připravovat na práci s mládeží*. Přel. Milan Koldinský. 1. české vyd. Praha : Portál, 1997. Vol. cit. ze s. 131.

dosáhnout, jak to učinit. Neříká nám, že máme lidi obracet na víru, ale že mu máme získávat učedníky.

„Mladý člověk dobývá svět, starý udržuje dobyté. Ten prvý chce jít dopředu, tomu druhému to není příliš blízké.“⁴³⁸ Soužití obou však může být ku prospěchu věci, záleží na tom, zda těchto vlastností dokážeme v církvi správně využít. Rozdíl mezi mladšími a staršími lidmi není jen v životních zkušenostech, ale i v „časové orientaci“.⁴³⁹ Mladí se orientují na přítomnost a částečně na budoucnost, ale výjimečně na minulost. Pro starší je naopak minulost důležitým zdrojem zkušeností a jistot, mnohdy také jejich slavnější doba života. Co mladí tedy od církve očekávají, co v ní hledají? Především pomoc a podporu vrstevníků, ale i důvěryhodných starších osob, prostor pro vlastní realizaci, vědomí, že jsou přijímáni, psychologický prostor k experimentování i k provokování – tedy k ověření si vlastních sil, přiměřenou důvěru starších vůči jejich vývoji v budoucnosti, možnost uchopit víru jako záležitost vlastního přesvědčení. Je nutné tyto potřeby nejenom mladým přiznat, ale také se ptát, jak mohou být uspokojeny.

Mladí lidé v církvi však nemusí být jenom těmi, kdo potřebují péči, ale i zdrojem podnětů. Dávají převážně elán, naději, ale samozřejmě působí i starosti. Ohrožují je nejrůznější „svody světa“, se kterými ještě nemají zkušenosti a neumí je odhalit, mohou se dostat do „špatné společnosti“, trpí často pocitem osamocení či tím, že nikoho nezajímají, někdy neumí reagovat na nepřiměřené nároky dospělých, jsou konfrontováni se strachem rodičů, že se jim ztratí, brání se, pokud jim rodičovská generace vnucuje svoje představy, kterými chce utvářet jejich život a mnohdy narážejí na nedůvěru. Do nebezpečí se může dostat i ten, kdo se pohybuje jenom ve svém společenství a nic jiného nepozná, nesetkává se s podněty, které by rozvíjely jeho život a nepoznává další způsoby křesťanského života. Cesta mladého člověka je protnutá mnoha ideály, které jsou často ne zcela dosažitelné. V oblasti ideálů je třeba rozlišovat životní ideály mladých a ideální představy, které o nich mají starší, ať jsou to rodiče, nebo jiní lidé z církve.

⁴³⁸ OPATRŇY, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. Op. cit. ze s. 99.

⁴³⁹ OPATRŇY, Aleš. *Cesty pastorační pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 141 –146.

Starší generace se musí vyrovnat s přirozeným sklonem mladých vše kritizovat. Může kritiku přijmout, ale samozřejmě ne se ve všem podřídit. Pokud bude na kritické otázky hledat evangelní odpovědi, může tím naopak i hodně získat. Starší musí dávat mladým najevo, že jim důvěřují a mladí to musí cítit. Nejedná se jenom o důvěru v mladé, ale také o důvěru v Boha, ke které patří, že ne všechny chyby a bludné cesty musí nutně vést ke katastrofám a že mnohé z toho, co se pokazí může být nakonec přetvořeno v něco lepšího.

Je důležité také zdůraznit, že právě ve věku kolem 14-ti let podstupují mladí lidé v mnoha církvích konfirmaci neboli biřmování, tzn. potvrzení křtu či přiznání se ke křtu.⁴⁴⁰ Význam tohoto aktu spočívá především v tom, že dítě ukončí svou dětskou úlohu v církvi a je přijato do společenství dospělých v obci. Jedná se zároveň o potvrzení toho, že se dílo církevní výchovy a doprovázení mladého člověka zdařilo.

Práci s mládeží v církvi a v jiných společenských institucích nelze od sebe zcela oddělovat.⁴⁴¹ Už proto ne, že církev nemá na práci s mládeží monopol, ale nachází se vůči jiným organizacím v konkurenčním postavení. I v církevní práci je podstatné respektovat oblasti, které jsou pro mladé lidi osobně důležité. Patří sem především překonávání hranic všednosti formou zážitku, ať už hudebního, sportovního, nebo v podobě hry, napětí či jiné zábavy.⁴⁴² V centru pozornosti dospívajících stojí tělo, o které pečují a zkrášlují jej, dále přátelství, láska a parta. Znalost hodnot mladých lidí nám dává větší šanci je v rámci církve správně oslovovat a dokázat cílit na jejich potřeby.

Během veškeré práce s mládeží v církvi je třeba mít na mysli důležité církevní úkoly, jako jsou směřování mladých do obce, jejich orientace na víru a tím i jejich vedení ke Kristu. Práce s mladými lidmi by měla být jedním z klíčových prvků práce sboru i ústředním zájmem celé církve.⁴⁴³ Jak již bylo zmíněno výše, adolescenti se začínají distancovat od své rodiny a o to více vyhledávají skupinu svých vrstevníků, která pro ně hraje důležitou roli a má vliv

⁴⁴⁰ MANNWEILER, Walter. (ed.) *Handbuch für evangelische Jugendarbeit*. 1. vyd. Zürich : Verlag Junge Kirche, 1948. Vol. cit. ze s. 10 – 11.

⁴⁴¹ BLOTH, Peter C. *Handbuch der Praktischen Theologie*. 1. vyd. 3. Band. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1983. Vol. cit. ze s. 370 – 371.

⁴⁴² KAPLÁNEK, Michal. *Co je mládeži svaté?* In: AMBROS, Pavel, GALIS, Tomáš, KAPLÁNEK, Michal et al. *Fórum pastorálních teologů I*. 1. vyd. Olomouc : Velehrad, 2000. Vol. cit. ze s. 52 – 60.

⁴⁴³ LIGUŠ, Ján et al. *Náboženská výchova a výuka. Sborník*. 1. vyd. Brno : L. Marek, 2005. Vol. cit. ze s. 132 – 136.

na jejich další vývoj (ať už v kladném, nebo záporném slova smyslu). Křesťanská skupina se snaží žít z evangelia, k jehož základům patří společenství. Právě Boží slovo z evangelia má výrazný vliv na formování mladých lidí a jeho důležitost je zdůrazňována jak na evangelické, tak na katolické straně. Hovoříme o zakoušení evangelia ve skupinovém životě. Věk členů takovýchto společenství mládeže se pohybuje zpravidla mezi 14-ti a 25-ti lety a snaží se zaměřovat především na tyto body:

1. Prohlubování vztahu k Bohu (tj. rozvíjení duchovního života, studium bible).
2. Vzájemné sdílení života (důležitost mezilidských vztahů).
3. Aktivita navenek do církve a k lidem (tzn. misijní, diakonická a kulturní činnost).

Péče o mládež v církvi představuje péči o probuzení a pomoc v klíčových rozhodnutích a zkouškách.⁴⁴⁴ Má rozměr ekumenický, misionářský, katechetický a diakonický.

Mladí lidé jsou hybnou silou celého společenství, přinášejí nové nápady, energii, jsou oduševňujícím elementem křesťanské církve. Práce se skupinami mládeže by měla v ideálním případě vypadat tak, že skupině bude poskytnut prostor pro spontánnost, aktivitu a vlastní iniciativu, ale přesto nebude ponechána sama sobě na pospas a někdo se ujme jejího vedení. Mladí mají být pod dohledem, ale pokud možno nenápadným, aby se necítili omezováni, případně jako pod „policejním dozorem“.⁴⁴⁵ Naopak vychovatel, pastorační pracovník nebo farář nemusejí vyvíjet přehnanou aktivitu, ale postačí, „pokud jejich chování bude vycházet ze starostlivé lásky a dobré vůle“. Je třeba najít kompromis mezi přílišnou shovívavostí a naopak nepřiměřenou přísností. Vedoucí skupiny by měl mít především přirozenou autoritu a jeho úkolem je společenství sjednocovat. V žádném případě nesmí podkopávat autoritu svých nadřízených. Také není správné, když si někdo buduje popularitu ve skupině mladých tím, že kritizuje ostatní. Mezi kladné vlastnosti vedoucího patří nadšení, optimismus, vysoké požadavky na sebe i na druhé, důslednost, rozhodnost a pevná vůle. Dalšími důležitými charakteristikami jsou klid a schopnost získávat spolupracovníky pro své dílo. Duchovní by

⁴⁴⁴ JENTSCH, Werner. *Handbuch der Jugendseelsorge : Geschichte. Theologie. Praxis*. 1. vyd. Teil II. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1963. Vol. cit. ze s. 461.

⁴⁴⁵ RULAND, Ludwig. *Handbuch der praktischen Seelsorge*. 1. vyd. Svazek II. München : Max Hueber Verlag, 1931. Vol. cit. ze s. 59.

měl hledat své pomocníky pro práci s mládeží mezi mladými lidmi, protože právě mladí sami jsou nejlepšími misionáři mládeže.

Na autoritu vedoucího společenství dává velký důraz především katolická koncepce. Oproti tomu protestanti zdůrazňují týmovou práci. Úkolem vedoucího je vytvářet tým žijící v lásce a vzájemném respektu, což docílí tím, že bude rozvíjet dobré vztahy mezi všemi, kteří se na této práci podílejí. Vedoucí musí působit přesvědčivě. Mladí lidé dokáží velmi rychle odhalit, co není myšleno upřímně, proto je pravdivost jeho slov důležitá. Vedoucí se musí umět mladým lidem otevřít, darovat sám sebe a předávat tak svou víru. Měl by být neustále se svými svěřenci, vést s nimi dialog, umět jim naslouchat, smiřovat nabourané vztahy a vést je k tomu, aby pochopili druhé a uvědomili si, že středem společenství je Ježíš.

Předmět rozhovorů si mají mladí lidé volit sami a poté hledat společně odpovědi. Mezi oblíbená témata patří jednak aktuální otázky života jako jsou láska, partnerské vztahy, sexualita, euthanasie, pacifismus, hudba, povolání a kariéra, ekologie a další, jednak biblicko-teologické otázky týkající se zejména víry v Boha, rozdíly mezi jednotlivými náboženstvími a konfesemi, církev v minulosti, Ježíšovo početí, vzkříšení nebo církevní reformy.⁴⁴⁶ Ten, kdo s mládeží pracuje, musí být na takovéto otázky připraven a počítat s tím, že mnohé z nich nejsou příjemné a není jednoduché je zodpovědět. Pokud témata rozhovorů volí dospělý, je lepší, když si je předem naplánuje, ale musí umět také reagovat na konkrétní aktuální události. Forma pak může být buď diskusní, nebo více vzdělávací. Přednášky by neměly být příliš dlouhé, důležité je, aby dokázaly posluchače zaujmout (k tomu slouží např. nějaký zajímavý začátek, např. šokující statistika). Také se doporučuje, aby byly jednoduché, stručné a aby si z nich adolescenti něco odnesli. Určitě by se měl při každém setkání věnovat čas vzájemným rozhovorům, ale není na škodu pracovat také s hudbou a zpěvem, modlitbami a meditacemi. Pro zdravý život společenství je důležité pravidelné setkávání s pevným programem a doplňkovými aktivitami ve formě výletů, kulturních akcí, prázdninových pobytů nebo společných pracovních aktivit. Konkrétní podobu takové práce představují např. bohoslužby pro mládež, biblické hodiny, kursy, tábory, vánoční besídky, hodiny zpěvu nebo setkání pro

⁴⁴⁶ Více se tomuto tématu budeme věnovat v praktické části v kapitole „Přehled zjištěných výsledků a jejich interpretace“, kde jsou představeny výsledky dotazníkového výzkumu.

vysokoškoláky. Osobní vztahy ve skupině jsou velmi důležité. V práci s mládeží se např. osvědčily menší skupinky tří až šesti lidí, které jsou postaveny na vzájemné důvěře a otevřenosti. Stává se, že se některé společenství dostane do krize kvůli rozporům mezi jeho jednotlivými členy. Takovéto krize nastávají zpravidla rok po vytvoření společenství, tedy v době, kdy odezní první nadšení. Období kritiky mívá však i pozitivní dopad a je důkazem zrání společenství.

Pro práci s mládeží se můžeme inspirovat na různých místech. Pokud si nejsme jisti, jak správně zakomponovat do naší práce bibli, najdeme jistě nápady v mnohých knihách, časopisech nebo na internetu. Dokonce i v dobách, které nebyly církvi zrovna nakloněné, vycházely zajímavé a inspirativní materiály. Např. v padesátých letech se v bývalé NDR vydávaly časopisy „Bibelhilfe für die kirchliche Jugendarbeit“ a „Bibelhilfe für die kirchliche Kinderarbeit“, kde nalezneme nejenom návody ke správnému použití biblických textů v práci s mládeží, ale i písňe nebo tipy a rady na další vzdělávání. Není také na škodu práci s mládeží oživit a jít např. i mimo prostory běžného setkávání. V knize „Jugendtreff : 29 Praktische Vorschläge für die offene Jugendarbeit in der Gemeinde“⁴⁴⁷ nalezneme mnoho užitečných doporučení, co lze s mladými lidmi podnikat. Např. můžete s nimi jít společně bruslit, jet na výlet do přírody, tábořit, na festival krátkých filmů apod. Možností je dnes mnoho, samozřejmě velká města jsou v tomto směru ve výhodě, naopak faráři na vesnicích to mají těžší. Neuškodí také podporovat mezi mladými lidmi toleranci k jiným etnikům a kulturám. Multikulturní vzdělávání v církvi může mít např. podobu tematických večerů, kde se dospívající seznámí s kulinářskými specialitami jiných národů nebo pozvání zajímavých a charismatických osobností na společná setkání. Nabízejí se i témata ke skupinovým debatám, např. na téma „násilí“ s pozvaným policistou nebo „hřích“ s vězeňským kaplanem. Mladí lidé často řeší otázku budoucího povolání, ve které jim může pomoci setkání se zástupci z různých oborů, kteří dokáží poutavě vyprávět o svém zaměstnání. Způsobů jak mladé lidi zaujmout je mnoho a fantazii se meze nekladou.

⁴⁴⁷ FROHNHÖFER, Martin. *Jugendtreff : 29 Praktische Vorschläge für die offene Jugendarbeit in der Gemeinde*. 1. vyd. Breisgau : Verlag Herder Freiburg, 1982. 96 s.

Konkrétní pastorační práce s mládeží v církvi pak mívá u nás především podobu práce se skupinami mládeže, výuky (katechetika ve školách i na faře, biblické hodiny) a bohoslužeb, někdy i speciálních přímo pro mládež.⁴⁴⁸

4.8 Pastorační péče o adolescenty jako vlastní poslání církve

Pastorace mládeže, v němčině Jugendseelsorge, je disciplína, která spadá do pastorální teologie a je součástí pastorační péče.⁴⁴⁹ Objektem pastorace mládeže jsou pubescenti a adolescenti ve věku od 14-ti do 25-ti let (vymezujeme se takto vůči pastorační práci s dětmi i pastorační práci s dospělými). Velký vliv na prakticko-teologickou literaturu v oblasti pastorační péče o mladistvé a církevní práci s mladými lidmi vůbec měla kniha Eduarda Sprangerse *Psychologie des Jugendalters*.⁴⁵⁰ V mladém věku dochází k teleologickému rozvíjení hodnot vycházejících z bytí absolutního ducha.⁴⁵¹

Pastorační práci s mládeží chápeme v širším slova smyslu, tj. nejen jako plnění prorockého a kněžského úkolu vůči mládeži, ale zahrnujeme do tohoto pojmu všechny aktivity, kterými se křesťané snaží podílet na realizaci Božího záměru s mladými lidmi v jejich konkrétních životních podmínkách.⁴⁵² Tím se stává pastorace mládeže velmi širokým polem, do něhož patří vedle výchovy v rámci rodiny a školy také oblast volného času, sociální práce, práce s médii zaměřenými na mládež, poradenství a práce s různými zvláštními skupinami mládeže.

Úloha pastorce mládeže spočívá v tom, jednoznačně zpřístupnit mladým lidem křesťanskou životní moudrost, tzn. ukázat jim, jak je možné uspořádat každodenní konkrétní život tak, aby to odpovídalo tradici pocházející od Ježíše, který slibuje možnost smysluplného

⁴⁴⁸ KORTZFLEISCH, Siegfried. *Die Verlegenheiten der modernen Jugend und die Angebote der Kirche*. In: MÜLLER, Eberhard, STROH, Hans et al. *Seelsorge in der modernen Gesellschaft : Erfahrungen und Perspektiven*. 2. přepracované a zkrácené vyd. Hamburg : Furche, 1964. Vol. cit. ze s. 95 – 114.

⁴⁴⁹ BUCHBERGER, Michael. *Lexikon für Theologie und Kirche*. 2. přepracované a rozšířené vyd. Band 5. Freiburg : Herder, 1960. Vol. cit. ze s. 1187.

⁴⁵⁰ HANSTEIN, Manfred. *Jugendseelsorge*. In: BECKER, Ingeborg, BIERITZ, Karl-Heinrich, BLÜHM, Reimund et al. *Handbuch der Seelsorge*. 3. vyd. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1983. Vol. cit. ze s. 253 – 271.

⁴⁵¹ V opozici k tomuto idealistickému výkladu adolescence stojí endogenně-biologické pojetí v podobě psychického nepokoje a bouření puberty vedoucí k endogenní krizi. Toto naturalisticky-fyziologické pojetí však příliš zdůrazňuje přírodní podmíněnost a naopak opomíjí sociální determinaci.

⁴⁵² KAPLÁNEK, Michal. *Pastorace mládeže*. 1. vyd. Praha : Salesiánská provincie, 1999. Vol. cit. ze s. 9.

a šťastného života.⁴⁵³ Je vždy nezbytně nutné jasně definovat pastorační cíl. Cílem pastorce mládeže je dovést mladého člověka k setkání s živým Kristem přítomným v církvi,⁴⁵⁴ avšak cesty k naplnění tohoto cíle nejsou snadné. Vzhledem k celkovému zaměření adolescentů na problémy spojené s hledáním identity a jejich pluralitní orientaci, objevují se obzvláště dobré příležitosti pro církevní práci s mladými lidmi v rámci různých skupin, jako jsou např. pracovní nebo zážitkové skupiny.⁴⁵⁵ Jelikož mnohé z těchto skupin nejsou institucionálně zřízeny, ale vznikají samovolně a spontánně, nabízí se zde příležitost k lepšímu přizpůsobení se jejich světu např. ve formě nabídek na trávení volného času, speciálních bohoslužeb pro mladé nebo kulturních akcí. Nejlepší je, pokud se na veškeré církevní práci s mladými lidmi podílejí mladí sami.⁴⁵⁶ Nabídka těchto služeb by měla především vycházet ze samotných požadavků a zájmů mladých lidí, tzn. práce s nimi by se měla přizpůsobit jejich myšlení a chování.

Při pastorační práci s mladými lidmi je třeba si uvědomit, že většinou neprobíhá jako v případě pastorce dospělých pouze formou plánovaného rozhovoru dvou lidí, který je považován za základní formu pastorce, ale také v podobě různých marginálních aktivit.⁴⁵⁷ Např. jako doprovodný program některých kulturních akcí, v rámci určitých zájmových skupin nebo také jako součást náboženské výuky.

V rámci křesťanských církví existuje celá řada modelů pastorce mládeže.⁴⁵⁸ Některé jsou více zaměřeny na pomoc v nouzi a uspokojení potřeb, jiné na spirituální oblast a hodnotovou orientaci. Přesto můžeme zmínit alespoň tři hlavní principy charakteristické pro většinu modelů pastorce mládeže:

1. Zaměření na integrální rozvoj osobnosti mladého člověka, tedy na jeho rozvoj po stránce spirituální, psychické, sociální a fyzické.

⁴⁵³ ZULEHNER, Paul M. *Mládež mezi církví a společností*. In: ALTRICHTER, Michal. AMBROS, Pavel, HOFÍREK, Pavel et al. *Fórum pastorálních teologů II*. 1. vyd. Olomouc : Velehrad, 2002. Vol. cit. ze s. 141 – 151.

⁴⁵⁴ BALÍK, Jan. *Na cestě s mladými*. 1. vyd. Praha : Paulínky, 2004. Vol. cit. ze s. 31 – 32.

⁴⁵⁵ SCHWEITZER, Friedrich. *Religionspädagogik : Lehrbuch Praktische Theologie*. 1. vyd. Band 1. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus, 2006. Vol. cit. ze s. 246 – 250.

⁴⁵⁶ MÜLLER, C. Wolfgang, KENTLER, Helmut, MOLLENHAUER, Klaus, GIESECKE, Hermann. *Was ist Jugendarbeit? : Vier Versuche zu einer Theorie*. 1. vyd. München : Juventa, 1964. Vol. cit. ze s. 19.

⁴⁵⁷ SCHWEITZER, Friedrich. *Religionspädagogik : Lehrbuch Praktische Theologie*. 1. vyd. Band 1. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus, 2006. Vol. cit. ze s. 250.

⁴⁵⁸ MARTINEK, Michael et al. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 1. vyd. Praha : Jabok, 2008. Vol. cit. ze s. 82 – 89.

2. Zaměření na specifickou kvalitu křesťansky motivované práce s mládeží, která odráží jak motivační zaměření pracovníků, tak cílové priority.
3. Zásada rovnosti a solidarity: pomoc se nabízí mladým lidem bez ohledu na jejich národnost, barvu pleti, ale i náboženství; pokud se stanovuje pořadí pomoci, tak je rozhodujícím kritériem naléhavost potřeby (nouze).

Pastorace mládeže má být především nesobeckou službou církve mládeži. Církev pomáhá mladým lidem, aby se mohli realizovat podle vzoru Ježíše Krista.

Pastorace se konkrétně může dít v těchto oblastech:

1. Výchovná pomoc rodinám (poradenství rodičům nebo pěstounům).
2. Školní pastorace (např. působení na školách, bohoslužby pro školy).
3. Farní pastorace (v rámci farnosti, diecéze).
4. Pastorace v rámci volného času (centra mládeže, zájmová sdružení, kluby).
5. Pomoc mladým lidem žijícím mimo rodinu (dětské domovy, internáty).
6. Péče o sociálně znevýhodněné skupiny mládeže (např. imigranti, nezaměstnaní).
7. Pastorace skrze média.
8. Zvláštní služby (např. v nemocnici, ve vězení, během vojenské služby).

Mezi hlavní charakteristické znaky adolescence, které musíme mít na paměti v případě pastorační práce s mladými lidmi patří: potřeba identifikace, sklony k radikálnosti a bezpodmínečnosti, filosofická reflexe, okamžitá připravenost k jednání v podobě přebytečné energie, experimentování, navazování partnerských a pohlavních vztahů. Mladý člověk přemýšlí o smyslu a cíli života, nejprve o vlastním a poté o životě obecně.

Pro adolescenty je důležitá skupina a to především skupina vrstevníků, čehož se dá v pastorační péči využít ve formě práce se skupinou. Pokud je jedinec, se kterým pracujeme vyčleněn ze skupiny, je třeba pastorači vést tak, aby cílem byla jeho společenská integrace. Vůdce skupiny má odpovědnost za to, jaká nálada bude ve skupině vládnout. Pastorační pracovník musí umět využít předností, které má skupina mladých věřících oproti jakékoli jiné skupině mladých lidí. Jde především o vnitřní autoritu evangelia, která adolescenty učí solidaritě, ochotě pomáhat slabším a trpícím, zvládání konfliktních situací, agresivity apod.

V případě pastoračního rozhovoru nesmíme nikdy zapomínat na to, že otázky víry a běžné starosti každodenního života jsou nedělitelné. Nelze vést pastorační rozhovor zaměřený pouze na otázky týkající se víry a opomíjet existenční problémy mladého jedince. Pastorační rozhovor faráře s adolescentem je vůbec nejčastější formou pomoci v případech spirituálních krizí. Ten, kdo řídí rozhovor musí umět využít své autority, ale zároveň se vyhnout tomu, aby se stal středem rozhovoru. Naopak je třeba respektovat a brát vážně veškeré úvahy a názory mladého jedince. Mezi oblíbená témata pastoračních rozhovorů patří víra v Boha, otázky týkající se stvoření světa, rozdílnosti jednotlivých náboženství a konfesí, historie křesťanství, složité christologické otázky, biblické zázraky, reformační snahy a další. Pastorační pracovník, který se na takový rozhovor připravuje musí počítat s tím, že ne všechny otázky mohou být příjemné a jednoduché, spíše naopak. Mladí rádi vyhledávají kontroverzní témata a těžko zodpověditelné otázky. Řeší také mnoho problémů, což ukazuje na jejich neustálou touhu po štěstí, pravdě a lásce.⁴⁵⁹ Stává se dokonce, že může být kněz nebo duchovní vůdce jejich radikalitou a opravdovostí zahanben. V případě spirituální krize je potřeba, aby duchovní věnoval postiženému adolescentovi dlouhodobější a soustavnou práci, ale samozřejmě se mu nemůže se svou pomocí vnučovat a musí vyčkat zájmu i z jeho strany.

Pastorační práce s mládeží ve sboru bude podobná i jiným mimoškolním činnostem. Je třeba zdůraznit, že dnešní dospívající tráví denně mnoho hodin ve škole, kde musí v tichosti absolvovat mnohdy pro ně nezajímavé frontální vyučování. Ve svém volném čase se poté chtějí bavit, proto je důležité snažit se jim jejich setkání jakýmkoli způsobem oživit a zpříjemnit. Na druhou stranu nelze opomenout, že každá práce s mládeží, tzn. i pastorační, by měla mít určitý pedagogický a výchovný rozměr.⁴⁶⁰ Veškeré mezilidské vztahy mezi dospívajícími a dospělými vedou dříve nebo později k výchově a církevní práce s mládeží na tom není jinak, tvrdí Jentsch.⁴⁶¹ To lze explikovat způsobem, že bychom při každé církevní práci s mládeží neměli na tento výchovný a vzdělávací aspekt zapomínat. Vzdělání a výchova

⁴⁵⁹ BALÍK, Jan. *Na cestě s mladými*. 1. vyd. Praha : Paulínky, 2004. Vol. cit. ze s. 66.

⁴⁶⁰ MÜLLER, C. Wolfgang, KENTLER, Helmut, MOLLENHAUER, Klaus, GIESECKE, Hermann. Op. cit. ze s. 145.

⁴⁶¹ JENTSCH, Werner. *Handbuch der Jugendseelsorge : Geschichte. Theologie. Praxis*. Teil II. 1. vyd. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1963. Vol. cit. ze s. 254.

samozřejmě zůstávají samostatnými vědními obory, mohou však pastorační péči v mnohém obohacovat. Výchova může pastorační předcházet, může z ní vycházet nebo s ní korespondovat nějakým jiným způsobem.⁴⁶²

Vždy se držíme zásady, že podstatou všech setkání mladých lidí jsou dospívající, ne pastor.⁴⁶³ Setkání se děje kvůli nim, to je třeba mít pokaždé na mysli a upřednostňovat jejich zájmy. Doporučuje se, udělat ze setkání událost, která je něčím významná a výrazná. Pastor by měl v přípravě setkání popustit uzdu své fantazii, tvořivosti a představivosti. Je důležité umět zasáhnout emoce, např. pomocí hudby nebo filmu. Adolescenti jsou citliví a emoce jsou pro ně důležité. Mladí lidé chodí do společenství proto, že touží po setkání s Bohem a prožití duchovní zkušenosti. Lidé hledají Boha, ale církev jim ho mnohdy málo zprostředkovává. Pastor mládeže má příležitost a mnohdy i moc k tomu, aby dokázal změnit životy dětí a dospívajících, samozřejmě směrem k dobrému, směrem ke Kristu. A v neposlední řadě je důležité, aby si pastor mládeže připravoval svůj program dostatečně dopředu a dokázal se vyrovnat s možnými selháními. Ta k životu patří a ne každý den musí být úspěšný. Je-li však na tuto variantu člověk připraven, zvládá ji jistě snadněji než člověk nepřipravený.

Také je vhodné v dnešní době využívat pro pastorační práci s mládeží internet. Každý mladý člověk s ním umí pracovat a je naprosto nezbytnou součástí jeho života. Internetu můžeme využít v náš prospěch, protože nám dovoluje bezprostřední a přímý přístup k náboženským a duchovním pramenům, dále překonává vzdálenost a izolaci, umožňuje vybírat a přenášet užitečná data a je nástrojem dialogu a komunikace.⁴⁶⁴ Internet se tedy může stát zdrojem užitečných podkladů pro kázání⁴⁶⁵ nebo prostředkem komunikace pro určité skupiny.

⁴⁶² KLOSTERMANN, Ferdinand, RAHNER, Karl, SCHILD, Hansjörg. *Lexikon der Pastoraltheologie*. 1. vyd. Band 5. Freiburg : Herder, 1972. Vol. cit. ze s. 232.

⁴⁶³ ALLEN, Bret L. *20 klíčových principů ve službě mladým lidem*. Přel. Miriam Süß. 1. vyd. Albrechtice : Křesťanský život, 2008. Vol. cit. ze s. 80 - 87.

⁴⁶⁴ JIRSA, František. *Internet jako prostředek farní pastorace*. Praha : Pastorační středisko při arcibiskupství pražském, 2004. Vol. cit. ze s. 5. Více k problematice internet a církev např.: HOFÍREK, Pavel. *Internet*. In: ALTRICHTER, Michal. AMBROS, Pavel, HOFÍREK, Pavel et al. *Fórum pastorálních teologů II*. 1. vyd. Olomouc : Velehrad, 2002. Vol. cit. ze s. 29 – 79.

⁴⁶⁵ Mezi české internetové stránky zabývající se křesťanskou vírou patří: www.vira.cz, www.signaly.cz, www.pastorace.cz, www.help.vira.cz, www.krestanstvi.cz a mnoho dalších (stav k 30. 9. 2010)

Zvláště důležitá oblast pro pastorační mládeže jsou otázky týkající se sexu a prvních milostných vztahů.⁴⁶⁶ Jedním z možných témat je masturbace, která je naprosto běžným jevem zejména u dospívajících chlapců. Dříve byla onanie považována za těžký hřích, ale dnes díky moderní medicíně, psychologii a pedagogice víme, že se jedná o neškodnou záležitost. Pokud je pastor s těmito otázkami konfrontován, neměl by je v žádném případě příliš dramatizovat, ale naopak je namístě zachovat klid a podívat se na problematiku zcela věcně. Co se milostných vztahů týče, musíme vyjít z faktu, že s nimi dnešní mladiství začínají podstatně dříve než tomu bylo zvykem v předchozích generacích. Vztahy se vyvíjejí na různých úrovních, od pouhé náklonnosti, přes flirtování a přátelství až k pevnému vztahu a intimnímu styku. Nelze dospívajícím zakazovat sexuální chování, ale je třeba je vést k tomu, aby dokázali převzít za své chování odpovědnost. Zároveň je dobré vysvětlit, že intimní důvěrný vztah mezi dívkou a chlapcem nevzniká kvůli pohlavnímu styku, ale na základě duševní otevřenosti a upřímnosti, která se vyvíjí během dlouhodobého přátelského vztahu. Zároveň projevy něžnosti, jako jsou polibky nebo objetí není třeba jakkoli omezovat, protože znamenají dobrou přípravu na manželský život.

Skončeme tuto kapitolu krátkým a pravdivým citátem katolického kněze Jana Balíka,⁴⁶⁷ který svůj život zasvětil právě pastorační službě mládeži: „Pastorace mládeže je neustále na cestě, v pohybu, stále hledající, stále nedostatečná, stále neuspokojující. A přece pomáhá.“

4.9 Pastorační práce s mládeží v CČSH

V počátcích Československé církve vykazovala mládež značnou aktivitu.⁴⁶⁸ V letech 1929 – 1935 vznikaly tzv. Jednoty mládeže, kde bylo členství od 14-ti let. V roce 1931 jich existovalo 160 ve 248 náboženských obcích. Tyto mládežnické spolky se spontánně rozšiřovaly a byly značně organizačně propracované. Odpovědnost za vedení jednoty měl její

⁴⁶⁶ KIESOW, Ernst-Rüdiger. *Die Seelsorge*. In: JENSEN, Hans-Hinrich. (ed.) *Handbuch der Praktischen Theologie*. 1. vyd. 3. Band. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1978. Vol. cit. ze s. 230 – 236.

⁴⁶⁷ BALÍK, Jan. *Na cestě s mladými*. 1. vyd. Praha : Paulínky, 2004. Cit. ze s. 5.

⁴⁶⁸ HRADIL, J. *K otázce mládeže*. In: Kovář, F. *Naše dílo. Sborník Blahoslav, 1927*. Vol. cit. ze s. 175 – 182; ČERNÝ, L. *Organizace mládeže CČS. Sborník* In: Kovář, F. *Naše dílo. Sborník Blahoslav, 1927*. Vol. cit. ze s. 183 – 194; *Modrá kniha teorie a praxe. Sborník článků o hnutí mládeže Církve československé a metodě jeho práce*. 1934. In: LIGUŠ, Ján et al. *Náboženská výchova a výuka. Sborník*. 1. vyd. Brno : L. Marek, 2005. Vol. cit. ze s. 134 – 136.

ideový vůdce. Jednota mládeže konala nejrůznější akce – přednášky, divadla, sport, letní tábory, čímž se církev snažila reagovat na postupující sekularizaci a co nejvíce se svými aktivitami přiblížit mládeži. Základ práce tvořily ideové večery (duchovní besedy, křesťanská cvičení), které se konaly jednou týdně. Převažovala především etická témata a cílem bylo budování uvědomělé křesťanské osobnosti, která dokáže ve všech životních situacích uskutečňovat mravní zásady Ježíšova učení. Takovýto příslušník církve se měl v dospělosti plně zapojit do církevního života své obce. Náplní těchto setkání byl také zpěv, modlitba a náboženská četba.⁴⁶⁹

Během druhé světové války bylo posilováno především etické a národní myšlení a církevní mládež byla zapojena v odboji. Poválečné období bylo pro práci s mládeží velmi příznivé, zdůrazňovalo se především christologické a ekleziologické myšlení. V roce 1945 vznikl akademický klub Tábor, jehož posláním byla činnost mezi studenty. Na začátku padesátých let sestavil František Kovář⁴⁷⁰ ve spolupráci s mnoha dalšími zajímavou pomůcku pro ty, kteří pořádali večery mládeže. Skriptum obsahuje doporučené texty, písně, modlitby, náměty k diskusi, četbě a mnoho dalších témat, která se doporučuje probírat s mladými lidmi.

Po roce 1958 však již nebylo možné organizovat práci s mládeží v církvi ústředně. Uvolnění nastalo v roce 1968, kdy byla obnovena ústřední duchovní péče a vznikaly kluby mládeže. Mládež pořádala beatové bohoslužby a konaly se velké filozofické diskuze. S nástupem normalizace byly však tyto kluby mládeže zakázány a v letech 1970 – 1978 nastal útlum. Práce s mládeží se vykonávala individuálně a neveřejně. Děti a vnoučata členů náboženských obcí byly většinou mimo vliv působení církve a ti, kteří přeci jenom měli zájem, přicházeli z mimonáboženského prostředí a scházela jim kontinuita. Do roku 1989 byla tato práce spojena i s kritikou totalitního režimu a měla do jisté míry politický nádech.

⁴⁶⁹ I Římskokatolická církev měla za první republiky mnoho organizovaných spolků mládeže např. Besídka mládeže, Orel, Katolická omladina, Skupiny katolické mládeže, Katolický skaut, Eucharistický kroužek, Mariánská družina, Dílo šíření víry, Třetí řád, Katolická akce atd. V Českobratrské církvi evangelické se mládež mohla zapojit do Svazu českobratrské mládeže evangelické a do známého světového hnutí YMCA („Young Men's Christian Association“ neboli „Křesťanské sdružení mladých lidí“). Jedná se o nejstarší, největší a nejrozšířenější mládežnickou organizaci na světě. Usiluje o harmonický rozvoj člověka, jeho ducha, duše a těla (jak symbolizuje červený rovnostranný trojúhelník, který má YMCA ve svém znaku). Je otevřena všem lidem bez rozdílu rasy, pohlaví, náboženského vyznání, sociálního postavení, fyzických i duševních schopností. Více informací na jejich webových stránkách <http://www.ymca.cz/>.

⁴⁷⁰ KOVÁŘ, František. *Pomůcky pro duchovní péči o mladé příslušníky církve československé: pracovní období 1952-1953*. Praha : Ústřední rada církve československé, 1952. 170 s.

Po roce 1989 se otevřely nové možnosti pro práci s mládeží, což vyvolalo snahy obnovit organizační strukturu i hledat nové cesty.

V dnešní době pořádá CČSH pro děti a mládež především letní tábory. Mládeži je také věnován časopis *CEP* neboli *Církevní ekumenický plátek*, který vydává Ústřední rada CČSH (Jednota pro děti a mládež). *CEP* je časopis, který se věnuje nejenom křesťanským a etickým tématům, ale nabízí také lidské příběhy, poučení, odpovědi na možné otázky, zábavu např. v podobě křížovek nebo soutěží apod.⁴⁷¹

Ještě na začátku padesátých let se církve československá potýkala s mnoha existenčními problémy a neměla příliš vyvinuty metody pastorační péče.⁴⁷² Do jisté míry přejala způsoby pastorační péče z římsko-katolické církve, alespoň co se formy týče. Ideově a duchovně se ale přiřadila k linii české reformace. Pozitivní však je, že jediná oblast pastorační péče, která měla už v této době svou metodu, byla právě kolektivní pastorační práce s mládeží. Podmínkou pro úspěšnou pastorační péči je existence takového společenství, které je napájeno svědectvím o moci a síle vzkříšeného Ježíše Krista v životě člověka. Pro upřímné křesťany patří péče o člověka mezi z víry přirozeně rostoucí nástroje jejich poslání. V osobním styku s lidmi konají svědectví o Kristu a ve společenství církve napomáhají vrůstání jeho údů v kmen Kristova ducha. Na konci šedesátých let jmenují Miroslav Duchánek a Rudolf Horský⁴⁷³ za hlavní nástroje pastýřské péče Písmo a modlitbu. Modlitba jako otevření srdce Bohu a naděje, že jeho prosby budou vyslyšeny. Písmo jako další prostředek pastorační péče se také bez modlitby neobejde, bez modlitby nemůžeme Písmu plně porozumět.

Nejvyšší autoritou CČSH je „Duch Kristův“.⁴⁷⁴ Snahou je, aby tento Duch Kristův pronikl současné snažení mravní i poznání vědecké. V tomto smyslu chápe církve své poslání jako určitou misi v oblasti kultury, vzdělání, politiky a společnosti. Od konce první poloviny dvacátého století se v teologii prosazuje duchovní a myšlenkový horizont, k němuž náleží

⁴⁷¹ Pro menší děti je poté určen časopis *Cesta*, pro dospělé se vydává *Český zápas*.

⁴⁷² RUTRLE, Otto. *Úvod do methodiky církevní práce v církvi československé*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1952. Vol. cit. ze s. 69 – 71.

⁴⁷³ DURCHÁNEK, Miroslav, HORSKÝ, Rudolf. *Radostné křesťanství*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1968. Vol. cit. ze s. 52 – 55.

⁴⁷⁴ FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo*. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. Cit. ze s. 176.

ekumenická perspektiva víry a církve.⁴⁷⁵ Toto se nejvíce projevuje v dogmatice, ale ekumenické myšlenky se samozřejmě odrážejí i v praktické teologii a tím pádem i v pastorační práci s mládeží. Ekumenicitu církve, ačkoli náleží k podstatným znakům církve, nelze považovat za samozřejmost.⁴⁷⁶ Je darem, obnovujícím se dění, jímž se církev stává církví. Pro duchovní zápas ve světě i pro jeho odraz ve světském zápolení mezi různými silami je nutná nerozdělená síla. Jednota, obecnost a pro svět otevřená služebnost je charakteristickým znakem obecnství víry, lásky a naděje s Kristem.

Duchovní péče je spjata s životními projevy církve, jež se vyznačují jako kérygma (zvěstování, učednictví, vyznavačství), koinónia (obecnství a bohoslužebnost) a diakonia (služba společenství).⁴⁷⁷ Tyto činnosti se označují jako generální duchovní péče. Speciální duchovní péče se týká společenství sboru a konkrétních jednotlivců. Jedná se o duchovní péči skupinovou, podnikanou ve sboru i mimo něj a o duchovní péči individuální, tj. pastorační v nejužším slova smyslu. Duchovní péči ve sboru můžeme nazvat duchovní službou pro členy obce a její vůdčí postavou je duchovní správce obce, i když v případě dospělých najde své místo i vzájemná péče mezi členy. Konkrétní podobu představují shromáždění dětí a mládeže (mnohdy v souvislosti s výchovou a výukou), dále předmanželská výchova včetně kolektivních rozhovorů se snoubenci, také setkání s rodiči, klubová neboli tematická práce s muži a ženami a duchovní péče o seniory z obce.

Duchovní péče se uskutečňuje stykem duchovního s jednotlivcem nebo kolektivem.⁴⁷⁸ Je ovšem důležité, že duchovní a ten, kdo hledá pomoc se setkávají ve jméne Ježíše Krista a mohou počítat s tím, že Kristus je jako oprávněný pastýř přímo přítomen celému procesu.⁴⁷⁹ V přímé duchovní péči jde vždy o styk duchovního s jednotlivcem, rodinou nebo kolektivem, který se vyznačuje oboustrannou akcí a osobním bezprostředním vztahem, kde můžeme

⁴⁷⁵ KUČERA, Zdeněk. *O teologickou totožnost církve československé husitské*. 1. vyd. Praha : Husova československá bohoslovecká fakulta v Praze, 1988. Vol. cit. ze s. 81.

⁴⁷⁶ EBERTOVÁ, Anežka. *Ekumenicita církve – div a dar oživujícího Ducha Kristova*. In: KUČERA, Zdeněk et al. *Naše doba náš úkol*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1988. Vol. cit. ze s. 43 – 50.

⁴⁷⁷ SALAJKA, Milan. *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. Vol. cit. ze s. 105 – 106.

⁴⁷⁸ RUTRLE, Otto. *Pomoc nejvzácnější*. 2. vyd. Praha : Ústřední rada církve československé v Praze-Dejvicích, 1948. Vol. cit. ze s. 58.

⁴⁷⁹ ADAMS, Jay E. *Handbuch für Seelsorge*. 1. vyd. Giessen : Brunnen, 1976. Vol. cit. ze s. 10.

sledovat za aktivní spoluúčasti druhé osoby cíl duchovní péče. Proto je způsob konání duchovní péče téměř vždy provázen setkáním a vzájemnou rozmluvou zúčastněných stran.

Kolektivní duchovní péče může být kromě shromáždění obce poskytována také mimo sbor, např. v nemocnicích, studentských kolejích, internátech, domovech důchodců, kasárnách, věznicích, rekreačních zařízeních, na lodích nebo v ústavech pro mentálně postižené či fyzicky hendikepované. Může využívat také např. liturgických slavností nebo tisku, případně jiných mediálních prostředků.

Individuální pastorace je úžeji zaměřená, ale o to mnohotvárnější. Jedná se např. o osobní zpovědi s absolucí, setkání a rozhovory, návštěvy, podávání informací, rozhovory o víře, prokázání solidarity, pomoc, tichý projev účasti, společná četba z Písma, modlitba, modlitební přímluva sboru, pobožnost, pozvání do společenství a mnoho dalších.

Určujícím znakem veškeré duchovní péče je její zakotvení v Bohu jako původci a životním průvodci víry. Věc, se kterou duchovní péče vždy zápasí, je životní krize, lidská nedokonalost a hřích, duchovní nezralost a selhávání. Cílem je smíření člověka s Bohem, osobní spočinutí v Pánu a Spasiteli. Proto se praktikovaná pastýřská péče směřuje k vědomým příslušníkům církve, jejichž duchovní život a jednání dosud nejsou v plném souladu se závaznými křesťanskými měřítky. Dále ke členům církve, kteří se momentálně nacházejí v tíživé životní situaci, ať už rodinné, nebo osobní a jedná se o to, aby ji zvládli ze zdrojů víry. V neposlední řadě by měla pastorační péče směřovat i k těm, kteří víru ztrácejí nebo ji ztratili nebo těm, kteří ji ignorují. Toto platí jak pro všechny členy církve, tak pro dospívající.

„Pastýřská péče patří neodmyslitelně k samým základním službám, jež osvědčení a pověření duchovní poskytují přednostně svým členům, ale s ochotou i mimo společenství náboženské obce.“⁴⁸⁰ Od roku 2002 mohou v CČSH pastýřskou činnost vykonávat omezeně i pastorační asistenti. Nutným předpokladem pro dobrou pastýřskou službu je služba sociální pomoci. Pastýř doprovází člověka v krizových životních situacích, ať už se jedná o problémy v mezilidských vztazích či nejrůznějších obavách.

⁴⁸⁰ TONZAR, David. *Církev Československá husitská po roce 1989*. In: BUTTA, Tomáš, KUČERA, Zdeněk et al. *90 let Církve československé husitské : sborník*. 1. vyd. Praha : CČSH, 2010. Cit. ze s. 150 – 151.

Při veškeré pastorační práci, tedy i při práci s mládeží, je třeba mít na mysli, že nejvyšší autoritou je Kristus a vše činit v jeho duchu.⁴⁸¹ Dnešní husitská teologie usiluje dle Základů víry (článek 29) o ekumenickou jednotu víry, naděje a lásky i života a díla všech církevních organizací a křesťanů na celém světě. K tomuto ekumenickému sblížení napomáhá především studium husitské reformace a jejího živého odkazu. Jen cesta nové teologické věčnosti, upřímného pokání každého duchovního a podřízení se Boží ekonomii spásy může vést k růstu církve a s ní i k růstu veškeré misijní, evangelizační a pastorační činnosti. Církev československá husitská může přispět k rozvoji a obrodě křesťanství, nechá-li se vést Ježíšem Kristem k pravému životu v jeho duchu.⁴⁸²

4.10 Pastorační práce s mládeží v jiných církvích

V **katolicismu** odpovídají metody duchovní péče především celkové teologii a struktuře církve a je vázána hlavně na výkon kněžského úřadu.⁴⁸³ Základním koncilovým dokumentem katolické církve věnujícím se pastoračnímu úkolu je pastorální konstituce *Gaudium et spes* a dále lze jmenovat i další konstituce *Lumen gentium* (o církvi) a *Dignitatis humanae* (o náboženské svobodě).⁴⁸⁴ Katolická církev obecně dává poměrně velký důraz na mládež – papež ji neidealizuje ani se na ni nedívá pesimisticky, ale vnímá ji jako zvláštní dar Ducha svatého.⁴⁸⁵ Farnost má čtyři hlavní úkoly, a to martyria, diakonia, leitúrgia a communio (svědectví, služba potřebným, liturgie a společenství).⁴⁸⁶ Úkolem farnosti je zajišťovat jistotu v osobním a sociálním životě pomocí účasti v nějakém společenství, čímž dochází k překonání pocitu osamělosti. Dále pomoc v orientaci v životních otázkách, seberealizace a uplatnění osobních obdarování, pomoc v péči o růst víry dětí, diakonickou výpomoc v některých fázích života a spásu. Z toho vyplývá, že pastorační práce je v podstatě hlavním úkolem katolické církve. Musí

⁴⁸¹ KUČERA, Zdeněk. *Hoře a milost: ke kořenům teologie církve radikálního modernismu*. 1. vyd. Brno : L. Marek, 2001. Vol. cit. ze s. 82 – 88.

⁴⁸² RUTRLE, Otto. *Úvod do církevního díla*. 1. vyd. Praha : Husova československá a bohoslovecká fakulta, 1953. Vol. cit. ze s. 126.

⁴⁸³ RUTRLE, Otto. *Základní problémy duchovní péče*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1940. Vol. cit. ze s. 41.

⁴⁸⁴ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006. Vol. cit. ze s. 27, 40.

⁴⁸⁵ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 50.

⁴⁸⁶ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 130 – 137.

počítat s faktem, že farnost je a bude neideální společenství neideálních lidí, kteří jsou různí a její hlavní náplní je život z evangelia a ne prostor k uspokojení představ faráře. Sociologicky lze farnost charakterizovat jako souhrn lidí různého věku různě integrovaných do církve, tím pádem i různě se s ní identifikujících, s více či méně odlišnou spiritualitou.⁴⁸⁷

Aleš Opatrný⁴⁸⁸ o obsahu pastorační práce v katolické církvi tvrdí: „...má-li být církev církví živou, potom se v ní musí rozvinout život společné modlitby, vyučování dospělých a to nejen k přijetí svátostí, charitativní práce, a v neposlední řadě i určitý společenský život, který patří k normálnímu životu ve svobodné společnosti.“ Na jiném místě⁴⁸⁹ zdůrazňuje důležitost osobní evangelizace, tedy evangelizace od „člověka k člověku“ a jmenuje požadavky na životní praxi církve, mezi které patří: Písmo a život z něho, sdílení života z víry v malých společenstvích, misijní duch, péče o stálý duchovní růst, ochota být neustále v rozhovoru se světem a přijímat odpovědnost za věci osobního zájmu, pluralita forem spiritualit a forem života. Křesťané žijí v pluralitní společnosti, to však neznamená, že jejich křesťanský život nemůže být kvalitní. V knize „Cesty pastorační v postmoderní společnosti“⁴⁹⁰ tvrdí, že: „dnešní pastorační práce bude muset sledovat a podporovat křesťanský život žitý v určité pluralitě forem, odvíjející se v pluralitní společnosti, ale rostoucí z autentických společných kořenů a směřující k jednomu cíli, jímž je jeden Bůh v trojici. Pastorační práce v pluralitní společnosti nemůže počítat s jednotným základem společně sdílené víry, musí tedy tento základ budovat. Proto musí mít trvale a neoddělitelně evangelizační rysy a stále se musí zabývat sdílením víry, jejím budováním a prohlubováním. Protože společnost není zdaleka homogenně křesťanská, je nutno klást důraz na komunitní sdílení víry a života z víry. Pastorační pracovníci se tedy musí vypořádat s tím, že je mnoho zadání a mnoho očekávání a musí počítat s tím, že nikdy nevyhoví úplně všem.“

⁴⁸⁷ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 140.

⁴⁸⁸ OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1996. Cit. ze s. 77.

⁴⁸⁹ OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. Op. cit. ze s. 81, 87 – 88.

⁴⁹⁰ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 25, 125 – 126.

Katolický duchovní doc. Kaplánek⁴⁹¹ tvrdí, že čtyřicet let totalitního režimu ovlivnilo pojetí pastorace v České republice více, než by se mohlo zdát. Na druhou stranu jsme se v době totality naučili schopnosti pracovat individuálně a v malých skupinkách, autenticitě svědectví a jednotě společenství. Pastorace v té době probíhala většinou v malých skupinách, ve kterých se lidé dobře znali a pomáhali si navzájem. Někdy se cítili jako staří křesťané, kteří byli za svou víru pronásledováni a to jim dodávalo ještě větší pocit soudržnosti, možná až výlučnosti.

V katolické církvi se pastorační péči hodně věnují jáhnové.⁴⁹² Jáhnové prošli prvním stupněm svěcení a na rozdíl od knězů (druhý stupeň) mohou být ženatí a mít děti. O program pastorace mládeže se v katolické církvi v České republice stará Sekce pro mládež České biskupské konference.⁴⁹³

Zajímavým fenoménem v pastoraci mládeže jsou v katolické církvi tzv. diecézní centra života mládeže (DCŽM).⁴⁹⁴ Diecézní centra jsou domy, které vznikly ze života za relativně nepříznivých podmínek v době socialismu (přelom sedmdesátých a osmdesátých let).⁴⁹⁵ Diecézní centra mládeže jsou pověřena biskupem k pastorační činnosti mládeže v diecézi na co nejširší a nejobecnější úrovni.⁴⁹⁶ Tvoří je kněz a mladí laici, kteří jsou k této službě jmenováni diecézním biskupem. Jedná se konkrétně především o objekty, které se nacházejí v pěkných lokalitách (např. Příchovice v Jizerských horách nebo Jedlová v Orlických horách), kde se připravují krátkodobé i dlouhodobější programy pro mládež spojené s křesťanskou

⁴⁹¹ KAPLÁNEK, Michal. *Pastorace mládeže v České republice*. In: KAPLÁNEK, Michal, WIDL, Maria. *Jugend – Kirche – Atheismus / Mládež – Církev – Ateismus*. 1. vyd. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích a Universität Erfurt, 2006. Vol. cit. ze s. 145 – 148.

⁴⁹² WINDELS, Olivier, EVANS, Michael, OPATRŇÝ, Aleš et al. *Služba trvalých jáhnů. Sborník II. Zkušenosti a reflexe*. 1. vyd. Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1998. 37 s.

⁴⁹³ BALÍK, Jan. (ed.) *Pastorační plán Sekce pro mládež České biskupské konference*. 1. vyd. Praha : Sekretariát České biskupské konference, 2002. Vol. cit. ze s. 26.

⁴⁹⁴ Více k danému tématu: BALÍK, Jan. *Cesta k domovu: svědectví o diecézních centrech života mládeže*. 1. vyd. Praha : Paulínky, 2002. 132 s. V Německém prostředí se často setkáme se středisky mládeže, jako jsou *Jugendheime, Jugendfreizeitstätten, Jugendzentrum, Häuser der offenen Tür, Jugendhäuser*, ale také pro vysokoškoláky konfesně zaměřené *Hochschulgemeinden*. K problematice pastorační činnosti vysokoškoláků v Německu: ARNOLD, Franz Xaver, KLOSTERMANN, Ferdinand, RAHNER, Karl et al. *Handbuch der Pastoraltheologie*. 2. zkontrolované vyd. Band III. Freiburg : Herder, 1972. S. 268 – 292.

⁴⁹⁵ AMBROS, Pavel, BOTEK, Libor, DUNDA, Marek et al. *Fórum pastorálních teologů IV*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. Vol. cit. ze s. 60.

⁴⁹⁶ BALÍK, Jan. (ed.) *Pastorační plán Sekce pro mládež České biskupské konference*. 1. vyd. Praha : Sekretariát České biskupské konference, 2002. Vol. cit. ze s. 27.

výchovou. Zejména děti či mladí lidé z problémových rodin se mnohdy v těchto domech mezi svými stejně smýšlejícími vrstevníky cítí lépe než doma.

Kaplánek⁴⁹⁷ definuje tři modely pastorace mládeže v České republice. Prvním je „*ekleziocentrický model*“, který navazuje na praxi malých společenství, jejichž cílem je církevní socializace. Pastorace mládeže realizovaná dle tohoto modelu se orientuje na aktivní věřící nebo na ty, u nichž je určitý potenciál, že se jimi stanou. Převažujícími aktivitami jsou bohoslužby, pouti a setkání katolické mládeže. Tyto aktivity probíhají na všech úrovních řízení církve a vrcholí účastí na Světových dnech mládeže nebo národních setkáních mládeže. Druhým modelem je model „*charitativně sociální*“, který vznikl jako reakce na materiální a vztahově-sociální nouzi mládeže. Pomoc je nabízena všem mladým lidem bez ohledu na jejich vyznání a vzhledem k nedostatku pracovníků je tato činnost zajišťována často i v církevních organizacích lidmi bez vyznání. Patří k tomu aktivity Charity, aktivity některých občanských sdružení a salesiánů. Třetí model lze označit jako „*edukační*“ a jeho cílem i metodou je evangelizovat výchovu a vychovávat evangeliem. Fungují tak některé církevní školy a je důležité, aby pedagogové byli dostatečně přesvědčeni o univerzální platnosti evangelních hodnot, které jsou podstatné a aktuální i pro toho, kdo se nehlásí k žádnému náboženství. Mnozí církevní představitelé nepovažují druhý a třetí model za plnohodnotnou pastorační činnost. Zcela opačně však vypadá hodnocení pastorace z hlediska státních orgánů a většinové společnosti. Zde se setkáváme s rozporuplným hodnocením. Na jedné straně společnost oceňuje angažovanost křesťanů v sociální sféře a očekává od církve pozitivní vliv na etické postoje mladé generace, na druhé straně panuje ve společnosti značná nedůvěra vůči církvi, která se objevuje ve formě obav z misijní činnosti a všechny nápadnější církevní projevy jsou vnímány jako podezřelé.

Protestantská duchovní péče je úzce spjata s teologickým duchovním výkladem.⁴⁹⁸ Ve středu stojí hříšný člověk, jeho osobní spása na základě ospravedlnění z milosti Boží sola fide. Základem této spásy je Ježíš Kristus, Boží Syn a prostředkem této spásy v plném slova

⁴⁹⁷ KAPLÁNEK, Michal. *Pastorace mládeže v České republice*. In: KAPLÁNEK, Michal, WIDL, Maria. *Jugend – Kirche – Atheismus / Mládež – Církev – Ateismus*. 1. vyd. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích a Universität Erfurt, 2006. Vol. cit. ze s. 145 – 148.

⁴⁹⁸ RUTRLE, Otto. *Základní problémy duchovní péče*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1940. Vol. cit. ze s. 46.

smyslu je jediné Slovo Boží, evangelium. Proto evangeličtí teologové kvalifikovali pastorační péči jako osobně zaměřené zvěstování Božího Slova.⁴⁹⁹ Nejčastějšími tématy jsou přestoupení základních mravních přikázání a norem. To mohlo u pravoslavných, katolíků, ale právě i u evangelíků vést k tomu, že duchovní péče byla pojata spíše jako nástroj pro uplatňování řádu a kázně v rámci náboženské obce, případně i v širší společnosti. I v pastorační práci s mládeží staví evangelické církve na metodě práce s biblí.⁵⁰⁰

V Českobratrské církvi evangelické funguje např. tzv. nedělní škola, která seznamuje děti s biblickými texty. Odbor výchovy při Synodní radě ČCE vydává příručku *Katechetická příloha*, která je právě určena pro učitele nedělní školy. Mladí lidé, kteří už absolvovali confirmaci se pravidelně setkávají během týdne na schůzkách, které se nazývají *Mládež*. Program si většinou určují sami a sami si také tyto schůzky řídí. Ve všech seniorátech funguje také *Seniorátní odbor mládeže*, jehož hlavním úkolem je příprava *Dnů mládeže*, které se konají dvakrát až třikrát do roka po dobu jednoho víkendu, na kterém jsou připraveny přednášky, pracovní skupinky, sportovní aktivity, koncerty nebo filmy. Při Synodní radě pracuje několik Poradních odborů, které mají mimo jiné také na starosti práci s mládeží. *Celocírkevní odbor mládeže* má devět členů, čtyři kazatele a pět laiků, kteří vymýšlí, zajišťují a organizují zimní a letní kurzy mládeže, s biblickou a etickou složkou.

V předchozích odstavcích jsem se pokusila o konfesijní pohled na pastorační péči, ačkoli se dnes spíše setkáváme s opačným přístupem, tj. se snahou o ekumenismus, a to nejen na straně CČSH, jak už bylo řečeno výše, ale i v ostatních církvích. Římskokatolická církev se po druhém Vatikánském koncilu rozhodla také pro ekumenickou cestu a to samozřejmě i v oblasti pastorační, jak dokazují např. Lubomír Stanček, Jozef Kyselica nebo Pavel Ambros ve sborníku *Fórum pastorálních teologů VI.*⁵⁰¹

⁴⁹⁹ SALAJKA, Milan. *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. Vol. cit. ze s. 106.

⁵⁰⁰ AFFOLDERBACH, Martin. *Kirchliche Jugendarbeit im Wandel : Analysen zur Bibelfrömmigkeit*. 1. vyd. München : Kaiser, 1977. Vol. cit. ze s. 88.

⁵⁰¹ STANČEK, Lubomír. *Výzva k ekumenickéj pastoračnej činnosti*. Vol. cit. ze s. 166 – 176. KYSELICA, Jozef. *Európska únia – pastoračná výzva pre cirkev*. Vol. cit. ze s. 177 – 186. AMBROS, Pavel. *Od ekumenické spolupráce k ekumenické pastoraci?* s. 187 – 205. In: AMBROS, Pavel, HOLUB, Tomáš et al. *Fórum pastorálních teologů VI*. 1. vyd. Olomouc : Velehrad, 2007.

4.11 Zásady a konkrétní podoby pastorače s lidmi v krizových stavech

Pastorační péče v krizových situacích, tedy i v případech spirituálních krizí, vyžaduje zvláštní nároky a mnohdy rychlou intervenci, protože v určitých případech může jít doslova o život. Pastorační pracovník musí především správně a realisticky odhadnout vážnost situace, otevřít prostor pro vyjádření klienta a pro vyjasnění jeho pocitů, nabídnout mu sociální podporu a doprovázet postiženého po celou dobu. Společně s dalšími institucemi a službami se podílí na poskytnutí komplexní péče.⁵⁰²

Pokud pracujeme s mladým člověkem ve svízelné životní situaci, je nutné poskytnout mu nejenom odpovídající odbornou pomoc, ale vyjádřit mu také svou autentickou spoluúčasť a lidskou pomoc.⁵⁰³ I když některé krize mohou odeznít spontánně samy, mnohé se stávají chronickými a proměňují se postupně v trvalejší zátěž nebo dokonce poruchu. V první fázi je důležité správné rozpoznání duševního rozpoložení a zmapování rozsahu problému. Pomoc začíná uměním poznat a porozumět krizi. Velmi důležité je udělat si čas na komunikaci, věnovat druhému pozornost, naslouchat mu a dokázat vyjádřit emoční podporu. Nesmíme zapomenout také na trpělivost, zdržet se předčasných úsudků a vyhnout se nepřijemnému moralizování. Poté je na řadě stabilizace klientova „Já“ a v případě potřeby vyhledání lékařské či psychologické pomoci. Důležitou vlastností pastoračního pracovníka je především empatie, vcítění se do duševního stavu a prožívání druhého. Je třeba se zbavit veškerých předsudků a soustředit se na porozumění a respektování pocitů a stavů druhého. Účinná podpora spočívá v pochopení toho, co se v jedinci děje, čehož právě většinou dospívající sám nebývá schopen. Neuměle formuluje, mnohdy své potíže jen naznačuje a vyjadřuje symbolicky. Vyhýbáme se poskytování laciné útěchy, povrchnostem a polovičatým řešením. Někdy se může zdát, že bloudíme, ale je třeba se smířit se skutečností, že pokroky v takovýchto případech bývají mnohdy velmi pomalé a že se v žádném případě nesmíme vzdávat. Člověka v krizi se nesmíme pokoušet dostat do stavu, ve kterém byl před krizí.⁵⁰⁴

⁵⁰² MORGENTHALER, Christoph. *Seelsorge*. 1. vyd. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus, 2009. Vol. cit. ze s. 199.

⁵⁰³ JEDLIČKA, Richard. *Psychologická první pomoc v práci výchovného poradce*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2000. Vol. cit. ze s. 52 – 53.

⁵⁰⁴ SWITZER, David K. *Krisenberatung in der Seelsorge : Situationen und Methoden*. 1. vyd. München : Kaiser Verlag, 1975. Vol. cit. ze s. 38.

Jednalo by se o krok špatným směrem. Naopak je třeba díky naší intervenci pomoci mu novou situaci přijmout, zpracovat ji a vyrovnat se s ní. Jen tak může vyjít z krize nakonec jako vítěz.

Pastorační pracovník, který se setká s člověkem v krizi, by měl v první řadě vidět krizový stav komplexně a ve všech souvislostech,⁵⁰⁵ čehož lze dosáhnout formou rozhovoru a vyprávění. Dále by měl usilovat o zjištění co nejvíce informací z klientovy historie, ale také o objevení jeho obav, nadějí, možností a skrytých zdrojů. Zároveň je třeba snažit se odkrýt zatajená témata a ta následně zpracovat a odlehčit. Následuje pomoc klientovi objevit nové strategie zvládnání, podpořit komunikační procesy a jeho osamostatnění. Mladý člověk si musí zvyknout na nové role a životní postoje. Pastor se tak podílí na snaze dát klientovu životu nový rozměr, smysl a cíl.

Útlá knížka Jiřiny Kubíkové „Pastorace v mimořádných případech“⁵⁰⁶ nám dává mnoho podnětů pro pastorační práci s lidmi v krizových stavech. Kubíková se konkrétně zabývá pastorcí s neurotiky, psychotiky, alkoholiky a sebevrahy. Všechny tyto problémy postihují i dospívající a určitě bychom neměli jejich vážnost podceňovat, proto se na konkrétné zásady pastorační péče v takovýchto případech podíváme nyní podrobněji.

Co by měl duchovní udělat pro jedince, kteří procházejí duševními nemocemi lehčího rázu, které můžeme označit za neurózy a které často mívají souvislost právě se spirituálními krizemi?⁵⁰⁷ Léčení samozřejmě přenechává lékaři, ale může mít na pacienta během celého ozdravného procesu dobrý vliv. Především by měl nemocného přesvědčit, že jeho stav není nevléčitelný. Takto postižený člověk potřebuje především posilu a tu mu může dát duchovní více než kdokoli jiný sugestivním vedením k víře a naději. Velice prospěšné jsou modlitby a to jak vlastní, tak společné modlitby s pacientem. Dále by měl duchovní jednat v součinnosti s lékařem a podporovat pacienta v dodržování lékařových rad. Duchovní může také hodně vykonat pouhým nasloucháním, je-li pacient ve stavu, že dokáže o svých problémech vyprávět. Ani chvíle mlčení během rozhovoru nejsou na škodu a duchovní si

⁵⁰⁵ ROESSLER, Ingeborg. *Krise, Trauma und Konflikt als Ausgangspunkte der Seelsorge*. In: ENGEMANN, Wilfried. *Handbuch der Seelsorge : Grundlagen und Profile*. 1. vyd. Leipzig : Evangelische Verlagsanstalt, 2007. Vol. cit. ze s. 360.

⁵⁰⁶ KUBÍKOVÁ, Jiřina. *Pastorace v mimořádných případech*. 1. vyd. Bratislava : ECM, 1992. Vol. cit. ze s. 3 – 72.

⁵⁰⁷ Více o těchto nemocích v kapitole „Problémy adolescentů: psychické nemoci a patologické projevy chování“.

musí být vědom toho, že je velkým úspěchem, pokud se mu pacient odhodlá s problémy svěřit. Tím, že se pacient vypovídá důvěryhodné osobě, uvolní v sobě napětí a je poté schopen svou situaci vidět v „novém světle“. Duchovní vždy musí dodržovat diskrétnost a nevykládat ostatním členům sboru to, co mu bylo sděleno během důvěrného rozhovoru. Zároveň pastorační pracovník nikdy nesmí radit, aby se dotyčný pokoušel svoje negativní pocity, např. smutek, potlačit, naopak musí si je prožít a naučit se se s nimi vyrovnat. Je nutné postavit se problému čelem a pokusit se jej racionálně rozebrat a zaktivizovat u pacienta všechny schopnosti racionálního myšlení. Zbývající síly je třeba využít k překonání bolesti, nezdaru a zklamání. Nemocný nebo truchlící se musí zbavit pocitu mučednictví a nezdravého sebelitování. Doporučuje se také ukázat pacientovi novou perspektivu a možnosti, které nabízí budoucnost.

Důležitým cílem je, pomoci nemocnému k nalezení nového smyslu života. V tom mu může pomoci celá obec tím, že přijme daného člena mezi sebe a ideálně mu najde činnost, která ho bude těšit a při které se bude cítit užitečný. Je třeba, aby se pacient zbavil svých těžkých starostí a traumatizujících podnětů, v čemž mu může pastorační pracovník také pomoci. Duchovní by měl působit i v pacientově rodině. Samotnému pacientovi musí po celou dobu věnovat dostatek pozorné péče. Např. s ním probírá jeho problémy a ukazuje mu, že ve svých starostech není sám. Někdy může pomoci i citace biblických textů, případně biblické verše napsané na kartičkách. Každý případ vyžaduje samozřejmě individuální přístup a vhodnou volbu biblických témat.

V případě pacientů trpících obsesemi a fobiemi je na místě, aby duchovní pacientovi ukázal, že jsou důsledkem nemoci a že nejsou v rozporu s jeho vírou. Především porozumění a zvýšená pozornost ze strany pastoračního pracovníka je základem úspěchu práce s takto nemocnými lidmi.

U pacientů trpících těžkými duševními poruchami jistě není na duchovním, aby stanovoval diagnózu, to musí přenechat opět lékařům. V náboženské obci se nejčastěji vyskytnou lidé postižení depresemi či melancholií. Přesvědčivě působí slovo faráře o tom, jak on sám krizové stavy překonal ze své víry a použití biblických příkladů. Důležité je, aby byl duchovní s těmito nemocí seznámen a nikdy nevysvětloval nemocnému jeho bludy jako

výčitky svědomí za hříchy dříve spáchané a v dobrém úmyslu se nesnažil vyvolat v hříšníkovi pokání. Takového jednání by duchovní mohl litovat do konce svého života, protože někteří pacienti řeší svůj problém sebevraždou.

Právě sebevražda je velkým rizikem především v adolescentním věku. Duchovní by měl dokázat rychle a bezpečně rozpoznat člověka se sebevražednými úmysly a snažit se s ním navázat důvěryhodný vztah. Poté je na duchovním, aby zajistil okamžitou pomoc a předání klienta psychiatrovi. Avšak i nadále pokračuje v pastorační péči o takového člověka i o jeho rodinu. V případě sebevražedných tendencí má velký význam telefonický rozhovor, díky kterému lze včas podchytit nebezpečí sebevraždy.

Duchovní se setkávají i s případy alkoholiků a je třeba, aby i takovými lidem uměli správně pomoci. Zásadně k nim musí přistupovat s láskyplným srdcem, ale je také nutné, aby byli o celé záležitosti správně informováni. Měli by vědět, že žádný alkoholik netouží po pití samotném, ale spíše po zapomenutí a útěku z reálného světa. Tito lidé mnohdy trpí komplexem opuštěnosti a méněcennosti, jsou přecitlivělí a mají nedostatek sebeúcty. Duchovní má šanci odhalit i skryté alkoholiky a pomoci jim vyvést je z jejich trápení. Hlavním úkolem duchovního je dostat alkoholika k lékaři nebo do protialkoholní poradny. Dalším cílem je pomoci alkoholikovi, aby v sobě našel sílu odepřít si první doušek a prolomit tak návyk. Musí mu ukázat, že alkohol je jeho problémem, ne vysvobozením. Duchovní se ale nesmí se svou vírou vnucovat. Dále je třeba alkoholikovi pomoci najít nový způsob života jako náhradu za alkohol. Živý křesťanský sbor se může stát vhodnou pomocí a alternativou k pití.

Už v roce 1890 stanovil Dr. Achelis⁵⁰⁸ zásady pomoci pastora duševně nemocnému člověku, které se jeví analogicky k zásadám Jiřiny Kubíkové a jsou zcela aktuální i dnes. Pastor by se měl snažit co nejvíce spolupracovat s lékařem, zajistit, aby nemocný nebyl sám a aby okolí bylo poučeno o způsobech zacházení s ním. Dále by pastor nikdy neměl podlehnout projevům nemoci postiženého člověka, ale zachovat si chladný rozum a jasnou

⁵⁰⁸ ACHELIS, E. Chr. *Einleitung. Die Lehre von der Kirche und ihren Ämtern Katechetik-Homiletik-Poimenik*. 1. vyd. Bd. 1. Freiburg : Akademische Verlagsbuchhandlung von J. C. B. Mohr, 1890. Vol. cit. ze s. 521.

mysl a v neposlední řadě by měl mít pro nemocného vždy dostatek Božích slov a celkově pastorační službu nemocnému nepodceňovat.

Informovaný duchovní může být prospěšný pacientovi i jeho rodině. Pokud upozoruje určité symptomy naznačující duševní poruchu, měl by na ně naléhat, aby vyhledali odbornou pomoc. Pokud chce skutečně pomoci, je třeba, aby sám byl v psychické rovnováze a klidu. Má jednat s nemocným přirozeně, ne jako s malým dítětem a nikdy jej neurážet. Naopak, je třeba mu dát najevo, že si jej vážíme, nikdy mu nelhat, nemluvit s ním o jeho chorobě a nebrat vážně jeho bludy ani určité podivnosti v jeho chování. Mezi další zásady patří nezlehčovat jeho nemoc, nedávat mu povrchní a laciné útěchy, projevit důvěru v lékaře a nepodlomovat nikdy jejich autoritu.

Pokud se v náboženské obci vyskytne sestra nebo bratr s duševní chorobou, je vhodné, aby duchovní podal stručný výklad o duševních poruchách při některém shromáždění (např. jsou vhodné biblické hodiny), aby jej po návratu z nemocnice bylo společenství věřících schopné přijmout s láskou, taktem a porozuměním, protože tito lidé se zpravidla sami obávají svého návratu do běžného života. Právě církevní společenství by mělo být ideálním prostředím, kde se člověk zotaví k plnému duševnímu zdraví. Duchovní bude působit především svou sugestivní vírou. Povzbuzování k víře potřebuje pacient i jeho rodina a společné modlitby mohou být pro ně velkou posilou.

V pastorační práci je velmi důležité umět správně rozlišovat mezi psychoterapií a pastorační péčí a rozpoznat, co patří už do oblasti psychoterapie a co je možné ještě řešit v rámci pastorační péče. Obě dvě disciplíny mají mnoho styčných bodů, ale v jiných ohledech se naopak rozcházejí. Podle Tillicha⁵⁰⁹ je v případě obrazu člověka vliv psychoterapie na teologii nejpřímější, ale přesto nelze disciplíny navzájem zaměňovat. Obě metody pracují s lidmi, kteří mají problémy psychického rázu a obě využívají rozhovoru jako hlavní metody. Důležitý rozdíl je však v tom, že zdrojem pastorační péče je evangelium, jako zpráva o Boží lásce,

⁵⁰⁹ DAEWEL, Hartwig. *Seelsorgekonzeptionen seit der dialektischen Theologie*. In: BECKER, Ingeborg, BIERITZ, Karl-Heinrich, BLÜHM, Reimund et al. *Handbuch der Seelsorge*. 3. vyd. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1983. Vol. cit. ze s. 65. Dále k tomuto tématu: FROBOESE, Felicia. *Gedanken über Verhältnis von Christlicher Seelsorge und Psychotherapie*. In: HARSCH, Helmut. *Seelsorge als Lebenshilfe : Studien zu Fragen der Praktischen Theologie*. 1. vyd. Heidelberg : Quelle & Meyer, 1965. Vol. cit. ze s. 160 – 169.

kteřá se v Ježíši Kristu stala dějinnou událostí a našla svůj význam.⁵¹⁰ Tato dobrá zpráva o vítězství nad smrtí, o spáse Ježíšova kříže dává pastoraci její účinnost a směr. Pastorce vnímá člověka ne jako objekt jednání, ale jako stvoření Boží, bratra Ježíše Krista. Právě v tom spočívá jedinečnost teologického přístupu. Základem pastorage, ale i psychoterapie je komunikace. Bůh vchází do lidí skrze řeč a čeká od nich odpověď ve formě modlitby, poděkování a zvolání.

U věřících mohou být psychické problémy spojeny právě s jejich vírou.⁵¹¹ Často se setkáváme s tím, že právě psychoterapie a pastorage stojí proti sobě, místo toho, aby se náležitě doplňovaly. Terapeut, který pracuje s nemocným věřícím, trpícím depresemi, neurózou nebo psychózou ekleziologického rázu, by měl umět poskytovat kromě klasické psychoterapie i poradenství v pastorační oblasti. V ideálním případě bude sám věřící, bude znát biblické souvislosti a vyzná se v pojmech jako je hřích, vina, odpuštění nebo spasení. Takováto kvalifikace je však v našich podmínkách spíše zbožným přáním než realitou.

Je ale naprosto nutné dokázat správně odhadnout, kdy už člověku nestačí pomoc a povzbuzení duchovního, ale kdy je třeba mu doporučit, aby se obrátil na odborníka, ať už psychologa nebo psychiatra. Thomas Santa⁵¹² hledá příčiny, proč věřící lidé, kteří jsou psychicky nemocní, odmítají často pomoc psychoterapeuta. Důvodem bývá většinou skutečnost, že sami nedokáží správně odhadnout svou diagnózu. Věří, že stačí, když se pomodlí nebo najdou kompetentního zpovědníka a problém bude sám vyřešen. Na své problémy si už zvykli a nepřipadají jim vůbec tak závažné, jak ve skutečnosti jsou. Dalším důvodem je, že nevěří v úspěšnost psychoterapie. Jednak slyší o případech, kdy lidé chodili léta na psychoterapii, která jim nepomáhala, jednak vidí známé osobnosti, které psychoterapeuta navštěvují a příliš „normální“ nejsou. Považují ji proto spíše za módní záležitost a také se obávají, že je velmi drahá a nehradí ji pojišťovna. Pokud musí něco navíc zaplatit, domnívají se, že je to velký a zbytečný luxus. Nemocný věřící si také může mylně

⁵¹⁰ BLÜHM, Reimund. *Begriff und Theorie der Seelsorge*. In: Handbuch der Seelsorge. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1983. Vol. cit. ze s. 48 – 49.

⁵¹¹ DIETRICH, Michael. *Handbuch Psychologie & Seelsorge*. 6. vyd. Wuppertal : R. Brockhaus Verlag, 2000. Vol. cit. ze s. 32.

⁵¹² SANTA, Thomas. S. *Porozumět úzkostlivým*. Přel. Josefa Strettiová, Věra Borská. 1. české vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001. Vol. cit. ze s. 178 – 179.

vykládat svou nemoc jako trest od Boha a léčbu jako protivení se jeho vůli. Úkolem pastoračního pracovníka mimo jiné je, přesvědčit pacienta, že všechny takové obavy jsou zbytečné a že se nemá strachovat, svěřit se do rukou psychoterapie. Po dobu léčby by měl být pastorační pracovník klientovi oporou, spolupracovat s psychoterapeutem a i nadále klienta pravidelně pastoračně doprovázet.

Nyní se dostáváme ke konkrétní pomoci adolescentům v případě spirituálních krizí, avšak opět jsou tyto zásady aplikovatelné i na jiné adolescentní krize. Vedoucí pastoračního střediska St. Matthew v USA Rowatt⁵¹³ ze svých osobních zkušeností z pastorace s mladými lidmi uvádí několik zásad, kterými by se měl vyznačovat vztah adolescenta v krizi a toho, kdo mu pomáhá. Na počátku by měl pomáhající, ať už jím je rodič, učitel, poradce, psycholog nebo kněz, navázat s adolescentem vřelý *přátelský vztah*, ale tento vztah musí mít samozřejmě své meze. Dalším bodem je *respekt*, který je více než chválou nebo obdivem. Respektem by měl pomáhající adolescentovi prokazovat i určitou úctu a vážnost. Nesmí k němu přistupovat jako k malému dítěti, které provedlo něco špatného, protože jím už není, ale dívat se na něj jako na jedinečnou osobnost. Měli bychom adolescentovi během každodenních interakcí projevovat pozornost a nebrat jeho problémy a starosti na lehkou váhu. Vztah pomáhajícího k adolescentovi by měl být také *dlouhodobějšího charakteru*. Pomáhající musí dát adolescentovi najevo, že je mu k dispozici neustále a že tomu tak bude i v budoucnosti (např. adolescentovi vždy konkrétně sdělí, kdy se spolu znovu uvidí, ale opět je důležité i zde zachovávat určité meze). Podstatná je ve vztahu i určitá *flexibilita*, co se týče času a místa setkávání i způsobu komunikace a chování k adolescentovi. Mezi další faktory patří *porozumění*. Většina adolescentů zastává názor, že dospělí nechápou jejich stanoviska a že s nimi automaticky ve všem nesouhlasí. Situace dnešních adolescentů je pochopitelně jiná, než jaká byla v době, kdy byli v adolescentním věku jejich rodiče. Nicméně některé životní situace se v každé generaci opakují. Mezi další důležité zásady patří také *diskrétnost*. Adolescenti musí vědět, že to, co řeknou, je soukromé, že s tím bude nakládáno profesionálně a nebude toho zneužito proti nim při rozhovoru s jinými lidmi. Pomáhající by měl být za

⁵¹³ ROWATT, G. Wade Jr. *Adolescents in Crisis*. 1. vyd. Louisville : Westminster John Knox Press, 2001. Vol. cit. ze s. 41 – 46.

všech okolností *optimistický* a Rowatt také doporučuje používat *humor*, který může zamezit některým trapným chvílím. Roli ve vztahu hrají i otázky *sexuality*. Obecně platí, že adolescent se bude cítit lépe, když je pomáhající stejného pohlaví jako on (ona). Pokud toto není možné zajistit, je dobré vyhnout se alespoň situacím, které by mohly navodit rozpaky nebo nedůvěru.

Stavy spirituální krize se projevují rozmanitými formami a s různou intenzitou, proto závisí i rozsah požadované pomoci na konkrétní situaci.⁵¹⁴ V některých případech lze omezit léčbu na specifickou podporu poskytovanou v krizi, jindy se na ní mohou podílet příbuzní i přátelé, popř. celé pomocné skupiny. Je-li ovšem proces obzvlášť dramatický, pak je zapotřebí odborné terapeutické péče třeba i po celých čtyřadvacet hodin denně. Přístup k jedincům procházejícím krizí musí být flexibilní a tvůrčí, má vycházet z individuální povahy krize a využívat všech dostupných možností. Nedůležitějším úkolem je poskytnout dotyčným v krizové situaci pozitivní kontext pro jejich prožitky a dostatečnou sumu informací o probíhajícím procesu. Nejpodstatnější je, aby se vzdálili představě nemoci a rozpoznali potenciál, který jejich krize v sobě skrývá. Dobrá literatura a příležitost hovořit s laskavými, chápacími lidmi, zvláště s těmi, kteří podobnou krizi úspěšně překonali, je naprosto neocenitelné. Stejně tak společenství, které má alespoň všeobecné porozumění pro základní dynamiku spirituální krize, znamená pro člověka v krizi nesmírnou pomoc. Velmi při tom záleží na postojích a vzájemných vztazích v úzkém okruhu příbuzných a blízkých přátel. Vztahy životadárné a vstřícné, či naopak úzkostné, kritické a se sklonem k manipulaci podstatně ovlivňují průběh a vyústění příslušných krizí.

V ideálních případech by měla být rodina, partneři a důležití přátelé zahrnuti do pomocné sítě od samého začátku a měli by mít o dané situaci k dispozici maximum informací. V konkrétní situaci závisí přirozeně na individuálních okolnostech, kdo, kdy a jak by měl být přizván ke spolupráci. Mezi nejdůležitější kritéria našeho rozhodnutí patří kvalita vztahu k dotyčnému v krizi, obecná kompatibilita osobních vlastností potenciálních pomocníků a jejich postoj k příslušnému procesu. Pro takové eventuální pomocníky jsou navíc užitečným zdrojem informací různé knihy, diskuse o spirituální krizi a zážitkové terapeutické skupiny.

⁵¹⁴ GROF, Stanislav, GROFOVÁ, Christina. *Krize duchovního vývoje*. 1. vyd. Přel. Lubor Kysučan. Praha : Chvojko nakladatelství, 1999. Vol. cit. ze s. 198 – 199.

V mnoha případech velmi prospěje dobrý duchovní učitel orientující se v niterných duchovních oblastech díky vlastní zkušenosti nebo určitá duchovní skupina. Tito lidé jsou schopni nabídnout osobám prožívajícím stav spirituální tísně diskusi o určitých neobvyklých prožitcích a věnovat jim své porozumění a podporu. Není-li proces příliš prudký, může vytvořit dobrý kontext pro práci s vynořujícími se prožitky řízená individuální či skupinová spirituální praxe.⁵¹⁵

Pokud chceme dospívajícímu upřímně pomoci dostat se ze spirituální krize, nejde to bez lásky. Láska je nevyšším obsahem duchovně-sociálních věd.⁵¹⁶ Nelze ji nahradit pouhou lítostí, upřímná láska se vyznačuje spoluúčastí nebo spolucítěním.⁵¹⁷ Realizace člověka spočívá v lásce. Perceptivní a poznávací schopnosti, ale také kreativní a expanzivní schopnosti, mají svůj základ v lásce, ve které se rozvíjejí a krystalizují.⁵¹⁸ Láska ve své podstatě zprostředkovává ostatním hodnoty včetně těch nejvyšších. Prvním aspektem lásky je pomoc druhému k odhalení toho, co je na něm cenné a krásné.⁵¹⁹ Odhalit někomu jeho krásu znamená odhalit jeho hodnotu tím, že mu věnujeme čas, pozornost a něhu. Milovat neznamená pouze pro někoho něco dělat, ale také mu ukázat jeho jedinečnost, říci mu, že je zvláštní a hodný pozornosti. Milovat znamená také chápat. Ten, koho ostatní chápou, nachází vnitřní pokoj a může dále růst. Jádrem lásky je komunikace. To, že dokážeme něco pojmenovat, nám pomáhá překonat chaos a zmatek, které vyvolávají úzkost. Každý člověk má být oslavován, aby se cítil plnohodnotně a aby věděl, že i on je zdrojem radosti pro druhé. Milovat znamená také uschopnit, nedělat věci za druhé, ale napomoci jim, aby je konali sami a objevili tak smysl svého života. Láska je vzájemná důvěra a sounáležitost, která by měla panovat v každém společenství. Láska je také umění odpouštět. Aby se člověk dostal z krizového stavu, je důležité zakusit bezpodmínečnou lásku. To je velmi těžké, ale přesto pro křesťanství naprosto klíčové. Láska a empatie patří neoddělitelně k pastýřské činnosti. Jedná

⁵¹⁵ Takováto pomoc je dle Grofových dostupná v USA, v našich podmínkách se s ní setkáme zřídka a pokud ano, má spíše sektářský charakter. V našem křesťanském prostředí se konkrétně jedná o individuální pastorační péči poskytovanou farářem nebo jiným pastoračním pracovníkem jedinci prožívajícímu spirituální krizi.

⁵¹⁶ SPRANGER, Eduard. *Lebensformen : Geisteswissenschaftliche Psychologie und Ethik der Persönlichkeit*. 7. vyd. Halle : Max Niemeyer Verlag, 1930. Vol. cit. ze s. 193 – 194.

⁵¹⁷ Velmi dobře to vystihuje německý termín *Mitgefühl*.

⁵¹⁸ RUPNIK, Marco. *Realizace člověka spočívá v lásce*. In: ŠPIDLÍK, Tomáš, RUPNIK, Marco I. *Nové cesty pastorální teologie : Krása jako východisko*. Přel. Pavel Ambros, Josef Bradáč. 1. české vyd. Olomouc : Refugium Velehrad-Roma, 2008. Vol. cit. ze s. 355.

⁵¹⁹ VANIER, Jean. *Cesta k lidství*. Přel. Ladislav Heryán. Praha : Portál, 2004. Vol. cit. ze s. 26 – 35.

se o empatii, která nepochází jen z „čistě lidských sympatií nebo jen z poznání psychologických procesů, které se uskutečňují v lidské duši, ale z poznání Boží lásky skrze víru“.⁵²⁰

Také Ježíš projevoval zvýšený zájem o tzv. „lidi na okraji“.⁵²¹ Po jeho vzoru by měli i dnešní pastýři pečovat o jedince na okraji společenství víry. Náš zájem by se měl soustředit především na „šedou zónu hledajících“. Přesně v těchto vodách loví i misionáři téměř všech náboženství, církví a sekt. Je mnoho hledačů, kteří ke křesťanství a k církvi jakýsi vztah mají, ale nedodržují některé její řády a neplní své duchovní povinnosti.⁵²² Těmto kolísajícím ve víře, ke kterým patří i mnoho adolescentů, by se měla církev obzvlášť věnovat, oslovit je, informovat, napomínat a povzbuzovat je. Křesťanská obec vždy bývala útočištěm pro lidi narušené a duševně nemocné. Pastor nemusí při setkání s nimi ovládat psychoterapeutické metody, ale je důležité, aby těmto případům věnoval větší pozornost, dokázal se s těmito abnormalitami vypořádat a podporoval sbor k pomoci těmto sestřím a bratrům. Důležité je, aby nemocní neztráceli možnost účastnit se na duchovních projevech církve a společenství. Avšak i my sami, kdo se snažíme pomáhat, musíme zůstat otevření, neustále hledat a vzdělávat se. Péče o tyto lidi neobohacuje pouze je, ale současně také nás. Práce s nimi nám přináší jedinečnou a neopakovatelnou náboženskou zkušenost.

4.12 Problémy a překážky pro pastorační péči

Jaké jsou hlavní překážky pastorační péče? Aleš Opatrný⁵²³ tvrdí: „pastorační praxe musí reagovat na skutečné situace a potřeby lidí, které jsou v některých oblastech sice ustálené, ale v mnoha dalších se mění, protože se mění charakter společnosti, v níž žijeme“. V souladu s ním lze tvrdit, že právě rychle se měnící společnost a její problémy jsou jedním z hlavních důvodů, proč církev není schopna dostatečně pružně reagovat na potřeby svých členů. Mnozí

⁵²⁰ LIGUŠ, Ján. *Biblicko-teologické aspekty duchovní péče. Explikace některých biblických pojmů*. In: BENEŠ, Jiří. (ed.) *Otevřené dveře. Soubor statí katedry biblistiky*. 1. vyd. Brno : L. Marek, 2010. Cit. ze s. 56.

⁵²¹ HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku: vášně a trpělivost v setkání víry s nevírou*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007. Cit. ze s. 38 – 40.

⁵²² SALAJKA, Milan. *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. Vol. cit. ze s. 107 – 108.

⁵²³ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorační péče v pluralitní společnosti*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006. Cit. ze s. 17.

faráři nedokáží správně rozpoznat vážnost problémů svých věřících, ale i lidí mimo církev, se kterými přijdou do styku a kvalifikovaně jim pomoci.

Mezi hlavní problémy církve patří vyšší věkový průměr věřících i farářů, než je věkový průměr populace, nedostatek církevních pracovníků, jejich nedobrá životní úroveň, náročné povolání a celkový stav dnešní společnosti, která se potýká s diskontinuitou vývoje v mnoha oblastech života a je zaměřena především konzumně. Pro pastorační práci to nejsou zrovna jednoduchá východiska. Není divu, že mnoho církevních pracovníků reaguje na tyto obtíže a nezdary rezignací vedoucí až k syndromu vyhoření, což samozřejmě není žádoucí stav. Pastorační pracovník se může pokusit vyzrát na situaci i tak, že se bude snažit najít nějakou zaručeně účinnou metodu, která ovšem neexistuje.⁵²⁴ Jiní zase mechanicky přenášejí vlastní zkušenosti z mládí do dnešních dnů, případně do své práce vnášejí to, co sami tehdy postrádali. Neuvědomují si přitom, že dnešní lidé řeší už mnohdy jiné otázky než jaké si kladli oni. Problém nastává také v rodinách, kde rodiče nejsou věřící. Dítě se na katechezi učí něčemu, co rodiče odmítají a co nechápou. Představitel církve je vnímán většinou společností jako reprezentant církve se všemi jejími klady i zápory a takovéto pojetí jej už předem determinuje, často však negativně. Rozdíl nalezneme též mezi obyvateli města a vesnice. Anonymita města je výhodou pro ty, kteří se rozhodnou pro život z víry oproti venkovu, kde je sociální tlak mnohem silnější.⁵²⁵

Členové církve, kteří nechodí pravidelně na bohoslužby, spatřují v první řadě význam církve pro svůj život v tom, že jim pomáhá v překonávání osobních krizových situací v podobě pastorační péče.⁵²⁶ Tak dochází k tomu, že se ve společenstvích přeceňuje pastorační péče jako zvláštní pracovní oblast církve, ale také jako vedoucí oblast církevního působení. Právě nereálná očekávání jsou pro společenství nebezpečím a pro jednotlivce zdrojem zklamání a zármutku.⁵²⁷ Proto je třeba se jim v pastoraci vyhnout, případně je brát na

⁵²⁴ OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1996. Vol. cit. ze s. 58 – 59.

⁵²⁵ OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. Op. cit. ze s. 62.

⁵²⁶ BLÜHM, Reimund. *Begriff und Theorie der Seelsorge*. In: BECKER, Ingeborg, BIERITZ, Karl-Heinrich, BLÜHM, Reimund et al. *Handbuch der Seelsorge*. 3. vyd. Berlin: Evangelische Verlagsanstalt, 1983. Vol. cit. ze s. 21.

⁵²⁷ OPATRŇÝ, Aleš. *Cesty pastorační v pluralitní společnosti*. Op. cit. ze s. 194.

vědomí a počítat s nimi. Společnost navíc mnohdy považuje pastorační práci za samozřejmost a nedokáže ji náležitě ocenit.

Podle Smolíka⁵²⁸ narážíme v pastoraci na dvě hlavní úskalí: jednak na přílišný aktivismus, jednak na individualistický psychologismus. Aktivismus předkládá etická rozhodnutí a instrukce pro jednání, aniž by se hlouběji zabýval vnitřními zápasy. Takové rozborů vnitřní situace považuje za nebezpečné prodlévání v hříchu, které je třeba překonat jednáním. S tímto direktivním přístupem se lze setkat u puritánské, fundamentalistické zbožnosti. Druhým nebezpečím se naopak může stát psychoanalytická metoda, je-li přijímána nekriticky a je-li jí přikládán teologický význam. Psychoanalytické postupy ztotožňuje se základními zkušenostmi víry. To v současnosti vytváří určitou krizi, kterou v pastoraci zažíváme. Pojetí pastorační se posunulo do naprosto sekulárních poloh, evangelium se ztrácí v humanismu. Bez sborového zázemí, kde je přítomen živý Kristus se pastýřská péče nutně sekularizuje. Např. je to patrné na skutečnosti, že se vzdává témat jako je smrt a umírání, která nenajdeme ani v literatuře. Pastýřská péče propadá pluralismu a nezávaznosti, v níž mizí kontinuita křesťanské tradice a identita stvořeného lidství. Společenská slova a svátosti bývá nahrazováno pastoračními skupinami a poradnami, což vede k sektářskému pojetí evangelia, pro které je typická fundamentalistická jednoznačnost a legalistická naléhavost.

4.13 Shrnutí

V této klíčové kapitole se zabýváme pastorační péčí o adolescenty. Kapitola začíná obecnějšími tématy, jako je vymezení pastorační péče v rámci praktické teologie, historický a biblický pohled. Dále pokračuje konkrétními metodami pastorační péče, jejím posláním, charakteristikou pastoračního pracovníka a vymezuje postavení adolescentů v rámci křesťanského společenství. Poté následuje popis pastorační péče v CČSH a v katolických i evangelických církvích. Na závěr se věnujeme zásadám pastorační péče v krizových stavech a překážkám, na které v pastoraci narážíme. Nyní se dostáváme k empirické části práce, ve které výše uvedené teoretické poznatky upřesníme z hlediska životní praxe.

⁵²⁸ SMOLÍK, Josef. *Pastýřská péče*. 1. vyd. Praha : Kalich, 1991. Vol. cit. ze s. 14 – 15.

EMPIRICKÁ ČÁST PRÁCE

5 Dva příklady ze života

Následující příběhy Martiny a Karla demonstrují dva časté scénáře spirituálního vývoje v adolescenci, které jsme už popsali v teoretické části práce. První je příběh dívky, kterou sociální izolace nakonec dovedla do společnosti, jež v ní probudilo opravdovou víru v Boha. Druhý případ je v podstatě opakem toho prvního. Jedná se o vyprávění chlapce, který svou víru během dospívání ztratil, protože v církvi nenašel dostatečnou oporu ve chvíli, kdy ji nejvíce potřeboval. Oba příběhy se zakládají na pravdě, ale na přání aktérů byla pozměněna jména a několik skutečností, které si mladí lidé nepřáli uveřejnit, nebylo uvedeno.

5.1 Martina

Martina se narodila a vyrůstala v Praze v nevěřící rodině. Má jednoho o dva roky mladšího bratra, který nyní studuje v zahraničí. Její dětství probíhalo standardně bez větších výkyvů. Jediný styk s křesťanstvím představovala pro Martinu babička z Moravy, která jí příležitostně vyprávěla o bibli a své víře. Martina vzpomíná, že pro ni už v dětství byly tyto příběhy velmi poutavé a líbily se jí. Když bylo Martině 14 let, chtěla jít studovat zdravotní školu, protože si přála v budoucnu vykonávat zaměstnání, při kterém by mohla pomáhat lidem. Praktická lékařka jí však z důvodu alergie a snížené imunity nedala potřebné lékařské doporučení a Martina nastoupila na rodinnou školu, kterou jí tehdy vybrali rodiče. Od začátku byla Martina ve škole značně frustrovaná. Nerozuměla si se svými spolužačkami, které měly podstatně nižší ambice než Martina a nízká náročnost školy byla pro ni celkově velmi ubíjející. Martina měla nadbytek volného času, ale zároveň málo přátel, proto se čím dál více uzavírala do sebe. Chodila často na procházky do parku a přemýšlela o tom, proč je k ní život nespravedlivý. Zabývala se i dalšími podstatnými otázkami, jako např. jak vznikla příroda, proč jsme tady na světě, proč existuje ve světě zlo a proč člověk nemůže být pořád šťastný. Několikrát se pokoušela o rozhovor na tato témata s rodiči, ale vždy jí odbyli s tím, že nemají na podobné „nesmysly“ čas. Rodiče byli velmi pracovně vytíženi a hádali se. Později jejich

manželství skončilo rozvodem, což Martinu zraňuje dodnes. Nejvíce ji trápilo a trápí, že rodiče tehdy o svých starostech nemluvili ani s ní, ani s jejím bratem.

Jednoho dne potkala v parku při své pravidelné podvečerní procházce staršího pána, který krmil holuby. Martina se na chvíli zastavila a pozorovala, jak jsou k němu ptáci důvěřiví. Pán ji k jejímu velkému překvapení oslovil a zeptal se něco ve smyslu, zda má také ráda všechny Boží tvory. Martinu otázka velmi zaskočila, ale pak odpověděla, že ano. Pán začal vyprávět o zvířatech a o tom, jak ho vnitřně naplňuje a uspokojuje pohled na jejich dokonalost. Poté hovořil o tom, že vše ve světě má svůj smysl, i když jej někdy nedokážeme poznat. Martinu jeho vyprávění zaujalo natolik, že se s ním dala více do řeči. Pán se jí k jejímu úžasu nevysmál ani jí nevynadal za její naivitu, když se mu svěřila s otázkami, které ji aktuálně trápí. Dozvěděla se od něho, že i on se takovými otázkami často zabývá a že je spolu probírají i v jejich společenství. Asi po dvouhodinovém rozhovoru se odvážila zeptat o jaké společenství se jedná. Pán řekl, že je v Československé církvi husitské a že v rámci jejich sboru mají skupinu, která se pravidelně schází a tráví spolu volný čas formou biblických hodin, debat na různá témata, ale i např. zahradních slavností, výletů apod. Martina se zeptala, zda jsou ve skupině i mladí lidé a pán ji ujistil, že ano, že skupinu pravidelně navštěvuje i jeho vnučka. Poté ji nabídl, že se může v neděli přijít podívat na bohoslužbu a následně s nimi strávit odpoledne.

Martina nabídku s radostí přijala a v neděli se celá nervózní z toho, co ji čeká, vypravila do místního Husitského sboru. Bohoslužba byla radostná a veselá, v žádném případě na ni nepůsobila nějakým strašidelným či nepříjemným dojmem. Pan farář četl úryvky z bible a Martina si vzpomněla, jak jí babička kdysi tyto příběhy vyprávěla. Odpoledne měli na místní faře menší slavnost s grilováním a hudbou. Pán Martině představil další členy sboru, resp. jejich společenství a Martina se seznámila i s jeho vnučkou. Všichni byli velice přátelští a zároveň se Martině líbilo, že jí nikdo nevnucoval nějaká náboženská dogmata, čehož se předem trochu obávala. Martina s nimi strávila nejkrásnější odpoledne svého života a když se večer vrátila domu, cítila se poprvé opravdu šťastná. Měla pocit, že konečně našla to, co jí po celou tu dobu scházelo, přátele se kterými by mohla otevřeně hovořit o svých problémech a otázkách, které ji trápí.

Od té doby začala chodit do sboru pravidelně a vždy se na setkání velmi těšila. Navštěvovala nedělní bohoslužby a každou středu odpoledne také biblické hodiny. Probírali tam nejenom témata z bible, ale i otázky po smyslu života, utrpení apod. Martinu odpovědi, které dostávala od faráře, ale i dalších členů sboru, většinou velmi uspokojovaly a postupně začala věřit, že za vším je Bůh, který však od člověka současně očekává aktivní přístup k životu. Martina se vnitřně ujistila o tom, že vše, co jí potkalo, vše špatné a nespravedlivé, co zažila, mělo vlastně svůj význam. Tím bylo nalezení této skupiny lidí, kteří jí zprostředkovali cestu k Bohu. Začala v něj věřit a milovat jej. V 17-ti letech se svobodně rozhodla pro křest. Když skončila střední školu a odmaturovala, rozhodla se pro studium na vysoké škole, obor sociální péče. Nyní je Martině 21 let, studium ji velmi baví a zároveň se těší, až začne pracovat jako sociální pracovnice. Ráda by se věnovala postiženým dětem. Nyní spatřuje ve svém životě opravdový smysl a naplnění, které jí přináší uspokojení z pomoci druhým lidem. Krizi, kterou si prošla před svým seznámením se s křesťanstvím, hodnotí dnes pozitivně. Ví, že by bez ní nebyla tam, kde je a že by pravděpodobně nikdy nenalezla to, co je pro ní dnes největším zdrojem radosti a opravdového štěstí.

5.2 Karel

Karel je jedináček a pochází z malého města na severu Čech, kde vyrůstal v rodině římských katolíků. Ačkoli je rodina tradičně věřící, příliš aktivně k náboženství nikdy nepřistupovala. Karel chodil s rodiči pravidelně na mše o Vánocích a Velikonocích, v neděli pouze zřídka. Příslušnost k církvi byla daná spíše společenským tlakem malého města, rodinnými vazbami a potřebou zařadit se, než osobní volbou či svobodným rozhodnutím.

Karel byl po narození pokřtěn a účastnil se dokonce katechetiky na místní faře, ale doma k víře systematicky veden nebyl. Když bylo Karlovi 14 let, dostalo se mu biřmování. Sám říká, že se jednalo o jeho poslední výraznější styk s vírou a církví. Poté nastoupil na střední elektrotechnickou školu do krajského města a ubytoval se na internátu. Ze začátku přemýšlel, zda nenavštíví místní kostel a nepůjde se podívat na mši. Když se ale o tom zmínil před spolužáky ve škole, vysmáli se mu. Karel pochopil, že pokud chce zapadnout do třídního

kolektivu, bude lepší, když o svém vztahu k církvi nebude před spolužáky hovořit. Ostatní chlapci ze třídy trávili volný čas návštěvami hospod a místních diskoték. Karlovi se ze začátku tento způsob života moc nezamlouval, byl mu zcela cizí, ale protože se cítil v novém městě příliš osamělý, rozhodl se účastnit se těchto radovánek s ostatními. Jeden pátek večer nejel Karel na víkend domů, ale šel se spolužáky na diskotéku, kde mu někdo nabídl pilulku extáze. Karel se nejdříve zdráhal, ale poté si tabletu vzal. To, co následovalo, nikdy předtím nezažil. Cítil se neskutečně šťastný a chtělo se mu objímat celý svět. Dokonce se odvážil oslovit nějakou dívku, k čemu by za normálního stavu nikdy nenašel odvalu.

Od té chvíle chodil Karel na podobné akce rád, popíjel alkohol, začal po vzoru spolužáků také kouřit a občas bral drogy. Po nějaké době však začal mít problémy ve škole i na internátu. Dříve vzorný žák najednou chodil do školy pozdě, byl na výuce unavený, nepřipravený a dostával špatné známky. Jeho nová „záliba“ ho pohlcovала více a více až postupně ztratil kontrolu nad svým jednáním. Učitelé si této změny samozřejmě všimli a zavolali do školy rodiče, kteří do té doby nic netušili. Začali se zajímat o to, co se s Karlem stalo a postupně zjistili, že se Karel stýká s nebezpečnou partou. Rozhodli se, že Karla po prázdninách už do stejné školy nepošlou. Vzali jej zpět domů, kde ho přihlásili na místní učiliště. Karel byl zpočátku velmi nešťastný a osamělý. Cítil se neprávem odtržen od svých přátel a divokého způsobu života, který se mu zamlouval. Začal přemýšlet, proč se to všechno stalo a proč je k němu život tak nespravedlivý. Měl výčitky svědomí a trochu se obával, zda se nejedná o Boží trest. U rodičů žádné pochopení nenašel, ti se snažili na Karla více dohlížet a také mu striktně zakazovali jakékoli kontakty s jeho kamarády z bývalé školy.

Ve svém zoufalství se jednou vypravil za místním farářem ke zpovědi v domnění, že alespoň u něj najde oporu. Starý farář ho však místo nějakého slova útěchy pokáral a řekl, že je velmi špatné, co dělal. Karel to cítil jako velkou křivdu a po tomto incidentu na faráře i na celou církev nadobro zanevřel. Přesvědčil se, že se může spolehnout jen sám na sebe. Začal se snažit, pracoval na sobě a ve škole se dobře učil. Po nějaké době si našel nové kamarády a když mu bylo 17 let, seznámil se s dívkou. Učiliště dokončil a dodělal si poté v nástavbovém studiu maturitu. Dnes je mu 22 let, šťastně se oženil a pracuje jako elektrikář. Říká, že to, co ho potkalo, jej na jednu stranu velmi obohatilo a posílilo. V žádném případě

nelituje. Na druhou stranu je nyní více opatrný, nedůvěřivý a daleko „tvrdší“ než kdysi. Ztratil mnoho iluzí a idejí, které o životě měl, což považuje za určitou známku dospělosti.

5.3 Interpretace příběhů

Karel i Martina mají mnoho společného, ačkoli se to na první pohled nemusí zdát. Oba jsou velmi přemýšliví a citliví lidé, kteří v období dospívání toužili po přátelství s vrstevníky a po uznání a pochopení rodičů. Jelikož se jim ani jednoho nedostávalo, dovedly je okolnosti každého úplně jinam. Martina se cítila nešťastná a nepochopená, když jí do cesty přišla křesťanská skupina. Dobré pastorační doprovázení, porozumění jejím problémům a zájem o její osobnost ze strany ostatních členů skupiny jí dopomohly k nalezení pravé víry. Naopak u Karla došlo k pochybení a nepochopení na straně faráře. Ve chvíli slabosti, kdy očekával podporu, jej farář svým přístupem zklamal. To ve výsledku znamenalo zanevření na celou církev a definitivní ztrátu víry v Boha. Spíše jej to utvrdilo ve víře ve věci pozemské a vlastní schopnosti. Karel se necítí nešťastný, je naopak se svým životem a s tím, co dokázal velmi spokojený. Na druhou stranu přiznává, že mu občas něco chybí. Něco, co by mu dodávalo potřebnou vnitřní sílu a naplňovalo ho radostí, avšak sám to nedokáže blíže specifikovat. Karel stále tíhne k transcendentní oblasti a je možné, že se později k náboženství vrátí, ale bez potřebného impulzu se to pravděpodobně nestane.

5.4 Shrnutí

Tato relativně krátká kapitola je součástí empirické části práce. Sestává ze dvou příběhů mladých lidí, kteří prošli určitou formou spirituální krize. Na závěr je uvedena stručná interpretace nejdůležitějších poznatků vyplývajících z těchto příběhů. Nyní se dostáváme k hlavní kapitole empirické části práce, kterou je dotazníkový výzkum, na základě něhož dokážeme nebo vyvrátíme některé výše uvedené poznatky.

6 Dotazníkový výzkum

„Pastorační péče jako teologická vědecká disciplína bude vždy viděna jako prakticky orientovaná věda.“⁵²⁹ Protože s tímto tvrzením naprosto souhlasím, zaměřila jsem se v této části práce na praxi, a to formou interpretace výsledků dotazníkového výzkumu, který jsem prováděla v Československé husitské a Římskokatolické církvi. Hlavním smyslem celého výzkumu bylo přiblížit především způsoby práce s mladými lidmi v našem českém prostředí a dále zmapovat problémy adolescentů a způsoby, jak jim pomáhat. Část dotazníku je poté věnována spirituálním krizím v adolescentní populaci. Za velmi zajímavé považuji především zjištění, co si pod tímto pojmem sami jednotliví faráři, kazatelé a pastorační pracovníci představují. V neposlední řadě se výzkum zaměřil na způsoby řešení těchto krizí, se kterými mají jednotliví respondenti osobní zkušenosti.

6.1 Hypotézy

Hypotéza č. 1:

Většina náboženských obcí se snaží pořádat společná setkání i nad rámec „povinných“ činností, podporují vztahy mezi svými členy navzájem a také se aktivně věnují celoživotnímu vzdělávání.

Hypotéza č. 2:

Mladí lidé v dnešní době málo navštěvují bohoslužby.

Hypotéza č. 3:

Církev není pro mladé lidi příliš zajímavou a atraktivní institucí.

Hypotéza č. 4:

Většina pastoračních pracovníků se snaží udržovat a navazovat kontakty s mladými lidmi. Zároveň doufají, že si s nimi dobře rozumí.

Hypotéza č. 5.:

⁵²⁹ BLÜHM, Reimund. *Begriff und Theorie der Seelsorge*. In: Handbuch BECKER, Ingeborg, BIERITZ, Karl-Heinrich, BLÜHM, Reimund et al. *Handbuch der Seelsorge*. 3. vyd. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1983. Cit. ze s. 22.

Nejčastější příčinou krizí v adolescenci jsou špatné rodinné zázemí a problémy ve vztazích s vrstevníky (ať už s jedná o vztahy s druhým pohlavím nebo vrstevnickou skupinu).

Hypotéza č. 6:

Většina farářů a pastoračních asistentů se již alespoň jednou setkala s případem „adolescentní spirituální krize“.

6.2 Použité metody a způsob sběru dat

Výzkum probíhal formou dotazníkového šetření⁵³⁰ ve dvou fázích, na jaře roku 2008 a opět na jaře 2010. Tuto metodu považuji z hlediska cílů výzkumu za neoptimálnější, protože umožňuje získání poměrně velkého množství relevantních dat, která se dají navíc i částečně statisticky vyhodnotit. Dotazníky byly distribuovány elektronickou formou, konkrétně pomocí e-mailu. Obrátila jsem se přímo na faráře a pastorační asistenty CČSH, dále na pastorační pracovníky a zaměstnance Diecézních center mládeže Římskokatolické církve a kontaktovala jsem ústředí Českobratrské církve evangelické.⁵³¹ Vyhodnocení dotazníků probíhalo jak pomocí kvantitativních statistických metod formou tabulek a grafů, tak formou kvalitativní, tj. podrobnou interpretací zjištěných fakt a fenoménů.

6.3 Cíle výzkumu

Hlavním cílem výzkumu bylo na základě analýzy získaných informací zjistit a zmapovat stav a situaci pastorační péče u nás věnované mladým lidem a také frekvenci tzv. spirituálních krizí mezi adolescenty včetně možných způsobů jejího řešení.

Mezi další cíle patří získání konkrétních informací od pastoračních asistentů a farářů o jejich pastorační činnosti vůbec, tedy jak se věnují různým skupinám věřících i jednotlivcům, do jaké míry se starají o lidi stojící mimo církev a zda se zabývají také sociální činností. Dále jak velký podíl věřících v jejich sboru tvoří mladí lidé, jakým

⁵³⁰ Vzor dotazníku viz kapitola „Přílohy“.

⁵³¹ Českobratrská církev evangelická neprojevila ani po několika výzvách z mé strany o účast v dotazníkovém výzkumu zájem.

způsobem s adolescenty pracují a komunikují, jak si s nimi rozumí, jaká témata spolu probírají, jaké mají dospívající problémy, co je nejvíce ohrožuje a jakými typy krizí podle nich mladí lidé procházejí.

6.4 Charakteristika respondentů

Pro spolupráci na dotazníkovém šetření jsem oslovila především faráře a pastorační asistenty. Odpovědělo celkem 50 respondentů z asi 370-ti oslovených.⁵³² 10 respondentů bylo z Římskokatolické církve a 40 z CČSH. Všichni dotázaní jsou zaměstnanci církve, muži i ženy v produktivním věku, většina z nich je vysokoškolsky vzdělaná. Všichni se více či méně aktivně podílejí na pastorační péči v jejich farnosti a také mají zkušenosti s prací s mládeží.

6.5 Přehled zjištěných výsledků a jejich interpretace

Následující kapitola předkládá zjištěné výsledky dotazníkového šetření. Je tematicky rozdělena do čtyř skupin dle typu otázek. První skupinu tvoří otázky týkající se obecnější pastorační činnosti jednotlivých obcí. Druhý okruh otázek představují otázky vztahu adolescentů k církvi. Třetí typ otázek se vztahuje k problémům adolescentů, tématům rozhovorů s nimi a příčinám jejich krizí. Do čtvrté skupiny spadá vyhodnocení četnosti a typů spirituálních krizí včetně způsobů podpory ze strany pastoračních pracovníků. Nejzajímavější výsledky jsou také formou grafů uvedeny na konci této disertační práce v kapitole „Přílohy“.

6.5.1 Konkrétní pastorační činnosti v náboženských obcích

Z dotazníkového šetření vyplynulo, že většina náboženských obcí (celkem 47 z 50, tj. 94 %) praktikuje **různé formy setkávání generačních skupin**. U katolické církve uvedlo dokonce 10 dotázaných z 10-ti, tj. 100 %, že nějakou formu setkávání generačních skupin

⁵³² Tj. odpovědní kvóta je asi 13,5 %. Počet oslovených 370 je pouze přibližný. Zcela přesný počet dotázaných nelze stanovit, protože s šířením dotazníků mezi respondenty pomáhaly i třetí osoby.

praktikují. Nejčastěji se jedná o volnočasové aktivity (společně strávené víkendy, prázdninové pobyty, výlety, soutěže) s náplní nejen rekreační, ale i duchovní. V husitské církvi pořádá setkání pro různé generační skupiny 37 obcí ze 40-ti dotázaných, tj. 92,5 %. Jedná se o aktivity zacílené na děti, mládež, mladé páry, maminky s dětmi, střední generaci nebo seniory. Často jsou tato setkání tematicky zaměřena na bibli či aktuální události. Forma je rozmanitá, dle toho jaký je v té či které obci zájem. Jedná se např. o výlety, tábory pro děti a mládež, pravidelná posezení u kávy nebo čaje, společné modlitby, dětské bohoslužby, zahradní slavnosti, pobožnosti nebo diskuse se zajímavými osobnostmi.

Předmanželská setkávání neboli **přípravu na přijetí svátosti manželské** pořádá 35 obcí z 50-ti, tj. 70 %. V katolické církvi představuje toto číslo 90 % (9 z 10-ti), v husitské je to o něco méně, 65 % (26 ze 40-ti). Nejčastěji se jedná o formu individuální přípravy, protože málokdy se sejde více párů současně. Obce, které se předmanželské přípravě nevěnují, tak zpravidla nečiní z důvodu nízké poptávky. Někteří respondenti uvedli, že by se předmanželské přípravě věnovali velmi rádi, ale nemají ve společenství nikoho, kdo se chystá vstoupit do manželství. S páry je probírána tematika předpokladů úspěchu manželství (láska, společné soužití, Boží doprovázení, celoživotní angažovanost pro druhého), poté samotná svátost manželství a forma obřadu, morálka, výchova dětí a v neposlední řadě i sexualita.

Celoživotnímu vzdělávání svých věřících se věnuje z celkového počtu 50-ti obcí 42, což představuje 84 %. V katolické církvi uvedlo 7 obcí z 10-ti, tj. 70 %, že se věnují vzdělávání, a to nejčastěji formou biblických setkání, ale i tematických kázání nebo nabídek přednášek z různých společenských okruhů na základě sociální nauky církve. V husitské církvi se jedná o 35 obcí ze 40-ti, tedy 87,5 %. Nejčastější typ představují biblické hodiny, ale setkáváme se i se zajímavými alternativami, které bývají zaměřeny teologicky, ale také kulturně, politicky, společensky, vědecky, morálně apod. Jedná se např. o elektronickou formu vzdělávání, osvětové přednášky z oblasti kultury a umění, setkávání a rozhovory se zajímavými hosty (např. cestovateli, umělci, známými osobnostmi), různé typy diskuzí a rozhovorů (třeba ve spolupráci s Českou křesťanskou akademií), sborová dopoledne, čaje o páté, modlitební večery, výstavy, jazykové kurzy či kurzy počítačové gramotnosti.

Alespoň částečnou **péči lidem na okraji společnosti** věnuje 38 obcí z 50-ti, tj. 76 % z celkového počtu. U katolíků je to 7 obcí z 10-ti (70 %), u husitů 31 ze 40-ti (77,5 %). Nejčastěji se jedná o nějakou formu práce s lidmi bez domova, dětmi, mentálně a zdravotně hendikepovanými, starými lidmi nebo trestanci. Angažovanost je v jednotlivých obcích různá, někteří s těmito lidmi přicházejí do styku spíše náhodně a jednoduše jim neodeprou pomoc v nouzi, jiní systematicky spolupracují např. s probační a mediační službou, protidrogovými centry, se sociálními pracovníky a neziskovými organizacemi, charitami, domovy důchodců, dětskými domovy, se Salesiánským střediskem mládeže apod. Někteří faráři působí jako vězeňští kaplani a u některých na faře vykonávají odsouzení náhradní trest formou obecně prospěšných prací. Jiní se věnují duchovní péči např. ve Středisku denních služeb a pořádají návštěvy a bohoslužby v domovech důchodců. Jiní se zaměřují spíše na pomoc dětem z dětských domovů a problémových rodin. Velmi častý je styk s bezdomovci. Většina církevních zaměstnanců se snaží vyvarovat přímé finanční pomoci těmto lidem, se kterou mají zpravidla špatné zkušenosti, ale neodeprou jim hmotnou pomoc, jako šaty či obuv, dále nabízejí např. asistenci při vyřízení dokladů, hledání zaměstnání, náhradního ubytování nebo je alespoň nasměrují na další pomáhající instituce.

6.5.2 Vztah adolescentů a církve

Celkově se náboženské obce potýkají s **nedostatkem mladých věřících**, bohoslužeb se zpravidla účastní pouze několik mladých jedinců. Potvrzují to především faráři a pastorační asistenti z CČSH, kde pouze 15 ze 40-ti dotázaných (37,5 %) uvedlo, že na jejich bohoslužby chodí poměrně dost mladých lidí (alespoň 1/3). Většina však naopak považuje situaci za doslova zoufalou a sami dobře nevědí, co dělat pro její zlepšení. Nejhuře jsou na tom malé vesnické obce v Čechách. Na Moravě a ve větších městech, kde fary spolupracují např. s vysokými školami, je situace o něco lepší. Dobrou zkušenost mají někteří se speciálními bohoslužbami pro děti a mládež, což ale samozřejmě předpokládá, že se nějaké děti a mládež v obci vyskytují. Větší návštěvnost je také o Vánocích na půlnoční a na vzpomínkové bohoslužby v listopadu, kam nejvíce mladých přichází s rodiči a prarodiči.

Katolická zkušenost je o něco optimističtější. 6 z 10-ti dotázaných uvedlo, že na jejich bohoslužby chodí dostatek mladých lidí. Většinou tvoří mladí 25 % z celkového počtu návštěvníků, ale jen část z nich se chce mimo mše setkávat. Naopak chybí spíše střední generace. Jan Balík také v dotazníku uvedl, že „s dětmi se pracuje snadněji než s mladými, protože rodiče jsou za akce pro děti vděční. Mladí se musí rozhodovat ve velké konkurenci svých aktivit a vlastní lenosti.“

V otázce, zda **mladé lidi zajímá církev** se názor katolíků a husitů velmi rozchází. Zatímco 70 % katolických duchovních (7 z 10-ti) je přesvědčeno, že mladé lidi církev zajímá, u husitských představitelů je to pouhých 35 % (14 ze 40-ti). Přičítají to nedobrému postavení CČSH a objevují se i poměrně kritické výroky typu: „naše církev zaspala dobu, je zkostnatělá a zprofanovaná skandály“. Dále jsou duchovní přesvědčeni, že je tato situace způsobena dlouhodobě chybnou prezentací církve navenek. Církev je nesebevědomá, má pověst přežitě instituce a málo se prezentuje jako společenství Božího lidu. Zároveň je tady velká konkurence dalších církví. Většina duchovních se shodne na tom, že církev jako instituce není pro mladé lidi příliš atraktivní, ale přesto hledají duchovní hodnoty, jakými jsou např. víra, láska, naděje. Také je zajímá Bůh („to něco nahoře“, „věčný hybatel“, „ta síla, co nás stvořila“) a zvěst, kterou by církev měla předávat. Mnohdy hledají své duchovní hodnoty, svou vlastní cestu, která je od církve hodně daleko a někdy ani neví, že církev je zde od toho, aby jim je pomohla najít.

V principu se vyskytovaly návrhy na dva typy řešení této ne zcela optimální situace. Jedním je přiblížení se současnému myšlení společnosti a otevření se netradičním způsobem. „Je nezbytné, aby se církev nejen teoreticky, ale i prakticky otevřela mladým a aby nabízela odpovědi na aktuální životní otázky, které si mladí kladou.“ Toho je např. možno dosáhnout v rámci výuky etiky na školách. Zároveň je na místě kontakt s jinými církvemi, tedy ekumenická spolupráce. Církev by měla podporovat aktivity, které budou pro mladé lidi atraktivní (a to především v rámci místní obce věřících: sportovní, volnočasové, kulturní, vzdělávací, hudební atd.). Mnoho mladých také nerozumí věroučnému jazyku církve, protože je k tomu nikdo nevedl, nikdo jim církev nepřiblížil. Církev teoretizuje o odpuštění, lásce či mravnosti. Mnozí se tak zajímají o Krista, ale odmítají církev jako instituci. Je třeba inovovat

liturgii a ukázat mladým, že i dnešní církev je schopná „mluvit jejich jazykem“, přiblížit jim Boží zvěst. Je nezbytné začít s pastorační péčí už od dětství a zaangažovat i rodiče. Mnoho mladých hledačů, kteří projeví o ČČSH zájem, odradilo to, že v jejich řadách nenašli své vrstevníky a odešlo tak raději do jiného společenství. Církev nemůže za současné situace nabídnout mladým vhodné duchovní zázemí.

Druhým typem řešení byl apel na větší pravdivost víry. Církev by měla ukazovat autentický život víry. Měl by se dát větší prostor mladým k vlastní aktivitě, vytvořit podmínky pro realizaci jejich představ a pro jejich misi mezi vrstevníky. Věrohodnost svědectví života těch, kteří do příslušného společenství patří je základním předpokladem pro to, aby přicházeli noví lidé. Pokud mladí lidé vidí rozpory mezi hlásaným slovem a svědectvím života sester a bratrů, ztrácejí důvěru k takovému společenství. Ani množství kulturních, sportovních nebo vzdělávacích akcí nenahradí hloubku duchovního života. Naopak spíše vzniká dojem, že je církev zaměřena na vyplňování volného času spoluobčanů a doplňuje jiné společenské organizace. Společenství se musí za mladé lidi modlit a zároveň jim musí dokázat nabídnout něco pro ně atraktivního, tj. živou víru.

Většina obcí se však snaží **s mladými lidmi pracovat**. Z celkového počtu 50-ti dotázaných s mladými aktivně pracuje 43, což představuje 86 %. V katolické církvi se jednalo o 9 z 10-ti (90 %) a v husitské o 34 ze 40-ti (85 %).

Katolická církev oslovuje mladé hlavně v rámci Sekce pro mládež ČBK, dále pomocí Diecézních center života mládeže a také ve vlastních médiích např. v časopise IN!. Kromě těchto „formálních“ způsobů pořádají jednotlivé obce např. pravidelná společná setkání, modlitební setkání, katechezi, hudební sbory, které následně účinkují při bohoslužbách. Někteří se účastní obecně prospěšných akcí či sociálních prací. Jiní pořádají neformální individuální setkání s častokrát odvážnými diskusemi nad tím, co se jim v církvi nelíbí. Další způsoby představují zimní i letní tábory, lyžování, výlety, malování na chodníku, opékání buřtů na zahradě, hry atd.

V rámci husitské církve se nejčastěji setkáváme s prací s mladými lidmi v podobě biblických hodin a duchovní péče, tj. přípravou na křest nebo biřmování a individuálního doprovázení těch, kteří o něj projeví zájem. Většinou se tak děje formou individuálních

rozhovorů a faráři se spíše snaží mladým naslouchat a do ničeho je nenutit. Někteří také mladé aktivně zapojují do prací na faře. Kromě toho se často setkáváme s různou formou práce se skupinkami mládeže, např. setkání křesťanské meditace, rozhovory nad biblí, songové bohoslužby apod. Spíše ve velkých městech se pravidelně pořádají setkání mládeže. Další možností jsou víkendové a prázdninové volnočasové aktivity, např. letní tábory, vandry do hor, výlety, setkání na Den země, společná sborová dovolená nebo poutě pro mládež do Taizé ve Francii. Některé obce pořádají i zájmové kroužky (modelářství, keramika, jazyková výuka, sportovní oddíly, např. horolezecký kroužek, cyklistický oddíl). Oblíbené jsou také různé hudební aktivity, jako koncerty (s křesťanskou tematikou i bez ní), zpěvy, zkoušky kapel a pěveckých sborů (některé veřejně vystupují např. na náměstích při adventních večerech), setkáváme se i s méně obvyklými formami, jako je např. kurz varhaníků. Dále se jedná o kulturně-společenské akce s duchovním obsahem jako jsou výstavy, divadla, literární večery, přednášky, diskuse nebo účast na Noci kostelů. Někteří spolupracují s dalšími subjekty, jako např. se Skautským střediskem, s ochránějí přírody, s místní hvězdárnou, s katedrou vysoké školy, mnozí faráři také sami učí na školách (např. výuka etiky na ZŠ nebo religionistiky na gymnáziu).

Kontakty s mladými lidmi se snaží navazovat a aktivně udržovat 40 z 50-ti respondentů, což představuje 86 % (katolíci: 7 z 10-ti, 70 %; husiti: 33 ze 40-ti, 82,5 %). Je třeba se snažit o osobní přiblížení, aby mladí neměli od duchovních zbytečně velký odstup. Zároveň však respondenti upozorňují, že je nutné kontakty navazovat, ale mladým se nevnucovat a nesnažit se jim zcela ve všem přiblížit.

To, **jak si dobře duchovní s mladými rozumí**, vyjadřují přesně hodnoty v tabulce č. 1. Starší duchovní to mají s porozuměním mladým lidem přirozeně složitější kvůli generačnímu rozdílu. Mezi zásady správného porozumění patří dle respondentů umění vzájemně si naslouchat, respektovat se, nepohrdat druhým proto, že má nižší vzdělání, je mladší, nezkušenější nebo naopak hodně starý. To vše vyžaduje mnoho trpělivosti. „Je moc důležité mít se vzájemně rádi a vzájemně se tolerovat.“ Práce s mladými není snadná, představuje neustálé hledání, protože mladí se rychle mění. Vztah s nimi je náročný, protože

vyžaduje pravdivost a autenticitu života z víry. Pomáhá také upřímná modlitba a pokud si to mladí nechají líbit, tak i jemné pohlazení.

Tabulka č. 1: Vyjádření respondentů, zda si dobře rozumí s mladými lidmi

Konfese	Ano, alespoň doufám	Napůl nebo nejsem schopen posoudit	Ne	Procentuální vyjádření
Katolíci	6	3	1	60%
Husiti	31	6	3	77,5%
Celkem	37	9	4	74%

O **posilování vztahů mezi mládeží navzájem** se snaží 42 z 50-ti dotázaných, tedy 84 %. U katolických duchovních se jedná o 8 z 10-ti dotázaných (80 %) a u husitských se k posilování vztahů postavilo pozitivně 34 ze 40-ti respondentů (85 %). Někteří dotázaní vidí právě v podporování mezilidských vztahů jeden ze svých hlavních úkolů. Tvrdí, že „církev je tu proto, aby navazovala vztahy mezi lidmi a má pomáhat k pěstování dobrých vztahů“. Někteří se dokonce snaží o navazování a podporování ekumenických vztahů mezi mladými. Především některé vesnické obce však mají velké problémy s odchodem mladých lidí do velkých měst a s nedostatkem mládeže ve sborech. Podpoře vztahů se duchovní věnují zpravidla v rámci neformálních akcí mimo bohoslužby, jednak ve společenstvích mládeže, jednak na akcích zaměřených na mladé (např. sportovně-zábavné a víkendové či prázdninové akce, výlety, brigády, cyklovyjížděky, společné modlitby nebo činnosti v hudební schůle).

6.5.3 Problémy a hodnotová orientace adolescentů

Většina duchovních se svými dospívajícími věřícími **hovoří o jejich problémech**. 90 % respondentů (45 z 50-ti) uvedlo, že spolu problémy řeší. U husitských duchovních se jednalo o 87,5 % dotázaných (35 ze 40-ti) a u katolických dokonce o celých 100 % (všech 10 z 10-ti). Mezi nejčastěji řešená témata této věkové skupiny patří dle očekávání vztahy. Na prvním místě stojí problémy s partnerem a trápení s láskou (uvedlo 21 z 50-ti dotázaných). Zároveň řeší i vztahy v rodině, především problémy s rodiči (14 z 50-ti). Hojně zastoupené jsou i otázky víry (15 z 50-ti). Následují otázky týkající se volby studia či povolání (11 z 50-

ti). Mladí věřící si kladou otázky „K čemu mě Bůh stvořil?“, „Jaké je moje místo, můj úkol v této společnosti?“, „K čemu mě Bůh povolává?“. Dále se setkáváme s řešením problémů ve škole a otázkami po smyslu života, hodnotovou orientací a vztahy s vrstevníky. Méně často jsou zastoupeny existenciální otázky, témata životní volby, otázky dalšího růstu a směřování, setkáváme se ale také s psychickými, zdravotními a finančními problémy. Celkový výčet problémů uvádí tabulka č. 2. Pokud si duchovní s problémem neví rady nebo je už příliš složitý, doporučí většina z nich vyhledat odborníka v poradně.

Tabulka č. 2: Typy adolescentních problémů dle výpovědí duchovních

Typ problému	Četnost výskytu
Problémy se vztahy, láskou	21
Problémy s vírou	15
Problémové vztahy v rodině	14
Problémy s klíčovým rozhodnutím	11
Otázky smyslu života	7
Školní problémy	5
Problémy s vrstevníky	4
Otázky hodnotové orientace	4
Psychické problémy	2
Praktické problémy	2
Zdravotní problémy	1

Mladé lidi obvykle zajímají odpovědi na žhavé otázky života jako je pravda, čest, spravedlnost, svoboda, ekologie, pokrytectví, zlo, lhostejnost, sobectví, ale i sex, věrnost, partnerství a vztahy obecněji. Stejně tak je zajímají otázky týkající se jejich osobnosti jako sebehodnocení, existenční starosti, vztah k Bohu, úspěchy a selhání. Duchovní s nimi hovoří jak o praktických záležitostech, např. o škole, tak o hodnotách lásky, smíření nebo odpuštění. Jeden z respondentů velmi výstižně uvádí: „...mladí kladou otázky: Proč pořád bojujeme se zlem? Proč Bůh dopouští války, týrání, trápení, hlad? Proč někdo laskavý a hodný zemřel a trápil se a zlý si vesele žije dál? Proč se jim přihodila určitá věc? Koho mají volit? Zda ve své nemoci mají nastoupit na léčení nebo ne? Jsou to normální lidské otázky, na některé dokážeme odpovědět, ale s některými si lámeme hlavu sami: Proč se zlé věci stávají dobrým lidem? Kam až sahá lidská svoboda a kde zasahuje Bůh? Do jaké míry nás Bůh vychovává a zda nás trestá?“ Velice často mladé také zajímá proč je mnoho církví, když je jen jeden Bůh

a jedna bible. Chtějí vědět, jaké jsou rozdíly mezi církvemi a proč různé církve vznikly. Zajímají se o křesťanské stanovisko vůči předmanželskému sexu, interrupci, sebevraždě, homosexualitě, braní drog. Aktuálním tématem jsou také hodnoty, často proto hovoří o Desateru. Ve vztahu k výběru budoucí profese se také často ptají duchovních, proč se rozhodli pro toto povolání.

Také **hodnoty mladých lidí** jsou dle výsledků dotazníku poměrně pestré. Záleží především na výchově v rodině, protože hodnoty je třeba vštěpovat od mala. U těch, kteří jsou v církvi převažují duchovní hodnoty nad těmi materiálními. Přesto se mnoho dotázaných shodlo na tom, že i tito dospívající jsou velmi ovlivněni dnešním konzumním stylem života, především reklamou. Většinou chtějí všechno a nejlépe hned. Je třeba učit je skromnosti, trpělivosti a radosti z drobných věcí, ze setkání. Hodnoty jsou u adolescentů ještě velmi idealizované, vše má být bez závad a chybí jim zkušenosti. Vidí svět černobíle jako protiklad dobra a zla. Překvapivě kladou velký důraz na rodinu. Mezi časté hodnoty patří tolerance, férovost, upřímnost, věrnost. Samozřejmě materiální hodnoty jsou také zastoupeny a v poslední řadě k preferovaným hodnotám patří partnerství, úspěch a láska.

Celá polovina dotázaných (25 z 50-ti) se shodla na tom, že **největším ohrožením** pro dnešní dospívající je konzumní způsob života a s ním spojená média zprostředkovávající nesprávné hodnoty. Absence pravých hodnot ve společnosti se dá těžko nahradit jakýmkoli jiným způsobem. Dalšími ohrožujícími faktory jsou nezáměr okolí (15 z 50-ti dotázaných) a nefunkční rodina (9 z 50-ti). Mnoho adolescentů pochází z rozvedených manželství a potýká se s nezáměrem rodičů. Dalším rizikem jsou drogy, alkohol a hrací automaty (7 z 50-ti dotázaných). Toto nebezpečí je samozřejmě vyšší u dětí, které mají špatné životní vzory a kterým se rodiče nedostatečně věnují. Stejně tak je u těchto dospívajících zvýšené riziko, že se zapojí do špatné party a upnou se na nesprávnou skupinu. Mnozí mladí lidé si neumí poradit s velkou svobodou a nesčetnými možnostmi, které jim život nabízí a nedokáží je správně uplatnit a využít. Stejně tak jim chybí autorita a mantinely, aby věděli, co smí a co už rozhodně ne. Dostatek všeho, především v materiálním smyslu, vede k nezodpovědnosti, lehkovážnosti a také k tomu, že si dnešní adolescenti mnohdy ničeho neváží. Podrobnější přehled ohrožujících faktorů nabízí tabulka č. 3.

Tabulka č. 3: Co nejvíce ohrožuje dnešní adolescenty

Typ ohrožení	Četnost
Konzumní způsob života, média	25
Nezájem okolí a život bez cíle	15
Nefunkční rodina, často rozvod	9
Drogy, alkohol, automaty	7
Špatná parta	4
Lehkovážnost, nezodpovědnost	4
Absence duchovní dimenze života	3
Lež a podvody	2
Mnoho možností, nezakotvenost	1
Špatně fungující církve	1

19 z celkových 50-ti dotázaných, tj. 38 % se shodlo na tom, že právě problémy v rodině jsou nejčastější **příčinou adolescentních krizí**, do kterých počítáme i spirituální krize. Mladí lidé také velmi dramaticky prožívají nejrůznější zklamání a trápení, což bývá spouštěčem krize podle 13-ti dotázaných. Jedná se např. o vystřízlivění z toho, že dospělí nejsou ideální a že také chybují a někdy i lžou a chovají se „nefér“. Velmi často bývá příčinou krize též trápení s láskou a neúspěchy při výběru toho pravého partnera (11 dotázaných). Hledání identity, zázemí a duchovní orientace, nespokojenost s dosavadním životem, neúspěchy (např. ve studiu) a selhání, nenaplněné touhy, to vše neodmyslitelně patří k tomuto věku a může způsobit krizi. Adolescenti na vzniklé nepříznivé situace reagují různým způsobem. Někteří jsou odolnější a nastalé situaci se tolik nepoddávají, jiní se uzavrou do sebe, pláčou, reagují nihilisticky nebo hrubě. Příčiny jsou různé, ale jedno mají všechny krize společné - jsou přirozenou součástí života každého člověka, bez nich bychom se nedostali dále. Často přicházejí, když něco končí a to nové se teprve nejasně rýsuje. Někteří se musí vyrovnat s těžkými úkoly, jako se smrtí nebo odchodem blízkého člověka. Především rodina a společenství by jim měli pomoci v hledání nového životního smyslu. Rodiče musí své děti milovat bez podmínek, jako dar svěřený Bohem. Je však zároveň třeba pustit je do světa a v nouzi je znovu přijmout doma s otevřenou náručí. Rodiče by si měli se svými dětmi od malička povídat, zpívat si s nimi, hladit je a utvrzovat je v tom, že je mají rádi. Musí se o ně a o jejich starosti zajímat. Bůh nás vede k tomu, abychom dětem pomáhali, ale zároveň jim poskytlí prostor k samostatnému rozhodování. Nejčastější příčiny adolescentních krizí jsou uvedeny v tabulce č. 4.

Tabulka č. 4: Nejčastější příčiny spirituálních krizí u adolescentů

Příčiny krize	Četnost
Problémy v rodině	19
Různá zklamání, trápení a citová zranění	13
Problémy s partnerem či láskou	11
Hledání identity	10
Chybějící autority	8
Pocity prázdnoty, odcizení a nepochopení	8
Problémy s vrstevníky	6
Smrt či odchod blízkého člověka	5
Hledání neefektivních a rychlých řešení	4
Identifikace s problémovou skupinou	3
Neúspěch ve studiu nebo práci	2
Nuda	2
Strach z odpovědnosti	2
Špatná nebo velmi dobrá materiální situace	2
Úzkost	2
Zdravotní potíže	2
Problémy s vírou	1
Přílišná vyčerpání	1

6.5.4 Spirituální krize u dospívajících

41 z 50-ti dotázaných (80 %) uvedlo, že se během své praxe setkali s případem spirituální krize u dospívajících. Pod pojmem „spirituální krize“ rozumí dotázaní jednu z následujících variant:

1. **Obrácení na křesťanství** – Hledající, který je nespokojen s dosavadním životem. Zpravidla úplná absence duchovního života v rodině. Postupné utváření religiozity mladého člověka.
2. **Úplné odstoupení od křesťanské praxe** – Jedinec vyrostl v křesťanském prostředí, ale v dospívání nastalo zklamání typu: „Bůh je daleko.“, „Nezajímám ho.“, „Existuje vůbec?“ nebo jej neuspokojovala nemožnost racionálních vysvětlení některých otázek, jako např. zdůvodnění existence zla ve světě.
3. **Hledání v nekřesťanských spiritualitách nebo přestup do jiné církve** – Nejedná se o úplné odstoupení, ale o odpadnutí od konkrétního společenství.
4. **Krize růstu víry** – Hledání naplnění potřeby duchovní zkušenosti. Zkouška setkání s Bohem.

Jak shodně uvádí několik respondentů, tyto spirituální krize bývají velmi často spojeny s krizí identity, jsou u mladých součástí hledání své osobnosti a svého místa ve světě. Prvotní důvody jsou zpravidla neduchovního rázu a souvisí s vnějšími událostmi, jako je rozchod s partnerem nebo naopak začátek nového vztahu, duševní nemoc, zklamání z církve či ze života, neúspěchy (ve studiu, sportu apod.), nemoci, úrazy, smrt někoho blízkého, krize v rodině (nejobvyklejší je asi rozvod rodičů).

Základem pro správnou pomoc takovému člověku je umění naslouchat mu a věnovat mu dostatek času. Nejčastěji se tak děje formou osobního rozhovoru, tzv. „popovídání si“ nebo „klasické zpovědi“. Je dobré klást otázky a naopak na otázky mladého člověka odpovídat. Dále je třeba člověku v krizi dodat celkové povzbuzení, podpořit jeho sebedůvěru, projevit zájmem a pochopením. Musíme jej nabádat k trpělivosti, protože problém se zpravidla nevyřeší hned a sám od sebe. Osvědčilo se také doporučení literatury nebo filmu. Někteří duchovní rádi používají příkladů z bible. Můžeme mladému jedinci pomoci najít v jeho situaci řešení a celkově bychom se měli snažit o pochopení jeho způsobu cítění. Je dobré doprovázet ho při odhalování souvislostí, ukázat mu jiný pohled na problém, naznačit možnou cestu a nabídnout doprovod po ní. Pokud je toho člověk schopen, je vhodné najít mu nějaké rozptýlení a samozřejmě se za něj musíme modlit.

Někdy skutečně stačí být s potřebným člověkem (přítomnost) a dát mu najevo, že nám na něm záleží. Společná modlitba dodává pocit, že na to člověk není sám a je také vhodné jej směřovat do společenství. V žádném případě mu nesmíme nabízet laciná finální řešení, netlačit na něj, nemoralizovat ho ani na něj nijak nenaléhat, aby nedošlo k nabourání vztahu důvěry. Naopak je třeba podpořit, aby se mladý člověk otevřel a doprovázející mu pak už jen citlivě pomáhal. V těžších případech musíme umět poslat dospívajícího dál, např. v případě, kdy hrozí sebevražedný pokus odkázat daného jedince na psychiatrii, v lehčích případech pak na psychologickou poradnu.

6.6 Prokázání hypotéz

Hypotéza č. 1:

Většina náboženských obcí se snaží pořádat společná setkání i nad rámec „povinných“ činností, podporují vztahy mezi svými členy navzájem a také se aktivně věnují celoživotnímu vzdělávání.

Tato hypotéza se zcela potvrdila (94 % respondentů pořádá společná setkávání různých generačních skupin, 84 % se věnuje celoživotnímu vzdělávání a podpoře mezilidských vztahů).

Hypotéza č. 2:

Mladí lidé v dnešní době málo navštěvují bohoslužby.

Tato hypotéza se spíše potvrdila, a to v 58 % případů (na nedostatek mladých lidí během bohoslužeb si více stěžují duchovní z CČSH než z Římskokatolické církve).

Hypotéza č. 3:

Církev není pro mladé lidi příliš zajímavou a atraktivní institucí.

Tato hypotéza se potvrdila také v 58 % případů (církve sama o sobě pro mladé příliš přitažlivá není, ale převládá názor, že přesto dospívající velmi zajímá Bůh a duchovní hodnoty).

Hypotéza č. 4:

Většina pastoračních pracovníků se snaží udržovat a navazovat kontakty s mladými lidmi. Zároveň doufají, že si s nimi dobře rozumí.

Tato hypotéza se potvrdila (80 % dotázaných se aktivně snaží o navozování kontaktů a 74 % je přesvědčeno nebo alespoň doufá, že si s nimi dobře rozumí).

Hypotéza č. 5.:

Nejčastější příčinou krizí v adolescenci jsou špatné rodinné zázemí a problémy ve vztazích s vrstevníky (ať už s jedná o vztahy s druhým pohlavím, nebo vrstevnickou skupinu).

Tato hypotéza se také potvrdila (nejčastěji uváděným důvodem byly problémy ve vztazích s vrstevníky, a to 32 %; dalším problémy v rodině, které tvořily 24 %; následovaly

obecnější příčiny jako je hledání identity a různá životní zklamání, oboje potvrzuje 20 % respondentů).

Hypotéza č. 6:

Většina farářů a pastoračních asistentů se již alespoň jednou setkala s případem „adolescentní spirituální krize“.

Tato hypotéza se potvrdila v 82 % případů.

6.7 Výzkumné závěry v odborné diskusi

Jan Balík⁵³³ ve své studii tvrdí, že situace mládeže u nás je srovnatelná se situací v jiných zemích Evropy. Podobně Michal Kaplánek⁵³⁴ na základě empirického výzkumu potvrzuje, že náboženská scéna bývalé NDR je velice podobná té naší české. Ve shodě s jejich tvrzeními můžeme i my na základě našeho empirického výzkumu potvrdit, že největší nebezpečí pro mladé křesťany představují zejména masmédia šířící ideologii nesprávně pojatého liberalismu a absolutního relativismu. Odcizující vliv sdělovacích prostředků můžeme explikovat jako podléhání „falešným prorokům“. Zjišťujeme, že tam, kde se vytrácí smysl pro Boha, vytrácí se i smysl pro člověka. Mnoho mladých lidí pociťuje těžkosti spojené s oslabováním rodinného života a nedostatkem komunikace mezi rodiči a dětmi. I náš výzkum potvrzuje, že jedním z největších problémů dnešních adolescentů je nezáměr o ně jak ze strany rodičů, tak i širšího okolí. Stejně tak jsou ohrožováni masmédií, která jim zprostředkovávají nesprávné hodnoty konzumní společnosti.

Přesto nebo možná právě proto patří potřeby transcendentna a duchovního hledání k charakteristickým atributům současné mládeže.⁵³⁵ V dnešní době se na náboženství nejvíce orientují mladí lidé ve věku kolem 20-ti let, což je vyvoláno především potřebou hledání smyslu života, bytí a osobními existenciálními krizemi. Stejně tak někteří z našich dotázaných

⁵³³ BALÍK, Jan. (ed.) *Pastorační plán Sekce pro mládež České biskupské konference*. 1. vyd. Praha : Sekretariát České biskupské konference, 2002. Vol. cit. ze s. 11.

⁵³⁴ KAPLÁNEK, Michal. *Pastorace mládeže*. 1. vyd. Praha : Salesiánská provincie, 1999. Vol. cit. ze s. 77. Také TOMKA, Miklós. *Náboženská situace v zemích východní a střední Evropy*. In: RENÖCKL, Helmut, BLANCKENSTEIN, Miklós. (ed.) *Nová religiozita fascinuje a zneklidňuje. Sborník*. Přel. Jan Šnejdar. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2000. Vol. cit. ze s. 22 – 32.

⁵³⁵ BALÍK, Jan. (ed.) *Pastorační plán Sekce pro mládež České biskupské konference*. Op. cit. ze s. 13.

potvrzují, že spirituální hledání, které mívá krizový charakter, je v adolescenci součástí hledání své osobnosti v Eriksonovském smyslu „krize identity“, o které jsme podrobně pojednali v samostatné kapitole. Jak tvrdí Martinek,⁵³⁶ a jak zároveň potvrzuje naše dotazníkové šetření, během období dospívání si mladí lidé kladou otázky po smyslu života, ale také otázky, co se s člověkem stane po smrti, dále otázky po vzniku vesmíru, místu člověka v něm, smyslu lidských dějin, utrpení a samozřejmě, zda se máme upínat k něčemu nebo někomu, kdo nás přesahuje.

Dle výzkumu Eurobarometr (2002)⁵³⁷ je spirituální scéna mládeže v ČR rozdělena následovně:

1. 33 % se deklarovalo jako ateisté,
2. 29 % se zařadilo do skupiny „je nerozhodný, agnostik, neví zda Bůh je, nepatří k žádné náboženské skupině,
3. 7 % neodpovědělo vůbec nebo že neví,
4. 26 % se označilo za věřící (8 % praktikující, 18 % neprotikující).

Tento sociologický výzkum rozhodně není v rozporu s naším zjištěním, těžko jej však můžeme zcela prokázat na základě vyhodnocení pouhých 50-ti dotazníků.⁵³⁸

Co se týče rizikového chování adolescentů, je tato problematika velmi závažná a má vzestupnou tendenci.⁵³⁹ Je proto třeba přispět k podpoře aktivit v oblasti primární prevence nejen pro populaci dětí a dospívajících, ale i dospělých, kteří rizikové chování tolerují nebo svým nevhodným příkladem podporují. Obdobně na problém nahlízejí i naši respondenti. Pro srovnání můžeme uvést, že pouze dvaceti procentům citově narušených dětí a adolescentů v USA je poskytnuta odborná lékařská pomoc.⁵⁴⁰ Je třeba také zdůraznit, že tito mladí lidé ohrožují sebe i jiné. Např. sebevražda je ve Spojených státech třetí nejčastější příčinou úmrtí mladých lidí ve věku od 15-ti do 19-ti let. Stejně tak se i někteří naši respondenti osobně

⁵³⁶ MARTINEK, Michael et al. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 1. vyd. Praha : Jabok. 2008. Vol. cit. ze s. 84 – 85.

⁵³⁷ MARTINEK, Michael et al. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. [CD-ROM]. 1. vyd. Praha : Jabok, 2008.

⁵³⁸ Tento výzkum má spíše kvalitativní výpovědní hodnotu. Vyčíslená procenta lze brát pouze orientačně, nikoli jako absolutní čísla; tzn., že se daný jev vyskytuje relativně často nebo naopak velmi málo.

⁵³⁹ KYASOVÁ, Miroslava. Kouření cigaret a další formy rizikového chování adolescentů. *Československá psychologie*, 2003, roč. 47, č. 1. Vol. cit. ze s. 63.

⁵⁴⁰ HAUGH, R. A crisis in adolescent psych. *H&HN: Hospitals & Health Networks*, 2003, roč. 77, č. 1. Vol. cit. ze s. 38.

setkali se suicidiálním chováním u adolescentů, některé sebevražedné pokusy dokonce skončily smrtí. To pouze potvrzuje naléhavost kvalifikované pomoci ze strany těch, kteří s mladými lidmi pravidelně pracují. Je důležité vážné případy nepodceňovat a dokázat mladého člověka s psychickými problémy správně nasměrovat na místa, kde mu bude poskytnuta odborná pomoc. Z tohoto důvodu je vyžadována od církvi určitá spolupráce s dalšími institucemi, jako jsou psychologické poradny, charitativní organizace, střediska volnočasových aktivit apod.

Někteří autoři⁵⁴¹ tvrdí, že mezi hlavní osobnostní předpoklady pastora by měly patřit opravdovost, klid a zájem. V souladu s tímto tvrzením uvedla většina našich dotázaných, že při pomoci jedincům ve spirituálních krizích je stěžejní právě trpělivé naslouchání, plné věnování se dotyčnému a projevení upřímného zájmu o jeho starosti. Zároveň je třeba podporovat ho k trpělivosti, posilovat jeho sebedůvěru a projevit pochopení pro jeho problémy.

6.8 Shrnutí

Tato kapitola se věnuje interpretaci výsledků dotazníkového šetření. Na začátku byly stanoveny hypotézy, které se v závěru kapitoly vesměs potvrdily. Dále jsou vymezeny použité metody, způsob sběru dat, cíle výzkumu a charakteristika dotazovaných. Interpretace výsledků je rozdělena do čtyř hlavních skupin: témata obecnější pastorační činnosti v náboženských obcích; vztah adolescentů k církvi; hodnoty mladých lidí, problémy a témata, která je zajímají. Poslední část se věnuje čistě spirituálním krizím, tj. jaká je jejich podoba a jaké jsou zásady krizové intervence. Na závěr kapitoly je připojena odborná diskuse, kde jsou získané výsledky konfrontovány s poznatky odborné literatury.

⁵⁴¹ HARSCH, Helmut. *Seelsorge als Lebenshilfe : Studien zu Fragen der Praktischen Theologie*. 1. vyd. Heidelberg : Quelle & Meyer, 1965. Vol. cit. ze s. 183.

Závěr

Tato disertační práce s názvem „Pastorační práce o adolescenty ve spirituální krizi“ sestává ze dvou hlavních částí, a to teoretické části a empirické části. Teoretická část je rozdělena do čtyř hlavních kapitol. První definuje základní pojmy, druhá se věnuje období adolescence a jeho problémům, třetí se zabývá fenomény krize a čtvrtá, klíčová, kapitola představuje pastorační práci jako řešení duchovních neboli spirituálních krizí. Empirická část je rozdělena do dvou kapitol, první na základě rozhovorů popisuje dva konkrétní příklady spirituální krize, druhá je věnována interpretaci dotazníkového výzkumu.

V práci se podařilo dosáhnout stanovených cílů. Vymezili jsme problematiku a definovali hlavní termíny, kterými jsou adolescence, spiritualita, krize a pastorační práce. Dále jsme charakterizovali adolescenci jako samostatné vývojové stádium v životě člověka a podrobně popsali nejčastější problémy, které se k tomuto období váží. Věnovali jsme se fenoménům individuální i společenské náboženské krize, jejím proměnám a zdůraznili jsme krizi víry a spirituality. Práce si především kladla za cíl ukázat pastorační péči jako řešení spirituálních krizí u adolescentů. Klíčová kapitola zabývající se pastorační péčí postupuje od obecnějšího popisu pastorační péče až ke konkrétním způsobům práce s mladými lidmi v rámci církve a jmenuje hlavní zásady pro pastorační práci mládeže v krizových stavech včetně stavů spirituálních krizí. V empirické části se zabýváme konkrétními formami, jež může spirituální krize nabývat. Dále se věnujeme interpretaci dotazníkového šetření, které mapuje situaci pastorační péče o mladé u nás.

Mezi nejzajímavější zjištění patří poměrně velký zájem dospívajících o Boha, transcendentní témata a další duchovní hodnoty, mnohdy je však hledají právě mimo církev a o církvi samotné toho vědí velmi málo. Situaci by podle názorů farářů a pastoračních asistentů mohla církev zlepšit tak, že bude více apelovat na pravdivost a autentičnost víry a také tím, že poskytne mladým lidem větší prostor k vlastní aktivitě a misii mezi vrstevníky. Jedním z hlavních úkolů církve by měla být podpora mezilidských vztahů, což je současně téma, kterým se adolescenti sami nejvíce zabývají. Jedná se konkrétně o vztahy v rodině, vztahy mezi vrstevníky nebo problematiku postoje vůči autoritám. Hodnoty mladých lidí

jsou hodně rozdílné, ale v případě mladých příslušníků církve zpravidla převažují duchovní hodnoty nad těmi materiálními. Největším ohrožením jsou pro dnešní mládež média zprostředkovávající nesprávné vzory a celková atmosféra naší současné společnosti, jež je silně zaměřena na konzum a výkon. Nejčastější příčinou neboli spouštěcím impulzem adolescentních krizí jsou problémy v rodině, ať už se jedná o rozvod rodičů, úmrtí, nedostatek pozornosti či nějaké neshody mezi jejími členy. Překvapivě hraje rodina v životech adolescentů stále velmi významnou roli. Můžeme ji dát na roveň referenční skupině, zpravidla školní třídě, u mnoha jedinců má dokonce subjektivně větší váhu.

Na základě vyhodnocení dotazníků jsme vymezili čtyři podoby spirituální krize. Dvě z nich můžeme nazvat pozitivními v našem slova smyslu a dvě negativními. Mezi pozitivní řadím obrácení na křesťanství u těch jedinců, kteří měli v dětství minimální kontakt s vírou a krizi růstu víry u těch, kteří v křesťanském prostředí vyrostli a skrze určité pochybnosti se ve své víře nakonec utvrdili. Naopak za negativní označuji úplné odstoupení od křesťanské praxe u těch dospívajících, kteří se buď zklamali v církvi, nebo z jakéhokoliv důvodu ztratili svou víru. Z podobných důvodů se někteří vzdali křesťanské praxe a přestoupili na nějakou z nekřesťanských spiritualit, případně se přidali k jinému alternativnímu náboženskému hnutí.

Na otázku, proč je vlastně pro člověka důležitý duchovní život a proč se vlastně máme spirituálními krizemi zabývat, nám pomůže odpovědět Tomáš Kempenský:⁵⁴² „Člověk žijící vnitřním a skutečným duchovním životem se dokáže soustředit na důležité věci, protože vnějším se nikdy nevěnuje naplno. Nevadí mu tělesná práce nebo zaměstnání, protože se dokáže dobře přizpůsobit nastávajícím okolnostem. Kdo je uvnitř dobře připraven a uspořádan, nedbá na podivné nebo zvrácené počínání a chování lidí. Člověk je takovými záležitostmi rozptylován a brzděn jenom v případě, že ulpívá na vnějších věcech.“

Veškeré spirituální krize a osobní duchovní zápasy bývají velmi často spojeny s krizí identity neboli také zráním osobnosti a hledáním si vlastního místa ve světě. Na začátku jsou obvykle neduchovní povahy a souvisí s vnějšími událostmi. U jedinců, kteří jsou více

⁵⁴² KEMPENSKÝ, Tomáš. *Čtyři knihy o následování Krista*. 1. vyd. Brno : Cesta, 1991. Cit. ze s. 63 – 66. Dále o lásce ke Kristu: „Kristus přijde a prokáže útěchu tomu, kdo mu ve svém srdci připraví důstojný přibyték. Všechnu svou slávu a krásu zjevuje v nitru a pouze tam přebývá. Člověka oddaného vnitřnímu životu často navštěvuje, sladce s ním rozmlouvá, poskytuje mu milou útěchu, hojnost pokoje a důvěrnosti.“

duchovně zaměření mohou později přerůst do spirituální roviny. Většina našich dotázaných se s takovýmto případem spirituální krize setkala. Respondenti se shodují na tom, že základem pomoci člověku v krizi je správné doprovázení, trpělivost a umění naslouchat. Musíme postiženému věnovat dostatek času, dokázat ho povzbudit, podpořit jeho sebedůvěru, projevit zájem a pochopení. Naopak je třeba vyhnout se laciným útěchám, povrchním radám, rychlým soudům, jakékoli formě nátlaku a nevhodnému moralizování. Při veškeré práci s adolescenty mějme na mysli, že s nimi musíme jednat jako s rovnocennými partnery. Dospívající jsou velmi citliví na to, pokud s nimi někdo zachází jako s dětmi. V těžších případech je také nezbytné umět dotyčného odkázat na kvalifikovanou pomoc. Někteří respondenti se setkali s případy suicidiálního chování, mezi kterými byly i dokonané sebevraždy. To pouze potvrzuje naléhavost tématu a skutečnost, že mnohá volání o pomoc bývají podceňována.

Krize, a ty spirituální zvláště, mají kromě svého negativního dopadu také jednoznačně kladný charakter. Jsou příležitostí ke změně a dávají nám jasně najevo, že s naším životem není cosi v pořádku. Jsou často impulzem k tomu, abychom začali něco dělat. Pomáhají nám tím k dalšímu seberozvoji, učí nás a jsou motorem, který nás žene dopředu. Tuto pozitivní povahu krize správně vystihuje Tomáš Halík:⁵⁴³ „Krise je kolébkou naděje, naděje se rodí z krize.“

Otázkou, kterou si kladlo mnoho respondentů, bylo, jak mladé lidi správně oslovit, jak je zaujmout a jak je přivést do společenství. Jedná se o problém jednotlivých náboženských obcí nebo se s ním potýkají i jiné obce v jiných církvích? Pomohla by církvi nějaká konkrétní vnitřní změna? Toto jsou obtížná témata, ale přesto vysoce aktuální a představují možné směřování dalšího bádání. Křesťanská církev, která žije křesťanskými principy, nemůže být nečinná.⁵⁴⁴ Naopak, život, činnost a práce patří k podstatě křesťanské církve, protože nečinná církev je mrtvá. Chceme-li, aby církev plnila svou funkci i v budoucnu, je třeba, aby se zaměřila na mladou generaci a dokázala jí nabídnout zajímavou životní alternativu.

⁵⁴³ HALÍK, Tomáš. *Stromu zbývá naděje. Krize jako šance*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2009. Vol. cit. ze s. 88 – 94.

⁵⁴⁴ RUTRLE, Otto. *Pomoc nejvzácnější*. 2. vyd. Praha : Ústřední rada církve československé v Praze-Dejvicích, 1948. Vol. cit. ze s. 21.

Jmenný rejstřík

ADÁMEK, T.	65
ADAMS, J. E.	12, 108, 118, 136
ADAMS, S.	122
AFFOLDERBACH, M.	142
ACHELIS, E. CH.	112, 146
ALLEN, B. L.	109, 132
ALLMEN, J. J.	25, 104, 105-107
ALTRICHTER, M.	129, 132
AMBROS, P.	63, 124, 129, 132, 140, 142, 151
ARISTOTELÉS	14
ARNOLD, F. X.	100, 140
BABKA, P.	97
BALAŠTÍKOVÁ, V.	98
BALCAR, K.	75
BALÍK, J.	8, 11, 29, 122, 129, 131, 133, 140, 175
BASTL, O.	64
BASTL, T.	64
BECKER, I.	27, 128, 147, 153, 160
BENEŠ, L.	97, 100, 104, 108, 119, 152,
BIČ, M.	84, 104
BIERITZ, K. H.	27, 84, 128, 147, 153, 160
BLANCKENSTEIN, M.	64, 73, 175
BLATNÝ, M.	30, 98
BLOOM, S. L.	7
BLOTH, P. C.	124
BLÜHM, R.	27-28, 128, 147-148, 153, 160
BORSKÁ, V.	148
BOSSHART, W.	120
BOTEK, L.	140
BRADÁČ, J.	151
BRICHTOVÁ, T.	18-19, 42, 81
BRUNTON, P.	21
BUCHBERGER, M.	25, 128
BUKOWSKI, P.	119-120
BUSCH, W.	110
BUTTA, T.	137
CAMPBELL, A. V.	26
CAMPBELL, R. J.	64
COUFALOVÁ, H.	119
CUSKELLY, E. J.	42, 81
ČERNOUŠEK, M.	13, 36
ČERNÝ, L.	133
ČERNÝ, V.	24
ČIERNÁ, J.	68, 80, 87
DAEWEL, H.	27, 147
DIETRICH, J.	36, 95
DIETRICH, M.	31, 36, 53, 80, 95, 148
DOLISTA, J.	115

DORAN, R. M.	39
DOUGLAS, J. D.	104
DUNDA, M.	140
DURCHÁNEK, M.	12, 41, 100, 135
EBERTOVÁ, A.	12, 71, 100, 136
EIS, Z.	22-24, 98
ELIADE, M.	13, 75
ENGEMANN, W.	12, 144
ERHARTER, H.	12, 40, 95
ERIKSON, E. H.	13, 16-17, 35-39, 98
EVANS, M.	140
FEDERSCHMIDT, K. H.	18
FESTINGER	35
FILIPI, P.	74, 80, 135
FIORES, S.	18-19
FORMÁNKOVÁ, R.	21
FOWLER, J. W.	40
FRAAS, H. J.	17
FRANKL, V. E.	61-62
FREUD, A.	97
FRIEDBERGER, W.	12, 120
FROBOESE, F.	147
FRÖHLICH, R.	64
FROHNHÖFER, M.	127
FROMM, E.	57
GALIS, T.	124
GASSET, J. O.	24
GEIST, B.	35, 53-54, 151
GIESECKE, H.	129, 131
GOFFI, T.	18-19
GÖHLERT, F. CH.	55
GRÄB, W.	114
GRETHLEIN, CH.	111
GROF, S.	13, 20, 51, 61, 79, 89-93, 150-151
GROFOVÁ, CH.	13, 20, 51, 61, 79, 89-93, 150-151
GROM, B.	19-20, 40, 74
HAJNÝ, M.	56
HALÍK, T.	4, 13, 62-63, 71-72, 81-83, 87-88, 94, 96, 121, 152, 180
HANSTEIN, M.	128
HARSCH, H.	12, 109, 147, 177
HARTL, P.	22
HARTLOVÁ, H.	22
HAUGH, R.	176
HAVRÁNKOVÁ, O.	94
HERCIKOVÁ, P. E.	34
HERYÁN, L.	151
HOFÍREK, P.	129, 132
HOLM, N. G.	75
HOLUB, T.	142
HORÁKOVÁ, G.	97
HORSKÝ R.	11-12, 41, 100, 111, 135

HOSTETLER, B.	44
HRADIL, J.	133
HUNTER, R. J.	13, 26
HUSAROVÍČOVÁ, Z.	67
IHLEFELD, A.	60
JARAB, J.	63
JEDLIČKA, R.	33, 143
JENSEN, H. H.	80, 133
JENTSCH, W.	12, 96, 118-119, 125, 131
JIRSA, F.	132
JONES, L.	19, 21
JOSUTTIS, M.	8, 12, 62
KÁBRT, J.	14
KALINA, K.	14, 51-52
KAPLÁNEK, M.	11, 140-141, 175
KARFÍK, F.	13, 75
KARLÍKOVÁ, E.	56
KASPER, W.	122
KEMPENSKÝ, T.	179
KENTLER, H.	129, 131
KIESOW, E. R.	133
KITTEL, B.	85
KLESSMANN, M.	12, 104
KLOSTERMANN, F.	87, 132, 140
KNOCH, O.	118
KNOWLES, J. W.	117
KOCOURKOVÁ, J.	53, 59
KOHÁK, E.	61, 67
KOHLBERG, L.	40
KOHOUTEK, T.	98
KOLDINSKÝ, M.	122
KOPECKÝ, L.	60
KORTZFLEISCH, S.	128
KOSELLECK, R.	95
KOVÁŘ, F.	12, 133-134
KOŽELUHOVÁ, A.	104
KRANZOVÁ, R.	52, 54
KRATOCHVÍL, S.	46-50
KREJČÍŘOVÁ, D.	43, 52-54, 59
KREJČOVÁ, A.	21
KRCHOVÁ, J.	52
KŘIŠŤAN, A.	63
KŘIVOHLAVÝ, J.	11, 25, 27, 101, 113
KŘÍŽ, A.	14
KUBÍKOVÁ, J.	11, 48, 51, 55, 144
KUČERA, Z.	62, 136-138
KÜNG, H.	67
KÜHN, F.	55
KYASOVÁ, M.	56, 176
KYSELICA, J.	142
KYSUČAN, L.	13, 20, 51, 61, 79, 89, 150

LÁBATH, V.	58
LACHMAN, J.	18-19
LAJKEPOVÁ, E.	18, 68
LECHNER, M.	12, 63
LEVERMORE, J.	122
LEWIS, C.	65, 80
LIBELOVÁ, D.	55
LIGUŠ, J.	3, 17, 34, 100, 104-105, 107, 114, 124, 133, 152
LOCKE, J.	15
LORENC, J.	14, 31
LUŽNÝ, D.	64, 68, 73
MAAS, G.	108
MACEK, O.	119
MACEK, P.	13-16, 38-39, 43, 55, 57
MALONEY, M.	52, 54
MAMULA, J.	68, 80, 87
MANNWEILER, W.	124
MARCIA, J.	38
MARIANCE, E. J.	13, 35, 98
MARTINEK, M.	8, 83, 129, 176
MAŽÁRI, D.	46
McDOWELL, J.	44
MEIER-SEETHALER, C.	18
MIŘEJOVSKÝ, J.	25, 104
MOLLENHAUER, K.	129, 131
MOODY, R.	67
MORGENTHALER, CH.	43, 114, 143
MÜLLER, C. W.	129, 131
MÜLLER, E.	128
MÜLLER, I.	39
MUUSS, R. E.	15
NAUER, D.	26
NEŠPOR, K.	34, 54
NOTH, I.	43
NOVOTNÝ, A.	29
OPATRNÝ, A.	11, 25-26, 32, 40-42, 45, 63, 65-67, 72, 74, 79-80, 88, 101-103, 107-109, 112, 114, 119, 123, 138-140, 152-153
OTTO, R.	13, 19-20, 75
PECHAR, J.	95
PFISTER, O.	43
PIAGET, J.	40
PLACÁK, B.	57
PONĚŠICKÝ, J.	47, 97
PORRO, C.	122
POŠMOURNÁ, J.	80
POTTIER, B.	122
PRACH, V.	22
PRAŠKO, J.	49-51
PŠEJA, P.	18, 68
RAHNER, K.	87, 100, 132, 140
RAJMICOVÁ, K.	32

RENÖCKL, H.....	64, 73, 175
RICOEUR, P.....	95
ROESSLER, I.....	144
ROUSSEAU, J. J.....	15
ROWATT, G. W.....	13, 45, 149-150
RULAND, L.....	125
RUPNIK, M.....	151
RUTRLE, O.....	8, 11, 100, 108, 122, 135-136, 138, 141, 180
ŘÍČAN, P.....	13-15, 19-20, 30, 33, 35, 38-40, 43, 53, 59, 64, 75-76, 122
SAINT-LAURENT, G. E.....	18
SALAJKA, M.....	11-12, 27, 42, 68, 81, 100, 108-109, 118, 120-121, 136, 142, 152
SANDORF, J.....	46
SANDORF, P.....	46
SANTA, T.....	148
SÁZAVA, Z.....	115, 121
SHALL, U.....	27
SHELDRAKE, P.....	18, 20, 68-69
SCHEUCHENPFLUG, P.....	12, 119
SCHILD, H.....	87, 132
SCHINDLER, R.....	94
SCHIRMER, D.....	30
SCHIRMER, E.....	30
SCHÜRMAN, H.....	118
SCHURR, V.....	100
SCHWEITZER, F.....	129
SIMPSON, E.....	88
SINGULE, F.....	15
SMÉKAL, V.....	61
SMOLÍK, J.....	11, 28, 67, 101, 113, 115-118, 154
SOBOTKOVÁ, I.....	32
SOKOL, J.....	19
SOUČEK, J. B.....	84, 104
SPRANGERS, E.....	128
STÄDLER-MACH, B.....	12, 28
STANČEK, L.....	142
STRETTIOVÁ, J.....	148
STROH, H.....	128
SÜSS, M.....	132
SVOBODA, M.....	15, 52-53
SWITZER, D. K.....	12, 109, 143
SÝKORA, J.....	18-19
ŠIMEK, J.....	13, 16-17
ŠNEJDAR, J.....	64, 73, 175
ŠPIDLÍK, T.....	151
ŠTAMPACH, O. I.....	13, 68, 71, 73
ŠTŮROVÁ, J.....	58
TEMME, K.....	18
TILLICH, P.....	62, 75
TISCHNER, J.....	95
TOMKA, M.....	175

TONZAR, D.	137
TREBS, H.	80
URBÁNEK, T.	30
VÁGNEROVÁ, M.	14-16, 23, 52-53, 57, 59, 68, 80, 87, 89, 94
VALEŠKA, J.	13, 37
VANČURA, M.	89
VANIER, J.	151
VODÁČKOVÁ, D.	14, 22, 31, 56
VOJTÍŠEK, Z.	26, 73-74
VOKOUN, J.	78
WARD, P.	122
WEIß, H.	18
WEYEL, B.	114
WIDL, M.	11, 78, 84, 140-141
WIENER, J.	12, 40, 95
WILLIAMS, R.	70
WINDELS, O.	140
WINDISCH, R.	119
WINKLER, K.	12, 28
ZULEHNER, P. M.	40, 95, 129

Seznam použité literatury

MONOGRAFIE:

ACHELIS, E. Chr. *Einleitung. Die Lehre von der Kirche und ihren Ämtern Katechetik-Homiletik-Poimenik*. 1. vyd. Bd. 1. Freiburg : Akademische Verlagsbuchhandlung von J. C. B. Mohr, 1890. 549 s.

ADAMS, Jay E. *Befreiende Seelsorge*. 1. vyd. Giessen : Brunnen, 1972, 236 s. ISBN 3-7655-0280-4.

ADAMS, Jay E. *Handbuch für Seelsorge*. 1. vyd. Giessen : Brunnen, 1976. 334 s. ISBN 3-7655-0389-4.

AFFOLDERBACH, Martin. *Kirchliche Jugendarbeit im Wandel : Analysen zur Bibelfrömmigkeit*. 1. vyd. München : Kaiser, 1977. 274 s. ISBN 3-459-01120-3.

ALLEN, Bret L. *20 klíčových principů ve službě mladým lidem*. Přel. Miriam Süs. 1. vyd. Albrechtice : Křesťanský život, 2008. 200 s. Orig.: Completing the „Big Picture“ of Youth Ministry. ISBN 978-80-7112-131-2.

ALTRICHTER, Michal. AMBROS, Pavel, HOFÍREK, Pavel et al. *Fórum pastorálních teologů II*. 1. vyd. Olomouc : Velehrad, 2002. 151 s. ISBN 80-86045-81-1.

AMBROS, Pavel, BOTEK, Libor, DUNDA, Marek et al. *Fórum pastorálních teologů IV*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. 94 s. ISBN 80-244-0993-3.

AMBROS, Pavel, GALIS, Tomáš, KAPLÁNEK, Michal et al. *Fórum pastorálních teologů I*. 1. vyd. Olomouc : Velehrad, 2000. 135 s. ISBN 80-86045-61-7.

AMBROS, Pavel, HOLUB, Tomáš et al. *Fórum pastorálních teologů VI*. 1. vyd. Olomouc : Velehrad, 2007. 207 s. ISBN 978-80-86715-81-0.

AMBROS, Pavel, JARAB, Josef, KŘIŠŤAN, Alois et al. *Úkoly pastorační činnosti církve a pastorální teologie v Českých zemích*. 1. vyd. Olomouc : Centrum Aletti, 1997. 43 s. ISBN 80-86045-10-2.

ARISTOTELÉS. *Politika*. Přel. Antonín Kříž. 2. vyd. Praha : Petr Rezek, 1998. 499 s. ISBN 80-86027-10-4.

ARNOLD, Franz Xaver, RAHNER, Karl, SCHURR, Viktor et al. *Handbuch der Pastoraltheologie*. 2. zkontrolované vyd. Band II/2. Freiburg : Herder, 1971. 426 s.

ARNOLD, Franz Xaver, KLOSTERMANN, Ferdinand, RAHNER, Karl et al. *Handbuch der Pastoraltheologie*. 2. zkontrolované vyd. Band III. Freiburg : Herder, 1972. 678 s. ISBN 3-451-14661-4.

BALÍK, Jan. *Na cestě s mladými*. 1. vyd. Praha : Paulínky, 2004. 503 s. ISBN 80-86025-76-4.

BALÍK, Jan. *Cesta k domovu: svědectví o diecézních centrech života mládeže*. 1. vyd. Praha : Paulínky, 2002. 129 s. ISBN 80-86025-48-9.

BECKER, Ingeborg, BIERITZ, Karl-Heinrich, BLÜHM, Reimund et al. *Handbuch der Seelsorge*. 3. vyd. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1983. 619 s. Lizenz 420.205-5-83.

BENEŠ, Jiří. (ed.) *Otevřené dveře. Soubor statí katedry biblistiky*. 1. vyd. Brno : L. Marek, 2010. 298 s. ISBN 978-80-87127-27-8.

BENEŠ, Ladislav, HORÁKOVÁ, Gabriela. (ed.) *Duchovní péče ve zdravotnických zařízeních*. 1. vyd. Praha : Synodní rada Českobratrské církve evangelické a ETF UK, 2000. 91 s.

BIERITZ, Karl-Heinz. *Grenzgebiet : Praktische Theologie zwischen Kultur und Kirche*. 1. vyd. Münster : LIT Verlag, 2005. 330 s. ISBN 3-8258-8428-7.

BLOTH, Peter C. *Handbuch der Praktischen Theologie*. 1. vyd. 3. Band. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1983. 648 s. ISBN 3-579-00208-2.

BOSSHART, Walter. *Gesprächsführung - praktisch : Anregungen zur Methodik der Gruppenarbeit*. 1. vyd. Basel : Friedrich Reinhardt, 1976. 41 s. ISBN 3-7245-0373-3.

BRUNTON, Paul. *Duchovní krize člověka*. Přel. Růžena Formánková, Antonie Krejčová. 1. vyd. Frýdek-Místek : IRIS RR, 2003. 272 s. Orig.: The Spiritual Crisis of Man. ISBN 80-85888-25-4.

BUCHBERGER, Michael. *Lexikon für Theologie und Kirche*. 2. přepracované a rozšířené vyd. Band 1 – 10. Freiburg : Herder, 1957 – 1965.

BUKOWSKI, Peter. *Budu s tebou ... : role bible v pastýřském rozhovoru*. Přel. Hana Coufalová, Ondřej Macek, Ladislav Beneš. 1. české vyd. Praha : Mlýn, 2008. 97 s. Orig.: Die Bibel ins Gespräch bringen. Erwägungen zu einer Grundfrage der Seelsorge. ISBN 978-80-86498-29-4.

BUTTA, Tomáš, KUČERA, Zdeněk et al. *90 let Církve československé husitské : sborník*. 1. vyd. Praha : CČSH, 2010. 408 s. ISBN 978-807000-047-2.

BUSCH, Wilhelm. *Verkündigung im Angriff : Gesammelte Aufsätze über Jugendarbeit, Kirche, Theologie und Pietismus*. 1. vyd. Wuppertal : Aussaat, 1968. 196 s.

CAMPBELL, R. J. *A spiritual pilgrimage*. 1. vyd. London : Williams and Norgate, 1916. 339 s.

CUSKELLY, E. J. *Současná spiritualita : Duchovní život z hlediska moderní psychologie*. Přel. Terezie Brichtová. 1. české vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1994. 263 s. ISBN 80-85527-70-7.

DIETRICH, Michael. *Handbuch Psychologie & Seelsorge*. 6. vyd. Wuppertal : R. Brockhaus Verlag, 2000. 383 s. ISBN 3-417-24607-5.

- DURCHÁNEK, Miroslav, HORSKÝ, Rudolf. *Radostné křesťanství*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1968. 152 s.
- DOLISTA, Josef. *O podstatě kněžské služby*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1998. 95 s. ISBN 80-7192-016-9.
- EBERTOVÁ, Anežka. *Úvod do sociální teologie*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1967. 126 s.
- EIS, Zdeněk. *Križe všedního dne*. 1. vyd. Praha : Grada, 1994. 128 s. ISBN 80-85424-56-8.
- ELIADE, Mircea. *Posvátné a profánní*. Přel. Filip Karfík. 2. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2006. 148 s. Orig.: Sacré et le profane. ISBN 80-7298-175-7.
- ENGEMANN, Wilfried. *Handbuch der Seelsorge : Grundlagen und Profile*. 1. vyd. Leipzig : Evangelische Verlagsanstalt, 2007. 531 s. ISBN 978-3-374-02515-2.
- ERHARTER, Helmut, WIENER, Josef. *Jugendpastoral – Aufgabe der gesamten Kirche*. 1. vyd. Wien : Herder, 1976. 143 s. ISBN 3-210-24.514-2.
- ERIKSON, Erik H. *Dětství a společnost*. Přel. Jan Valeška. 1. vyd. Praha : Argo, 2002. 987 s. Orig.: Childhood and society. ISBN 80-7203-380-8.
- ERIKSON, Erik H. *Identity and the Life Cycle*. New York : W. W. Norton, c1980. 191 s. ISBN 0-393-31132-5.
- ERIKSON, Erik H. *Jugend und Krise. Die Psychodynamik im sozialen Wandel*. Přel. Marianne von Eckardt-Jaffé. 1. vyd. Stuttgart : Ernst Klett Verlag, 1970. 344 s. Orig.: Identity. Youth and Crisis.
- ERIKSON, Erik H. *Mladý muž Luther*. Přel. Michal Černoušek. 1. vyd. Praha : Psychoanalytické nakladatelství, 1996. 199 s. Orig.: Young man Luther. ISBN 80-901601-6-6.
- ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Přel. Jiří Šimek. 1. české vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 128 s. Orig.: Life cycle completed. ISBN 80-7106-291-X.
- FILIPI, Pavel. *Církev a církve*. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000. 188 s. ISBN 80-85959-58-5.
- FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo*. 1. vyd. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. 197 s. ISBN 80-85959-10-0.
- FRAAS, Hans-Jürgen. *Die Religiosität des Menschen. Ein Grundriß der Religionspsychologie*. 2. vyd. Göttingen : Vandenhoeck u. Ruprecht, 1990. 336 s. ISBN 3-525-03274-9.
- FRANKL, Viktor E. *Psychoterapie pro laiky*. Přel. Vladimír Smékal. 1. vyd. Brno : Cesta, 1998. 158 s. Orig.: Psychoterapie für den Laien. ISBN 80-85319-80-2.

- FREUD, Anna. *Já a obranné mechanismy*. Přel. Petr Babka. 1. vyd. Praha : Portál, 2006. 119 s. Orig.: Ego and the mechanisms of defence. ISBN 80-7367-084-4.
- FRIEDBERGER, Walter. *Kirche lebt mit der Jugend*. 1. vyd. München : Don Bosco Verlag, 1984. 118 s. ISBN 3-7698-0513-5.
- FRÖHLICH, Roland. *Dva tisíce let dějin církve*. Přel. Ondřej Bastl, Tomáš Bastl. 2. vyd. Praha : Vyšehrad, 2008. 303 s. Orig.: Lebendige Kirchengeschichte: die Erfahrung von 2000 Jahren. ISBN 978-80-7021-964-5.
- FROMM, Erich. *Anatomie lidské destruktivity*. Přel. Bedřich Placák. 2. vyd. Praha : Aurora, 2007. 520 s. Orig.: Anatomie der menschlichen Destruktivität. ISBN 978-80-7299-089-4.
- FROHNHÖFER, Martin. *Jugendtreff : 29 Praktische Vorschläge für die offene Jugendarbeit in der Gemeinde*. 1. vyd. Breisgau : Verlag Herder Freiburg, 1982. 96 s. ISBN 3-451-19686-7.
- GASSET, José Ortega. *Vzpouora davů*. Přel. Václav Černý. 1. vyd. Praha : Naše Vojsko, 1993. 158 s. Orig.: Rebelion de las masas. ISBN 80-206-0072-8.
- GÖHLERT, Fr.-Christoph, KÜHN, Frank. *Od návyku k závislosti*. Přel. Dagmar Libelová. 1. vyd. Praha : Ikar, 2001. 143 s. Orig.: Vom Missbrauch zur Sucht. ISBN 80-7202-950-9.
- GRÄB, Wilhelm, WEYEL, Birgit. (ed.) *Handbuch praktische Theologie*. 1. vyd. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus, 2007. 871 s. ISBN 978-3-579-08018-5.
- GRETHLEIN, Christian, SCHWIER, Helmut. *Praktische Theologie : eine Theorie- und Problemgeschichte*. 1. vyd. Leipzig : Evangelische Verlagsanstalt, 2007. 825 s. ISBN 978-3-374-02514-5.
- GROF, Stanislav, GROFOVÁ, Christina. *Krise duchovního vývoje*. Přel. Lubor Kysučan. 1. vyd. Praha : Chvojokovo nakladatelství, 1999. 255 s. Orig.: Spiritual emergency. ISBN 80-86183-09-2.
- GROM, Bernhard. *Religionspsychologie*. 1. vyd. München : Kösel, 1992. 429 s. ISBN 3-466-20358-9.
- HALÍK, Tomáš. *Co je bez chvění, není pevné*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 379 s. ISBN 80-7160-628-1.
- HALÍK, Tomáš. *Dotkni se ran*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 223 s. ISBN 978-80-7106-979-9.
- HALÍK, Tomáš. *Noc zpovědníka: paradoxy malé víry v postoptimistické době*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2005. 252 s. ISBN 80-7106-777-6.
- HALÍK, Tomáš. *Stromu zbývá naděje. Krize jako šance*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2009. 233 s. ISBN 978-80-7106-989-8.
- HALÍK, Tomáš. *Vzdáleným nablízku: vášně a trpělivost v setkání víry s nevírou*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2007. 252 s. ISBN 978-80-7106-907-2.

HARSCH, Helmut. *Seelsorge als Lebenshilfe : Studien zu Fragen der Praktischen Theologie*. 1. vyd. Heidelberg : Quelle & Meyer, 1965. 259 s.

HERCIKOVÁ, Pavla Edita. *Křesťanská výchova dětí*. 1. vyd. Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 2002. 170 s. ISBN 80-239-0353-5.

HOLM, Nils G. *Úvod do psychologie náboženství*. Přel. Karel Balcar. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. 157 s. ISBN 80-7178-217-3.

HORSKÝ, Rudolf. *Jak pracovat s dětmi*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1952. 195 s.

HUSAROVÍČOVÁ, Zuzana. *Adolescent Eco-spirituality. Sborník*. MENDELNet 2006. Brno : MZLU, 2006. s. 212.

JÄNICKE, Theodor. *Bibelhilfe für die kirchliche Jugendarbeit*. 1. vyd. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1954. 192 s.

JÄNICKE, Theodor. *Bibelhilfe für die kirchliche Jugendarbeit*. 1. vyd. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1955. 192 s.

JEDLIČKA, Richard. *Psychologická první pomoc v práci výchovného poradce*. 1. vyd. Praha : Univerzita Karlova v Praze - Pedagogická fakulta, 2000. 98 s. ISBN 80-7290-035-8.

JENSEN, Hans-Hinrich. (ed.) *Handbuch der Praktischen Theologie*. 1. vyd. 3. Band. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1978. 360 s. Liz. 420.205-238-78.

JENTSCH, Werner. *Der Seelsorger : Beraten, Bezeugen, Befreien : Grundzüge biblischer Seelsorge*. 3. vyd. Moers : Brendow, 1984. 349 s. ISBN 3-87067-180-7.

JENTSCH, Werner. *Handbuch der Jugendseelsorge : Geschichte. Theologie. Praxis*. 1. vyd. Teil II. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1963. 528 s. Verlagsnummer 4033.

JIRSA, František. *Internet jako prostředek farní pastorace*. 1. vyd. Praha : Pastorační středisko při arcibiskupství pražském, 2004. 35 s. ISBN 80-239-4247-6.

JOSUTTIS, Manfred. *Kraft durch Glauben : Biblische, therapeutische und esoterische Impulse für die Seelsorge*. 1. vyd. München : Gütersloher, 2008. 205 s. ISBN 978-3-579-08028-4.

KALINA, Kamil. *Jak žít s psychózou*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001. 247 s. ISBN 80-7178-563-6.

KAPLÁNEK, Michal, WIDL, Maria. *Jugend – Kirche – Atheismus / Mládež – Církev – Ateismus*. 1. vyd. České Budějovice : Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích a Universität Erfurt, 2006. 187 s. ISBN 80-7040-904-5.

KAPLÁNEK, Michal. *Pastorace mládeže*. 1. vyd. Praha : Salesiánská provincie, 1999. 125 s.

KEMPENSKÝ, Tomáš. *Čtyři knihy o následování Krista*. 1. vyd. Brno : Cesta, 1991. 255 s. ISBN 80-85319-18-7.

- KLESSMANN, Michael. *Seelsorge : Begleitung, Begegnung, Lebensdeutung im Horizont des christlichen Glaubens*. 1. vyd. Göttingen : Neukirchener Verlag, 2008. 499 s. ISBN 978-3-7887-2293-7.
- KOHÁK, Erazim. *Člověk, dobro a zlo*. 1. vyd. Praha : Ježek, 1993. 272 s. ISBN 80-901-625-3-3.
- KOVÁŘ, František. *Pomůcky pro duchovní péči o mladé příslušníky církve československé: pracovní období 1952-1953*. Praha : Ústřední rada církve československé, 1952. 170 s.
- KNOCH, Otto, SCHÜRMAN, Heinz. *Bibel und Seelsorge*. 1. vyd. Stuttgart : Katholisches Bibelwerk, 1964. 238 s.
- KRATOCHVÍL, Stanislav. *Jak žít s neurózou*. 4. rozšířené vyd. Praha : Triton, 2006. 216 s. ISBN 80-7254-553-1.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Pastorální péče*. 1. vyd. Praha : Oliva, 2000. 177 s. ISBN 80-85942-42-9.
- KUBÍKOVÁ, Jiřina. *Pastorace v mimořádných případech*. 1. vyd. Bratislava : ECM, 1992. 72 s. ISBN 80-85013-24-X.
- KUČERA, Zdeněk. *Hoře a milost: ke kořenům teologie církve radikálního modernismu*. 1. vyd. Brno : L. Marek, 2001. 128 s. ISBN 80-86263-19-3.
- KUČERA, Zdeněk et al. *Naše doba náš úkol*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1988. 107 s.
- KUČERA, Zdeněk. *O teologickou totožnost církve československé husitské*. 1. vyd. Praha : Husova československá bohoslovecká fakulta v Praze, 1988. 134 s.
- KUČERA, Zdeněk. *Pravda a iluze moderní teologie : Emil Brunner - Paul Tillich - obrat teologie ČČSH*. 1. vyd. Praha : Ústřední církevní nakladatelství, 1986. 188 s.
- LÁBATH, Vladimír et al. *Riziková mládež*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2001. 157 s. ISBN 80-85850-66-4.
- LECHNER, Martin. *Pastoraltheologie der Jugend*. 1. vyd. München : Don Bosco Verlag, 1992. 391 s. ISBN 3-7698-0687-5.
- LEWIS, C. S. *Bůh na lavici obžalovaných*. Přel. Tomáš Adámek. 1. české vyd. Praha : Návrat domů, 1997. 99 s. Orig.: God in the Dock. ISBN 80-85495-59-7.
- LEWIS, C. S. *Problém bolesti*. Přel. Jana Pošmourná. 1. české vyd. Praha : Návrat domů. 1998. 130 s. Orig.: The Problem of Pain. ISBN 80-85495-89-9.
- LIGUŠ, Ján. *Medziľudská komunikácia*. 1. vyd. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, Pedagogická fakulta, 1996. 93 s. ISBN 80-88825-35-0.
- LIGUŠ, Ján et al. *Náboženská výchova a výuka. Sborník*. 1. vyd. Brno : L. Marek, 2005. 172 s. ISBN 80-86263-59-2.

- LOCKE, John. *O výchově*. Přel. František Singule. 1. vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1984. 229 s.
- LUŽNÝ, Dušan. *Náboženství a moderní společnost*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1999. 183 s. ISBN 80-210-2224-8.
- LUŽNÝ, Dušan. *Nová náboženská hnutí*. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 1997. 181 s. ISBN 80-210-1645-0.
- MAAS, Gertrudeke van der. *Homo homini pastor*. 1. vyd. Benešov : Eman, 2003. 66 s. ISBN 80-86211-28-2.
- MACEK, Petr. *Adolescence*. 2. upravené vyd. Praha : Portál, 2003. 144 s. ISBN 80-7178-747-7.
- MALONEY, Michael, KRANZOVÁ, Rachel. *O poruchách příjmu potravy*. Přel. Jana Krchová. 1. české vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1997. 153 s. ISBN 80-7106-248-0.
- MANNWEILER, Walter. (ed.) *Handbuch für evangelische Jugendarbeit*. 1. vyd. Zürich : Verlag Junge Kirche, 1948. 275 s.
- MARTINEK, Michael et al. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. 1. vyd. Praha : Jabok. 2008. 175 s. ISBN 978-80-904137-2-6.
- McDOWELL, Josh, HOSTETLER, Bob. *Handbuch Jugend-Seelsorge*. 1. vyd. Bielefeld : CLV, 1998. 637 s. ISBN 3-89397-383-4.
- MOORE, Robert, L. C. *G. Jung a křesťanská spiritualita*. Přel. Ivo Müller. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. 194 s. Orig.: Carl Jung and christian spirituality. ISBN 80-7178-195-9.
- MORGENTHALER, Christoph. *Seelsorge*. 1. vyd. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus, 2009. 413 s. ISBN 978-3-579-05404-9.
- MÜLLER, C. Wolfgang, KENTLER, Helmut, MOLLENHAUER, Klaus, GIESECKE, Hermann. *Was ist Jugendarbeit? : Vier Versuche zu einer Theorie*. 1. vyd. München : Juventa, 1964. 176 s.
- MÜLLER, Eberhard, STROH, Hans et al. *Seelsorge in der modernen Gesellschaft : Erfahrungen und Perspektiven*. 2. přepracované a zkrácené vyd. Hamburg : Furche, 1964. 302 s.
- NEŠPOR, Karel. *Návykové chování a závislost*. 3. aktualizované vyd. Praha : Portál, 2007. 170 s. ISBN 978-80-7367-267-6.
- NAUER, Doris. *Seelsorge : Sorge um die Seele*. 1. vyd. Stuttgart : Kohlhammer, 2007. 320 s. ISBN 978-3-17-019117-4.
- NOTH, Isabelle, MORGENTHALER, Christoph. (ed.) *Seelsorge und Psychoanalyse*. 1. vyd. Stuttgart : Kohlhammer, 2007. 192 s. ISBN 978-3-17-019972-9.

- OPATRŇÝ, Aleř. *Cesty k vřře*. 1. vyd. Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství Prařském, 2005. 44 s.
- OPATRŇÝ, Aleř. *Pastorační pēče v mēně obvyklých situacích*. 4. rozřířené vyd. Praha : Pastorační středisko sv. Vojtěcha při Arcibiskupství Prařském, 2005. 113 s. ISBN 80-254-3051-0.
- OPATRŇÝ, Aleř. *Cesty pastorage v pluralitní společnosti*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2006. 231 s. ISBN 80-7192-930-1.
- OPATRŇÝ, Aleř. *Pastorage v postmoderní společnosti*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001. 150 s. ISBN 80-7192-577-8.
- OPATRŇÝ, Aleř. *Pastorační situace u nás. Analýzy a výhledy*. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1996. 102 s. ISBN 80-7192-092-4.
- OTTO, Rudolf. *Posvátno : Iracionalita v ideji bořství a její pomēř k racionalitē*. Přel. Jan J. řkoda. 1. vyd. Praha : Vyřhrad, 1998. 160 s. Orig.: Das Heilige : Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalem. ISBN 80-7021-260-8.
- PONĚřICKÝ, Jan. *Neurózy, psychosomatická onemocnění a psychoterapie*. 2. vyd. Praha : Triton, 2004. 215 s. ISBN 80-7254-459-4.
- PECHAR, J. (ed.) *Pojem krize v dneřním myřlení. Sborník*. Praha : Filozofický ústav řSAV, 1992. 149 s. Orig.: Über die Krise. ISBN 80-7007-034-X.
- POTTIER, Bernard, KASPER, Walter, PORRO, Carlo. *Sluřba trvalých jáhnů. Sborník I. Teologický pohled*. 1. vyd. Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství prařském, 1998. 42 s. ISBN 80-238-4048-7.
- PRAřKO, Ján. *Co je to deprese a jak se léčí*. 2. vyd. Praha : Triton, 2007. 31 s. ISBN 978-80-7387-065-2.
- PRAřKO, Ján et al. *Psychotická porucha a její léčba*. 1. vyd. Praha : Maxdorf, 2001. 90 s. ISBN 80-85912-65-1.
- RAATZ, Rose-Maria. *Bibelhilfe für die kirchliche Kinderarbeit*. 1. vyd. Berlin : Evangelische Verlagsanstalt, 1955. 183 s.
- RENÖCKL, Helmut, BLANCKENSTEIN, Miklós. (ed.) *Nová religiozita fascinuje a zneklidňuje. Sborník*. Přel. Jan řnejdar. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2000. 101 s. ISBN 80-7192-541-1.
- ROUSSEAU, Jean-Jacques. *Emil čili o vychování*. Přel. Milan Svoboda, Jaroslav Novák. 1. české vyd. 2. díl. Praha : Dědictví Komenského, 1911. 471 s.
- ROWATT, G. Wade Jr. *Adolescents in Crisis*. 1. vyd. Louisville : Westminster John Knox Press, 2001. 211 s. ISBN 0-664-22334-6-90000.
- RULAND, Ludwig. *Handbuch der praktischen Seelsorge*. 1. vyd. Svazek II. München : Max Hueber Verlag, 1931. 416 s.

- RUTRLE, Otto. *Pomoc nejvzácnější*. 2. vyd. Praha : Ústřední rada církve československé v Praze-Dejvicích, 1948. 63 s.
- RUTRLE, Otto. *Úvod do církevního díla*. 1. vyd. Praha : Husova československá a bohoslovecká fakulta, 1953. 145 s.
- RUTRLE, Otto. *Úvod do metodiky církevní práce v církvi československé*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1952. 101 s.
- RUTRLE, Otto. *Základní problémy duchovní péče*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1940. 116 s.
- RUTRLE, Otto. *Živá obec*. 1. vyd. Praha : Ústřední rada ČČS. 97 s.
- ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. 3. vyd. (2. vyd. v Portálu). Praha : Portál, 2004. 390 s. ISBN 80-7367-124-7.
- ŘÍČAN, Pavel, KREJČÍŘOVÁ, Dana et al. *Dětská klinická psychologie*. 4. přepracované a doplněné vyd. Praha : Grada, 2006. 604 s. ISBN 80-247-1049-8.
- ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. 325 s. ISBN 80-7178-547-4.
- SAINT-LAURENT, George E. *Spirituality and Word Religions*. 1. vyd. Mountain View : Mayfield Publishing Company, 2000. 256 s. ISBN 1-55934-962-X.
- SALAJKA, Milan. *Křesťanská církev ve své duchovní aktivitě a práci*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 1998. 181 s. ISBN 80-7184-655-4.
- SALAJKA, Milan. *Rozhovory o duchovní práci v církvi*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1977. 142 s.
- SANDORF, John, SANDORF, Paula. *Aj pastor je člověk*. Přel. Daniel Mažáři. 1. vyd. Praha : Ampelos, 1998. 32. s. ISBN 80-238-4015-0.
- SANTA, Thomas, S. *Porozumět úzkostlivým*. Přel. Josefa Strettiová, Věra Borská. 1. české vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 2001. 255 s. Orig.: Understanding scrupulosity. ISBN 80-7192-511-X.
- SÁZAVA, Zdeněk. *Náš život v církvi*. 1. vyd. Praha : Blahoslav, 1977. 81 s.
- SCHWEITZER, Friedrich. *Religionspädagogik : Lehrbuch Praktische Theologie*. 1. vyd. Band 1. Gütersloh : Gütersloher Verlagshaus, 2006. 334 s. 3-579-05402-3
- SHELDRAKE, Philip. *Spiritualita a historie*. Přel. Eva Lajkepová, Pavel Pšeja. 1. české vyd. Brno : CDK, 2003. 231 s. Orig.: Spirituality & history. ISBN 80-7325-017-9.
- SCHEUCHENPFLUG, Peter. (ed.) *Tröstende Seelsorge : Chancen und Herausforderungen für christliches Handeln in der pluralen Welt*. 1. vyd. Würzburg : Echter Verlag, 2005. 250 s. ISBN 3-429-02731-4.

- SCHINDLER, Regine. *Zur Hoffnung erziehen. Gott im Kinderalltag*. 1. vyd. Zürich : Theologische Verlag, 1999. 259 s. ISBN 3-7806-2492-3.
- SCHIRMER, Dietrich, SCHIRMER, Eva. *Deklassiert? Arbeiterjugendliche in der Kirche : Ein Bericht und seine Konsequenzen für eine andere Jugendarbeit*. 1. vyd. München : Kaiser, 1976. 218 s. ISBN 3-459-01057-6.
- SIMPSON, Elizabeth. *The Perfection of Hope*. 1. vyd. Toronto : Macfarlane Walter & Ross, 1997. 229 s. ISBN 1-55199-008-3.
- SMOLÍK, Josef. *Pastýřská péče*. 1. vyd. Praha : Kalich, 1991. 264 s. ISBN 80-7017-276-2.
- SOBOTKOVÁ, Irena. *Psychologie rodiny*. 2. přepracované vyd. Praha : Portál, 2007. 219 s. ISBN 978-80-7367-250-8.
- SOKOL, Jan. *Mensch und Religion*. 1. vyd. München : Verlag Karl Alber, 2007. 320 s. ISBN 978-3-495-48264-3.
- SPRANGER, Eduard. *Lebensformen : Geisteswissenschaftliche Psychologie und Ethik der Persönlichkeit*. 7. vyd. Halle : Max Niemeyer Verlag, 1930. 450 s.
- SVOBODA, Mojmír, KREJČÍŘOVÁ, Dana, VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychodiagnostika dětí a dospívajících*. 1. vyd. Praha : Portál, 2001. 791 s. ISBN 80-7178-545-8.
- SWITZER, David K. *Krisenberatung in der Seelsorge : Situationen und Methoden*. 1. vyd. München : Kaiser Verlag, 1975. 194 s. ISBN 3-459-01038-X.
- ŠPIDLÍK, Tomáš, RUPNIK, Marco I. *Nové cesty pastorální teologie : Krása jako východisko*. Přel. Pavel Ambros, Josef Bradáč. 1. české vyd. Olomouc : Refugium Velehrad-Roma, 2008. 656 s. Orig.: Teologia pastorale : A partire dalla bellezza. ISBN 978-80-86715-97-1.
- ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *A nahoře nic... : o možnostech postmoderního člověka žít duchovně*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 154 s. ISBN 80-7178-396-X.
- ŠTAMPACH, Odilo Ivan. *Náboženství v dialogu : kritické studie na pomezí religionistiky a teologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998. 208 s. ISBN 80-7178-168-1.
- STÄDLER-MACH, Barbara. *Kinderseelsorge : Seelsorge mit Kindern und ihre pastoralpsychologische Bedeutung*. 1. vyd. Göttingen : Vandenhoeck & Ruprecht, 2004. 229 s. ISBN 3-525-62378-X.
- TILLICH, Paul. *Religionsphilosophie*. 3. vyd. Stuttgart : W. Kohlhammer, 1962. 119 s.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. rozšířené a přepracované vyd. Praha : Portál, 2008. 870 s. ISBN 978-80-7367-414-4.
- VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 522 s. ISBN 80-7178-308-0.

VANIER, Jean. *Cesta k lidství*. Přel. Ladislav Heryán. 1. české vyd. Praha : Portál, 2004. 158 s. Orig.: *Becoming Human*. ISBN 80-7178-805-8.

VODÁČKOVÁ, Daniela et al. *Krizová intervence*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. 543 s. ISBN 978-80-7367-342-0.

VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Pastorační poradenství v oblasti sekt a sektářství*. 1. vyd. Brno : L. Marek, 2005. 234 s. ISBN 80-86263-69-X.

WARD, Pete, ADAMS, Sam, LEVERMORE, Jude. *Jak se připravovat na práci s mládeží*. Přel. Milan Koldinský. 1. české vyd. Praha : Portál, 1997. 144 s. Orig.: *Youthwork – and how to do it*. ISBN 80-7178-044-8.

WEIß, Helmut, FEDERSCHMIDT, Karl H., TEMME, Klaus. (ed.) *Ethik und Praxis des Helfens in verschiedenen Religionen : Anregungen zum interreligiösen Gespräch in Seelsorge und Beratung*. 1. vyd. Neukirchen : Neukirchener Verlag, 2005. 377 s. ISBN 3-7887-2135-9.

WIDL, Maria. *Křesťanství a esoterika. Nové duchovní proudy jako výzva církvím*. Přel. Jaroslav Vokoun. 1. české vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1997. 151 s. Orig.: *Christentum und Esoterik*. ISBN 80-7192-217-X.

WINDELS, Olivier, EVANS, Michael, OPATRŇÝ, Aleš et al. *Služba trvalých jáhnů. Sborník II. Zkušenosti a reflexe*. 1. vyd. Praha : Pastorační středisko při Arcibiskupství pražském, 1998. 37 s. ISBN 80-238-4047-9.

WINKLER, Klaus. *Seelsorge*. 1. vyd. Berlin : Walter de Gruyter, 1997. 561 s. ISBN 3-11-013185-4.

PRAMENY:

BIBLE. Český ekumenický překlad. 11. vyd. (9. přepracované). Praha : Česká biblická společnost, 1998. 863 + 287 s. ISBN 80-85810-19-0.

BALÍK, Jan. (red.) *Pastorační plán Sekce pro mládež České biskupské konference*. 1. vyd. Praha : Sekretariát České biskupské konference, 2002. 48 s. ISBN 80-238-9622-9.

Cirkev, drogy a toxikománia : pastoračná príručka. Přel. Eva Karlíková. 1. vyd. Trnava : Pápežská rada pre pastoráciu zdravotníckych pracovníkov, 2004. 211 s. Orig. *Chiesa, droga e tossicomania : Manuale di Pastorale*. ISBN 80-7141-454-9.

Duchovní péče o laiky působící v pastorační službě církve – Směrnice ČBK. 1. vyd. (pro vnitřní potřebu). Praha : Sekretariát české biskupské konference, 2001. 8 s. ISBN 80-238-7488-8.

SLOVNÍKY A ENCYKLOPEDIÉ:

ALLMEN, Jean-Jaques. *Biblický slovník*. Přel. Jan Miřejovský. 2. vyd. Praha : Evangelické nakladatelství - Kalich, 1991. 360 s. Orig.: *Vocabulaire biblique*. ISBN 8017-180-4.

- BIČ, Miloš, SOUČEK, Josef Bohumil. *Biblická konkordance*. 1. vyd. Díl II. L – P (celkem 3 díly). Praha : Kalich, 1963. 777 s.
- CAMPBELL, Alastair V. *A Dictionary of Pastoral Care*. 1. vyd. London : SPCK, 1987. 300 s. ISBN 0-281-04239-X.
- DIETRICH, Michael, DIETRICH, Jörg. *Wörterbuch Psychologie & Seelsorge*. 1. vyd. Wuppertal : R. Brockhaus Verlag, 1989. 413 s. ISBN 3-417-24658-X.
- DOUGLAS, J. D. et al. *Nový biblický slovník*. Přel. Alena Koželuhová. 2. vyd. Praha : Návrat domů, 2009. 1243 s. Orig.: New Bible dictionary. ISBN 978-80-7255-193-4.
- FIORES, Stefano, GOFFI, Tullo. *Slovník spirituality*. Přel. Terezie Brichtová, Jiří Sýkora, Jan Lachman. 1. vyd. Kostelní Vydří : Karmelitánské nakladatelství, 1999. 1295 s. Orig.: Nuovo dizionario di spiritualità. ISBN 80-7192-338-9.
- GEIST, Bohumil. *Psychologický slovník*. 2. vyd. Praha : Vodnář, 2000. 425 s. ISBN 80-86226-07-7.
- HARTL, Pavel, HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 774 s. ISBN 80-7178-9-303-X.
- HUNTER, Rodney J. (ed.) *Dictionary of Pastoral Care and Counseling*. 1. vyd. Nashville : Abingdon Press, 1990. 1346 s. ISBN 0-687-10761-X.
- JENSEN, Hans-Hinrich, TREBS, Herbert. *Theologisches Lexikon*. 1. vyd. Berlin : Union Verlag, 1991. 552 s. Liz. 395/3015/81.
- JONES, Lindsay. *Encyclopedia of Religion*. 2. vyd. 15 svazků. USA : Thomson Gale, 2005. ISBN 0-02-865997-X.
- KÁBRT, Jan et al. *Latinsko-český slovník*. 4. vyd. Praha : SPN, 1996. 483 s. ISBN 80-04-26657-6
- KITTEL, Bernard. *Theological Dictionary of the New Testament*. 3. vyd. Grand Rapids : WM. B. Eerdmans Publishing Company, 2006, vol. 3 (Θ-K). 1104 p.
- KLOSTERMANN, Ferdinand, RAHNER, Karl, SCHILD, Hansjörg. et al. *Lexikon der Pastoraltheologie*. 1. vyd. Band 5. Freiburg : Herder, 1972. 636 s. ISBN 3-451-16517-1.
- NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. 2. přepracované a rozšířené vyd. Praha : Kalich, 1956. Díl 1, A – R. 818 s.
- PRACH, Václav. *Řecko – český slovník*. 4. vyd (2. vyd. ve Vyšehradu). Praha : Vyšehrad, 2005. 588 s. ISBN 80-7021-796-0.
- SALAJKA, Milan. *Orientální teologický slovník*. 1. vyd. Praha : Ježek, 2000. 194 s. ISBN 80-85996-25-1.
- The New Encyclopaedia Britannica*. 15. vyd. Vol. 1. Chicago : Encyclopaedia Britannica, 1991. 980 s. ISBN 0-85229-529-4.

ODBORNÁ PERIODIKA:

BALAŠTÍKOVÁ, Veronika, BLATNÝ, Marek, KOHOUTEK, Tomáš. Aspekty sebepojetí jako determinanty výběru strategií zvládnání u adolescentů. *Československá psychologie*, 2004, roč. 48, č. 5, s. 410 – 415. ISSN 0009-062X.

BLATNÝ, Marek, URBÁNEK, Tomáš. Stabilita a změny osobnosti v adolescenci: Analýza na úrovni osobnostních typů. *Československá psychologie*, 2004, roč. 48, č. 4, s. 289 – 297. ISSN 0009-062X.

BLOOM, Sandra L. The Gulf War as Adolescent Crisis. *The Journal of Psychohistory*, 1991, roč. 19, č. 1, s. 85 – 96. ISSN 0145-3378.

CEP : Církevní ekumenický plátek : Časopis pro mládež vydávaný Ústřední radou ČČSH.. 2000 – 2004. č. 22 – 71.

HAUGH, R. A crisis in adolescent psych. *H&HN: Hospitals & Health Networks*, 2003, roč. 77, č. 1, s. 38. ISSN 1068-8838.

KYASOVÁ, Miroslava. Kouření cigaret a další formy rizikového chování adolescentů. *Československá psychologie*, 2003, roč. 47, č. 1, s. 56 – 64. ISSN 0009-062X.

IHLEFELD, Andrea. Sebevražda a pastýřská péče. Přel. Ladislav Kopecký. *Křesťanská revue*, 1984, roč. 51, s. 189 – 191, 198 – 205.

NEŠPOR, Karel. Alkohol a jiné návykové látky u dětí. *Česká a Slovenská Psychiatrie*, 2004, roč. 100, č. 5, s. 301 – 304. ISSN 1212-0383.

OSECKÁ, Lída, MACEK, Petr, ŘEHULKOVÁ, Oliva. Negativní události, konflikty s rodiči a negativní emoce jako prediktory zdravotních stesků adolescentů: rozdíly mezi dívkami a chlapci. *Československá psychologie*, 1999, roč. 43, č. 2, s. 97 – 105. ISSN 0009-062X.

RAJMICOVÁ, Kateřina. Dospělé děti a jejich rodiče. *Psychologie dnes*, 2003, roč. 9, č. 3, s. 16 – 17.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

MARTINEK, Michael et al. *Praktická teologie pro sociální pracovníky*. [CD-ROM]. 1. vyd. Praha : Jabok, 2008. ISBN 978-80-904137-2-6.

Doporučené webové stránky věnující se problematice pastorače:

<http://www.pastorace.cz/>

<http://www.vira.cz>

<http://www.signaly.cz/>

<http://www.krestanstvi.cz/>

<http://www.ymca.cz/>

Zusammenfassung

Pastorační péče o adolescenty ve spirituální krizi

Seelsorge bei Jugendlichen in spirituellen Krisen

Pastoral care of adolescents in spiritual crisis

Zuzana Husarovičová

Die vorliegende Doktorarbeit mit dem Titel „Seelsorge bei Jugendlichen in spirituellen Krisen“ soll neue Aspekte in der Seelsorge mit jungen Leuten aufzeigen und damit vor allem den kirchlichen Mitarbeitern eine komplexe und neue Ansicht auf diese Problematik geben. Die junge Generation hat immer im Fokus der Seelsorge gestanden, auf der anderen Seite ist aber gerade die Arbeit in diesem Bereich nicht immer einfach. Jugendliche sind eine gefährdete Gruppe, welche besonders oft persönliche Krisen durchlebt. Auf ihrer Suche nach Identität im Sinne von Erik Erikson müssen sie sich auch mit ihrer eigenen Spiritualität auseinandersetzen. Seelsorger haben hier die Aufgabe, den Zweifelnden zu zeigen, dass das Leben trotz aller Probleme immer einen Sinn hat und der Glaube ihnen helfen kann, den richtigen Weg zu finden.

Diese Doktorarbeit besteht aus einem theoretischen und einem empirischen Teil. Der theoretische Teil ist dabei in 4 Kapitel untergliedert. Im ersten Kapitel werden die Grundbegriffe Jugendliche, Spiritualität, Krise und Seelsorge definiert. Das zweite Kapitel beschäftigt sich mit der Adoleszenz als Lebensentwicklungsphase, deren Hauptaufgabe die Suche der eigenen Identität ist und mit der viele spezifische Probleme verbunden sind. Das dritte Kapitel handelt von den Erscheinungsformen der Krise, vor allem davon, wie sich die allgemeine Krise in der Gesellschaft auf die Spiritualität des Individuums überträgt. Im vierten und entscheidenden Kapitel werden die Möglichkeiten der Seelsorge zur Lösung spiritueller Krisen dargestellt. Ein besonderes Augenmerk liegt dabei auf der Frage, welche Methoden hierbei aus praktisch-theologischer Sicht angewendet werden sollten.

Der empirische Teil der Arbeit besteht aus zwei Kapiteln. Das erste Kapitel beschreibt aufgrund zweier Gespräche konkrete Fälle von Jugendlichen in spirituellen Krisen. Im zweiten Kapitel erfolgt die Auswertung und Interpretation einer Umfrage, in deren Rahmen 50 Seelsorger in ganz Tschechien über ihre Erfahrungen im Bereich der Jugendarbeit befragt wurden. Zu den interessanten Feststellungen gehört dabei unter anderem die Tatsache, dass Jugendliche sich sehr intensiv mit spirituellen Fragen beschäftigen, dies jedoch außerhalb der Kirche im privaten Rahmen tun. Am Anfang der Krise stehen meist Probleme in der Familie, die erst später bei manchen spirituelle Dimensionen bekommen. Die Seelsorger sind sich darin einig, dass man den Jugendlichen viel Zeit geben, ihr Selbstbewusstsein stärken und ernstes Verständnis für ihre Probleme zeigen muss. Außerdem darf eine regelmäßige und begleitende Unterstützung über einen längeren Zeitraum nicht fehlen. Für die Seelsorgen besteht dabei die besondere Herausforderung darin, eine moralisierende Haltung zu vermeiden, gegenüber den Jugendlichen keinen Druck aufzubauen und auf oberflächliche und triviale Ratschläge verzichten.

Die größte Gefahr für Jugendliche in der heutigen Zeit sind die aus christlicher Sicht falschen Moralvorstellungen der Leistungs- und Konsumorientierung, wie sie in den Medien dargestellt werden. Falsche Wertvorstellungen der Gesellschaft können bei den Jugendlichen zu Minderwertigkeitsgefühlen führen. Werden diese von den Eltern oder sonstigen Vertrauenspersonen nicht ernst genommen, kann dies schwerwiegende Folgen bis hin zum Suizid haben. Dieser stellt bei Jugendlichen keine Ausnahme dar sondern zählt in dieser Altersgruppe vielmehr zur zweithäufigsten Todesursache. Dieser Aspekt sollte auf keinem Fall unterschätzt werden und bringt gerade für die Seelsorger eine große Verantwortung mit sich.

Přílohy

Seznam příloh:

Příloha 1: Dotazník pro faráře a pastorační pracovníky

Příloha 2: Grafická zobrazení výsledků dotazníkového šetření
(Grafy č. 1 – 9)

Příloha 1:

Dotazník pro faráře a pastorační pracovníky

Vážení faráři a pastorační asistenti,

Jsem doktorandkou Husitské teologické fakulty UK v Praze a obracím se na Vás touto cestou s žádostí o vyplnění krátkého dotazníku. Zabývám se pastorační prací s mládeží a ráda bych pomocí tohoto výzkumu zmapovala situaci u nás napříč jednotlivými církvemi. Výsledky, které takto získám, poslouží pro mou disertační práci a budou vyhodnoceny anonymně. Pokud se rozhodnete dotazník vyplnit, vepište prosím odpovědi (stačí stručně) pod jednotlivé otázky a zašlete mi jej prosím zpět. Velice Vám děkuji za spolupráci

Zuzana Husarovičová

1. Organizujete v rámci obce setkání pro různé generační skupiny (děti, mládež, manželské páry, starší občany atd.). Pokud ano, jsou tato setkání tematicky zaměřena?
2. Pořádáte předmanželská setkání? Pokud ano, jaký je okruh problematiky, kterou s páry řešíte?
3. Věnujete se celoživotnímu vzdělávání věřících ve Vaší obci?
4. Pracujete někdy s lidmi (i mimo církve), kteří stojí tzv. na okraji společnosti? Když ano, jak?
5. Obecně mladí lidé navštěvují málo bohoslužby. Jaké je to ve Vaší obci?
6. Domníváte se, že církve mladé lidi nezajímá? Co byste doporučil/a, aby se situace zlepšila?
7. Pracujete s mladými lidmi jiným způsobem? Pokud ano, jakým?
8. Snažíte se aktivně navozovat kontakty s mladými lidmi?
9. Řešíte s nimi problémy? Pokud ano, jaké konkrétně?
10. O jakých aktuálních tématech s nimi hovoříte? Jaké otázky mladí kladou? S čím mají problém?
11. Rozumíte si s mladými lidmi? Myslíte, že dokážete chápat „jejich svět“? Navázat s nimi vztah založený na důvěře, respektu, porozumění?
12. Snažíte se posilovat vztahy mezi mládeží navzájem? Dáváte možnost dospívajícím pro pěstování těchto vztahů a pokud ano jak?
13. Jaké jsou podle Vás životní hodnoty mládeže? Hovoříte s mladými o jejich duchovních hodnotách, smyslu života apod.?
14. Co podle Vašeho názoru nejvíce ohrožuje život mládeže?
15. Co je nejčastější příčinou krizí mladých lidí? Pokuste se zobecnit. Jaké podoby mívá tato krize?
16. Setkal/a jste se někdy s případem mladého člověka, který procházel spirituální krizí? Jaké byly příčiny a jaký měla tato krize průběh? Jak jste mu pomohl/a?

Děkuji Vám mnohokrát za vyplnění dotazníku.
Zuzana Husarovičová

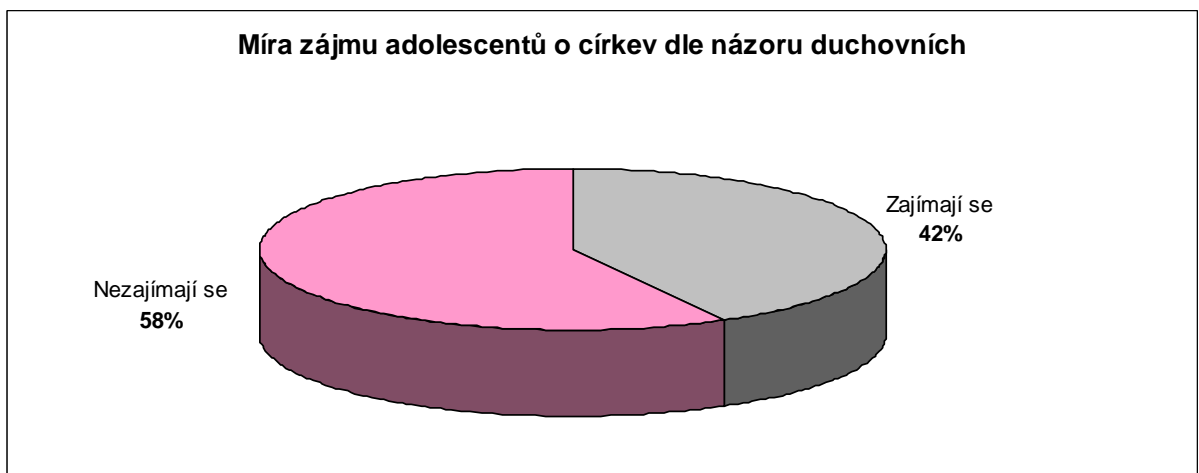
Příloha 2:

Grafická zobrazení nejzajímavějších výsledků dotazníkového šetření

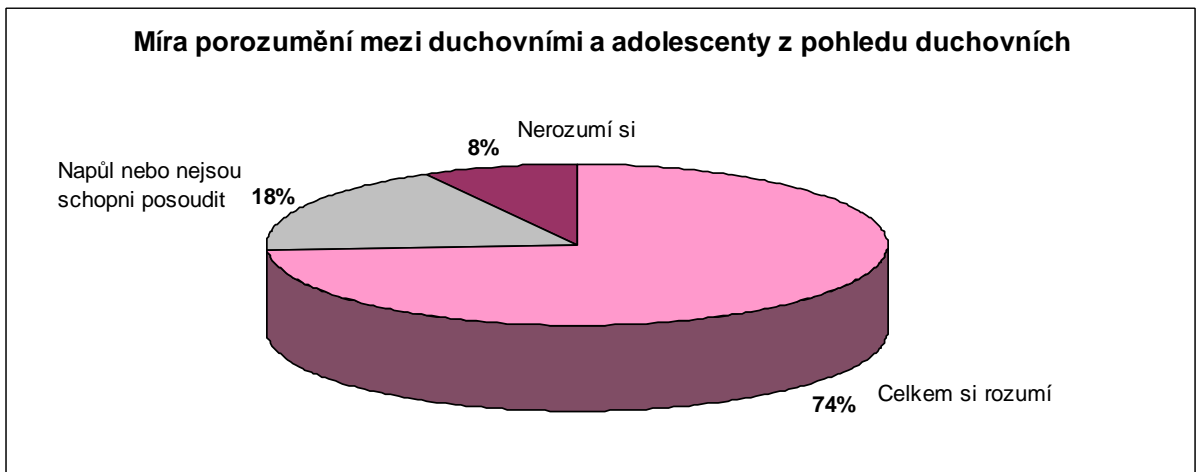
Graf č. 1

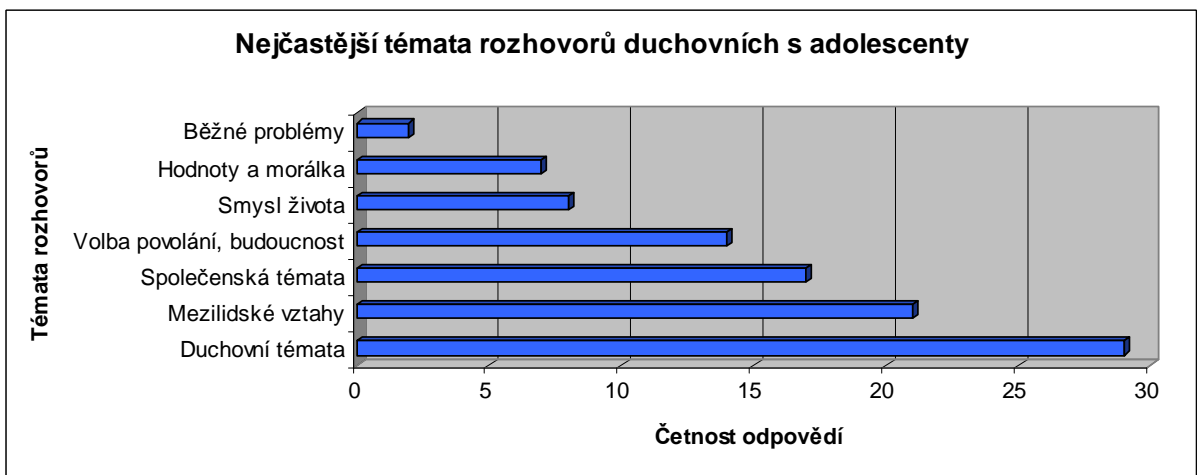
Graf č. 2

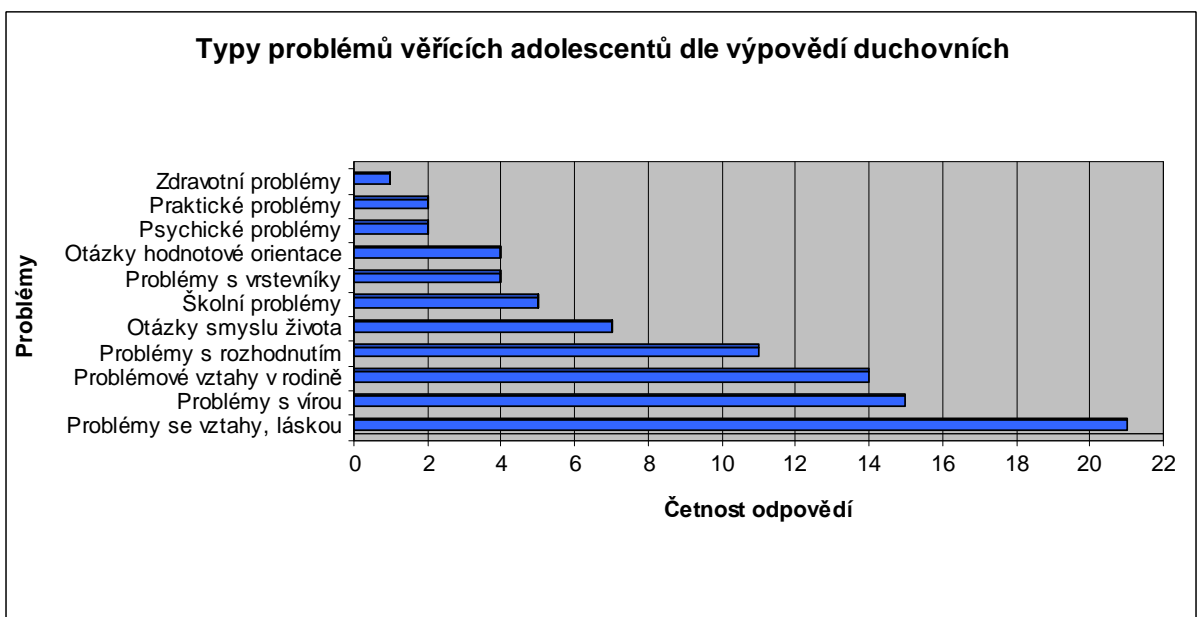
Graf č. 3

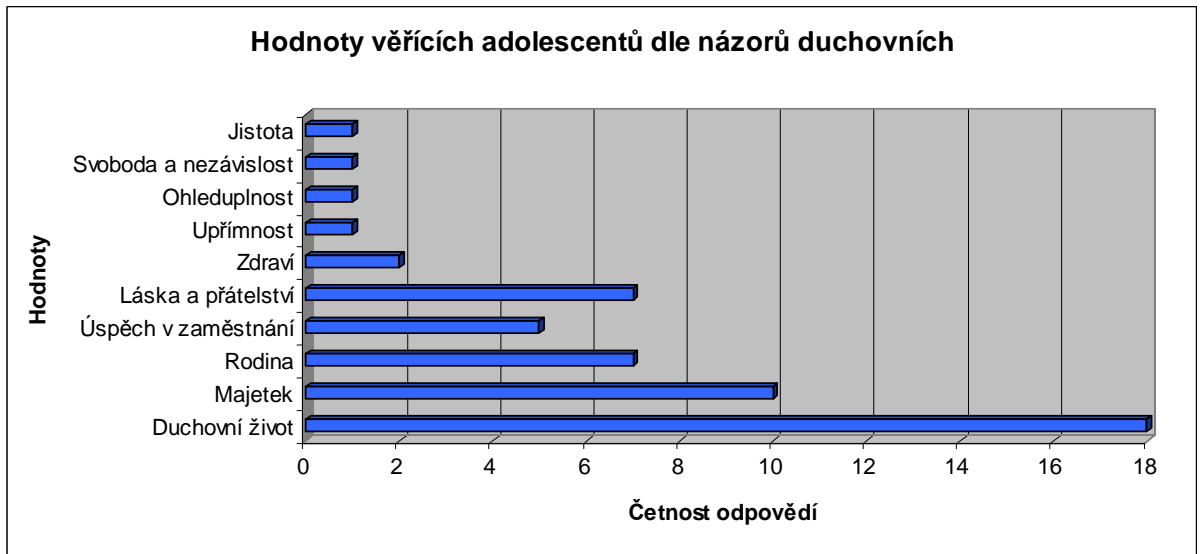
Graf č. 4

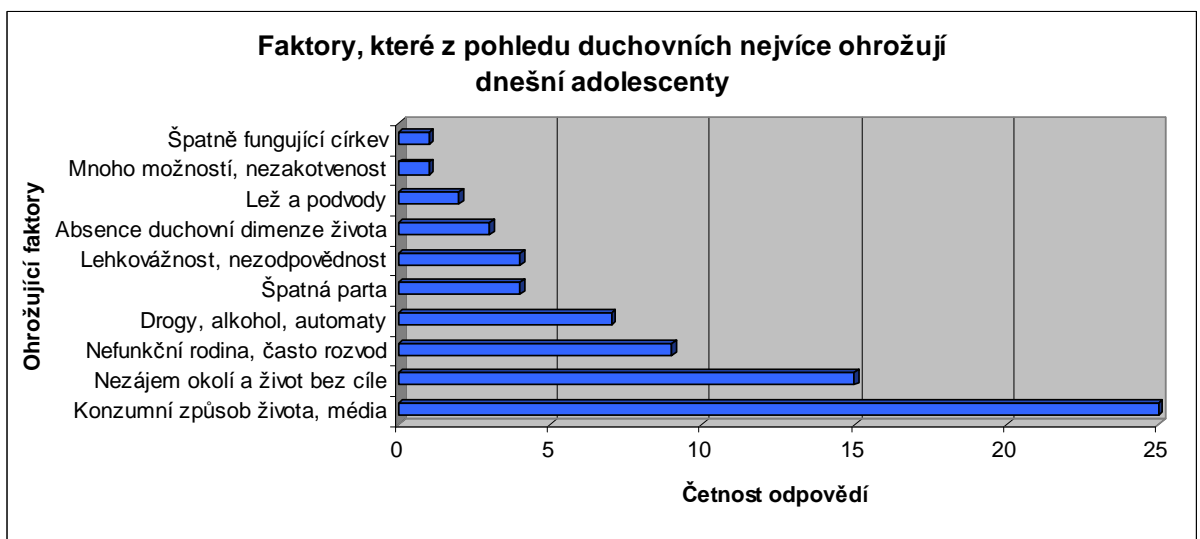
Graf č. 5

Graf č. 6

Graf č. 7

Graf č. 8

Graf č. 9

